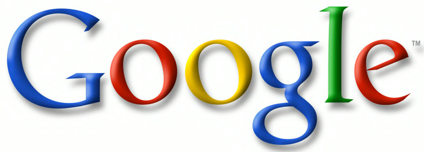
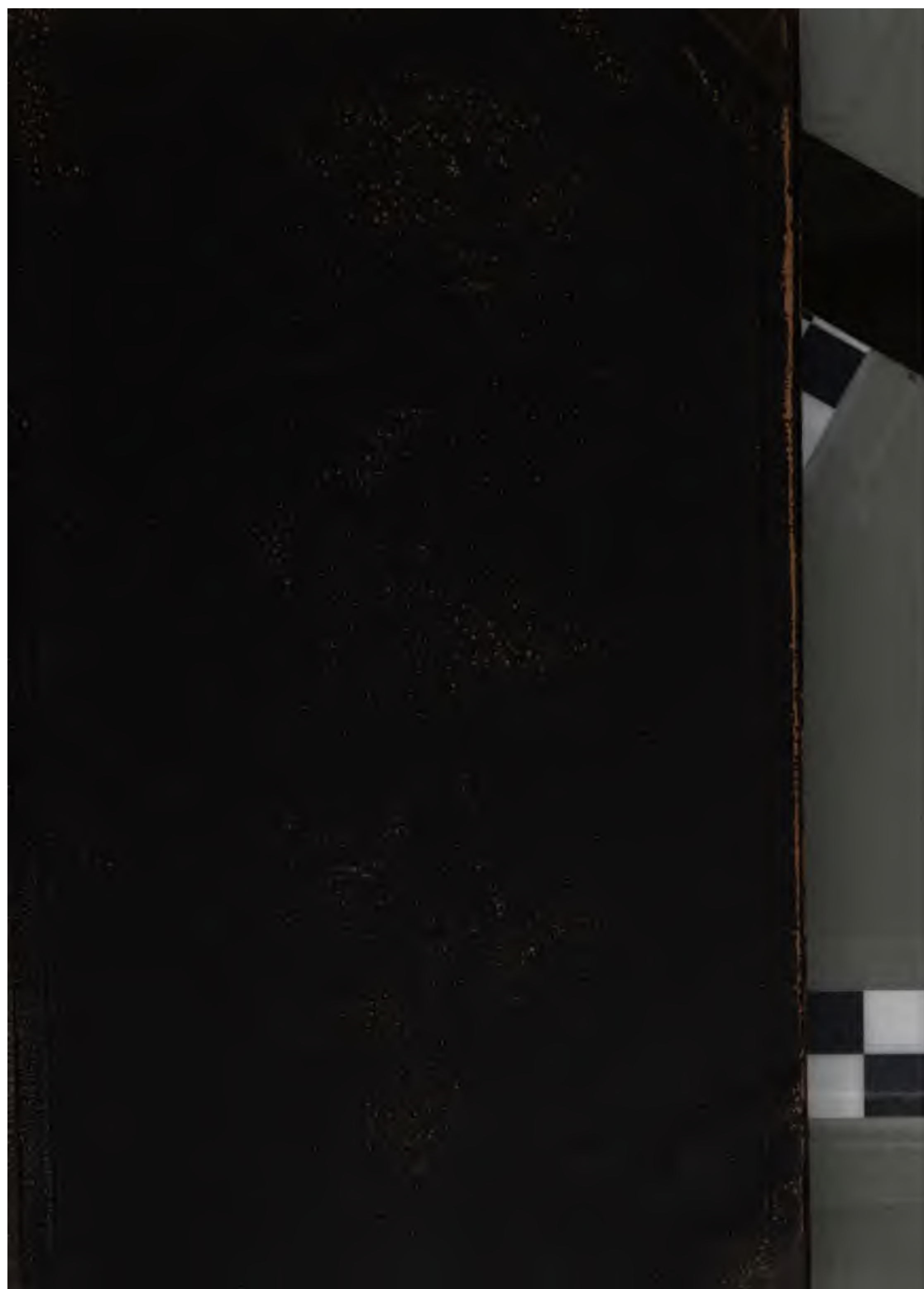

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

NOWOČESKÁ

BIBLIOTHÉKA,

WYDÁWANÁ

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

ČÍSLO VII. = 6
[i.e. VI] ECB

JANA SLAW. TOMÍČKA

DOBA PRWNÍHO ČLOWĚČENSTWA.

W PRAZE.
W KOMMISSÍ U KRONBERGRA A ŘIWNÁČE.

1846.

JANA SLAWOMÍRA TOMÍČKA

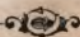
DOBA PRWNÍHO ČLOWĚČENSTWA

ANEB

AUPLNĚJŠÍ WYLÍČENÍ STAWU PRWNÍHO POKOLENÍ LIDSKÉHO.

SPISŮ MUSEJNÍCH

ČÍSLO XXI.

W PRAZE.

W KOMMISSÍ U KRONBERGRA A ŘIWNÁČE.

1846.

Tiskem knížecí arcibiskupské knihtiskárny w Praze.

WYSOCE UROZENÉMU PÁNU,

PANU

FRANTIŠKOWI

HRABĚTI

Z THUNU A HOHENŠTEINA,

PĚSTOWATELI UMĚNÍ A WĚDOMOSTÍ, NÁRODNÍ LITERATURY

I SWÉMU PŘÍTELI

NA DŮKAZ HLUBOKÉ ÚCTY

OBĚTUJE

SPISOWATEL.

Waše hraběcí urozenosti!

Dějiny člowěčenstwa jsau Proteus, kterýž rozličným jednotliwcům rozličně, ano i jedné a též mysli w rozmanitých jewí se podobách. Potřebí k tomu zwláštní jeho přízně, aby na otázku: „co byl a jest?“ poněkud zewrubně odpowěděl; na otázku: „co bude?“ obyčejně mlčíwá, aneb jen nejobecnějších odpowědí udílí. Wyprawowání dějin bez wniterního swazku jest chwalitebný příspěwek k rozmnožowání wědomostí; ukázání jich swazku, přirozeného wýwinu, příčin a následků — jest: wázati pružného Protea we swau moc. Při tisícerých a tisícerých dějinách, ježto se w oceanu lidského pokolení hemží, není snadno woliti práwě ty, jimiž by se hlawní, rázný obraz člowěčenstwa malowal, a nejméně snadno, malowati obraz prwní doby člowěčenstwa. Ješto žádný Herodot, žádný Sanchuniaton, ani Šuking, ani Wedy na prwní staw člowěčenstwa nijakého swětla newylléwají, předeslán zde obraz nynější, na posledním stupni stojící částky lidských tworů, a snad je to nejpewnější podstawek, s něhož se do čiré tmy prwního člowěčenstwa

nazírati může. Zpráwy o dáwných národech asiatských, egyptských a ewropejských, jak je steří dějepisci podáwají, a nejnowější zpytatelé starožitností w Indii, Persii, Assyrii, w Egyptě atd., jakož i přemnozí cestowatelé oswětlují, utwrzují a z části i nowé na swětlo wynášejí (neboť možná říci, že staroswětský dějepis teprwa tworiti se počíná) byly spisowateli kolosálním stawiwem ke zřízení budowy celé, a dle jeho snahy ústrojné, organické. Jestli steré spisy ty ze jmena zde udati se opomíjí, přece zatajiti nelze, že bez Šafaříkowých Starožitností slowanských, prwní to pohnútky a pewného základu, toto dílo nikdy by swětla božího nebylo spatřilo. Na jakém pak stupni dokonalosti samo dílo se nalezá, je-li budowa ta dobrého a pěkného rozměru, nachází-li se u welkolepých, tisícerých sálech a chodbách jejích oprawdu nit Ariadnina, to saudu *Waší hraběcí urozenosti* zůstawuje

Jan Slaw. Tomíček.

DOBA
PRWNÍHO ČLOWĚČENSTWA.

Oddělení I.

Hlawa prwní.

O wznikání lidské společnosti.

Mezi twory našeho swěta stojí člowěk na prwním místě; hodnosti té udílí mu jeho duch, onen w celém tworstwu naší země nejskwělejší úkaz. Co duch ten konal, jak se během časů dále wywíjel a zdokonalowal, toho wylíčení jest úlohau dějepisce člowěčenstwa. Počáteční staw pokolení lidského nebyl takowý, jaký jest nyní, a nynější nebude zcela podoben tomu, až kolo času, jako od wzniku prwního twora lidského, ještě jednau tak weliký okruh wykoná. Wěčný pokrok je cílem člowěka, změna jeho stawu newyhnutelnau wýminkau. Cnosti a neprawosti, rozum a blud, ohniwá tauha a chladná newšímawost, snaha po wěčném pokoji a krwí pokálený meč, zhaubná newědomost a blahodatné wědy, a jak dále tyto protiwy w lidském žiwotě se nazýwají, jsau mocné ony páky, kterými staw člowěčenstwa se mění a ku předu žene, byť i mnohdy stání aneb zcela zpáteční krok jednotliwců nám nějakau mejlku w tom činil. I labyrint bludů a klamů jednotliwých lidí a národů wede celost, člowěčenstwo, ku předu, a na místě wyzuřilých wášní ujímá se cnost, jako sladký hrozen na Etně. Postupuje člowěk, aby se wětšil jeho obzor, aby w tom wěčném wíru časowém, w tom wěčném prostoru wšehomíra, w této wěčnosti, wýše wstupowal od sídla podnožního, a jasněji nahlédal do onoho, před sebau rozloženého zrcadla, w němžto sebe samého, zákony přírody a wšemocného Tworce spatřuje. Wyprawowání dějů

člowěčenstwa, a w těchto dějinách další jeho pokrok w dokonalosti, činí nemalé jedno oddělení zrcadla toho, a není tak weliké otázky při tom, zdali by každý rád do něho nahlédal, jako při druhém, zdali my ono zrcadlo čtenářům našim w auplné čistotě a jasnosti představujeme. Byla to wšak naše tauha nejswětější. Beze wšeho obšírného wyměřowání wěci té, o které mluwiti chceme, beze wšeho udáwání látky, ježto do dějepisu člowěčenstwa náleží, přikročíme raději k wěci samé; onať bude nejlépe za nás udáwati, co našeho předmětu se dotýká.

* * *

Z té hlubiny času, kde prwní lidská společnost swého wzniku nabýwala, newychází nijaká písemní památka takowého způsobu, aby nám jakožto wzácný swědek odpowídala na zwědawé otázky o stawu a powaze prwní společnosti. Jest to morské dno, wlny tiché i bauřliwé nad ním se wálejí, zdola wšak nejde žádný hlas. Lecjaký, a náhodau snad i wěrný mohli bychom podati obraz toho stawu, kdož ale wezme náhodu naši za prawdu? Jakau twárnost měl, o tom nelze mluwiti, jaké neměl, o tom šírá může býti řeč. Netřeba nám podotýkati, že prwní tworowé lidští w městech nebydleli jako jejich potomci, že neměli škol a odtud plynaucích wěd a umění; netřeba zmínku činiti, že po wlnách morských nesplýwala tehdá kupecká loď, aniž parostroje přewážely je bleskem s místa na místo, oniť byli zbaweni i wšeho jiného, čím teprwa wzdělanější společnost se honosí. Owšemť ležely w tehdejších tworech lidských již ony wlohy a nadání, kteréž postupem dále se wywinujíce, člowěku potomnímu do rukau daly palmu nejslawnějšího twora na kauli pozemské. Oni byli počátkem, byli semenem teprwa se klíčícím, a snad we mnohém ohledu byl žiwot jejich podoben stawu a powaze lidí s námi saučasných, jižto u přirownání k ostatním třídám lidstwa na nejnižším stojí stupni, a jak se prawí, posud přirozený, newzdělaný wedau žiwot, lidí takowých, jaké w Australii, w pralesích Amerických, w palčiwé Africe a sem tam i w horách Asiatských nalezáme.

Myšlénka ta, že společenský staw těchto nám saučasných spolutworů aspoň nějakau má podobnost se stawem pralidí, pohnula nás k tomu, abychom krátce hlawní úkazy z jejich žiwota podali a tím aspoň nějakého nabyli obrazu, w jakém žiwot pralidstwa mohli bychom si předstawowati. Krom toho nabudeme též nějakého přehledu oněch swěta částí, které wlastně k historii swěta nenáležejí, do nichž ale swět historický zasáhal a znowu sáhati počíná.

Jak podotknuto, w oněch swěta dílech nalezáme člowěka wíce méně w takowém stawu, jak byl z ruky přírody wyšel a během wěků nehrubě se proměnil, člowěka posud žijícího buď we swém ráji newinnosti, buď we swé zlobě nebo ztupělosti. Co nahá skála stojí on před námi, pauhé tělo, arci wýbornými čidly, smysly tělesnými, opatřené, w jehož ale duši patrně jen nejnižší, s tělesnými smysly auzce spojené wlohy, jako paměť, obrazotwornost a nápodobení se wywinuly. Schopnosti rozumowé teprwa se klíčí jako jarní bylina, a říše nadsmyslowá jest u něho posud nedospělým, we skořápce uzamčeným jádrem. Jeho staw společenský je staw dětí, buď žádnými, buď nepewnými zákony se řídících. Když jej máti příroda na diwadlo swěta uwedla, bylť arci prwní a hlawní její aučel, aby se tělesný jeho žiwot zachowal; protož obdařila jej bystrými čidly, těmito prwními ochranci a štíty jeho bytosti, tímto mechem jeho nahoty, aby jej před autokem nepřátelským chránil, a obor jeho rozumu a swěta nadsmyslowého se wywíjel, t. j. aby on *sám* umění a wědomosti, tyto pěkné byliny a stromy žiwota lidského, kolem sebe wštěpowati mohl, a jimi na bauřliwém okeánu swěta lépe ochraňowán byl. I jak žije tento člowěk, z dílny přírody wystupující? W austrety nám wychází:

1. *Australan.*

Weliké pewniny a nepočetných ostrowů, kteréž pod jmenem Australie w moři jižním se rozprostírají, jest on obywatelem. W jedno zahrnauce podnebí a půdu tohoto swěta, zplodiny zemní, rostliny a žiwočichy, widíme to wšechno co nowě wyniklý, nejmladší swět. Prahory se

swými sopkami wystaupily snad w historických teprwa dobách z morského lůna, s nimi wyšla také aurodná půda, a žiwotodárné slunce a země daly wznik rostlinám a konečně žiwočichům, jakožto třetímu, nejdokonalejšímu žiwotu. Ať člowěk, hlawa žiwočichů pozemských, z Australského pramene swůj žiwot čerpal, aneb tam z olidněných swěta dílů přešel, onť nalezal se u prostřed mladé, wznikající přírody, s ní musil jíti, omladnauti, státi na jednom a tom samém stupni, kterýž, jak ze stawu jeho poznáme, nejnižší je stupeň ohledem na druhé třídy pokolení lidského.

Ohromná bujarost wšelikých rostlin, s tau důležitau známkau, že wětším dílem jsau nepotrawné, žádné owoce nenesaucí, a potom, ačkoliw různí žiwočichowé jen se tam hemží, onen předc weliký nedostatek čtwernohé zwěři, jsau wýmluwni swědkowé mladosti země Australské, počínajícího wznikání jejího. Tato podrowníkowá příroda newywedla posud žádných tigrům, lwům, hyénám a jiným drawcům podobných, aniž takowých zwířat, jež by s našimi domácími, s koněm, owcí atd. mohly se porownati; jewí ještě jakausi nedospělost, nedozralost; není nowá pouze proto, že nedáwno se wynašla, nýbrž i pro swůj dětinský wěk.

Na tomto dětském swětě žije i dětský člowěk; příroda, jeho matka, wšak jej tak zcela neopustila, jak by z hořejšího popsání se mysliti mohlo. Dalať mu ořechowé stromy, pomeranče, citrony, cukrowau tresť, fíky, owocné palmy, wepře, slepici a kénguru; ano tomuto poslednímu dítěti swému odňala i nejmenší starost, neboť růsti dala na stromech takowému owoci, jehož on co chleba požíwá. Teplé podnebí a lahodné wětry wanau přes jeho kraje, a w kolébce té a těch plénkách wede žiwot bezstarostný, weselý, lehkomyslný; we slunečním teple nemá péči o oděw, a dle chuti metá šípy na kořist.

Diwno ale jest, že mezi těmito ostrowy práwě největší, Nowý Holland, od matky přírody jako od macechy obdařen je tím, co by člowěku žiwot zachowati mohlo. Do ohromné wysosti pnau a široko rozkládají se tu stromy pepřowé, pryskyřičné, mahagonowé, wysoké byliny trawnaté plemení se w nejwětší síle, žádný ale druh obilí,

málo jaký owocný strom; podiwná, wětším dílem neforemná zwířata z oboru ptáků i zeměplazů hemží se w hustých lesinách, málo které wšak může za potrawu slaužiti. Příroda wystawila si tu ohromnau dílnu rostlin a žiwočichů, a člowěka uwrhla k tomu co stafáži, jako lišici (luxus), dawši mu rozkaz, aby w okolnostech ještě ne skwěle pro něho připrawených, ze swé nízkosti na swětlo se wydíral. Ze dwau * plemen, Malajského a Negrowitého, z nichž Australské člowěčenstwo záleží, patří Nowohollanďan k pokolení Negrowitému, jenž wíce k opici nežli k člowěku se blíží, a potutelnější, krutější jest powahy, než tělem krásné pokolení Malajské. A jako Australan mezi druhými plemeny lidstwa, tak Nowohollanďané mezi plemeny Australskými na stupni stojí nejnižším, i w ohledu těla i ducha. Jsauce od Ewropanů tázáni na jmeno swé země, newěděli co odpowěděti. Oblíčej stawí tohoto Australana do řady opic; weliká, jako tlama čnící ústa s odwislými, rozewřenými pysky poukazují na hlawní činnost jeho žiwota; hluboko ležící oko pátrá po wšem sokolí bystrotau, wzdálený šumot neuchází jeho sluchu, a předce nepřemejšlí, jak by nejsnáze kořist ulowil, sotwa že od Ewropanů darowané udice použíwá. Jest nahý, neb jen lehce zwířecí koží oděn; jako opice skáče se stromu na strom, pod širým spáwá nebem, nebo w mizerných budkách; w nečase leze do jeskyň, u wchodu rozdělaný oheň je strážcem jeho před zimau; krotkau kénguru požíwá syrowau, ptákům sotwa peří ošklube; leklá, ku břehům zahnaná welryba dělá slawnau hostinu, až poslední kost ohryznuta jest; kořen kapradímu podobný slauží mu za chléb. W člunech ze stromowé kory, malými laučemi spojené, a napolo wodau naplněných, číhá na ryby celá mnohdy rodina, na oheň u prostřed kladau lapenau rybu a sotwa ohřátau sjídají. Widauce rozličné nástroje nebo cizí lidi, newšímají si jich, aneb wztekle je přepadají, wšeho spolku s nimi se warujíce. Různé kmeny národu toho

---

* Že obywatelé Tanny, Nowé Kaledonie a Fidžiského ostrowí míšenici Malajského a Negrowitého plemena nejsau, zjewuje se wlastně trojí plemeno w tomto swěta pásu.

wespolek si nerozumějí; lidský jeden wěk stačí až k nepoznání zpotwořiti počáteční, arci přechudau řeč, jak to u wšech diwých národů widíme. Jsau schopni nápodobiti chod, twáření a každé hnutí Ewropanů, tak že na prwní pohled představowanau osobu možná poznati; opičí to schopnost. Ewropan usiloval wyrwati je ze stawu diwokosti, oni wšak naučili se jen pití kořalky. Prosti wšeho nábytku, wšeho jmění, wedau předce mezi sebau wzteklé půtky a sauboje; prwní jest to hnutí noworozence swěta, aby swau sílu cwičil a swůj rod zachowal, neboť, ač mezi jejich ženskými žádné není Heleny, předce o ně se rwau. Tento, diwoké swobody požíwající twor, nezná arci žádné spráwy zemské, předc má ale jeden zákon. Po učiněném bezpráwí, kde nejwíce žarliwost býwá žalobníkem, obstupují zločince, házejí naň dřewce, jež on štítem ze stromowé kůry odwraceti může. Jestli obratností swau z nebezpečí wywáznul, je sproštěn dalšího trestu. Zemře-li někdo náhle, býwá toho některý kauzelník příčinau, a k policejnímu wyšetřowání stačí třeba sen ženy, že ten onen winen jest, načež ho přepadají a umrtwí. Nenapadáť jim, aby spáchanau wraždu měli za nesprawedliwau; zabiliť několik Angličanů, a bez ostýchání přišli do osady Anglické, aby se jim brady oholily. Bez citu přátelstwí, zabíjejí i swé dobroděje, owšem cizince. Jen u jednoho kmene bylo widěti jakýsi rozdíl mezi lidmi; náčelník byl wětší, silnější, wyšňořenější a ode dwau poddaných na ramenau nošen; poddaní žili w malých wesničkách po dwau stech. Ostatně jsau Nowohollanďané wespolek docela si rowni; pauhá tělesná jen síla udílí muži jakési přewahy, jiného wšak prospěchu nemající, leda že on často je wyzýwán, aby skutečné aneb domnělé urážky mstil. W malých haufech jsauce spojeni, hledí spolek swůj čistý zachowati; z rozličných haufů tedy, jako pokrewní, se nezasnubují. Mladík wida milau díwku, prawí k ní, že s ním domů jíti musí; ona zpěčuje se, a wýhrůžkami a bitím wítězí ženich. Z počátku se myslilo, že díwky na tento způsob proti swé wůli do manželstwí se nutí; ženušky ale samy se wyjádřily, že obyčej ten pauhá je uctiwost a docela podlé wůle jejich. O krasochuti podotkneme, že,

jako druzí národowé diwocí, tělo swé tétují; do wlasů, mechem owinutých, žrawcowy zuby zapichují, a skrze nosní chrustawku dřiwko prostrkují. O swětě nadsmyslowém má Nowohollanďan nejhrubší představení; Karhadžowé čili kněži jejich, staří, mizerní to kejklíři, mohau prý obcowati s duchy zemřelých, o nichž udáwají, že we wrcholech stromů bydlí a tam malých ryb do sytosti mají.

Tento stupeň tělesné i duchowní činnosti Nowohollandské nepotřebuje žádného wyswětlowání: dřewce, člun ze stromowé kory, budka, dělání ohně, tét a wznešený ráj zemřelých jest plodem jejím; oprawdu hubený to, řídký teprwa mech nahé té skály, která pod jmenem člowěk se tam zjewila. Jenom w horách Indických žijí lidé ještě o něco níže, posud ani wětších spolků nemajíce; jen po dwau skákají na stromech a před cizincem utíkají jako plachá zwěř. Nad Nowohollanďanem o znání wýše stojí obywatel Van-Diemenska; po krwi tak tuze nežízní, již wíce diwí se nowým wěcem a je rozeznáwá.

Ač ne o mnoho wznešenější, předc ale zcela jiný, swětlejší obraz poskytuje ostrowan Washingtonský (makérský), hlawně ostrowan Nukahiwský. Tělesná tupost Nowohollanďana má tu swého protinožce. Ku břehům přistála Ruská loď, a několik set nahých mužů, žen a díwek uwrhlo se do moře, a křik, smích a howor těchto pořád weselých lidí byl kolem lodi newýslowný; howořiwé ženštiny jewily swau schopnost w dělání kotrmelců we wodě, nad míru jsauce tomu rády, jestli některého díwáka zřetel na se obrátily; a wnadné twory tyto, plného a wýznamného obličeje, welikých, jiskrenných očí, kwětaucí barwy a černých kadeří, ucházely se o přízeň cizinců, nebo tím wíc je tam díwka wážena, čím wíc milowníků má. Jest to Malajské plémě, kteréž (dle Marsdena a Wiléma Humboldta) od Madagaskary až na wýchodní ostrow k jihozápadní Americe, tedy přes dwa tisíce zeměpisných mil, od Malakky až na Nowý Zéland po ostrowech Australských rozsypáno jest a řeč mluwí, která swými známkami na jeden a ten samý ukazuje půwod, na jeden a ten samý pramen wzdělanosti národu toho, jehož rodiště hlawně zdají se býti krom Malakky Sumatra, Žawa, Luson atd.,

kde wzdělanost plemene toho mnohem wýše stojí, než u Malajů jiho-australských. Jako Nowohollanďané wzorem ošklivosti, tak jsau Nukahiwané wzorem krásy. Belvederský Apollo a Medicejská Venuše mají tam žiwé bratry a sestry. Probuzená žiwost jejich wywedla nejen chýže dřewěné, po stranách kokosowím listím owěšené, nýbrž i stawby kamenné, bez wápna a malty uměle a pěkně spojené, že Ewropskému stawiteli nečest by nečinily. W čistém obydlí widěti již wětší průmysl, šálky z kokosowých ořechů, rybářské sítě, kopí, praky, wálečné sekery, palice a bubny, a w úrodné půdě sázený kořen arum a strom marušowý, čímž Nukahiwan žiwé již sází pomníky swé práce, stawí cíl přebíhawému žiwotu; jedna krůpěj citu, jedna myšlénka jeho wylila se a spojila s rodinnau půdau, sypký jeho žiwot nabýwá pewnoty. Nukahiwané zpíwají a tančí, a tancem zdají se představowati hlawní činy swého žiwota, lowení ryb, házení z praku, běhání na chůdách, plowání atd., w kterýchžto wěcech, jakož i w lezení na stromy, nejwětší nabyli obratnosti. Nejwyššího stupně dokonalosti nejen mezi Australany, ano mezi wšemi diwochy swěta, dosáhli w tétowání swého těla, w tomto bolestném řezání kůže a paauštění tam wšelikých barew, tak že po zacelení ran okrasa ta na wěky trwá. Od hlawy až k patě jest Nukahiwan přerozmanitými a sauměrnými figurkami pokryt. Mimo okrášlení těla znamená to prý w Australii ještě něco jiného, a sice známky společenských záwazků, tedy obligace a kwitance zřejmé a nezhladitelné. Weselému žiwotu, rozkošem a zahálce nad míru jsa oddán, nestojí w náboženském a nadsmyslowém ohledu o mnoho wýše, nežli Nowohollanďan; kauzla a čáry, kněži kejklíři, a onen weliký policaj Australský, powěstné *tapu*, t. j. prohlášení, že ta ona wěc poswátná jest a nikdo se jí dotknauti nesmí, jsau i zde we swém žiwlu. — Každé údolí, každý kmen Nukahiwský má swého náčelníka nebo-li krále, který wšak ani oděwem, ani tétem od nejmenšího z poddaných se neliší a we swé moci též wysokého stupně nedošel; smějíť se jeho rozkazům, a chtěje bíti někoho, neminul by se oplátky. Hlawní přewaha králowa záleží we wětším bohatstwí, že wíc lidí a sluhů může uživiti. Nowohollanďan

překonáwá spolutwory swé *tělesnau sílau jednoduchau*, Nukahiwan již i *jměním*, k jehož wydobytí tělesná síla *několikrát* se wynakládati musila nad potřebu toho, co k dennímu zachowání žiwota jest newyhnutelné. Jako tělesná síla prwním, jest jmění druhým stupněm, kteréž lidskau společnost děliti, do řadů a stawů různiti a síly její buditi počínají. Síla králů Nukahiwských není wšak ještě tak mocná, ješto poddaní hrubě si jí newšímají; protož i konání sprawedlnosti jest mizerné; panujeť krewní pomsta. Kmenowé žijí mezi sebau w půtkách, nejwíc proto, aby zajaté pekli a jedli, kterýžto, docela při weselých, nad žiwotem se radujících, a při směnném obchodu s Ewropany wždy welmi poctiwých lidech, nám Ewropanům nepochopitelný jest cit kanibálský. My jsme odrostli a již neznáme ony citů praudy w dětech přírody.

Další úkazowé Australského žiwota jsau buď o něco wyšší, buď předešlému podobni. Obywatel smutné Nowé Kaledonie, obratný a silný, byl nehrubě aurodnau půdau nucen sázeti owocné stromy; aulowité jeho obydlí, již dwéřmi opatřené, chowá nějaké nářadí, plachty, hliněné hrnce, dřewěné motyky, udice. Na loďkách pluje pomocí plachet; 15 střewíců dlauhé kopí hází po kořisti, z twrdého dřewa řeže pěkné kyje, použíwá praku, do něhož kameny welmi pilně kulatí a po nepříteli wrhá, jejž zabitého zwláštním nástrojem krájí a tráwí. — Kde lidská společnost žádnými zákony se neřídí, kde nadání rozumu ještě w lupeni zahaleno jest, tam, postaupí-li síla tělesná a jmění o něco wýše, snadno můžeme najíti nejkrutější tyranstwí, wůli tyranowu místo zákona. Rybáři a lowci Salomonských ostrowů newracejí se domů se swau kořistí, dokud swému panowníku ji nepředložili, z níž on dle líbosti si wybírá; naproti tomu jednající býwá potrestán. Wstaupí-li poddaný do králowa stínu, smrtí to zaplatí, bohatší se může wykaupiti. A wšak na ostrowech Australských druhého není příkladu tak krutého despotismu. Ono člowěčenstwo je tuze jestě plaché a od přírody nehrubě nucené, libowůlí snadno se podrobowati. Z wětšího dílu nalezáme náčelníky, jižto ale pauze w čas bojů nějaké wážnosti požíwají; ostatně jsau wesničky samostatny a

mocnost wůdců někdy tak nepatrna, že chtěje takowýto jenerál na ostrowě Tanně jednau kokosowé ořechy Ewropanům darowati, sám na strom musil wylézti, neboť jeho poddaní nechtěli to zaň wykonati. I tam, kde pokolení to z Nowohollandské nízkosti poněkud se wydralo a nějaké již třídy w obywatelstwu panují, předce nemá wzácnější osoba při weřejných záležitostech žádné přednosti, jak to na ostrowech Marianských widíme; každého řeč je tam slyšána, a má-li rada nejsprostšího z nich pochwalu wětšího počtu lidí, jedná se podlé ní — pauhá to *lidowláda* čili *demokracie*. Tento spůsob řízení, w naší době od některých za wrchol správy zemské wychwalowaný, na ostrowech Marianských z ryzího přeswědčení o dobrotě eho, ze wzdělanosti obywatelstwa newyplynul. W onom přirozeném stawu, kde člowěk člowěku we wšem roweň est, wywinul se rozum ostrowana toho, a wšak ničím se ona rownost ještě nezahladila; každý přináší swoji hřiwnu, mluwí, řeční pro tu chwilku, neweda, jak druhý den celá jeho aůstawa bude wypadati. Lidowláda ta je prwní pýření se nějaké aspoň spráwy, ne wšak onen wyšší wzdělaností a čistější cnotau wydobytý stupeň lidské důstojnosti. Newzdělanost obywatelů těch nebudeme tím dokazowati, že při prwním tam příchodu Ewropanů ještě oheň neznali, jeť dosti jiných známek, ukazujících na ně co na děti přírody. Nalezajíť se arci již na tom stupni radostném, kde při tělesných náklonnostech již i rozum se wywíjí a s wášněmi boj začíná. Ostrowan ten spěchá za swau rozkoší, předc ale o wěcech rozumně saudí, nekoná cnost, předc wšak ji poznáwá. Příroda štědře obdařila ho potrawau beze wšeho přičinění, on předc ale pracuje, dělá sítě, plachty a takowé loďky, jimžto se i lodirobec Angličan diwil. To wšechno poukazuje na wzbuzenau činnost jeho ducha, kterau za ranní záři z Nowohollandské noci možná powažowati. Nicméně paupě to bylo ještě tak autlé a slabé, že pod mrazem Španielského barbarstwí rychle zhynulo. Poslední bojowníci národu toho zašli w horách aneb se skal do moře se uwrhli.

Síla tělesná již na Nowém Hollandu, jmění na ostrowě Nukahiwě a rozum řečníka ostrowů Marianských nabýwá

jakési přewahy, byť i na krátký čas, na okamžení. Je-li wšak rozum, docela s nějakým jměním spojený, a někdy i pauhá síla tělesná w jednotliwém člowěku tak wywinuta, že na swé okolí trwanliwý má aučinek, toť jest i přewaha ráznější a stálejší. W krutých půtkách mezi kmeny Nowého Zélandu, na němž somodárné stromy owocné již nerostau a člowěk pracowati musí, bylo dost příležitosti k najewo dání této síly a rozumu; obywatel, přírodau wíce již k tomu donucen, snáze utíkal se pod ochranu mocnějšího, a protož nalezáme tam náčelníky nejen na čas žiwota, nýbrž i dědičné; tato důstojnost přechází i na potomky — wznik wyššího stawu, pánů, šlechticů. A jestli konečně jednotliwec buď jměním, nebo duševními wlohami, byť jen chytrým pojmutím swých okolností, takowé moci dosáhnul, že ona wšecko ostatní w sobě zahrnuje, widíme již jednotliwce toho co krále, samowládce, wedlé něho šlechtu a pod nimi lid sprostý, dělníky, widíme *monarchii*, jako na ostrowech Peldžuských, poněkud ještě ale obmezenau, konstituční, neboť šlechtici chodí na sněmy, kdež o zemských wěcech se jedná; sprostý ale řečník ostrowů Marianských nemá již tam přístupu; widíme monarchii čistější, kde král sněmem šlechticů již obmezowán není, jako na ostrowech Přátelských, Společenských a Sandwických; tam šlechticowé wysoké zastáwají auřady, králi odwádějí daň z plodin půdy, kterau lid sprostý wzdělávati musí. Nejsa obywatel ostrowů Mariánskýck od Španielů zahlazen, jeho lidowláda byla by časem též do takowé monarchie se proměnila. Při wšem ale rozdílu stawů, jichž nejwíce na ostrowech Společenských nalezáme, kde i jakausi třídu neswobodných sluhů jest pozorowati, nepanuje předc nijaké tyranstwí, otrocká podrobenost. Kde ruka přírody člowěku štědře hotowé podáwá obžiwy, jest on swobodným synem jejím, a nad sebe wyniklému není nucen prokazowati žebráckau úctu.

We wšeličem wyniká obywatel těchto monarchických států Australských nad ostatní pokolení pásu toho; onť již není kanibálem, zabité nepřátely totiž nepožírá; a pak mají zwyky jakausi platnost zákonů. Byť i obywatel ostrowů Společenských s mnohým druhým ostrowanem zároweň měl

střechu, kokosowím listím pokrytau, nebo šírau oblohu za swůj stan, wálečné dělal kyje, dřewěné lawice, koše, rybárské sítě, předc již ze stromowého wlášení plete kmenty na oděw, příprawau a barwami tak pěkné, že by Ewropan něčemu se přiučiti mohl; králowská hrobka může slaužiti za wzor jeho stawitelstwí, jednoduchým nástrojem robí člun, jehož wywedení proň tak těžké, jako při ohromných nástrojích stawba korábu Ewropského; loď swau řídí podlé stání hwězd a s cílem se nemíjí. Jsa wesel, hoduje, nápodobí mrawy Ewropanů a nešetří ani swých knížat, neb satyrickými představami se jim posmíwá; při tanci zpíwá, k tomu bubnuje, nebo do píšťalky nosem fauká; je zdwořilý a wlídný — mnohý Ewropan spal s nimi w chyžích u prostřed lesa. Mezníky a pamět jsau jejich rolní známky; spory býwají od sudích rozhodowány. * Nebesa i země jsau naplněny duchy a bohy, jež rozmnožují duše zemřelých, znamenitých osob; o zemřelém se prawí, že jeho duše do noci odešla; w příštím žiwotě očekáwá je štěstí nebo neštěstí. Někteří ze stawu kněžského, dědičného a početného, stawíce se nadšenými, předpowídají budaucí wěci; při pohřebu, obětowání lidí a wšech duchowních a politických slawnostech je kněz prwní osobau. Stwoření swěta představují si následně: Zpočátku zplodil Bůh sladkau wodu a moře, smrště, wítr, nebe, noc a slunce. Když bylo slunce zplozeno, odebrali se wšichni jeho bratři a sestry na zem. Jenom jedna paní zůstala w nebi, kde třinácte porodila měsíců (počítajíc podlé lun, mají w roce třináct měsíců). Potom i paní ta přišla na zem, objala skálu kámen a narozen byl syn, kterýž objaw písek morský, zplodil syna a dceru, kteří po smrti swých rodičů zasnaubili se a děti zplodili, od nichž lidé na zemi se rozmnožili.

---

* Naše práwo a nepráwo jest u lidí w stawu přirozeném žijících téměř prázné slowo; slabými, roztáhlými swazky spojená jejich společnost nemá oněch zámotků obywatelstwa hustého, obchodního; tam buď se nešidí, nekrade, buď ani oč šiditi, co krásti není. Jestli předc někdy Ewropské lodi o nějakou zbraň neb nádobí se ulehčilo, diwoch krádce nemyslil na zločin, widělť jenom potřebu neb zalíbení w tom (ač to logika Ewropských býwá zlodějů).

S nějakými proměnami je staw i na ostrowech Přátelských tomu podoben. Poctiwý a důwěrný tento ostrowan má stromy, lesy, prameny, wětry a wšecky úkazy w přírodě za byty a plody wyšších duchů, s nimiž pánowé země příbuzni jsau. Každá krajina, každá wznešenější rodina má swého boha nebo genia strážce, a spráwcowé krajů jsau náměstkowé bohů těch. Wětry stojí pod wládau bohyně Kalla-Filatongy, tuze mocné, od lidí nehrubě ale wšímané, tak že nucena bývá stromy wywraceti, by obywatelům připomněla, že jí obětowati náleží. Přátelé nemocného snaží se jeho genia strážce uchlácholiti uříznutím malíku, poraněním oblíčeje nebo zdržením se od jistých jídel. Nemocna-li osoba wznešená aneb zemřel-li král, zabíjejí se i lidé k oběti a smíření bohů. W rychlém člunu pluje duše zemřelého w krásný ráj, do Dubludy, kde mocný nade wšemi powýšený sídlí bůh Higgolago. Wšak jen wzácné duše tam přicházejí; sprostáci nejsau nesmrtelni; kolem hrobů létající pták Lota sjídá jejich duše.

Obywatelé ostrowů Peldžuských (Karolinských) byli w mrawním ohledu nazwáni diamantem člowěčenstwa; jsau dobromyslní, úslužní, krutě wšak zabíjejí we wojnách zajaté, bezbranné bojowníky.

Krom podotknutého obywatelstwa žije ostatní Australie w mezech společenských wíce méně rozsáhlých, we stawu wíce méně diwokém. Nawštiwíme ještě jednau rájskau Tannu, ostrow Swatodušní. Kauř mezi stromy zhůru se walící oznamuje autlé radosti domácího žiwota; zlaté, hroznowité owoce welikých lesů pisangowých je whodným obrazem pokoje a hojnosti, obrazem blaženosti; pahorkowé s lesy a owocními zahradami pnau se poznenáhla, o palmy winau se kwětné zwonkowité byliny, obraz přátelstwí, a w tom zawzníwá píseň *pracujícího rolníka!* jenž *suchau wětwí* půdu wzděláwá. Zapomněli jsme podotknauti, že se i obywatel ostrowů Přátelských, Společenských a Nowozélandských wzděláwáním půdy zanáší. Orba — prwní to záře lepšího žiwota, prwní to krok, jímžto člowěk ze stawu diwokosti wychází. Nedospělé dítě žiwí se tím, čeho mu příroda sama udílí; jest to Nowohollanďan; wýše stojí rybář se sítí, nad ním lowec zwěři; potom jde pastýř,

který již plachau zwěř ochočil, k sobě připautal a s ní z pastwy na pastwu přechází; načež weliký stojí mezník, jenž nowau zwěstuje říši — pewnau, stálau půdu rolníka! W mrawním ohledu stojí Tannan jako Rhodický welikán přes moře rozkročený, jednau nohau w zemi noci, druhau w krajině denního úswitu; neboť mimo nadřečenau známku jeho pokroku, mimo orbu, jest sice přímý, dobromyslný, hostinný, we swém zpěwu a hudbě wážný, nesetřel ale posud znamení kruté diwokosti; chutě jde a usmrcuje w boji zajatého, trhá jeho audy a požírá, jest posud kanibál.

Jako mezi národy wzdělanými základní powahu mrawů rozdílnau wídáme, tak i mezi diwochy. Obywatel ostrowů Admiralských we podnebí krásném pěstuje si w úrodné půdě zahrady, a jako slunce na jasné obloze, skwí se radost w jeho twáři; autlý a jemný mraw, jeho důwěra a prostota nezná wálečných zbraní, newede wojny, nezabíjí nepřítele; — jest to s osudem swým spokojený, šťastný národek, a též jedno, ačkoli řídčejší oddělení obrazu dětí přírodních — eldorado stawu diwokého. A Behrens prawi: »Nejlidštější, nejpoctiwější lidé, jež jsme na naší cestě po jižním moři nalezli, byli obywatelé ostrowů Rogwinských.« Poctiwost a lidskost tuto jewí též ostrowan Nowé Britanie, kdež zatím oškliwý diwoch na ostrowě sw. Kříže a w dělání nářadí schopný obywatel ostrowů Fidžiských a Lodnických swau mysl jen na wojnu obrací, a ostrowan Malikolský šípy již jedem kalí, čímž arci známku swé přemýšliwosti na jewo dáwá. A wšak ani wojna, tento w lidské přírodě ještě hrubý osten ku probuzowání člowěčenstwa k činnosti, nemá wšady stejně kruté powahy; demokrati ostrowů Marianských wedli nedlauhé, lestné jen půtky; nepřítele klamali, ze zálohy nenadále ho přepadajíce, a bitwa se končila, když jeden nebo dwa zabiti a několik poraněno bylo dřewcem, na konci ostrau kostí lidskau opatřeným.

Máme za to, že podaný tuto obraz australského žiwota k aučelu našemu dosti zřejmý jest a obšírným rozjímáním ho oswětlowati nepotřebí. Tupá i žiwá, krutá i wlídná powaha tohoto lidského tworu, jeho lidowláda

i monarchická austawa a wšechny poměry ostatní jewí, že kolébku swého dětinstwí ještě neopustil. Weškerý obor toho žiwota je posud žiwot tělesný, neboť žiwot rozumowý zjewil se jen w té síle, aby k zachowání těla přispíwal, tudyť jeho někdy i pěkné potřeby a nářadí; žiwot wyšší jest u něho jako člun ze stromowé kůry, wlnami okeánu zmítaný. Z citu Australana ještě newyplynulo ušlechťující umění, neboť jednozwuký zpěw a hudba tuze od mluwy se neliší; z jeho lebky newystaupila Mudřena, wědy nepěstují se we školách ani demokratů ani monarchistů; slabé myšlénky nenutily jej wynalézti prostředky, aby je chytal na papír nebo do knihy, a pro čísla dost má prstů. W říši nadsmyslowé pokročil tak wysoko, že byliny a stromy za byt a plod má wyšších duchů. Než by Australan ke wzdělanosti Ewropana labyrintem přemýšlení se dopídil, mohla by jestě jedna Australie z morského lůna wyjíti na den swětla. On wšak rychleji toho dosáhne. W naší wěčnosti není času minulého ani příštího, pozdější potomstwo ničehož neztrácí; nejwzdělanější člowěčenstwo zasahuje tento swěta pás, na Sandwických a Nowozélandských ostrowech zakládají se školy — a člowěk Australský rychle odwáže lodku swau na praud ducha Ewropské wzdělanosti.

2. *Američan.*

Odhrneme teď oponu s Ameriky, a sice s národu, který, jak ze wšeho sauditi možná, swým krokem půdy té nejprwé se byl dotknul. Jako ostrowy Australské jest Amerika přírodní swau powahau také swět mladý, a mnohem později, nežli ohromná pewnina Asie, Ewropy a Afriky z moře wystauplý, aby se jeho zlato a démanty zableskly a žiwot ústrojný wywíjel. Tato mladost jewí se hlawně, že rostlinstwo nad žiwočichy skoro posud má přewahu, a ačkoli tigr a lew, w Australii docela neznámí, zde swau wládu mají, nejsau to předc ony smělé a hrozné šelmy Africké. Medwěd klecá leniwě a hlaupě, maso jeho podobá se wepřowému, a maso bůwola, tohoto Amerického welikána, je tak měkké, že syrowé možná je požíwati; zwěřina jest jako maso krotké zwěři, drůbeže jako holubů,

howězí není tak silné a potrawné jako w Ewropě. Ze zwířat, od nás tam přewežených, zwrhuje se málo které, potrawních ale částek w jeho mase ubýwá; a tak i na pohled překrásné byliny jsau méně žiwné, nežli w jiných swěta dílech. Nechceme tím dokazowati slabost Ameriky; tento díl swěta *nabýwá* teprwa síly swé, která, jak podlé zákonů přírodních newyhnutelno, během wěků arci we swém Americkém spůsobu zajisté ohromného stupně dosáhne. Za tau příčinau, že Americká příroda swau sílu posud na zdokonalení rostlin a žiwočichů obrací, stojí poslední její twor, člowěk, pode jmenem Indiánů známý to národ, též posud jako stafáž w její dílně — jako Australan na stupni nejnižším. Od Grönlandu, wlasti Eskimáků, přes Hudsonůw záliw po nesmírných planinách Misurských, odtud přes hory Skalné k západnímu okeánu, po Kalifornii a Mechiku, přes Panamu w jižní Americe po pramenech Marañonu a Parañy až do Patagonie roztažených, rozerwaných Indiánů tělesná a duchowní činnost je wůbec nullau. Dříwe než Ewropané wýchodní obsadili krajiny, nebylo w Americe koně, a malá ona částka železa, již tato země we swém lůnu chowá, nebyla ještě do potřeb skowána. Byl tedy nedostatek dwau wěcí, kterými státy se zakládají, wywracejí, národowé zanikají a druzí na diwadlo wstupují. Ten samý úkaz widíme i zde: Ewropan wzniká, Indián zachází. Dupotem koňů a třeskotem prachu střelního třásla se půda pod ním žasnaucím, z části podlehnul, z části hledal a našel autočiště na západních pustinách. Wlny Ewropské činnosti dělají tam wír, na němž loďka Indiánowa zaufale se kolotá a časem na wěky snad zmizí.

Nahlédajícím do stawu tohoto Amerického pramene, a ze wšech úkazů jeho žiwota widaucím, že on, jako Australan, ohledem na ostatní třídy pokolení lidského na nejnižším je stupni, možná učiniti námitku, že o přirozeném stawu jeho mluwiti nelze; přewrhlať se powaha jeho krutým barbarstwím Ewropanů a morem kořalečním, kterým jako hromonosnau bauří tyto Americké třtiny klesaly; nelze mluwiti o nízkém jeho stupni, měloť Mechiko a Peru slawné chrámy, skwělé paláce; byť i nedokonale, znali předce

nejpotřebnější mechanická umění, poněkud prowáděli orbu, měli nějaký pojem o malbě, byli wětším dílem dobří, hostinní, nápomocní lidé. — Obchodníkům Ewropským, pro zisk Indiánowi za kožichy a drahé kowy zhaubnau kořalku dáwajícím, můžeme to počítati za hřích, jestli z jejich posměchu si nic neděláme. W Ewropě, w tomto nejwzdělanějším dílu swěta, poskytujeť se wolně národům toho nápoje, a předc obecného rozšíření nedošel; pewný, silný duch tomu wzdoruje, a wšeobecné klesnutí člowěčenstwa Ewropského, přirozený toho následek, nemůže míti wznik. I proč w západním swětě učinil tento jed spaustu wšeobecnau? Američan, syn nedospělé mladosti, widí arci Boha swého z moře wycházeti a zapadati za hory Kordilerské; s wětry běhá po stepech, z lesů, řek a moře dobýwá si potrawu jako druzí národowé, dál se ale neptá po příčině a následku wěcí; žiwot jeho nemá žádného cíle, společenské swazky jsau jako píštěcích šakalů, on podobá se rostlině, klátiwé třtině na swé půdě, i přichází palčiwá z Ewropy wláha — on klesá. A chceme-li dál ony Ewropské barbary, ty zlatochtiwé ukrutníky národu Amerického před saud pohnati, oni žalobě naší neporozumějí. Wywrátili a zničili Mechiko a Peru; toto wšak rychlé zahlazení kmenů Indiánských od několika set lupičů, wywrácení tak ohromných říší, poskytuje nám swědectwí o nepewném zřízení jejich, o jich posawadní slabotě. Říše Mechická a Peruanská, nádherné paláce a chrámy, byly jako ty krásné Americké rostliny, bez žiwné šťáwy, bez potrawního základu, pěkný sen diwocha na paušti. Staří císařowé Mechičtí byli woleni od Kazíků, nejwyšší šlechty, jenž nádherně si chodili, an zatím poddaní, otroci, nahotu swau nezakrýwali, orbu prowáděli, tkali, pánům paláce stawěli, kteří dle líbosti je zabíjeli. Tělesná síla, ne práwo, byla prwním jejich krokem, wedaucím ze stupělé, takměř Nowohollandské diwokosti, byla to říše tyrana ostrowů Salomonských, do jehož stínu poddaný wstaupiti nesmí, a tak slabau se ukázala, že nepatrná síla Španielů jako dechnutím ji překotila. Chrámy ony stawěl otrok, jako Egyptské pyramidy; elektrickau ranau duch Mechických Indiánů prolomil násilně mraky, a zas do

předešlé ochablosti klesnul a do noci se ponořil. A w této ochablosti, w této noci widíme prwotního obywatele Ameriky, jenom že po tolikerých pohromách mrawní jeho powahu zkaženější, přewrácenější nalezáme.

Američana duchowní síla posud nejwíce působí na ústroje, kteréž obyčejně smysly nazýwáme, zrak, sluch, čich atd. *Smyslowá tedy říše* jest největší obor jeho činů. Trpaslíkowitý saused ledu sewerního, jako silný a wysoko rostlý Patagonec jsau si w tom ohledu rowni. W čerwenobarewné kůži zahalené tělo je plnější, tučnější, nabubřenější nežli Ewropana, tedy ne těžké a k plowání, běhání a tančení schopnější. Paraquajec wrhá se do wodních propastí, a s polapenau rybau na jewo přichází. W lezení, dostihách, trefném házení šípů nemá Indián sobě rowných; prstami u nohau zdwihá nože, hřeby i špendlíky; zdaleka čenichá oheň, poznáwá osoby od něho odešlé po šlépějích nejen w tráwě a měkotě, i na kamení. Ano jeho smyslowé jsau tak wywinuti, že obywatel Nowého Skotska přes Wawřinçůw záliw bez magnetowé jehly do Labradoru wesluje a wždy na tom samém místě přistáwá.

Při této wšak nesmírné bystrotě smyslů, při ohebném, obratném i silném těle, jest on předce pauhým plodem Amerického žiwota, jemuž wniterní pružina schází: onť jest *lenochem*. Eskimák a Huron nestawěli by si baudu, nejsauc k tomu zimau doháněni, a newyšli by z ní, nejsauc hladem puzeni; je-li žízniw, raději si dělá ránu a wlastní ssaje krew. A jsau-li mnozí Indiáné pro jistotu před nápady líté zwěři, počasí a swých spolutworů nuceni stawěti si chatrče ze stromowých wětwí nebo z hlíny, jest také mnohý, že nad sebau ani krowu před palčiwým sluncem nerozložil, a spíše pod stromowým listím, w jeskyních a slujích se ukrýwá. Než by jiho-španielský Indián zablaudilému cizinci na cestu ukázal, raději se schowá neb ho zabije; a na těle i duchu oškliwý Worrojec jí kořínky a plané owoce, než by na low šel nebo pracowal. Tak i Kalifornan a Mechický Indián, tupí, špinawí, mají špičatý kámen za swůj nůž, dříwkem hrabau kořínky, zwířecí měchýř jejich picí nádobau, želwí skořepina kolébkau; listí, stébla, hadi, ještěrky jejich potrawau; umí-li dítě myši

chytati a kořínky wyhrabowati, nikdo se již o ně nestará; štěbetá se, hraje, při tom usýpá a zas se probuzuje, až wěčný spánek se přiblíží.

Tato ocháblá, tupá, zarytá powaha nemá sobě rowni. Lhostejnost we twáření, w pohybowání a hlase wyniká nade wšecko; při nejdiwočejších weselostech je zasmušilý, ano i ten prwní a nejprudší pud, jejž příroda tworům k jich zachowání dala, jest u něho tak slabý, že Jesuité, zřídiwše w Paraquaji, Mechiku a w Kalifornii nejen církewní, nýbrž i politický stát, o půlnoci zwonkem na ty powinnosti je napomínati musili. Proto jest i druhé pohlawí u něho tworem nižším, otrockým, zaň pracujícím, a proto i Neger Africký wléká se na pole Amerických Ewropanů, aby cukr, káwu a rudu jim dobýwal, ješto Indián k trwanliwé, obtížné práci docela jest neschopen. Nesnáze počasí, nejdelší posty, omamující nápoje, hnusnau potrawu, nejprudší bolesti, muky tétowání a wpalowání do těla rozličných figur snáší jako bez citu, bez pohnutí. Na dary za trochu obtížnější práci podáwané, odpowídá: »Já jsem leniw« nebo »nejsem hladow«, a celé dni odpočiwá na swém hamaku (plachtě k líhání) w baudě třeba bez krowu.

Z této náramné ztrnulosti, z tohoto hrobu jejich žiwota, wywoláwá je wšak kořalka, tanec a hry. Wesnice s wesnicí, kmen s kmenem hrají o kořalku, sázka jsau ženy, děti, swoboda; kořalka je ta mocná páka, která skwělejší diamant z twrdé wylamuje skály; bez ní jest Amerika němá, smutná, zarytá, bez myšlének; w opilosti wšak budí se Indiána duch, je wesel, žiwý, bije a rwe se do krwe, a wěrný sluha jeden zabil pána swého we spaní, aby jen láhew jeho mohl wyprázniti.

Nicméně jako twora každého, tak i Indiána wede příroda k zachowání se, tedy ku práci, činům třeba sebe menším, třeba ne wšady. Hotowíť on, jak jsme slyšeli, chatu, někdy arci bez střechy, dělá zbraň k lowům a bojům, palice, w ohni pálené kyje, sekery z ostrých kamenů, kopí, luky, šípy, někdy i s podiwu hodnau umělostí, plachty — a potom mistrowský kus swého stawitelstwí, ony čluny ze dříwí, stromowé kůry nebo z welrybích kostí, a kyjem a toporem k weslowání opatřený a tulení

koží oděný Eskimák wzdoruje w této křehké lodici wlnám oceánu. W jižní Americe wypátrali již některé kmeny weliké tajemstwí dělání hrnců, při ohni nepukajících sewerní Indián dlabe do dřewa díru, plní ji wodau a hází do ní rozpálené kameny, aby se mu wařila. Hlawní jest ale známka při jeho práci, že dílo s malau horliwostí začíná a ještě chladněji w něm pokračuje, také mimo je paušti, neboť čas nemá u něho ceny. Ku zhotowení malé plachty potřebuje rok a k dýmce měsíc. »Je to práce Indiánowa«, dí Ewropan, »chce-li něco wýborně špatného, čas a mnoho trampot žádajícího naznamenati.

S čidly nebo-li se smysly auzce spojené duševní wlohy, *paměť, obrazotwornost a nápodobení*, jsau též u Indiána znamenitě wywinuty, třebas se příklady toho na wšechny kmeny a na každého jednotliwce newztahowaly; dosti na tom, když se jen takowéto schopnosti při některých jednotliwcích pojewují. Předlauhé řeči missionářů opakuje on na slowo, ač jim z wětšího dílu nerozumí. Obrazotwornost je nejžiwější. Widěné jednau osoby wštěpuje se mu obraz tak hluboko w mysl, že ji po létech a w stu jiných osob i jinak oděnau na prwní pohled poznáwá; co nejwěrněji i po dlauhém čase líčí každau stezku a strom, každý potok a pahorek. Při pošmurné obloze bez bludu ubírá se nejhustějšími lesy, přes řeky, jezera a záliwy. K mechanickým prácem, k čemuž potřebna je schopnost nápodobení, má zwláštní dar. Snadno a lépe než děti Ewropské, učí se řemeslům, i psaní, malbě, zpěwu a hrání na hudební nástroje; wšak jen podlé wzoru, sám nemůže nic wywesti, aniž mu napadá, aby to lépe učinil. Co widí, to dělá. W Guianě přišel hauf diwokých Indiánů ke kostelu; s Indiány na křesťanstwí obrácenými šli do chrámu, kropili se wodau, bili w prsa, dělali kříž atd.

W krajinách *rozumu* nezná wšak Indián cesty w oné dokonalosti, jako po swých lesích. Počítati umějí někteří jen do třech nebo do pěti, pro čísla wětší nemají slow; a chtíce udati počet weliký, ukazují na wlasy, jež také wypočísti nelze; někteří počítají do 10 a 20, Irokez do 1000. Čísla mohau u Indiánů býti měřítkem wywinutého rozumu. Jižní Američan newí, co rok znamená, a w Peru a Čili

i wzdělanější, jsauce tázáni o swé stáří, počítali guberná-tory nebo Kazíky, pod kterými žili. Od Karaibů kupowali Francauzowé hamaky jen ráno, třeba za maličkost, neboť večer nebyli by tuto swau postel za žádnau cenu prodali; ráno však nemyslili na noc, a proto žádali wečer hamak nazpět, že prý na holé zemi spáti nemohau. Eskimák bojí se popsaného papíru, aby někdy prý neobžiwnul a jemu neškodil, a jižní Američan, maje donesti psaní, wine je do mnoha šátků, aby jeho příhody na cestách wyzraditi nemohlo. Papír jest u něho welikým kauzelníkem.

Říše nadsmyslowá neníť arci wšem Indiánům zcela zawřena; majíť někteří a wšak jen malé do ní okénko, wšelijak mřežowané, kterým někdy oko ze swého žaláře zhůru pauštějí. Weliký duch, Tupan zwaný, řídí arci události swěta; hrubé je wšak o něm představení: postawy lidské, nadlidské ale powahy. Též někteří mají pojem o nesmrtelnosti duše, která do spanilé, wěčným jarem kwětaucí přijde země, w jejíchž lesinách hojně je zwěře a ryb w řekách nad míru. Schopní lowci a udatní wojínowé zwláště dojdau odměny za swau práci pozemskau, a každého zaměstnání bude tam jako zde; protož dáwají zemřelým do hrobu i jich nástroje, zbraň, také potrawu a Kazíkowi i jistý počet jeho žen, miláčků, a otroků, aby na onen swět zároweň se swým komonstwem přišel. Ostatně jest náboženstwí u welikého počtu Indiánů slepá powěra, fetišnictwí; za swého boha a strážné duchy mají tu onu wěc, hlawně Indiáné jižní, Ewropanům ještě nepodlehlí, an slunci a luně, čtwernohým zwířatům a wyřezáwaným ptákům božskau prokazují úctu. Kauzelníci jsau jejich kněží i lékaři; nemají weřejných služeb, ani chrámů, krom u Načezů, kteří w nich ustawičný žiwili oheň, a Bogotů, již bohům lidi obětowali. Powahau mírný Cepouan, obywatel sněžných a ledowých zemí sewerních, wídí po smrti nebe swé jen w rozkošech tělesných a peklo w tom, že se pořád we wodě až po bradu státi musí, a marnéť úsilí nešťastného, dostati se na ostrowy blažených. Peruán widí zemřelého na onom swětě s přátely jísti, tancowati a bitwy swáděti, to mu zwěstuje hrom a blesk; po cestě mléčné

procházejí se duše, kteréž u něho se také stěhuji: zabití nepřátelé mění se do zuřiwých drawců, Kazíkowé do wojínů, wěrné ženy do opic, kterýmžto i wšelikau jewí úctu. Diwoch Brasilský nemá ponětí o božstwu; jeho wšak duše octne se w ráji za horami Kordilerskými.

U těch Indiánů, kteří nejwyšší bytost nějak si předstawují, pocházejí wšechny stwořené wěci od ní. Dobří bohowé, prawí Patagonec, kteří we welikých jeskyních bydlí, stwořili nejdříwe Patagonce s kopím a lukem, se šípy a praky, tak že hned w auplném ozbrojení k wojně a honbě na swět přišli. Potom wyšla malá a nejrychlejší zwířata, na to wětší, a naposledy chtěli wen i koně, woli a kráwy; kmen ale Tehueltů leknul se tak jejich kopyt a rohů, že welikých kamenů před jeskyně nawálel a zwířata ona již wyjíti nemohla, až chytří Španielé je pustili a k nim přiwedli. Kdyby wšak druhé, ještě zawřené jeskyně sami chtěli otewřiti, wyšlo by mnoho nowých zwířat. Po smrti wracejí se Patagonci do těchto jeskyň, neb na mléčnau cestu, kde jejich otcowé pštrosy honí, jich peří w oněch bílých na obloze mráčkách ukazujíce. A Mbayowé dí: Bůh stwořil na počátku wšecky národy w nynějším počtu, posléze i dwé Mbayů; země byla wšak již rozdělena, i wzkázal jim Bůh po ptáku Karakarowi, že mu líto, že již pro ně žádné země nezbylo, a protož w jiných mají zemích choditi a s národy wojny wésti.

O mrawní powaze Indiánů musíme šetrněji mluwiti, ješto násilným setkáním s Ewropany a kořalkau welmi zakalena jest. Za jich wěrolomnost, potutelnost a falešnost musí poněkud Ewropské barbarstwí a podotčený nápoj odpowídati. Ostatně lež a podwod jsau jim maličkosti, a diwí se, proto-li hanu a trest mají snášeti; práwo a bezpráwí pochopuje málo kdo. Nestálí jsauce we swých žádostech, dělají si budky na plawných a rybných řekách, a již tauží po lesích a lowu zwěře, a w lesinách stany si rozbiwše, dychtí zase po řekách, a předc žádné muky nepřemohau wzdor a twrdošijnost těchto dětí přírody. Se zajatým a bezbranným zachází každý wzdělanější národ wlídněji; Indián mučí ho ale s kanibálskau radostí: jeden trhá nehty, druhý prsty kauše neb mezi kameny je rozmačkáwá; po-

chodnēmi za žiwa ho peče a požírá. Jeli konečně zajatý bez sebe, holemi wyhánějí duši jeho ze wsi, tlukauce na tu onu chatrč, kde by snad se byla ukryla. Karaibský kanibál pohlcuje maso nepřítele s dichtiwostí jestřabí. Wycpanau koží s hlawy a s wlasy okrašlují swé obydlí jakožto znamením witězstwí.

S udanými známkami Indiánské bytosti zároweň kráčí i *staw společenský*, wýsledek ducha národního. Rodičowé pečují o swé děti, dokud autlost jejich pomoci žádá; prwním ale během utíká dítě ochraně a wychowání do širé swobody; otec jest mu sice pánem baudy, ostatně wšak osobau cizí, jež byla náhoda swedla. Předce-li se někdy na ně dohlédne, býwá trest toho způsobu, že se jim do twáře woda stříká, což welikau jest urážkau. W Kanadě jedna Indiánka učinila to swé dceři; »Nemáš míti již dceru,« wece k ní díwka, a šla a oběsila se. Odchází-li žena od muže, jdau děti s ní, aniž kdy k otcowi se wracejí. W rodině jeden druhým powrhá, a wímeť, že za kořalku dá Indián ženu, děti, otce i matku. Jen rodičům starým udílí pomoci, ne wšak dlauho, potom bez citu nechává je hynauti; a jeli mu při taulawém žiwotě nošení jich obtížné, láme jim wazy, to od Hudsonowa záliwu až k řece La Platě. I wida starec, že mu ochrany a pomoci chyběti počíná, prosí děti, bratry a příbuzné, by ho zardausili neb žiwého zahrabali, a děti a bratři mu otáčejí prowaz neb jámu hrabau, a po zesnutí jeho pláčí a naříkají welice, a bolest přechází jako mráček slunce. Se zemřelau matkau zahrabuje se i nemluwně její, onoť by jiného prsu nenašlo. S malými wýminkami jsau ženy pracující třídau po celé Americe; obstaráwají dílo domácí i polní, kde půda nějakau pozornost na se obrací. Stromowé lejčí poskytá jim látku k přízi, liška a diwoká owce wlnu; muž je lowec a bojowník. — O dalším stawu společenském, o nějakých státech, o zemském řízení nelze býti řeči. W malých samostatných žijí obcech nebo-li kmenech, po dwau nebo třech stech osob. Nemajíce jmění, nemají zákonů. W nebezpečenstwí a při wětším podnikání chowají se dle rady zkušených starců; na low wede je nejschopnější, do boje nejsmělejší. Plachý wšak a bázliwý jest

Indián na nejwýš; ručnice jediného Ewropana plaší celá hejna jich; protož we wojnách užíwají wětším dílem lsti, při náramném křiku náhle se přepadají, než aby w širém poli wálčili. Laupežný, w lesích bydlící Botokud lehá na zem, kryje se pískem a tak metá šípy na nepřítele. W míru není rozdílu mezi nimi; sudím je každý sám, práwem krewní pomsty, kterau se starými Araby a se wšemi diwochy zároweň mají. Za tau příčinau wznikají ustawičné wálky, a wítěz ohněm wesnice popleniw, slawí hody kanibalské. Nicméně jako w Australii na ostrowech Admiralitních, máme i w jižní Americe podlé řek Pumeronu a Kuimy šťastné národky, Otomachy a Arrowany, jižto mezi sebau rozdílu ani bohatstwí neznajíce, na čarokrásných niwách wěčného jara žijí bez starosti, péče a potřeb; nemyslí na druhý den, a žiwot plyne jim w pokoji a pokojně umírají. Aniž budeme zpomínati oněch slabochů na úžině Dariské, Běláci čili Kakerláci zwaných, křidobílých, kteří jen při měsíčku ožiwují a dobře widí. Lidé ti, duchowní i tělesné síly zbawení, jimž podobných také w Africe, na ostrowu Cejloně, Borneu a Žawě nalezáme, jsau wšak jako Kretini we Šwejcařích, toliko nemocnau odrůdau obywatelstwa zdrawého, byť i, ač jen welmi zřídka, k rozmnožowání se byli schopni. Jenom u některých kmenů w jižní Americe mají Kazíkowé nějakau a wšak welmi obmezenau moc; we wojně i w pokoji jsau oni hlawy jejich, sudí we sporech. Důležité wěci rozhodují se w obecných schůzkách, bez kterých nic se neuzawírá. U některých kmenů jest to samé i w Americe sewerní, an zatím nesečtení kmenowé ostatní zcela bezuzdé požíwají swobody. Krikowé jen a Čerokesowé, ze wšech Indiánů pomocí Ewropanů nejwzdělanější, nalezají se w lepším stawu, prowozujíce orbu a pod náčelníky jakausi práwu zemskau majíce.

Hostinnost widěti u wšech Indiánů wíce méně, byť i wšady takowého stupně nedosáhla, jako u Patagonců, z nichžto tři i čtyři na každého z Ewropských hostů swých se položili, aby je zahřáli a před zimau ochránili.

Takowýť je nástin žiwota a ducha Amerických prazemců. I jakéž plynau z jeho činnosti wíditelní, wyšší úkazowé, umění a wědy? O wědách pomlčíme; a umění?

Zmínili jsme se na počátku o Mechiku a Peru; nalezaly se tam chrámy, obelisky, pyramidy, wodowody, hudba, ano i wěda — hwězdoslowí! Celý Epypt i osud jeho tu widíme, a prawdě podobno, že to wše wýtworem jest nějaké osady Egyptské, ješto by sice tato oasa na paušti Indianského žiwota byla nepochopna, neboť surowí, tupí, new ědomí potomci neposkytují oni dost malého důkazu, že by to wše bylo z jejich ducha plynulo. Mnoho-li smyslu uměleckého w nich wězí, widěli jsme z jejich nástrojů; a máme-li ještě něčeho podotknauti, jsau to některých náčelníků řeči, w přirozené, obrazotworné mysli půwod mající. Nicméně, ačkoliw Indián oheň třením dwau suchých dřew dělá, má předce ponětí o malbě, nejen že se tétuje a ptačí peří rozmanitých barew do obrazů skládá, sewerozápadní Indián kryjeť i swůj obličej dřewěnými larwami, na kterých jsau wyřezány a pomalowány wšeliké zwířecí potwory, také orli, rohy a ohony zwířat, a ač pod larwau dobrosrdečný Nutkan se ukrýwá, předc komusi jinému wíc je podoben. Ještě méně ducha uměleckého wywinul Indián Sindowských a jiných ostrowů; chce-li něco klížit, uhodí se do nosu a wlastní krwí potírá, co má býti skliženo.

Položíme tu ještě popsání břehů ostrowa Ohniwce na úžině Magelanské; pobřeží to welmiť obrazu Indiána podobno. Zřídka hnízdí se tam žiwý twor, rowněž jako po nesmírných rowinách a pauštěch Amerických; pořídku widěti chýži, jednotliwí jen moršti ptáci zde onde wřískají. Šlehawé plameny několika sopek, kmitawá to záře z ducha Indiánowa, oswětlují temný wzduch a sníh, aniž jej tawí. Do nepočetných průliwů mezi příkrými ostrůwky a do úzkých slují, kde příboj prudký, wítr bezúzdý, neodwažuje se duchowní kolumbus, leč by wyzýwala jej wlastní záhuba. Kusy láwy, žuly a čediče wesměs hozené činí ohromné auskalí, srázy, propasti a wiry, kde se baurné wlny zmítají. Krásný wodopád přetrhuje někdy pustau tichotu, moršti psowé druhu wšelikého hrají w záliwech, aneb leniwá těla jejich na písčitém břehu odpočíwají. Korejci, tučné husy a jiné ptactwo diwoké stíhají tam swau kořist, neb se třepetají w diwém wřeskotu.

3. *Afričan.*

Wynechajíce Egypt a sewerní Afriku, jakožto místa historických událostí i patrně znamenitého wzdělání, o kterýchž tedy později širší bude řeč, promluwíme jen o druhé ohromné části, jejíž obywatelstwo k našemu cíli a konci též k oswětlení prwního stawu člowěčenstwa poslaužiti má.

Co se Africkébo žiwota wůbec dotýče, jest on, k ostatním přirownaný, we swém spůsobu nejbujnější, nejmocnější. I rozhlášené moře písku má wíce aurodných, bujným rostlinstwem pokrytých míst, oasy nazwaných, nežli zpočátku se myslilo. Tato wlast slunečního tepla hemží se žiwotem w každém záhybu; ona jest eldorádo wzácných i potřebných kowů, rostlinstwo je w nejwyšší bujarosti, k ozdobě krajin i k zachowání žiwota lidského. Mimo obilí a zelin wšeho druhu je zde keřowitý maniok, chlebowník to Australanů, stromy ty největší a nejkrásnější w hustých pralesích, w čele onen rozsáhlý, co les rozložený baobab, chlebowník opic, jakožto nejwážnější swědek rostlinné síly. Na stejném stupni bujarosti widíme obor žiwočichů pozemních i wzduchowých; největší diwoká zwířata žijí w celých stádech. Protož i w ohledu na bujné rostliny i na zwířat mocnau říši, kde lew swůj má trůn, a tigr a leopard, hyéna a druhé šelmy swé stany, nepočetní slonowé, i wýborný kůň a pěkná zebra, a w čele ptactwa pauštěmi weslující pštros swoji wlast, w každém ohledu můžeme poważowati Afriku za prwní a nejmocnější pramen, za slunce žiwota, jehož paprskowé čím dále sáhají, tím slabší jsau; neboť wůbec praweno, což jest Americký lew a docela z toho samého rodu pošlá kočka Ewropská proti lwu Afrikánu? což Americký alligator neb naše ještěrka proti krokodilu? tamní želwy a hadi proti jiným, obywatel moře, aneb konečně rostlin kořenitý žiwot proti rostlinám druhých swěta dílů?

Dle této podoby měli bychom mysliti, že i žiwot nejwyššího twora na swětě, člowěka, nade wšecky jiné wyniká, že nejen síla tělesná, nýbrž i duchowní zde jako welikán proti trpaslíkům se jewí. Stojíme wšak u pro-

pasti, přes kterau nesnadno je láwku zdělati. Obywatel podotknuté části Afriky jest owšem o něco wýše, nežli Indián neb Australan, předc ale nejnižší obor swého žiwota ještě neopustil. Proč, jako jeho saused baobab, nerozkládá šířeširoce letorosti umění a wěd? proč hlasem králowského lwa neozýwá se jeho duchowní síla po dalekém swětě? Že palčiwé slunce mozku lidskému není příznìwo, činíc jej w konání jeho auřadů ochablým, příčina ta není dostatečná; jen mozek Ewropský ochabuje wyšší teplotau, wšak ani on pod sluncem Afriky docela neprahne, pod sluncem oním, kteréž tak silné swaly w rostlině a žiwočichu wywedlo, a jen duchowní pružinu w lidské bytosti posud nenapnulo. Spíše možná toho příčinu hledati we wětší mladosti swěta Afrického, nežli jest Asie nebo Ewropa. Celau náplň swé síly wylévala příroda posud na nižší twory; w sestawowání a twoření Afrického člowěka nepřišla ale k tomu ještě cíli, kterého w stawu jest dojíti a časem i dojde, ačkoliw pochybno, zdali z Afrického pláněte štěpný wywede strom; my aspoň máme za to, že se, jako w Americe a w Australii, wrub Ewropský do něho wštěpí a tudy rychleji wyššího owoce bude poskytowati.

Opominutím Arabů, kteří nejen Egypt a sewerní, teď Francauzkau částku zahrnuli ano i hluboko do oněch se wedrali krajin, na kteréž nyní zřetel náš se obrací, podáme též nějaký nástin prazemců Afrických. — Nejhlawnější a nejčetnější obywatel jest od slunečního palu černobarwý Neger; smačknutá hlawa, wzadu ku hřbetu rownoběžná, beze wšeho prohlaubení w týle jako u opic, čelo nízké, lícní kosti wywstáwající, oči kulowaté, wypaulené, nos opičí, pysky tlusté, odewstalé, kůže měkká, wlasy wlnowité, jsau nejhlawnější známky wnější, jimižto se Neger od Ewropanů lišil; že wšak Jalofowé a Fulowé prawidelností hlawy swé mejlku činili, proto prý ze sewerních krajin k Negrům se přistěhowali, aby jen opičí hlawa s menším mozkem Negrům pozůstala wýhradně. A wšak buď tomu jakkoli, tentoť obywatel wywinul swé síly nehrubě wíc, nežli člowěk Australský neb Americký. Posud jest i *jeho smyslů obor* *nejčinnější*, čit-

liwý jsa a žhaucí obrazotwornosti, i wýborné paměti, a jako ostatní děti přírody, mysli lehké a nestálé; w mladosti oddán rozkošem, w mužném wěku lenosti, a w stáří ztupělé bezcitnosti. Požíwaje hlawně potrawy rostlinné, což krwi pod palčiwým sluncem whodnější, béře hotowé již owoce s ňader bujné přírody, neb se obírá orbau, kteráž arci w dětinském stawu se nalezá: spalujeť wysokau tráwu, půdu kypří tyčkau nebo dřewěnau motičkau, seje obilí a do země trochu zahrabáwá, klasy řeže, na stromy wěší, zrna holí wytlauká a w dřewěném moždíři na mauku tře. Kuchyňské jeho umění wyšlo již z prwní školy Americké; mnohdy i chutně připrawenau, na palmowých listech položenau strawu béře prawau rukau, neb lewá, zwláště u Negrů Mahomedánských, za nečistau se powažuje. Žiwí se i chowem dobytka a méně lowením ryb a zwěři; masa požíwá poloshnilého, tolik potrawních částek již nemajícího. Neger jí welmi rád; kde co k zažití, to i tráwí, a tuze často býwá nezwaným hostem. Již tím, ač leniwost w jeho powaze hlawní místo zaujímá (w Guinei pracuje tři dni, čtwrtý odpočíwá), pudí ho příroda k zachowání a rozmnožení sebe, aby hotowil stawiwo a látku pro boje s lítau zwěří, se žiwly a lidmi. I k jeho pozemskému blahu jest kořalka newyhnutelná.

Pro tento horký pás země možná omluwiti auplnau nahotu, předc ale odíwá se Neger, byť i mnohý jen potud, co by jeho cit studu jewilo. Zwláště pohlawí ženské pečuje o okrášlení hlawy ozdůbkami měděnými, stříbrnými atd., což nepochybně znamením wětšího již působení mozku. Chaty, spíše auly, ze třtin a kolů listím pokrytých, jsau u sprostého bídné a slabé, u bohatšího trwanliwější, někde také z hlíny, a jest to známka milosti králowské, dowolí-li poddanému o jedno poschodí wýše stawěti. W dolení Guinei kupuje si Neger díly chatrče té již na trhu, jde s nimi na oblíbené místo, a w krátkém čase je chatrč postawena. Nářadí w obydlí jest arci početnější než u jiných diwochů; luky a šípy, i jedem kalené, dlauhé nože, šawle, helebardy, kopí a štíty z kože bůwolské jsau jejich zbraň; ačkoli nemotornými nástroji, předce předau, šijí, tkají, pletau prowazy, wydělávají kůže, hrnčířské mají nádobí,

pracují o dřewě, mědi, stříbru a zlatu s welikau schopností, owšem je to wše welmi ještě hrubé. Kowáři se swými měchy a kowadlem chodí po zemi; díwky a ženy zhotowují kmenty z bawlny, rohožky z lýčí a slámy, což w některých krajinách za běžnau minci platí. S matkau zemí jsau Negrowé ještě tak úzce spojeni, že na stolicích sedati ne snadno přiwykají.

Krom podotknutí hry Ury, jež prý mnoho přemýšlení potřebuje, a pak že w dolení Guinei jen do desíti se počítá, poznáme *rozumowé schopnosti* Negra ještě lépe z toho, jak *nadsmyslowá jeho říše* opatřena jest.

S Australanem, jako s Američanem má obywatel Afriky wůbec nějaké předstawení o nejwyšší bytosti; Bůh se mu wšak tratí w mlhách, sem tam rdí se jen praužek jeho záře. Slabá ta představa, nespočíwající na pewném základu wědomostí a wywinutějšího rozumu, nemá žádné pro něho zajímawosti, nijaké wnady; slabý o Bohu pojem slabě s ním jej spojuje. Bůh ale působí na jeho smysly tisícerými předměty přírodními, jej poutajícími; a že člowěk nějak aspoň úkazy kolem sebe wyswětliti se wynasnažuje, tuť Negrůw takořka citorozum stanowil tyto předměty za swé bůžky; bohy a bohyně položil do rostlin, pramenů, řek a zwířat, a tauto kolejí jde wláda jeho swěta. Nicméně z plachosti Australana, nebo ze ztupělosti Indiána wychází již rozum obywatele Afriky, ne sice na cestu prawau, k tomuť je různých wědomostí potřebí, nýbrž do labyrintu bludů, do školy zkaušek, na cestu do krajin cizích, aby, mnohé přehlédna, swé hospodárstwí doma lépe mohl začíti.

Ony předměty, prameny, rostliny, zwířata i wyřezáwané wěci, jimžto se božská prokazuje úcta, nazýwáme také fetiše, od slowa feitize, kteréž čáry znamená a od Portugálců nejdříwe rozšířeno bylo. Afrika je wlast fetišů, onyť jako rostliny se bujaří, jako baobab rozkládá se tam fetišnictwí. I mahomedánští Negrowé podrželi z náboženstwí toho jen pouhé obřady, neb duch starého fetišnictwí je prowíwá. Powinnost za bůžka stanoweného a ze dřewa nemotorně wyřezaného fetiše jest, aby štěstí a blaha udílel a wšecko zlé odwracowal; nekoná-li swou powinnost, nedáwá-li pršeti, kdy toho třeba, kazí-li se auroda polní, tu

Neger swáže ho, bije a roztluče, a jiného si postawí. Jeho duševní síla wystoupila již tak wysoko, že o sobě má wědomost; tuto wšak sílu nepřiwedl Afričan ještě do žádné srownalosti se sílami druhými, ješto buď žádnou, buď jen slabau o nich má představu; toliko se swou mocí wykročil on na prostor swěta, do boje se sílami živlů, ješto s mocné nejwyšší bytosti oponu ještě neodhalil; a takto na wlnách žiwota bez wesla se kolotá a podléhá, neboť třískaje swého fetiše, ničí wůli swau, a od samowrahů wzdělaných liší se jen tím, že samobijstwí na předmětu mrtwém páše. Fetišowé nebýwají wšak od Negrů wšady pouhau náhodau woleni; jsouť jimi i předměty, wýžiwu neb nějaké dobrodiní přinášející; u rybářů na Pepřowém pobřeží jest fetišem moře; kněží mu obětujíce, házejí do wln kamení, rohož, byliny atd., aby letní jeho bauře uchlácholili; a na pobřeží otroků jsou jimi hadi nejedowatí, jichž tamní obywatel požíwá a kteříž i hadů jedowatých ouhlawní jsau nepřátelé; mají swé kapličky, i kněze a kněžky w jakýchsi řádech bydlící; hadům těm obětují, procesí konají atd.

Podotknuto, že i Neger nějaký má pojem o nejwyšší bytosti, a sice Dolno-Guiňan o dwau, *dobré*, Zambi zwané, půwodci wšeho debrého, a *zlé*, Zambi-a-ebi, půwodci neštěstí a záhuby. Protiwy ony w žiwotě wšehomíra, dobré a zlé, z jejichž boje wyšší plyne dokonalost, má tedy za samé bohy. Dobré bytosti neprokazuje nijakau úctu, ješto wznešenost její žádné služby nežádá; zlau ale wšelijak hledí uchlácholiti a nakloniti. Nižších bohů a fetišů jest u něho weliké množstwí; jsauť to arci jen zástupcowé boží, poslowé a tlumočníci jeho wůle. Ze dřewa hrubě udělaným bůžkům obětuje zwířata s pomocí gangy (kněze); bůžek se pokropí krwí a maso od přítomných ztráwí; kosti ale necháwá si ganga na wšeliké amulety a talismany. Fetišowé jsau též rybí kosti, ptačí peří atd. Gangy má za diwotworce a kauzelníky, mysle, že se mohau učiniti newiditelnými a zawřenými projíti dweřmi; a Běláky, ony nemocné, žlutobílé slabochy, kterým se w Americe, i na ostrowech Asiatských weliká prokazuje úcta, považuje za swaté, božské twory, jejichž ostatkům, nejwíce wlasům, čarodějnau přičítá mocnost. Wěří w ne-

smrtelnost duše, která wšak jen we wzduchu se třepetá. — Siera-Leoňan též neprokazuje swému bohu úctu, jsa toho domnění, že ani dost málo oň nedbá. Ctí duchy rozličného spůsobu, kterých se bojí, oběti jim přináší, neštěstí i smrt jim přičítá, a nejhlubší úctu fetišům koná. Co u Negrů do nadsmyslowé říše poněkud sáhá, jest ponětí o nesmrtelnosti duše; Bulam w Sieře Leoně obětuje mrtwým kamení, na něž rejži pokládaje, pokorně na zem před nimi se wrhá; a rybář na Pepřowém pobřeží dáwá kněžím částku swého lowu za jannaniny čili duchy zemřelých, w hustých lesích bydlící, jež o pomoc wolá, k nim přisáhá a za trestatele křiwdy powažuje. Na úctě duchů těch je založen weliký a strašný řád, bolli; král stojí w čele jeho, audowé mají weliká wýsadní práwa a w tajemstwí řádu jsau zaswěceni. Takowé osoby jsau wysocí radowé lidu, saudcowé nad żiwotem a smrtí, plnitelé zákonů, swatí, nad jiné wznešení, s duchy obcující lidé. Jich urazitel nebo zločinec býwá od nich se swěta uklízen, a pak se prawí, že proň jannaniné přišli; schůzky míwají w lesích. Na welení krále peče nejwyšší kněz belli-mo, těsto w rozličných spůsobách a lidu je udílí, pewně přeswědčenému, že komu král nakloněn není, těsto welmi jest nebezpečné. Že by wšak nesmrtelné duše přirozeným zákonem se swěta odcházely, tomu Neger nepřipauští. Do dílny přírody ještě ani powrchně nenahlídnuw a teprwa sám o swé moci poněkud wědomosti nabýwaje, přičítá i smrt kauzelníkům, čarodějům, jež proto utrácí neb do otroctwí odwléká. Zemřelí prý se na lidech mstí a wšelikých nehod jsau půwodcowé; proti tomu užíwá ale Neger opět swé wlastní, domnělé moci; on je zaklíná, dělá proti nim kauzla a čáry. S malými tedy a tuze nepatrnými wýminkami widěti, že Negra duchowní moc ještě w kauzlech a čárách, we fetišnictwí ponořena jest, jimiž on úkazy swěta hledí do nějaké srownalosti uwesti. Afrika slyší jakýsi temný zwuk wšehomíra, a wšak na hodiny ty nepřipiala ještě rafiji, která by začátek, pauti pokrok a cíl konečný jí ohlašowala.

Přikročíme *ku společenskému stawu* Afrického člowěčenstwa. Ačkoli již w Australii a w Americe i jmění a jakéž

takéž rozumowé schopnosti stawu toho základem nalezáme, předce, wůbec praweno, zaujímá prwní místo w něm síla tělesná. Ten samý poměr widíme i zde, s tím jen rozdílem, že zde tato síla swého wrcholu dosáhla. Wůbec panujeť násilí. Již při uzawírání manželstwí musí ženich od rodičů kaupenau newěstu, ač jen na oko, unesti. Byť i zde onde malé byly monarchie, jejichž panowníci starými obyčeji wázáni jsau, jakož i malé republiky šlechtické, kde wládu mají starostowé, předce nejwětší počet Negrů stojí pod krutými despoty čili tyrany, jichž wůle zákonem a žiwot poddaných ničím. Z prostoširé swobody Australské wynikly již na Africké půdě jednotliwé osoby nad jiné silau tělesnau, jměním neb rozwinutějším rozumem, jakožto panowníci podrželi onu bezuzdau swobodu, wůleť jejich zákon. Jest a bylo to po celé zemi té, že bohatší na méně olidněných prostorech wesnice zakládá a náčelnické chápe se wlády, jejížto způsob dle jeho powahy, kruté neb mírné, se řídí. Toto wyniknutí jednotliwců, ačkoli tyranů, je postupem ze stawu nejnižšího, neb w sobě mocnau chowá páku, aby utištěný národ i swou sílu zkaušel a swých panowníků newázanou moc zákonami obmezil. Příkladů krutého tyranstwí není nedostatek. Ašantskému králi náleží wšechno jmění po zemřelém, a uzawřel-li král wojnu, dělá nejdříwe zkaušku na swém wlastním národu, aby do wzteku přišel; znamením na buben paušti wojáky na swé wlastní město, a strašné krwe prolévání se počíná; kdo w oustrety přichází, je synem smrti. Jednomu zas králi patří wšechny díwky, a ženich musí newěstu od něho koupiti; aniž budeme zpomínati krále Dahomského, který s poddanými co se psy a otroky nakládá. Při tomto ale nedostatku pewných zákonů, ustálených swazků, stáwá se někdy, že i wůle otrockého obywatelstwa na jewo přichází a král ssazen nebo zabit bývá. W tom případu posílají Ajoané ku králi swému deputaci s papauškowými wajíčky, známkau swé nespokojenosti a s doložením, že panowání musí mu býti obtížné, aby tedy odpočinul. Král děkuje poddaným a do swých odchází pokojů, kde se od žen zardausiti dáwá. A zemře-li král w zemi té, wšechno se plení; nejdříwe w jeho palácu, kde 3333 jeho žen se zabíjí, a pak w celém městě počíná

se drancowání a wražda wšeobecná, až nowý král zwolen jest. Tím samým spůsobem pokračují w Sarakolezu; wůle králowa platí, dokud wůle obywatelstwa jí nezničí.

Pro tuto newázanost činí se Negrům námitka, že dalšího pokroku a wywinutí schopni nejsau; a wšak newázanost ta je sama sebau jejich pokrokem. Bujná síla tělesná hotowí byť i hroznau a strašnau látku pro rozum, Neger plení a zůří, aby časem na řiceninách swého žiwota o swých činech přemýšlel a ze swých dějů čerpal zákony, kterými příští jeho žiwot má se říditi. Člowěk africký jest nyní w prwní škole, žák nezbedný, diwoký, bojechtiwý; neboť nejen doma w nadřečených případnostech, i kmen s kmenem, národ s národem wedau wojny, a konečný cíl je plenění, drancowání a laupežení lidí, jež do otroctwí prodáwají. — Ewropané, sem tam na západním pobřeží usedlí, naučili Negry wšelikým wěcem, použíwání železa, ručnic, sukna, rozličných nástrojů a hříček, skleněných perlí a korálů, hlawně ale pití kořalky. Na směnu wěcí těch dostáwali a do síly prázné Ameriky za otroky odwlékali zpočátku jen dlužníky, zločince, cizoložnice a w boji zajaté wojíny; chtěl-li wšak negerský tyran delší míti ráj kořalečního opojení, prodáwal i zcela newinné lidi, otec děti swé, sausední wesnice se přepadaly a obywatelé přiwáděli se kupcům. Arciť býwal obyčej, že nejen zločincowé, ano i zajatí se zabíjeli; po zawedeném wšak otroctwí nepřestala ještě auplně ona krwežízeň Afrických despotů; posud konají se odprawy pro nejmenší přestupek, a krutá duše negerského drawce ráda ještě potápí se w krwi bratrů swých. Weliký onen děj, wlékání totiž Negrů již po tři sta let do otroctwí, jichž počet přes 40 millionů obnáší, není ještě ukončen; neznáme tedy následků, jakých ruka prozřetelnosti jím dosáhne; poněkud ale wyswítá, že po oswobození otroků w Americe a po dokonalém jich wycwičení apoštolowé mezi nimi powstanau, a we swé wlasti hlásati budau společenský přewrat na základě křesťanském. W domnění tom potwrzuje nás nedáwná žádost jednoho Negra, že do africké wlasti swé k poučení krajanů se odebeře; — žádost, obsahující w sobě símě, jež wysoká ruka pro kwět budaucích wěků do tohoto děje byla zasila.

Podotknuté tření tělesného žiwota Afrického, z něhož swým časem jiskry žiwota duchowního wycházejí, jewilo se nám posud co částečné. Afrika má wšak také již brus obsahu wětšího, ačkoli zhusta ho nepoužíwá; má swé Attily, swé Alexandry Afrikoborce, kteří jako těžká bauře tímto člowěčenstwem hýbali. W šestnáctém století byli to Negři Omrowé (Gallasowé), krwežízniwý národ, který od západu na wýchod, na Nilu prameny a na Habeš se uwrhna, wšecko na swé dráze ničil; potom Negři Šagowé, Omrům we mnohém podobní, kteří w tom samém wěku co dobywatelé wystaupili. W dolení Guinei zjewili se wedením swého knížete, Zimbo zwaného, kde s Portugálci bojowali, a pak k jiho-wýchodnímu pobřeží se obrátili; kořist byla heslem jich. Po Zimbowě smrti rozděliwše wůdcowé armádu mezi sebe, plenili a dobýwali jižní Afriku. Wůdce Donši dobyl králowstwí Matambské, po němž wdowa jeho, Mussasa a dcera Temban-Dumba w čelo laupežného wojska se postawili; po wypuklé wšak neswornosti wálčila dcera proti matce, w udatnosti konala diwy, od wojska byla zbožněna, a wydáwala zákony — zákony africké. Děti mužského pohlawí, w táboře narozené, nesměly se wychowati; matky musily je zahazowati aneb usmrtiti. Za to byli dwanáctiletí chlapcowé zajatých národů we zbrani cwičeni. Temban-Dumba roztlaukla w moždíři sama wlastního syna nemluwně, a z těsta olejem a jinými wěcmi smíchaného dělala nad ohněm mast, jížto potírala tělo swé w tom domnění, že bude neranitedlné. Takowáto mast z roztlučených dětí musila wždy býti w zásobě.

Ačkoli wůle despotů Afrických nejwyšším je zákonem, předce král, hlawně chce-li wojnu wésti nebo daně ukládati, s ostatními náčelníky musí bráti radu, wůli jejich získati a jednotliwé odporníky i lstí nebo násilím odstraniti. A při onom poměru mezi otroky a pány, kde jeden před druhým žádné trwalé jistoty nepožíwá, hledí králowé a náčelníci opět získati si náklonnost poddaných: wímeť, kde co k jídlu, tam je Neger s tělem, s duší; protož králowé w šírém poli weliké jim připrawují kwasy. Ano w některých krajinách, jako w dolení Guinei, nakládají s těmito otroky tuze mírně, ze strachu, aby wšeho jmění zbawená

holá těla jim neutekla, a jiného krále mocnost nerozmnožila. Za to wšak pro Negry, jižto wolnosti, a tudy i nějaké mohowitosti nabyli, je swoboda auplnau kletbau; drau je a utiskují, co snesti mohau; i jest toho následek, že swobodný Neger jen tolik práce koná, co mu newyhnutedlně potřebí, aniž o zlepšení stawu swého přemýšlí.

Trestními zákony, welmi jednoduchými a přísnými, jsau u wšech Negrů staré obyčeje a zwyky; konání sprawedlnosti řídí se podlé rozličných wlády spůsobů, w monarchiích od nejwyšší hlawy, w republikách od starostů, kde w patawerách čili radnicích, zločinci weřejně do otroctwí nebo k smrti se odsuzují. U Bulamů w Sieře Leoně jest ale tajný spolek, Purra zwaný, jenž na zločince rozsudky pronáší; strašný je to řád, jakýsi femní saud, w lesích odbýwaný, který zloděje, kauzelníky i jiné osoby ze swěta uklízí. Podobnau společnost mají u Timanů i ženské; před saud pohánějí toliko osoby swého pohlawí, jež na hříchy se wyptáwajíce, winné do otroctwí posílají. Také jisté ordalie panují w mnohých krajinách; nemůže-li se totiž na zločince spáchaný zločin dokázati, musí píti jedowatý nápoj kasowý; silný žaludek ho wywrací, a tím i zločin. Ješto žádných není žalářů, zločinec, rychle trestán býti nemohaucí, se dřewem na krku upewněným sem tam se wleče.

Ostatní poměry stawu společenského jsau téměř jako u diwochů druhých, s tím toliko rozdílem, že již méně kanibálů zde nalezáme. Ženské, třída pracující, jsau u mužů w auplné poddanosti; dowolené mnohoženstwí widíme jen u bohatších; wychowáwání dětí jest indianské. Když ženich kaupenau newěstu násilně odnese, dáwá kněz mladým manželům trochu písku polknauti, načež je požehná. Ještě podiwnější je zasnubowání u Hottentotů, národu Negrům podobného, kterýž mezi wšemi Afričany nejníže stojí; jest to přecházející pastýř, honí také a rybaří; je bez fetišů, bůžků a kněží; o nesmrtelnosti duše má nějaké ponětí, neb umírajících prosí, aby po smrti žádných nedělali hlauposti a jich nestrašili. Bez králů a šlechty panuje obecná wolnost pod spráwau patriarchální; každá wesnice má swého dědičného náčelníka nebo-li patriarchu jako otce rodiny, kterýž ale mnoho wážnosti

nepožíwá; k rozhodnutí rozepří scházejí se u wětším sboru. Z lenosti newedau wojny a jen do desíti počítají. — O něco wýše stojí národ Kafrů, též Negrům podobný; králowé, jen we wojnách wážnost mající, sami trestají zločiny smrtí neb bičem; a jsau-li wýchodní Kafrowé s králem nespokojeni, napomenau ho, a nedbá-li na to, w krátkém čase je pusto a prázno, kde wesnice stály, neboť chatrče do jiných zemí se přestěhují. Bez ponětí o Bohu wěří w kauzla a čáry; jeden král Kaferský poručil poddanému, aby kus kotwice ztroskotaného tam kdysi korábu urazil, a že poddaný brzo na to zemřel, již nikdo se jí nedotýká, a mimo jda, koná jen swau úctu. U Makošů, kmene jednoho, jsau tresty k ukradené wěci práwě w opáčném poměru, než u jiných národů; krádce wola neb owce w této na dobytek bohaté zemi platí zločin žiwotem, protože pohnútka neweliká jest; krádce ale wzácného železa nebo mědi nehrubě přísně býwá trestán, pro welikau toho wnadu.

I Afrika má swé Otomachy a obywatele ostrowů Admiralitních. Jsau to Serarowé, swobodní Negři w Senegambii, od nikoho ještě nepodmanění; w patriarchalním žijí stawu w malých swobodných státech, pod náčelníky nehrubě mocnými; we swé prostotě a nahotě bytují w lesích, žiwot wedau bezstarostný, poctiwý, hostinný, pracowitý w orbě a chowu dobytka, a o Bohu nemajíce ponětí, stojí we swém blahu na stupni nejnižším. Jim podobni jsau Beninowé w hoření Guinei; ano w Guinei dolení shledáwáme se i s Nowohollandskau powahau, u Benguelů, surowých, hlaupých fetišníků; z lenosti raději taulají se po lesích, a nejšpatnějším pokrmem berau zawděk, než by se na matce půdě něco wylauditi snažili; ani ruky rádi nepozdwihují pro lepší sausto. Tyto jsau wšak malé jen wýjimky proti onomu hemžení tělesného žiwota Afrického, proti smělým, barbarským a laupežným Felupům, Felatům a Balentům, proti Biaforům, Bidžugům a Papelům w Senegambii, proti obywatelům wlastního Negerska rozlehlého, proti krutým Omrům a Šagům, a jak se dále ostatní nazýwají oddíly tohoto člowěčenstwa, u kterého nic není stálého, kde následuje jedna říše po druhé, města po

městech, cizí panownici po domácích knížatech, kde násilně celí národowé se přesazují, tyran tyrana potírá, aby někdy po wybauřených útrobách z lebky lidstwa toho wyšla Mudřena; kde se wšechno střídá a zachází, a nowí cestowatelé wšechno nalezají změněno kromě wěčné přírody, která we swém blahodatném twoření neustáwá.

Mrawní powahu Negrowu můžeme ze předešlého již hlawně poznati. Prawí-li se o něm, že od přírody je dobromyslný, přítel přítele, wděčný, že i nepatrné znamení úcty naň působí, že mezi jednotliwými osobami řídké jsau urážky, záwisti a ctižádosti že téměř neznají, že hostinnost, lásku k dětem a dědině widíme, a pozemské statky a důstojnosti pro ně wnady nemají, a že spokojeně swůj žiwot tráwí, nejen z části, ale i wůbec rownáwá se to s prawdau. Nalezámeť ty samé známky i u lidí níže stojících, aniž zaujímají u Negra wýhradní, nejpřednější místo, ano surowé tření síly nejskwělejší u něho stránkau jest. Ony protiwy žiwota lidského, dobré a zlé, jsau w boji, kterýž jej wésti má k onomu pomezí, kde barbarský staw se končí a pole otwírá, na kterém se ten samý začíná boj, a wšak w powaze ušlechtilejší, wzdělanější. Jewě Neger tělesnau bolest křikem nebo zpěwem, ukrýwá naproti tomu bolest mrawní hlubokým mlčením; pro ni nemá ještě hlasu. Wšak i swé zlobě klade již nějaké meze; znajíce Ewropané zlomyslnau powahu Negrů na Pepřowém pobřeží, newystupují na zem. Kapitán Ewropský a náčelník Negrů, smlauwu uzawírajíce, stříkají si několik krůpějí morské wody w oči, neboť diwochowé ti, majíce moře za swůj fetiš, myslí, že každý oslepnauti musí, kdo přísahu zruší.

Tak můžeme i poznati, w jaké as dokonalosti negerské umění a wědy se nacházejí. Tento smyslný twor jest milowník zpěwu, hudby a tance, we wšem ale jen břidil; zpěw jednozwuký, hudba dětinské jenom klinkání; rohy má ze slonowých zubů, z dutého kusu dřewa bubny, kozí neb owčí kůží pokryté; šesti strunami potaženau půlku tykwe má za citaru. A wšak bafalo, klawíru podobné, jest nejznamenitější nástroj hudební; na 17 dřewěných pautcích, spořádaných jako u warhan registry,

jsau upewněny co brk tlusté a střewíc dlauhé dráty; hudebník tluče na pautce ty paličkama kaudelí owinutýma, a za průwod k hudbě té slauží kraužky a zwonečky na rukau hudebníkowých přiwěšené. Pod wydutinau nástroje toho wisí dwě prázné tykwe, aby zwuk se chytal a dwojnásobil. Hudebníci jsau i básníkowé, pochlebníci a tudy i břichopásci; chwálu, hanu zpíwají zhotowa dle platu; zwláštní mají cech, a kletba leží na nich; jsauť powažowáni za nečisté, aniž se pochowáwají; mrtwoly jejich stawí se do wydutých stromů, kde čas a drawci je tráwí. — Že Neger wyššího wzdělání schopen jest, dokazují mnohé příklady mezi nimi w Americe, kde nejen mnoho řemeslníků swau umělostí se wyznamenáwá, nýbrž i učení a lékaři z nich se wychowali. Od Ignacia Sanča wydalo se tiskem pojednání, a jedna Negerka psala něžné básně w řeči anglické. Škola we Filadelfii založená jewí, že toto plemeno člowěčenstwa neméně chápawé jest, nežli ewropské. O wědách mezi Negry africkými neníť arci potichy; jen u Negrů mahomedanských nalezáme některé osoby, teprwa čísti a psáti umějící, hlawně u Mandingů, welikého kmene negerského; jsau to obyčejně tak zwaní učenci, kteří i koranu rozumějí. Po wyšších ale wědomostech není památky; wyswětlujíce některé zwláštní úkazy přírodní, jewí dětinský, zpozdilý rozum; tak myslí, že zatmění luny pochází odtud, že weliká kočka tlapu mezi lunau a zemí drží.

Poznawše tedy poněkud i nástin toho oboru, w němžto žiwot lidstwa afrického se hýbá, činíme tím i záwěrek s oněmi swěta díly, kteréž přímo k dějepisu člowěčenstwa nenáleží. Jako Australie, tak i Amerika, a posléze i Afrika s wynecháním Egypta a sewerního pobřeží, neměly na ostatní pokolení lidské žádného aučinku, ani událostmi wálečnými, ani dějem wzdělanosti; aučinek ten jest opačný, neboť historické člowěčenstwo, hlawně ewropské, *na ně* působí, buď žhawau pochodní wálky, tu ze spaní je budící, tu zahlazující, aneb cestau wzdělanosti, jako Anglicko na Nowém Zélandu, Rusko w sewerozápadní Americe. Weškerá historie oněch dětí přírody jest obsažena w podaném nástinu jejich žiwota; prwní je to wywinutí, k budaucí ratolesti teprwa puk, jenž posawad žádných nemá wětwí,

žádných saučků, od kterýchž by nowá, wywinutější doba jejich žiwota nastáwala, a k cíli swému, k owoci rostla. Časté boje mezi nimi nepostawily ještě nijakého, našim očím patrného mezníku, jenž by nám další jejich pokrok hlásal, krom že je přiměly k hotowení kyjů a kopí, sem tam i jedem napuštěné zbraně, známky to wyšší přemýšliwosti. I jejich pro wětší sílu a jistotu zřízené swazky, tu despoticko-monarchické, tu republikanské, nemohau w dokonalosti nad ducha samých zakladatelů wynikati. Proč jsme ale tohoto nehistorického lidstwa předce podotkli, již nahoře powědíno; wšak i prwní wýwin, jakož i stání toho neb onoho národu, jest událost, jež pod slawný prapor člowěka náleží, a kterau dějepisec jeho opominauti a bez wyswětlení nechati nemá. Nejhlawnější ale náš aučel byl, ukázati na podobu kolébky, z jaké prwní historické úkazy na pozemské půdě kráčeti začaly. K žiwotu hemžících se národů a jimi nawalených hor dějů máť ono lidstwo slaužiti nám za ukazující rafiji na naší pauti, za zwonek hlásající, který odbil čas; slaužiti má konečně za obrázek, jak asi *prwní* lidskau společnost mohli bychom si předstawowati, společnost onu, ku které nyní přistaupiti máme. Nicméně že ku poznání každé wěci i známost jejího základu téměř newyhnutedlná jest, nebude od místa, předešleme-li arci nejobecnější *obrysy o wýwinu* půdy, na které se člowěk pojewil.

Hlawa druhá.

1. O wzniku naší země.

Čím hlauběji do naší země se wniká, tím wíce přibýwá tepla, což pozoruje se při wstupowání do rudních dolů, neb dlabání hlubokých studnic, kde na 65 střewíců o jeden stupeň tepla přibude. Trwá-li toto zmáhání se teploty pořád we stejném poměru, w hlaubce půl hodiny weliké nemůže již woda w tekutém stawu obstáti, a w páru se musí proměniti; w hlaubi asi 20 až 25 hodin bylaby

horkost již dosti weliká, že by wětší počet skalných druhů rozplawila, t. j. tekutými učinila. Dle wěci té, na které nynější zeměslowí swůj základ má, musilo se newyhnutedlně uzawříti, že útroba naší země ze samé žhawé skládá se tekutosti, z níž na počátku náš swět záležel, neb powrch na žhaucí hmotě té, nyní as 10 neb 12 mil tlustý, během časů teprwa se nasazowal a pořád ještě nasazuje. Dle mínění některých země- i hwězdoslowců byla tato žhaucí hmota ze slunce wyhozena, kterýmžto spůsobem i druhé oběžnice čili planety naší sluneční saustawy wznikly a wlasatice čili komety posud wznikají. Žhawá ona hmota měla již w sobě wšechny zárodky, z nichž kora země a wšechny ústrojné bytosti na ní byly powstaly. I jakž utwořila se tato kora zemská? Zeměslowci udáwají čtyry doby twoření toho.

Snadno pomysliti, že z tak ohromné žhawé hmoty na počátku mnoho wycházelo par, hlawně z wěcí, wzduchowíté powahy snadno nabýwajících; wystupowaly páry, z nichž napotom se woda srážela, w páru měnilo se olowo, síra, rtuť, pryskyřice, zinek a t. d. Parnatý obor byl tedy welmi rozsáhlý, hustý, těžký, w úžasném boji s plamenným mořem, tak že tworů žiwých, jak se později wywinuli, w něm býti nemohlo. Když ale během času na powrchu teplo se menšilo, počala žhawá tekutost hustnauti, a kora se dělati, které neustále přibýwalo a přibýwá. Základní látka wychladlého powrchu měnila se w rozličné druhy kamení a rud, w čedič a weliké zpausty žuly. Swau ale pružností, docela když rozsedlinami kory mnoho wody do wnitř líti se počalo, dmula žhawá hmota powrchní koru, tak že nerownost wznikala a na mnohých místech wrstwa žulowá w dost welikau wýši se wznesla; jsauť to hory prwotní čili tak zwané *prahory*, wětším dílem jinými wrstwami již pokryté. W těchto prahorách nalezá se mnoho drahých kamenů a kowů; zbytky ale zkamenělých bytostí ústrojných, jako rostlin a žiwočichů, nikde se nenacházejí. Že parnatý obor, hlawně weliké množstwí wody w něm, na utwořenau již koru bez welikých následků nezůstal, jest patrno; wodau, sírau a jinými látkami z parního oboru sráženými, rozpauštělať se kora, mělnila a

wodami na jiné přenášela se místo, aby swau dobau stala se ložem jiných bytostí. Máme tedy dwa hlawní spůsoby, kterak powrch se tworil, chladnutím zpodní žhawé hmoty, a nasazeninami parnatého oboru, nejwíc wodau, máme dílnu Vulkanowu (oheň), a dílnu Neptunowu (wodu). Tato jest prwní doba twoření, za jejížto mezník udáwá se čas, když powrch tak již byl wychladl, že woda na něm bez wypaření-se mohla zůstat ležeti.

W druhé době dílna Vulkanowa a Neptunowa pokračowaly dále we swém twoření; ze shora skládala se tak zwaná wrstwa *přechodní*, a potom *hory druhé* z rozličného kamení, wápna a hlawně z welikého množstwí kamenného uhlí. Rozpauštěním a mělněním kory stáwala se půda kypřejší, tak že w ní rostliny wznikaly a krajiny obrowskými lesy kapraďowými se pokryly. Wody se wíce jasnili, wznikala w nich mořská zwířata, zjewili se obojžiwelníci a konečně zeměplazi, jichž zkamenělé zbytky we skalních útwarech se nalezají. Sewřená, žhawá hmota podwrstewní neupauštěla wšak od boje proti hradbám swým, dmula se, a trhala wazby, zdwihala powrch, který wšak stejností swau wšady i stejný odpor jí čině, jenom wlnowitě se pozdwihowal a u wysoké hory ještě newystaupil. Protož woda širošíře rozlitá neměla posud hlaubky nynějších moří, a jezera a řeky přeléwaly se z místa na místo dle hnutí zemského powrchu. Zdwiháním a lámáním se půdy bylo mnoho rostlin a žiwočichů zachwáceno a w říceninách pohřbeno, kde zkaměněli, a pozdějším wystupowáním půdy u wysoké hory až na náš powrch země se dostaly. Jen těmito ostatky, za našich časů nalezenými, poznala se podoba oněch ohromných pratworů swěta, kteří swým, wíce méně hrubým ústrojím, nejen stanowují dobu, w které žili, nýbrž i wšeobecnými rysy obraz doby té nám před očí kladau.

Doba třetí, ačkoliw působení hlawních dwau stawitelů zemního powrchu, ohně a wody, to samé bylo, liší se od prwních mnohými rozmanitostmi a úkazy wyšších tworů. Přeléwající se wody přenášely částky powrchu; tím wznikala nestejnost kory, pročež dmutím podwrstewní žhawé hmoty nejwíc slabší částky powrchu u wysoké, tak

zwané *třetí hory*, byly wynešeny. Tím nabyla plocha země weliké nerownosti, wody přelily se do nížin, číníce moře a jezera. Když na to žhawá hmota silnější korau již tak mocně pronikati nemohla, počala wolnými průchody, sopkami, wíce působiti. Po zahynutí welikého množstwí ústrojných bytostí předešlé doby w říceninách zemských zjewily se nowé, dokonalejší, obrowští čtwernozí ssawci, hmyzi a ryby w sladké wodě; tak též nabylo i rostlinstwo dokonalejšího ústrojí. Některé druhy oněch bytostí nalezají se posud na naší zemi.

We čtwrté, posud trwající době, máme další pochod we twoření a změnách powrchu. Usedlinami čistícího se oboru parního, tisícerým klesáním ohromného rostlinstwa zmáhal se powrch pořád mocněji, dílna Vulkanowa swírala se stále tužšími wazbami, tak že na weškerý powrch stejně již působiti nemohauc a sílu swau na jednotliwé slabší částky wynakládajíc, je do nejwyšších pozdwihla hor. Tímto zdwiháním nastaly wšeobecné změny w poloze wod; moře i s půdau a skalnými balwany přeléwalo se do nowě wzniklých nížin, mnoho druhů welikých žiwočichů a rostlin zhynulo w přewratech kory, a nowé, menší a wšak dokonalejší přišly na jewo; rozsáhlost jejich se ztrácela a síla wnitřní zmáhala. Připrawowal a šlechtil se powrch země i parnatý obor, a *člowěk* zjewil se na prostrani swěta. Nikde, w žádných wrstwách nižších, jež byla nejzpodnější wrstwa žulowá zdwiháním-se proryla a na nynější powrch země wynesla, nenalezly se zkamenělé ostatky takowého twora, aby člowěku na jeho wýši podoben byl. Teprwa w jednom z posledních útwarů zemních našly se na Guadelupu takowéto zkameněliny. Člowěk je posud nejdokonalejším wýtworem našeho swěta. Na počátku, jak jsme widěli, twořil se tuhý, skalný powrch, na něm začal bujeti žiwot nejnižších rostlin aučinkem síly powrchu toho a parnatého oboru, neboť i holá skála silau ze sebe wydáwanau twoří mech; ta wšak ohromná zpausta zemské hmoty měla i ohromnau w sobě sílu, tak že postupem času obrowské wyniklo rostlinstwo, nowý to praud síly, která se silami předešlými základ osnowala k nepřehlednému pořadí žiwočichů. Tauto silau našeho swěta,

tímto dechem wšemocného Twůrce, zjewowaly se bytosti, jejichžto hlawau je člowěk, onen twor, jehož nejhlawnější dějiny teď máme projíti.

2. Prwní spolek lidský.

Krajina Kašmirská w Indii, jedno z nejwyšších údolí našeho swěta a též nejwyššími horami Himalajskými a Hindukušskými (Paropamisem) obklíčené, udáwá se za prwní kolébku pokolení lidského. Wýchodní spisowatelé nazwali ji zemským rájem. S nebetyčných, wěčně sněhowých hor, sléwají se wody do wšech swěta úhlů, Hoangho, Jantsekian a Bramaputra do Číny, swatý Ganges a Indus do Hindostanu, a na sewer řeku Amu do Aralu. Hory jsau u weliké nesrownalosti s tuze mírným a teplým podnebím dolin: steré potoky a říčky rybné swlažují úrodnau půdu, pokrytau kwětinami wěčného jara, wínodárnými hrozny, obilím, owocem wšeho druhu a` horskými pralesy, kde nosorožec, slon, medwěd, šakal, tigr a nepočetné ptactwo bytují.

Před částečnými potopami, po wšeobecném přeléwání se wod na powrchu zemském nastáwalými, bylo údolí to pro swau wysokost bezpečné a tak úrodné, že na něm noworozenec swěta žiwot započíti a zachowati mohl. Jakýž byl jeho prwopočáteční staw? Mohli bychom se odwolati na ony dětské lidi, před našima očima žijící, na lidské děti w Australii, Americe nebo w Africe, kdyby mnoha tisíciletau společností staw jejich tak říkaje *wzdělán nebyl.* Wšeliké nářadí, kterým se tato společnost již honosí, chybělo prwním tworům, a w tom boji, do něhož je prwní krok na diwadle swěta s lítau zwěří, s mnohým ještě z minulých wěků pozůstalým drawcem, uwrhnul, bylo dřewo a kámen jejich zbraní, strom a jeskyně autočištěm, dříwe nežli zbraň dokonalejší a wystawená chata z jich rukau byla wyšla. Co wšak prwní twory ty ještě na mnohem nižší sází stupeň, jest, že nijaké, i sebe chudší neměli *řeči.* Plachý byl žiwot jejich, tělesný, zwířecí, swazky společenské nejslabší, jež okamžité nebezpečí k obraně wázalo, druhé zase trhalo; nic nepautalo je

w stálejší obec. Teprwa když hlas útrob jejich jednozwuký lámati se počal we články, když rozmanité hnutí citu i mysli w něm se jewilo a od druhých bylo rozuměno, teprwa tenkrát bylo widěti welikau mezeru, která člowěka od žiwočichů wůbec dělila. *Řeč* postawila ho na tu wýši, na které se nalezá; a byť byl, jako mnohá zwířata, i bez čarodějného talismanu toho tělesnau obratností swau chaty wystawěl a rozličné spůsobil nářadí, předce nikdy nebyl by dosáhnul pro swůj tělesný žiwot společenských wýhod nynějších; bez mluwy byla by mu wěčně zawřena zůstala brána krajin nadsmyslowých, krajin duchowních. We swé řeči žijí lidé, národowé, člowěčenstwo, bez ní wedli by jen žiwot zwířecí, *nežili by*, než jen by *žiwočili*. Mluwa lidská jest ono slawné *effeta* wšemocného Twůrce, kterým se dotknul jazyka, aby se duch rozwázal a z okowů wyšel; twoření mluwy jest weliký děj, jenž prwní zaujímal člowěčenstwo.

Jako wšechno w počátku, byl i prwní krok u wěci té malý, nepatrný! Bolest, nesnáze, protiwenstwí, jsauc přiměřené, wzbuzují činnost lidského ducha wíce, než radost, pohodlí, příjemnost; protož i wšickni národowé konali nábcženské obřady dříwe duchům zlým, než dobrým, což hlawně u Negrů jsme pozorowali. To samé dálo se i při prwním pučení a chmýření se lidské mluwy: okamžité nebezpečí, obtíže a jiné drsnoty pobauřily cit a mysl člowěka, i wydal zwuky, jimižto se různé, naň dorážející předměty líčily a malowaly. Teprwa později, častějším působením plynuly z jeho citu i hlaholy pro wěci příjemné, lahodné, ač patrno, že i náhlá, prudká radost hned na počátku swého našla ohlasu. Wýrazowé *ach, á, ó, au, fi, hu*, kteří s malými proměnami skoro u wšech národů se nalezají, a bolest, radost, úžas, podiwení, potupu a hnusnost na jewo dáwají, byly prwní známky pohnutného citu. Ony wšak prwní puky mluwy lidské byly co tráwa, jež každoročně mizí a nowě se pučí. Úkaz ten widíme u diwochů, jejichž mluwa, ač dlauhým již užíwáním pewněná a utwrzowaná, předce w jednom wěku lidském až k nepoznání se mění, posud řekám nowohollandským se podobá, kteréž pewného, prawidelného toku ještě nemajíce, hnijí w bažinách, neb se w písku ztrácejí; ano

widíme to i w řečích ewropských, kde ze slowanských česká, polská, illyrská, z druhých wlaská sotwa 500 roků, ostatní méně, tři, i dwě stě let počítají, aby látku i twar swůj znamenitě nebyly změnily, poskytujíce tím důkaz wětší neb menší pewnoty a wzdělanosti. Jako polewníci sotwa na swět přicházejíce, již umírají, tak se jewila a zacházela řeč prwních tworů; a mnoho odletělo wěků a s nimi mnoho zwuků jako snowých obrazů, dříwe než takowé nabyla wáhy, aby jakožto majetnost po půwodcích, po rodičích, zůstala a něčím rozmnožila hospodářstwí potomků, dříwe než doba nastala pewnější, utkwělejší.

Následowalť člowěk zwukem swým zwuky přírody, swým hlasem malowal hlasy její, neboť sluch ze wšech smyslů nejprwé a nejmocněji na cit jeho působí. Neger jeden, slyšew wystřelení z ručnice, nazwal i ručnici *buf*. Ono pohybowání wzduchu, nazwané slowansky wítr, wiatr, wětr, w staroindické řeči sanskritu watri, řecky aether, německý Wetter, z čehož i latinské ventus a německé Wind powstalo, mělo w oné utkwělejší době takowý zwuk, takowý kořen, z něhož tyto wýrazy u podotknutých národů se sterými wětwemi wyrostly a s malými proměnami w dědictwí se zachowaly, dáwajíce teď swědectwí, na jaký spůsob aučinek přírody w ohledu tom od předků zašlé minulosti pronešen a zwukem wylíčen byl. Kdo wíce příkladů žádá, jak zwučná příroda, na sluch působíc, od lidí byla nápodobena, najde jich několik w níže položeném přídatku.*

* Čtenářům na wůli ponechávajíce, chtějí-li to neb ono slowo sluchu, smyslu nejhlawnějšímu při twoření řeči, neb oku neb jiným smyslům připočísti, klademe zde slowa následující: Slowanské: zon (zwon, zníti), lat. sonus, něm. Ton, sanskrit. tan, řec. δεννάζω. — Slow. řeju (řinu, teku), řec. ῥέω, lat. ruo, sans. ri, něm. rinnen. — Slow. küň (koň, kiň), řec. γίννος, lat. hinnus (hinnio, řehci), něm. Hengst, sans. kan (zníti, zwučeti). — Slow. klinkati, lat. clango, řec. κλαγγέω, něm. klingen. — Slow. rwu (rewu), sans. röve, lat. rapio, něm. rauben, perské rubaden, řec. ἅρπω. — Slow. hlas (golos), něm. Hall, sans. klad, kal, řec. καλέω, lat. calo, clamo. — Slow. hrob (grob), něm. Grab, řec. κρύπτη, lat. scrobs. — Slow. ssaju (ssu), lat. sugo, něm. saugen, sans. sis (wlažiti), řec. τήκω. — Slow. hus, polské gens, něm. Gans, řec. χήν, sans. hansas, lat. anser. — Slow. woda, sans. uda, udaka (lat. unda

Druhý smysl, kterým příroda na cit působí, je zrak. Ze wšech předmětů, lidské oko nejmocněji dojímajících, bylo zajisté ono diwadlo, jež blahodějné, ohniwé těleso na obloze podáwá. Díky, jež pralidé tělesu tomu wzdali, prwní modlitba jejich byla, že swého dobrodince jmenowati začali. Tato křestní památka lidí w krajinách indických zachowala se we slowanském *slunce*, w lat. sol, w něm. Sonne w řec. ἥλιος.

Předměty, působící na ostatní smysly, pojmenowal člowěk též podle dojemu, jakýž na cit jeho činily; a wšak takowé rozsáhlosti nemajíce, nezahrnují weliký obor wěcí, z jejichž názwů u rozličných národů patrně by se uzawírati mohlo na jeden a ten samý pramen počáteční.

---

aqua), řec. ὕδωρ, lat. sudor, staroněm. Watter, nowé Wasser, litewské vandu. — Slow. olej (kořen líti), lat. oleum, něm. Öhl, řec. ἔλαιον. — Slow. myš, řec. μῦς (mys), lat. mus, něm. Maus, sans. musas, perské mush. — Slow. hnízdo (gniazdo), lat. nidus, sans. nidas, něm. Nest, řec. νεοσσιά. — Slow. sníh, něm. Schnee, lat. nix. řec. νίφάς. — Slow. tahu (tagu, táhnu), lat. duco, něm. ziehe, řec. τείνω, sans. tig (dosíci, tihnauti). — Slow. tenký, lat. tenuis, něm. dünn, řec. τυννός, pers. tinc, sans. tanus. — Slow. hořím, hárám, sans. ghar, řec. χράω, něm. Heerd, lat. uro. — Slow. lhu (lehu), něm. lügen (zle mluwiti), sans. lagh, řec. λέγω, lat. lego, loquor (dobře mluwiti). — Slow. metu (meju), lat. metere, něm. mähen, řec. ἀμάω, sans. mas. — Slow. melu, něm. mahle, lat. molo, řec. μύλλω. — Slow. minám (napomínám), něm. mahnen, lat. moneo, řec. μηνύω, sans. man (oznámiti). — Slow. mísím, něm. mische, lat. misceo, řec. μίσγω, sans. maks, misr. — Slow. mru (act. mořím), sans. mar, lat. morior, řec. μόρος, něm. Mord. — Slow. řeč (ret, kořen reju, téci, odtud i řeka), sans. rot (mluwiti), lat. rhetor (interpretor), něm. reden, řec. ῥάζω. — Slow. půda, řec. ποδός, něm. Boden, lat. fundus, sans. pattan (rowné místo). — Slow. pýr (parný, teplý), řec. πῦρ, anglosaské fyr, něm. Feuer sans. prausas, lat. buro [brennen, zpruditi, prúd (jantar)]. — Slow. pluji, sans. plu, lat. fluo, něm. fließe, řec. λύω. — Slow. chýže (chata, chatrč, húšť?), sans. kutos, perské chuse, něm. Haus, Hütte, lat. casa, řec. κῶδος. — Slow. mech, řec. μόσχος, lat. muscus, něm. Moos. — Slow. jež, ježek, lat. a řec. echinus, něm. Igel, sans. agh. (pichati). — Slow. chlad (chladný), něm. kalt, lat. gelidus, sans. żalitas. — Slow. lípnu, sans. lip (maž), řec. λιπάω, lat. libo, něm. kleben. — Slow. nebe (na počátku toho wznešeného významu jako teď nemající), sans. noba, (wzduch, oblaka), něm. Nebel, lat. nubes, řec. νεφέλη (wše oblaka). — Slow. noc, lat. nox, řec. νύξ, sans. nis, něm. Nacht, — Slow. dlauhý (s nosowým zwukem dlongy), lat. longus, něm. lang. — Slow. wino,

Ať byl jaký koliw swazek mezi rodiči a dětmi, ač podlé podoby na nejnižším stupni žijících národů o slabosti a wetchosti jeho pochybowati nelze, předce měla dáwnowěká společnost lidská pro osoby toho swazku, při wší surowosti ze wšech nejmocnějšího, již jmena swá, kteráž posud mluwí k nám we slowanském máť, matka, w sanskritu mata, w lat. mater, w řec. μητηρ, w něm. Mutter, w perském mader, moder. We slowanském ot, otec, w sansk. ata, w řec. ἄττα, w něm. Vater, w lat. i řec. pater, w pers. pader, fader. We slowanském sestra, sansk. svostri, w něm. Schwester, w lat. sosor (soror) w pers. sister. We slowanském brat, bratr, w sansk. bhrata, w něm. Bruder, w řec. φράτωρ, w lat. frater.

---

lat. vinum, něm. Wein, řec. οὄνος. — Slow. malowati, něm. malen, sans. mal (znamení, skwrna), lat. malus (skwrna). — Slow. zima, sans. hima (sníh, odkudž Himalaja sněhu domow, a staré jméno hor těch Imaus (Himaus, mons), řec. χιών, lat. hiems, persky sime-stan, afgansky zumy, z čehož i něm. Himmel powstalo? — Slow. mléko, něm. Milch (melken), lat. (m)lac, řec. γάλακ(τος), ἀμέλγω. — Slow. med, něm. Meth, sans. madža, řec. μέδυ (wíno). — Slow. juný (mladý), lat. junio (junior), něm. jung, sans. yuvan. — Slow. čistý, lat. castus, něm. keusch, sans. suddhas. — Slow. čerešně (třešně), lat. cerasum, řeč. κεράσιον, něm. Kirsche. — Slow. len, něm. Lein, řec. λίνον, lat. linea, (lana). — Slow. žena, sans. žani, žanika, řec. γυνή, lat. genus (pohlawí), něm. Genosse (společník). — Slow. muž (monž), něm. Mensch, lat. mas, sans. mas (něm. Mann, lat. hu-man-us, homo). — Slow. doc, dci, dcera (docera), něm. Tochter, pers dokter, řec. θυγάτηρ, sans. duhitar. — Slow. wdowa, lat. vidua, sans. vidaha, něm. Witwe, pers. bideh. — Slow. já (jaz, az), řec. ἐγώ, lat. ego, něm. ich, sans. ahan, arem. — Slow. ty, řec. τύ, lat. tu, pers. tu, něm. du, sans. tva. — Slow. můj, něm. mein, pers. men, sans. mat, lat. meus, řec. ἐμός. — Slow. možný (mohý), něm. mächtig, lat. magnus, řec. μεγας, sans. mah. — Slow. nowý, lat. novus, sans. navas, řec. νέος, pers. nau, něm. neu. — K těmto připojujeme zde ještě následující. Slow. srdce, sans. hird, řec. καρδία, lat. cor (cor-dis), armenské sird, něm. Herz, litewské szirdis. — Slow. lehu (ležím), něm. liege (lege), lat. lego (loco), řec. λέγω, sans. lig (připojiti). — Slow. lehký, něm. leicht, lat. levis, řec. ἐλαχύς, sans. laghus. — Slow. lid, něm. Leut, řec. λαος. — Slow. libý, něm. lieb lat. lubo, sans. lubh, řec. λίπτω. — Slow. měru (měřím), něm. messe, sans. mas, řec. μετρέω, lat. metior. — Slow. máchati (bojowati), něm. machen, lat. machinor, řec. μογέω, sans. magh (jednati). — Slow. mez (mezi), řec. μέσον, lat. medium, něm. Mitte, sans. madhyai. — Slow. ne, sans. na, pers. neh, řec. νη, lat. non, něm. nein. — Slow. nyní,

Sterá ona slowa, která zde wšechna wypočísti na swém by místě nebylo, týkají se naskrze wěcí tělesných, smyslowých, jež člowěk swými čidly pojímá. O předmětech nadsmyslowých budau sotwa dwě, kteráž by w oněch předwěkých dobách z mysli pralidstwa wyplulá, nám jakožto pozůstalost w tak patrné ryzosti byla se dochowala; neb jakauž mají společní podobu slowa *ctnost*, Tugend, virtus, ἀρετή a tisícero jiných wýrazů pro předměty z říše duchowní? Protož ono plémě lidské, poslauchajíc přírodu a ji swými nápodobíc zwuky, jichžto zajisté částka nejmenší až k nám zawzníwá, a druhá podlé okolností, potřeb, rozličného podnebí se zjinačila aneb nowě twořila, ono plémě šířilo se, od swého pně wzdalowalo a do wětwí

řec. νυνί, něm. nun, lat. nunc. — Slow. ucho (stejného kořene co oko, Auge, sans. ak-ši, oculus), řec. οὖς, lat. ausis (auris), něm. Ohr. — Slow. syt, lat. sat (satis), něm. satt, sans. sadhus (plný), řec. δασύς (plný). — Slow. stojím. lat. sto, sans. stha, něm. stehen — Slow. den, sans. dina, pers. di, lat. dies, anglické day, něm. Tag. — Slow. dwéře, sans. dwara, něm. Thür, řec. θύρα, lat. foris. — Slow. plný, lat. plenus, řec. πλέος, sans. pulitas, něm. voll. — Slow. piju, řec. πιῶ, sans. pi, lat. bibo, něm. Bier. — Slow. jedu, jedm (stažené jím), lat. edo, řec. ἔδω, něm. esse, sans. ad. — Slow. břímě, sans. bharman, řec. βάρος, něm. Bürde, pers. farda, lat. vara. — Slow. tuhý, sans. dih, něm. dicht, lat. densus, řec. δασύς. — Slow. wěk (čas), něm. ewig, lat. aevum, řec. αἰών, sans. ajus. — Slow. pata, sans. padam (noha), řec. πούς, lat. pes (ped-is), něm. Fuß (Pfotte), pers. pa, pé, pei. — Slow. wezu, lat. veho, sans. vah, něm. Wagen (Weeg). — Slow. kupa (hromada), sans. kup, lat. copia (cumulus), něm. Haufe, řec. ἅπω. — Slow. haliti (zahaliti), sans. hul, řec. ἐλύω, něm. hüllen, lat. celo (z čehož pošlo helma, galea, ἔλυμος.) — Slow. wrch, něm. Berg, sans. bura, řec. πύργος, pers. berj. — Slow. hora, řec. ὄρος, hebr. horeb. — Slow. zahrada (hraditi, hrad), lat. hortus, řec. χόρτος, něm. Garten, sans. garh. — Slow. kože, sans. kudis, lat. cutis, řec. κύτος, něm. Haut. — Slow. hod (čas, hodný, tolik co s časem se srownáwající), lat. hodie (dnes), řec. ἀγαθός (dobrý), něm. gut, per eminentiam god, Gott, kamž i heute (dnes) náleží. — Slow. jeden (jen), sans. ádá, řec. ἕν, lat. un-us. něm. ein. — Slow. dwa, sans. dvi, řec. δύω, lat. duo, něm. zwei. — Slow. tri, sans. tri, něm. drei, lat. tres, řec. τρεῖς, pers. thre, thri. — Slow. jho, jiho, něm. Joch, lat. jugum, pers. juh, jug, sans. jugan, řec. ζυγόν. — Slow. znám, sans. žna, řec. γνόω, lat. gnosco, něm. kenne. — Slow. měsíc, sans. masa, pers. mah, lat. mensis, řec. μηνός, něm. Mond atd. atd.

rozkládalo mnohem dříwe, nežli druhý, duchownější oddíl mluwy lidské wywíjeti se počal. Nedíme, že pralidstwo wšech duchownějších náhledů zcela zbaweno bylo; nicméně, jelikož jasnější a docela nowý pojem wěci buď twar názwů aneb nowá slowa tkoří, snadno stalo se, že prwní wyjádření pro neswětlau, temnau myšlénku zapomenuto a jiným nahraženo bylo. Horami a řekami oddělení a malého mezi sebau spojení mající kmenowé začali žiwot o sobě w každém ohledu, tedy i w řeči. Pokud člowěk tworením swé mluwy podlé hlaholů přírody se obíral, konal *cit* hlawní auřad w dílně té; jak mile wšak duchownější nastáwala doba, přiwtělilo se k citu i přemýšlení, *rozum*, a zašlých wěků národowé skládali swau filosofii w nejskwělejší knihu člowěčenstwa — *we swau řeč.* Tworení duchowního oddílu mluwy šlo cestau přirozenau; dřewní národowé nečinili jako jistí slowokujci wěku našeho, kteří chudau řeč několika libowolně slepenými hláskami snaží se obdařiti. Každé, i nejwyšší duchowní pojem w sobě obsahující slowo má swůj kořen we slowu, wěc smyslowau znamenajícím a příhodném, aby předmět duchowní se wyjádřil; jenom twar slowa toho se proměnil. Cnost (čestnost) pochází od čistý, Tugend od taugen (šwédské duga, slowanské tuhý, tolik co pewný), virtus od vis (síla), Bůh od býti, Deus, Dios od Divus, (dies, den, a diw, žiw, tedy od swětla a žiwota). Slowa, jimiž wěci smyslowé se wyjadřowaly, slaužila za základ, na kterém řeč duchowní se stawěla, takořka za pláňata, na něž duchowní wrub, z nadsmyslowých krajin wzatý, se wštěpil, wyrůstal a mnohé wětwe wyháněl. Hlawní wýsledek tohoto srownáwání podotknutých řečí jest na jewu; totiž, že indická, perská, afganská se swými odwětwemi w Asii, keltická, německá, slowanská, latincká, řecká w Ewropě ne pauze pro uwedené nahoře wýrazy, ale pro welikau shodu we swé stawbě, wnitřním ústrojí, co potokowé z jednoho pramene wyšly, se zmáhaly, a po welikých částech našeho swěta co jezera se rozprostranily.* Že pra-

* Řeči wlaská, francauzská, španielská a portugalská jsau toliko odnože latiny, řeči starých Římanů; nynější řeč anglická je směsice

men jejich, Kašmir, krajina jest indická, nazweme řeči i národy ty indoewropejskými.

Wrátíme-li se ještě ku prwní společnosti lidské, nesnadno bude nám něco powěděti, čehož by čtenář ze wšeho předeslaného sám se domysliti nemohl. Každý postup společnosti té, každý nowý úkaz we přírodě, každá wěc, rukau její utwořená, množily, obohacowaly řeč; den a noc, noční částky, klesání a nowé bujení rostlinstwa, slunce, luna a hwězdy, bauře a sopky, pískot a řwání drawců, weškerý ten duch z tworstwa wanaucí měl na tato lidská téměř nemluwňata aučinek newýslowný, pohnul jejich citem, a krůpěje, slowa, linuly se ústy. Kámen a dřewo, k boji s drawci a k lowu zwěři, dutý strom, jeskyně neb z wětwí sestawená chata; dělání ohně atd. staly se nowými předměty, jimiž pníček lidské řeči nowých puků nabýwal. Člowěk tehdejší byl pauhý syn přírody; jeho zákon byla i drawcowa stopa, dle které se řídil, čas dospělého owoce, aby je ztráwil, těsnota, aby dále odstaupil na místa, kde mu druhý w lowu nepřekážel, potrawy neodnímal. Že při tomto pýření se lidské společnosti mnohočetní minuli wěkowé, není dle podoby wywinujících se spolků žádné pochybnosti, což my úwaze každého ponechati můžeme.

Hlawa třetí.

Šíření se člowěčenstwa.

1. *Plémě Indoewropejské.*

a. Odwětwí asiatské.

Úžinami Himalajských hor k jihu do Indie a na západ do Persie počalo se rozcházeti toto pralidstwo, opauštěti prawěkau kolébku w onom čase, když krajina Kašmirská

---

skoro wšech hlawních řečí ewropejských, njwětší ale základ má w řeči germanské čili německé, protož o nich, jakožto nepůwodních, nelze mluwiti.

rozmnoženému počtu lidí počínala býti těsná a nepostačitelná. Teplé, spanilé kraje indické wábily diwoké lowce, aby sestupowali s hor do krajin bananů a owocedárné palmy. A když během času zákon těsnoty, u rybářů a lowců welmi záhy nastáwající, dále jíti nutil pomnožené rodiny, wedly je swaté wlny Gangesu a Indu na jih, až na třech stranách Indie rozložený oceán pauti jejich konec učinil. I zalidnili zemi tu, w které za naší doby w tak ohromném počtu je nalezáme. Od Hindukuše na jih k Cejlonu, od Perského záliwu k řece Bramaputře na wýchod rozprostřené kraje jsau zemí a wlastí oné čeledi, která později pod jmenem *čeledi Indické* w dějepisu člowěčenstwa se wyskytá, a z prwopočátku oním mocným byla pramenem, z něhož mnohé praudy žiwota lidského wycházeti počaly.

Wystupowal a zaujímal dále prawěký tento kmen ony wysočiny mezi řekau Amu, Kawkazem a řekau Tigrem, ony kraje nafty, pěkných koňů, aurody, wšak i sucha a parného slunce, kraje nynější skoro Persie, w dáwnowěkosti *Area* (Iran) zwané. Přes Tiger a Eufrat rozprostraňowal se do Syrie ke Středomoří, přes Taurus do nynější Armenie, Malé Asie a na Kawkaz. Tato jest druhá čeleď Indoewropejského plemene, která od Arei, půwodního jmena země od národů medských a perských osazené, *čeledí Areitskau* nazwána. Národowé k ní počítaní jsau *Peršané*, od samých sebe Farsi, w dáwnowěkosti Parthowé jmíni, *Medowé* a *Sarmati;* potom *Afgané*, od jižní strany Paropamisu nyní přes Kašmir do Pendžabu a wýchodní Persie rozložení; *Kurdowé*, na wysočinách, kde Eufrat a Tiger wznikají, mezi jezerem Wanem a Urmi podlé Tigru k jihu, w Mezopotamii, w Syrii a w Malé Asii roztraušený a kočující národ, a konečně *Armenowé* w hornatých krajinách, kde se Kawkas a Taurus splítají a holý strmí Ararat.

b. Odwětwí ewropejské.

W newystihlé době začalo od kmene asiatského wyrážeti weliké odwětwí, a růsti dále k sewero-západu ku krajinám ewropejským.

1) Oddíly plemene toho w Ewropě jsau: Čeleď Celticko (Keltowé čili Gallowé), nyní za wlastní čeleď důwo-

dně powažowaná; měla swoje sídla w Gallii, w nížto nynější Francauzsko zahrnuto jest, w půlnoční Italii, w krajinách jižního Německa, potom we Španielích a Britanii. Jejich odwětwí zjewuje se w dějepisu pod jmeny Bojů, Taurisků a Skordisků. Nejhlawnější částka jejich potomků zachowala se w nynějších Francauzích.

2) Po sewero-západní Ewropě rozložila se *čeleď Germanská* čili Německá. K Alpám berauce autočiště swé, postupowali po Rýnu a Labi k moři sewernímu a do Skandinawie, nynějšího Danska, Šwédska a Norwejska; z této země utwořili swau prawlast, z níž napotom praudowé čeledi té řítiti se počali; Gothowé s Gepidy, Withingy atd., Šwédowé s Heruly, Warjahy atd., jsau čelnější národowé její.

3) Z kmenního pralidstwa toho wynikala pąk dále čeleď Slowanská. Od Starých hor (Haemusu čili Balkanu) wzhůru po Dunaji a wedlejších řekách až na Tatry, tato dáwnowěká Slowanůw kolébka, potom země na sewer, jimiž walí se řeka Labe, Odra a Wisla, ony pak rowiny, které swlažuje Němen, Dwina, a na wýchod ku pohoří Uralskému, k jihu řeky Wolha, Don, Dněpr a Dněstr až zase k austí Dunaje byly a jsau půdau a wlastí čeledi té, jenž na patero hlawních částí neb národů se dělí, a sice: Národ *Illyrský*, jakožto někdejšího půwodu swého nejbližší, jenž obyčeji a řečí jeden činí celek pod jmeny sice rozličnými, jako jsau Bulhaři, Srbowé, Bosňané, Černohorci, Dalmatowé, Chorwati, Slowenci, Krajinci, Štyrowé atd. Národ *Čechoslowanský*, jmenowitě Slowáci, Morawané a Čechowé. Národ *Polabský*, nyní zněmčením téměř wyhaslý, jmenowitě Srbowé, jejichž zbytky w Lužicích posud widěti; Lutici čili Weleti, mezi Labem a Odrau, a Bodrici na Baltickém moři mezi těmaže řekama. Národ *Polský*, od řeky Odry přes Wislu a od Českomorawského pohoří na wýchod, od Tater k seweru a k jihu k oné klikaté linii, která jej od národu Ruského dělí, bytowal, a s wylaučením kmenů Pooderských, nyní zněmčených, bytuje posud pod jmeny Poláků, Slezanů a Pomořanů. Národ *Ruský*, jehož meze w starožitnosti jsau na sewer jezero Ladoga w nynějším okolí Petrohradském, na wýchod řeka Wolha, k jihu Černé moře a Dunaj, na západ k Tatrám

a k Baltu. K této, jak we starožitnosti, tak w naší době krom Indů nejčetnější čeledi Indoewropejského plemene počítaji se ještě národowé kmene Litewského, s ní co do jazyka a mrawů sbratřeného a na moři Baltickém a za Tatrami společně usedlého, a sice hlawně někdejší Prušané a dnešní Litwané a Lotyšowé.

4) Konečně *čeleď Thracká*, na polauostrowě thrackoillyrském a italském. K nim počítali se národowé thračtí, a sice *Getowé* čili Dakowé, *Moesowé*, *Macedoni*, *Epiroti*, *Cimmerowé*, *Taurowé*, atd. jenž před wěky w části nynějšího Turecka přebýwajíce, až na chudé ostatky Epirotů, Macedonů, Albaňanů a směsici Walachů wyhasli, potom *Phrygowé*, *Lydowé*, *Bythini*, *Karowé* atd. w Malé Asii někdy bytowawší, *Pelasgowé* a pak *Hellenowé*, z nichž národ *Řecký* wyniknul. — Národy na polauostrowě italském bydlící, nazweme latinskými, kteří později pod jmeny rozličnými na jewo přicházejí, jako: *Sikulowé*, z Řecka přišlí *Pelasgowé*, *Latinici*, *Umbrowé*, *Volsci*, *Sabini*, *Etruskowé* a na jich říceninách wyniklí *Římané*.

Tyto jsau nejhlawnější nástiny čeledí a národů plemene Indoewropejského, jakož i těch zemí, jež tato nejmocnější haluz člowěčenstwa zahrnula. Řeč těch národů, jak nahoře poukázáno, plynula z jednoho pramene, tedy i národowé ti jednoho a téhož jsau půwodu.

2. *Plémě Semitické.*

Do druhého plemene, kterým, od Tauru do Arabie a wýchodní Afriky rozloženým, jako klínem rozštěpilo se plémě Indoewropejské, počítají se hlawně tito národowé: Čeleď Chaldejsko-Assyrská, *Chaldeowé*, w Chaldei a w zemi Babylonské, *Assyři* mezi řekau Tigrem a horami Zagrosskými a *Syrowé* w Syrii; čeleď Hebrejská, *Židé*, *Kanáňané* a *Fenikowé*, z počátku w Mesopotamii, potom w Kanánu čili Palestině, části Syrské země bytowawší; čeleď Arabská, *Arabowé* w nynější posud Arabii, k nimž i téhož půwodu Maurowé w sewerní Africe patří; *Habešané*, w nynější Habeši w Africe, a *Koptowé* w Egyptě. Řeči hlawnějších čeledí těch, welikau příbuznost mezi sebau jewící, poukazují též na jeden půwod národů samých.

3. *Plémě Sewerské.*

Druhé wysočiny Asiatské, také za nejwyšší wypuklinu zemského powrchu udáwané, jsau ony země, na kterých s Uralem spojené hory Altajské na wýchod po jižní Sybirii a Mongolsku se wznášejí a rozkládají, rozlehlé kraje ostrého wětru sewerního a pustiny Gobi, písčitého dna před wěky odtekléko moře, kraje surowější powahy, posud newzdělané, plané, kde kůň a jeho saudruzi ještě žijí diwoce a we stádech, jak w Sibirii, při řekách Argunu a Amuru, tak na stepech Gobi, na pomezí Tibetu a Číny; kde welblaud, po wšecky časy pozemského bytu swého ode wšech národů w otroctwí odwlékaný, wolně po Mongolských stepech blaudí, i yak čili diwoký wůl, owce, koza, wše posud přírodau udělené wolnosti požíwá, neb jich posud člowěk nezkrotil, k dalšímu nepoužil prospěchu. Tyto wysočiny střední Asie, ono pohoří Altajské, pokládáme za wlast, za půwod Sewerského plemene, kteréž od plemene Indoewropejského nejen mrawy, obyčeji a zákony, nýbrž i auplným řečí rozdílem se liší, a duchowní wýkwět jeho ku plemenu prwnímu tak se má, jako pláně ke štěpu. O jazykowé příbuznosti, jakowá u plemene Indoewropejského panuje, u těchto nízko stojících národů nelze býti řeči, aniž pro malau jí známost možná na ni poukázati. Jsauť pak čeledi a národy, ku plemenu tomu patřící, jakož i země, we kterých přebýwají, následující:

Čeleď Wýchodosibirská, k níž počítáme Yukagiry, Korjaky, Kamčadaly, obywatele ostrowů Aleutských a Kurilských, atd.

Čeleď Tunguzská, do níž počteni Tunguzowé w Sibirii a Mandžurowé na wýchod od Mongolie.

Čeleď Mongolská čili Tatarská, jejíž hlawní národowé jsau: Mongoli čili Tataři we skalnaté pustině Gobi a na Čínském pomezí; Burjati, we wýchodní Sibirii okolo jezera Baikalowa, prawlasti Mongolůw; Oelöti, we střední Asii a na pomezí Čínském se potlaukající; Kalmykowé, z Asie okolo 1662 k Wolze přitáhlí. Někdejší *Skythowé* při Černém moři počítají se též k této čeledi.

Čeleď Samojedská, od hor Menšího Altaje po řece Jeniseji a Obu k moři ledowému rozšířená.

Čeleď Turecká, ze swé prawlasti u welikého pohoří Tagnu a Altaje šíroširoce se rozprostranila, sewerowýchodně k řece Leně, západojižně k moři Adriatskému. Hlawnější národowé jsau: Osmani čili Turci w Ewropě a w Malé Asii; Turkmani (Turkomani, Truchmeni) w Armenii, w Syrii, w Kawkazii co pastewci rozptýleni; Uzbekowé w nynějším Bucharsku; Karakalpaci, Kirgizowé, Nogajci, tak zwaní Tatarowé Kazanští a Astrachanští, atd. Mnozí kmenowé této čeledi pomísili se již w dáwní době s kmeny čeledi Čudské a Mongolské, odkudž powstaly národy polowičátné: Hunowé, w horských krajinách mezi Kašgarem a Altajem usedlí, Awarowé w Čerkesku, w horách Kawkazských, Bulhaři na Uralu, Kozaři, Plawci čili Kumáni, Ingrowé, a w nowější době Čeremisi, Baškiři atd.

Čeleď Uralská; za dáwná sídla její pokládají se hory Uralské, Ewropu od Asie dělící; hlawní národowé jsau: Čudowé čili Finowé, kteří za prawěků sewerní osadili Ewropu; odpolu poněmčilí Čuchonci a Čudi we Finlandu a Estonech; později do Ewropy přitáhlí Maďaři w Uhřích; národ Loparský na seweru Šwéd a Ruska, konečně Eskimáci w Sewerní Americe.

Čeleď Iberská; Iberowé a s nimi příbuzní Kantabrowé již před wětším šířením se plemene Indoewropejského osadili Aquitansko (čast Gallie), ostrowy Sicilii, Sardinii, Korsiku, pak celý polauostrow Španielský, wšady byli wšak od Celtů podmaněni a wyhubeni až na malý národek Basků, we Španielích w horách Pyrenejských bydlící.

Čeleď Kawkazská. Na 150 mil dlauhé a 20 až 40 široké, horami Kawkazskými rozerwané půdě hemží se weliký počet národků plemene Sewerského, z nichžto jen Lesgy (Lesghy), Kazi-Kamyky, Čerkesy (Cychy), Abasy a kmen Gruzinský pojmenujeme.

Od pohoří Altajského přes stepi Oelötů přicházíme do Tibetu, jenžto s prawlasti plemene Indoewropejského mezuje, k národu Tibetskému, který též k Sewerskému plemenu se přiwtěluje a jeho záwěrek činí.

4. *Plémě Čínské.*

Krajiny rozložené po žluté a modré řece, Hoanghu a Jantsekianu, na sewer Mongolským pohořím a tři sta mil dlauhau zdí od Mongolie, na západ téměř řekau Bramapatrau, na jih a wýchod oceanem obklíčené, jsau původištěm plemene Čínského, jehožto řeči stawba a wýslownost celý wýjew utkwělé duchowní powahy od plemen ostatních značně je dělí, ačkoliw zapříti se nedá, že w dáwnowěkosti z plemene Sewerského a Malajského, po ostrowích asiatských a australských rozptýleného, přítoky do něho přicházely, tak že někteří za pauhau směsici obau plemen je wydáwali. Ku plemenu tomu připočteme Žapany (Japany) na sewerních ostrowích, Koreany, směs Číňanů, Mandžurů a Mongolů na polauostrowu Korei, Kočinčíňany a Siamesy; Birmané stojí uprostřed mezi plemenem Čínským a čeledí Indickau.

Ze wšeho předeslaného samo sebau se jewí, že člowěčenstwo na sedmero hlawních plemen máme rozděleno, jež dle stupňů po sobě stawíme, a sice: 1) plémě Malajské, z něhož ohledem na nízký wzdělanosti stupeň jen částka australská může rozuměna býti; 2) plémě Americké čili newlastně tak zwané Indianské; 3) Negerské; 4) Sewerské; 5) Čínské 6) Semitické a 7) Indoewropejské. Mnoho-li historie prwní tři plemena w sobě zawírají, poněkud hned na začátku jsme ukázali; jsauť ona, jako předwěké moře, mělká, nehluboká, tak že historie, tento admirální koráb člowěčenstwa, s welikým prospěchem na ně pustiti se nemůže, aby w útrobách jejich ponořené poklady k swému užitku na swětlo wywážela. Zbýwají nám čtyry ostatní, w jejichž okresu činowé a skutky lidstwa wíce neb méně se jewí. Plemeno Čínské, w sobě uzawřené, má též uzawřenau historii swau; jest oaza, která, sama w sobě mnohoobsažná, jistého wzdělanosti stupně dosáhla a *stanula,* do které mnohá karawana z ciziny se wedrala, z níž ale žádná loď wlny druhých plemen hrubě neprorýwala. Plemeno Sewerské, samo w sobě nemnoho obsahující, prázdné, duté, bylo wzduchem sewerním, kterýž teprwa pohnutím sebe

swau sílu a ostrotu jewil, wichrem do sausedních plemen dul. Plémě Semitické, dílem kočowné, dílem obchodnické, swými dobami wšak co orkán baufliwé. Plémě Indoewropejské, nejhlubší to díl oceánu lidského, wše obsahující, co člowěčenstwo posud wywedlo, a nyní weškerá ostatní plemena sílau a duchem swým zachwacující.

Hlawa čtwrtá.

Nástin nejhlawnějších pokroků u wzdělání a stawu společenském.

Dle nahoře položených obrazů o národech, na nízkém stupni stojících, netřeba nám široce mluwiti, na jaký způsob zahrnowání našeho swěta od lidských tworů na počátku se dálo. Z ruky přírody wyšlý, sílau tělesnau obdařený, jarý, diwoký syn země řítil se do boje se žiwly a lítau zwěří, požíwal, co mu rostlinstwo a žiwočišstwo udílelo.

Prwní krok jeho činnosti byl *low*; pauť zwěřebijnau konal po wšech končinách země, až moře kroky jeho stawělo. S kusem dřewa, za kyj užíwaného, w chladnějších krajinách staženau koži oděný, kráčel tento swěta pán tmawými pralesy po stopách zwěře, a z důmyslu jeho wyšel prak, luk a šíp, a jak se jináč prwní loweckého žiwota wynálezky nazýwají.

Když ale moře, wysoké hory, diwé řeky hlawní býwaly příčinau, že lowecká společnost, zastawena a chycena, se množila a hustla, a potrawy již nebylo dostatečné, tuť ona podlé toho samého zákona začala chytati a stawěti plachau zwěř — a mezi lowci zjewil se *pastýř*; krocen okolnostmi, krotil sám: wyšší, duchownější to stupeň jeho žiwota.

Z toho pak snadno uzawříti, jak z rozmnožené společnosti pastýrské opět nowý, pro blaho a wzdělání člowěčenstwa newýslowně důležitý žiwot se wywinul; — jak člowěk množiti počal plodonosné rostliny, jak zrní matce zemi swěřowal, wida, že je mnohonásobně zas nawrací —

jak mezi pastýři *rolník* se zjewil. Lowec stál na stupni nejnižším, nejméně požíwal swobody, neb kroky jeho dle běhu zwěře musily se říditi, kdež zatím přecházející pastýř sám kroky stáda swého řídě, we wůli již wětší měl swobody, která w rolníku swého wrcholu došla, ješto on na místě bytu swého přírodě rozkázal, udíleti potřeb žiwota. Nepřešliť ale wšickni národowé trojí tento stupeň sami sebau, neb mnozí, jak dějepis učí, ještě lowci byli, když druzí dáwno již orbau se zaměstnáwali a lowce jí wyučowali.

Tyto wěci, ať z počátku jakkoli hrubého spůsobu, žádaly wětšího přemýšlení, než pokud člowěk samorostlým darem přírody ještě se žiwil; hlawně rolníkowi, tomuto prwnímu občanu swěta, bylo dál a dále mnohých potřeba nástrojů, skwělých pomníků wzdělanější powahy, a mimo to i chaty, byť i sebe mizernější, tak že během času rozmnožená jich potřeba rozmanitých *řemesel* prwní byla příčinau — *umění strojnická* začala pučeti. Rolníků usedlá společnost začala lesy mýtiti: swětlo nebes padalo na jarní osení, po údolích rozléhal se howor, zpěw, dojímawější to hlasatel lidské bytnosti; společnost se šířila w obce a národ. Mezi pauhými pastýři a pauhými lowci byli národowé rolničtí pěknými oazami w různých swěta končinách.

Zde onde plnily se wesnice obywatelstwem na taký způsob, že se od jiných počtem lišily, a takowé místo nazwáno město, jehož nadpočetný lid ze swých zásob žiw býti nemoha, z okolí zásobowán byl; tudy wzniknul *obchod*, zpočátku *směnný*, wěc za wěc, obilí za nástroje a jiné potřeby, jež hlawně města byla hotowila. Záhy wšak cítila se nedokonalost obchodu směnného, neb často kupec té wěci neměl, kterau prodawač na wýměnu žádal, a cena obau wýměnných wěcí málo kdy zcela se wyrownati dala. Myšlénka o zdokonalení obchodu zawdala příčinu k *hornictwí*, klestila cestu k oněm wzácným kowům, k zlatu a stříbru, ježto w peníze se měnily, a cena a poměry jich od auwěrné osoby, tedy od hlawy země, se ustanowowaly. Tím ulehčeno obchodu, který při rozmnoženější a mohowitější společnosti, ke swému žiwotu wíce prostředků žádající, do dalších krajin, za hranice k jiným národům se šířil, a pro pohodlí a zwětšené potřeby, plodiny a wýrobky wzdálených

swěta pasů dowážel. Obchodem nastaly wšeliké změny cesty byly zakládány, přes řeky stawěny mosty, spatřením cizích zemí a národů jiných nabyto náhledů, různých wědomostí o lidech a swětě; a byť již dříwe po řekách a na moři podlé břehů w malých člunech dobýwáno morských žitelů, předc teprwa užitek obchodní stawěl lodi wětší, hnal člowěka, swěřiti se wyšším wlnám, dal základ k mořské plawbě, byť i bez kompasu a bez té jistoty, která za naší doby kupecké loďstwo prowází.

Celý ten žiwot lidský, jakýž posud byl, jeho wywíjení, wše ty wynálezky, znamenité příhody, wšecko žilo w ústech člowěka; malowalť to řečí swau, sdílel sausedům, a dětem wyprawowal; brzo ale cítil, že pauhé slowo, zwlášť při welikých událostech, slabé jest a nepostačující, aby i pozdějšímu potomstwu w žiwé paměti bylo zachowáno. I k jakémuž prostředku pudil jej wzbuzený pro to cit? K nejjednodušším u. Podlé znamenité příhody pojmenowal pole, na kterém se udála, nebo les, horu, údolí, a w nepostačitelnosti toho, wsadil strom, kámen, aneb wrchol hlíny nawozil. Po okolí naznačowal historii swau; pole, hory, lesy byly prwním, *na krajiny položeným jeho písmem.*

Také zpěwem, obnowowanými slawnostmi utkwíwala událostí památka. Když ale počet znamenitých činů a pokroky wzdělanosti se zmáhaly a přírodní látka k písmu již byla zpotřebowána, i cit pořád mocnější byl, aby wěci, uchem pojímané, i okem byly pozorowány, a takto dwěma ranama aby najednau se duše jeho otřásla, a co duchem nabyto, myšlénky slowy pronášené, aby se wíce rozšířilo, upewnilo a zachowalo, tu wypučila se w něm nowá moc, posud ukrytá, ona síla, která nowau wynalezla řeč, *mluwu pro oko* čili *psání,* kteréž tak rychle, jako ústy pronešený zwuk pominauti nemohauc, i k pozdnímu promlauwalo potomstwu.

Jako diwoch americký do boje tělo swé strašnými barwami líčí, aby we swém nepříteli cit a myšlénku hrůzy a strachu zbudil, tak i w šedé minulosti, byť i hrubým spůsobem, užíwalo se malby k wylíčení buď skutečného neb myšlénku značícího předmětu na stěnách stawení, neb na látce papírowé, a pro wětší stálost a pewnost byly na to předměty i w kameně tesány. Toto umění, časem wy-

sokého stupně dokonalosti dosáhlé, nemůžeme leč we smyslu nejširším nazwati psaním; wlastnímu psání dalo wšak základ, jelikož pod psaním nejen sdělowání postaupných, po sobě následujících myšlének, nýbrž i známky postaupných slow rozumíme. Připojil-li se k wyličenému hrdinowi letící šíp, nastalo již psaní obrazowé, ješto slowa: rek a let šípu, jak w řeči se to myslilo, naznačena byla. Předwěké ony společnosti lidské, ježto tak říkaje s přírodau jedním žili žiwotem, a každý w útrobách wzbuzený cit a myšlénku pod obrazem ze přírody wzatým si představowaly, a k té se ještě newynesly wýsosti, aby netělesné pojemy, jako »*udatnost*«, »*wěrnost*« atd., o sobě myslily, mohly tím méně připadnauti na takowé známky, aby našimi neb jim podobnými naznamenaly netělesný pojem *udatnosti*. Oni podali *obraz*, a sice jaký w přírodě nejlépe k tomu se hodil; psali tedy »udatnost«, když k hrdinowi přidali *lwa; noc* naznačili hwězdau, *chuť* ústy a jazykem, *sluch* uchem, *manželstwí* dwěma holuby s wěncem, *autok* na město žebříkem atd. Jest to obrazowý způsob psání, *jedna* částka tak zwaných hieroglyfů, kteréž w Egyptě nejwyššího stupně dosáhly, ač je z počátku nepochybně každý národ měl. Nicméně že obrazowé psací mnohonásobně se wykládati, aniž pak se wěděti mohlo, byl-li u př. k hrdinowi přidaný lew, skutečný jeho průwodce, čili jenom statnost jeho znamenal, tu cítila se nedokonalost a nesnáze náležitého čtení a wýkladu, pohřešowala se w řeči určitost panující.

Zároweň tedy, co w obrazowém psání se pokračowalo, nutila neauplnost ta důmyslné muže, u kterých pojemy samy o sobě nějakau již wáhu měly, že hlubokým rozbíráním řeči a jejich žiwlů, ne snadná to pro ně úloha, nowé známky wynašli, jimiž by zwuky slow se naznačiti mohly. W Egyptských hieroglyfích nalezají se již i tyto známky. Mezi obrazowým a písmenowým psání způsobem stojí u prostřed psání známkowé, jsaucí u Číňanů w obyčeji, kterým se ne slowo, ne zwuk, nýbrž pojem wěci nějakau známkau podáwá; u př. pojem *srdce, ruka* atd. mají swé známky; přidá-li se ke znamení pro srdce známka jednoty, máme napsán pojem: *jednomyslnost*, přidá-li se ale známka nejednoty (známka záporní), čteme pojem: *spor* atd.

Pro řeč mluwenau nejjasnější, nejurčitější psání způsob je wšak psaní *písmenowé*, t. j. aby se ne obraz, ne známka pro tu neb onu wěc wynašla, nýbrž ústy pronešené, nějakau wěc znamenající slowo aby w jednotliwé zwuky, z kterých sestáwá, se rozebralo, a pro každý zwuk známka zwolila. Byla to úloha nejtěžší, pauze pro lidi, kteří swým důmyslem wěci w prwky rozlučowati počali. A byť i známky pro zwuky z hieroglyfů čili z obrazowého psání byly přijaty a stárnutím proměněny, nespočíwá zásluha w stanowených za písmeny známkách, nýbrž w tom, že jimi naznačeni byli *zwukowé*. Již nahoře jsme podotkli, že i w egyptských hieroglyfech známky pro zwuky se nalezají; hlawní wšak toho sláwa náleží Asii, Indům, Medům, Chaldeům a Feničanům, u kterých arci rozmanitého byly twaru. Od Feničanů přešedši do Ewropy k Řekům, nabylo u nich opět nowé formy, která w ohledu fysiologickém u Římanů nejwyšší dosáhla dokonalosti. Od Řeků přešlo k Rusům, od Římanů k druhým národům ewropejským, s tau wýjimkau, že čeleď Germanská líbau kulatost we wíce hranů a rohů změnila.

Psání známek na papír bylo příčinau šťastné myšlénky, aby, co se psáti zamýšlelo, na twrdé ploše dřewní se wyrylo a na papíře wytisklo, a tudy při rozmnožených potřebách zdlauhawému psaní takowýmto tiskem, w krátké době tisícero otisků podáwajícím, rychleji se wyhowělo. Číňané již dáwno, Ewropané později to wynašli. Aby wšak na ploše wyrytých písmenowých známek ještě dále mohlo se používati, newázaly se již w jednotwárné otroctwí plochy dřewní neb kowowé, dělaly se o sobě, staly se pohybliwými, aby k tisku i knih jiných slaužily. Tento sám w sobě jednoduchý, w následcích ale předůležitý wynálezek přináleží teprw našim stoletím.

Wylíčení na papír toho, co lidský jazyk pronáší, psání, tato mluwa pro oko, jest jeden z nejskwělejších úkazů člowěčenstwa, děj ohromný, tisíce let trwawší, nežli swého wrcholu došel, a zatemněný jen těmi ducha poklady, kteréž jeho prostředkem do spisů byly se wložily. Pauhé slowo ústy pronešené jest lowec, jenž w pustinách mizí a nikdy se newrací; psání obrazowé, ony hieroglyfy,

jsau přecházejícími pastýři, jižto našemu zraku ukluzují a my práci máme, abychom z daleké pauti zpátky přišlé zase poznali a z nich mnohého ani nepoznáme; psaní písmenowé podobno jest rolníkowi; jako on símě zemi dáwá, aby zachowalo se a množilo, tak pomocí psání sklá- dal člowěk we spisy myšlénky a wědomosti swé, aby k užitku potomstwu byly zachowány, tříbeny a množeny. Psání známkowé Čiňanů stojí na rozhraní mezi obrazo- wým a písmenowým, tak že z obojího něco, wůbec pro- spěch a pokrok neweliký jest. Že teprw wywinutím se písmenowého psání weliký strom užitečných známostí a wěd šíře nad člowěčenstwem se rozkládati a k owoce- dárným wětwím wábiti počal, netřeba nám důkazů.

Zbýwá nám ještě udání hlawního přehledu forem, we kterých společenský staw lidského pokolení se jewil. Podobu prwních začátků widěli jsme u tak zwaných diwo- chů, hlawně australských, s tím toliko rozdílem, že prwní lidské společnosti od přírody a lowem se žiwící, we swé surowosti ještě slaběji byly spojeny, wíce rozerwány. Twar čili forma jejich společenského stawu byla jako ostatních žiwočichů: hledání potrawy bojem a půtkau se wším, co w cestu přicházelo. Na swět wystaupil člowěk do boje, w něm zkaušel a jewil sílu swau, z počátku aby zachowal se tělesný, později aby tímto třením projewil se duchowní žiwot. Bojem na jewo dáwané síly jsau wlny mořské; jedny přes druhé wystupují, mocnější zachwacují slabší, až zmítáním-se a rozmanitým prauděním slabší opět wy- nikají. Když w dáwnowěkosti lowcowé snáze, nežli bojem s litými drawci w pralesích, potrawu si dobýti mohauce, na stáda bezpečných pastýřů se uwrhowali, nalezli je po druhé w jiném, brannějším stawu, w čele nejschopnějšího, a diwočejší hordy lowecké již snadněji o tento klín se roz- rážely. Následek toho byl, že společnost pastýřská, předtím prosta wšech wazeb, nyní k swému náčelníku již wázati se počala, aspoň w čas nebezpečenstwí, w čas půtky, a w čas pokoje že k němu o radu a wýrok we swých roze- přích se utíkala; společenského stawu jejich nastala forma *patriarchalní*, kde náčelník jako otec rodiny se powažo- wal. Byl-li wšak spolek pastýřů neb rolníků od lowců

přemožen, wywinula se pojednau forma despotická, tyranská, kde witěz pánem, přemožený otrokem se stal. Neobmezená počáteční swoboda a despotie we swém kwětu jsau ony dwa kraje, ony točny člowěčenstwa, mezi kterými ostatní formy společenské se twořily, jsau břehy oceánu toho, na němž koráby, národowé, se *kolotaly a zmítaly;* klademe zde úmyslně slowo: *zmítati,* protože celá posawadní pauť člowěčenstwa byla takměř bez kompasu, t. j. bez wědomosti, bez poznání swé cesty a plawby, neboť dráha člowěčenstwa s kompasem, s wědomím totiž a poznáním sebe, osnowání historie takowé posud w lůně příštích wěků spočíwá.

O wywíjení se rozličných forem společenského stawu z jedné méně dokonalé do druhé dokonalejší nelze mluwiti. Neobmezená swoboda národu mohla, jak jsme podotkli, dle okolností we formu obmezenější změněna, aneb zcela sewřena býti krutým jarmem tyrana, a z něho opět na swobodu wyjíti; wšecko záleželo na poloze krajin, zaujímal-li totiž národ rowiny, kde snáze mohl býti podmaněn, neb hory, hájící jeho swobodu; byl-li s wíce stran ochraňowán mořem, bydlel-li w teplém neb chladném, w úrodném aneb chudém podnebí. Na ostrowích australských mořem obklíčených nalezáme již mnohé formy, protož, kdo by aspoň nějaký přirozený wýwin jich widěti žádal, po kterém w dějepisu člowěčenstwa nadarmo se ohlédá, poukazujeme na ty národy, jež za příčinau polohy swých zemí tak zhusta se neprorýwaly a kde formy stawu společenského přirozeně twořiti se mohly. Z neobmezené diwoké swobody, z formy pustoty, je nejpřirozenější přechod buď ku patriarchalstwí, o sobě žádnau wládní formau nejsaucímu, kde rada a pomoc od muže jakožto otce wychází a swoboda jednotliwců ujmy netrpí, aneb k formě *wolnowlády*, republiky, při které každý zemských záležitostí může býti aučasten. Pak nalezáme společnosti we formě wlády *šlechtické, šlechtowlády* čili aristokratie, kde jednotliwé osoby, šlechticowé, ostatními wládnau, a konečně we formě *jednowlády*, monarchie, kde jedna osoba w čele wšech jakožto král se nalezá.

Tyto tři formy, wolno-, šlechto-, a jednowláda, mají každá zase několikero rozdílnosti pod zwláštními názwy;

nalezá-li se wolnowláda w rukau všech občanů prostředkem jich zástupců, nazýwá se *lidowládau* čili demokratií; swěřena-li wšak přednějším občanům země, jest *wolnowládau šlechtickau;* uběhla-li w ruce nejnižších, newzdělaných občanů, luzy, nazýwá se *luzowládau,* ochlokratií; wšecky tyto rozdílnosti mohau býti despotické, tyranské, lidowláda k té neb oné třídě národu, jako Spartani k Helotům, Sewero-američané k Negrům, wolnowláda šlechtická a luzowláda k druhým třídám obywatelstwa. Šlechtowláda, i we wolno-, i w jednowládě jewiti se mohaucí, má tyto rozdíly: zmocní-li se wlády jen několik šlechticů ke swému prospěchu, jest *několikowláda* čili oligarchie, a pauze-li jen boháči, nastane *penězowláda* čili timokratie; oba druhy býwají samy sebau despotické. Jednowláda obsahuje následující rozdíly: Jednowládu *neobmezenau* čili absolutní, kde wládce podlé stanowených i od sebe wydáwaných zákonů panuje; pak jednowládu *obmezenau,* austawní čili konstituční, kde we wládě jeden neb dwa, nebo wšecky stawy národu, šlechtický, duchowenský atd. aneb docela i přednější třída obywatelů prostředkem zástupců aučastna je wlády, protož tento wlády spůsob wíce neb méně buď k jedno- neb šlechto- aneb zcela k wolnowládě se blíží. Neřídí-li se wšak wládce ani austawau, aniž jinými zákony, nýbrž pauze libowolí swau, nastáwá *libowláda,* despotie. Kněžewláda, theokratie, kde kněží podlé božích zákonů wládli, může přijmauti na se wšechny podotčené formy wlád. Rozpadnutí se lidské společnosti, že nižádnau formau a w ní danými zákony se neřídí, nazýwá se bezwláda čili anarchie, kteráž ale od neobmezené, pusté swobody počáteční zcela se liší. Mnohdy a wětším dílem býwaly formy wlád pomíchány; dwě i tři nalezámeť spojené. Jakým spůsobem wláda se konati, od koho a w jaké rozsáhlosti nejwyšší moc wycházeti má, stanowuje *zemské zřízení.*

Nejhlawnější nástin pokroků a wzdělání, jakož i hlawní formy lidské společnosti podawše, měli bychom udati i spůsob wýwinu mysli *náboženské.* Jak dlauho ona doba trwala, w níž lidstwo, jako někteří národowé australští a indianští, takměř wyšší bytosti ani netušilo, a podobno dětem na wznešené diwadlo swěta a swětla zrakem slabým, pomate-

ným patřilo, nelze owšem nijakž ustanowiti. Jisto wšak, že prwní krok z tohoto temného labyrintu k duchowní síle jich byl přiměřen, malý totiž, nepatrný. Jak jsme již podotkli, působí strach na lidskau mysl nejmocněji; strašní tedy i záhubní úkazowé w přírodě, hromonosné bauře a sopky, předwěké potwory, příwaly wodní, a jak se jiné lidem škodné moci jinak jmenují, zatřásly nejdříwe duší w člowěku, wýjewů těch pochopiti nemohaucím, a wzbuzowaly onu mysl, w kteréž náboženstwí má swé kořeny. Jakási úcta zlých a škodných, t. j. *člowěku* zlých a škodných mocí, byla nejdříw jewena; pak nastala úcta dobrých blahodatných předmětů a mocí; wděčně winul se člowěk ke stromu, který jej žiwil, ku pramenu, který žízeň jeho ukájel; řeku, jenž zemi činila úrodnau, žiwotodárné slunce, lunu, hwězdy atd. ctil a jim se klaněl. Tauto cestau, ačkoli fetišnickau, blížil se wíc a wíce ku poznání bytosti nejwyšší. Že pak ony spůsoby, kterým se tato bytost předstawuje, rozdílným náboženstwím základ udílejí, budeme o nich mluwiti na místě jejich pramenů a původů, jakožto o ratolesti stromu, z něhož děje a duchowní žiwot národů jsau wyrostly, načež nyní, když jsme jakýž takýž obraz o wýwinu předwěkého člowěčenstwa podali, ku prwním přikročíme pobleskům, jimižto se na národy, jako na záhé pautníky, nějaké šero a postupně wíce swětla wyléwati počíná.

Oddělení II.

Hlawa prwní.

Powěsti a podání, prwní to čerwánky dějepisu.

U mnohých národů sáhají powěsti do hluboké starožitnosti, neboť nedá se mysliti, aby zcela žádného spojení mezi prawěky a pozdějšími dobami nestáwalo, aby počátkowé různých plemen w lůně minulosti jako němé skály na dně mořském odpočíwali. Wanul jakýsi duch od pralidstwa k potomkům, zachowáwaný w austním podání, w powěstech, časem jinačený, měněný, w raucho básnické zahalowaný, tak že nejisto, mnoho-li w něm prawdy jest. A wšak se domýšleti nesmíme, že plynul docela z oněch prwních, temných dob, za kterých lidstwo ještě žiwočilo, neprobuzený duchowní žiwot ještě dřímal; staw ten, jejž toliko wůbec w nástinu mrawním pochopiti možno, zůstane w ohledu na zwláštní události a osudy lidstwa na wěky zamčen. I cožby Nowohollanďané, sami sobě zůstaweni, až by někdy města a wzdělanost pustau nyní půdu pokrýwaly, což by wěděli o stawu předků swých, a což wědí nynější potomci o swých předwěkých otcích, na jejichžto hrobích kráčejí? Tak míjelo a klesalo jedno pokolení po druhém jako rostliny, tráwa nowá, bujará wlála opět na zemském powrchu, aniž zašuměla co o swých předchůdcích. Teprwa když nabylo se některé pewnoty, zwláště w lidské mluwě, tak že již s každým pokolením nemíjejíc, na potomky co ustřádaný poklad přicházela, teprwa tenkrát mohly se i wšeliké události do ní skládati a potomstwu odewzdati, od kteréhož ale dědictwí, jak praweno, každý ubíral, a nowého přidáwaje

měnil a jinačil, až posléze pauhá jenom skořépka s cele jiným obsahem, mnohdy wšak po tisícerém odrazu přec nějaký odblesk prawdy, někdy konečně pod jistými wýminkami i ryzí prawda zůstala. Tím jsau ony zachowané powěsti, jež my tuto krátce položíme.

W Číňanů swatých knihách, a hlawně w knize *Šuking* zwané, která dle některých domnění starší jest než knihy Mojžíšowy, stojí psáno, že nad jejich zemí po mnoho millionů let panowali bohowé, Tieni, po nichž napotomní králowé a císařowé nejen zemi, »nebeskau říši«, nýbrž i jmeno zdědili, posud »syny nebes«, »nejčistějším rozumem«, »odbleskem boha« atd. se nazýwajíce. Bohowé wládnau posud nad Čínau, a co powěst w sobě uzawírá, jest, že božský majestát na onom trůnu již we předhistorické době sedáwaje, zemi jako posud otcowským, a sice twrdým žezlem sprawowal. Pro swau moc a blesk i dobré mnohdy wlastnosti byli wladařowé ti od potomků mezi bohy počteni.

A wšak nejen w Číně, i w Indii, Persii, po celém swětě asiatském, tak i w Egyptě za wěků dáwných bohowé wládli a na trůnu seděli, pod nimižto mnohý rek, mnohý dobrodinec, mnohý tyran se ukrýwá. Zwláště we swatých knihách Indů, o náboženstwí jednajících, nalezáme desateré zjewení se boha Wišnu, což bez historického není základu. W podobě rozličných zwířat sestupowal bůh ten na zem, aby dobré působil a proti zlému bojowal; zjewil se při weliké potopě, hledal nápoj nesmrtelnosti, zabíjel obry; co trpaslík zabil tyrana Mahabati; dwakráte co rek bojowal proti tyranu Rawaně na Ceylonu; co bůh Krišna zabil draka Kaliju, a co Buddha, zakladatel buddhického náboženstwí, zjewil se as 1000 let před Kristem. We wtělení desátém zjewí se teprwa co Kalki, t. j. zlý, aby swět zničil a duše hříchů zbawil. W desaterém tomto zjewení boha Wišnu jest podobně ukryt mnohý rek indické starožitnosti, smělý, udatný dobrodinec, bojující proti drakům, zwířatům i proti drakům lidem, a wděčnost potomstwa powýšila je za boha dewětkrát wtěleného, mnohau skutečnau událost oděla rauchem básnickým, kdež mimo to w náboženstwí indickém nižší bohowé a polobohowé jen se hemží.

Ze swatých knih národu Židowského jsau knihy Mojžíšowy nejhojnějším pramenem, kterýž nejen na tento, nýbrž i na mnohý sausední národ swětlo wyléwá. W nich je zaznamenáno i prwní, nejstarší jmeno rodiny, která na nejzažším obzoru historických powěstí w austrety nám wychází. Že příhody Adama a Ewy i jich potomků w ústech každého žijí, netřeba nám zde o nich šířiti slow. Mimo to nalezáme knihami těmi stwrzené podání o potopě swěta, s kterau powěsti mnohých národů se srownáwají. Jako Mojžíš o zachowání Noema s rodinau na hoře Araratu zpráwu dáwá, tak mluwí Číňané o zachowání Fohi, Indowé o Satti-wratu, Chaldeowé o Xisuthrosu, Řekowé o swém Deukalionu a Ogygesu, w sewerní Americe Eskimáci a Mechičané o zachowání druhého praotce lidstwa. Tyto po celém swětě rozšířené powěsti o potopě wšeobecné jsau zároweň důkazem proti wšeobecnosti zemské záplawy w jedné a té samé době. Zaplawení weškerých zemí najednau může wzniknauti jen wystaupením dna welikého okeánu swěta, čímž by suchá půda země pod wlnami se ukryla a dotud zaplawena zůstala, dokud by sama se nezdwihla a wody zase w lůno předešlé newywrhla. Zcela jiné částky zemské kory musily by tedy při záplawě wšeobecné wyniknauti na swětlo, než kterých po opadnutí wod Noe, Fohi aneb druhý otec Mechičanů po swém zachowání se dotknuli. W prwních dobách twoření zemského powrchu možnoť mluwiti o potopách rozsáhlejších; po útworu wysokých hor a hlubokých dolin wšak jen o částečných a k tomu deštěm wznikajících, jako podotčená z časů Noemowých. Některé částky šwédského, finského, západo-francauzského i jiných pobřeží posawad, a wšak pozwolna se zdwihají, a podlé těch samých zákonů zwolna a zdlauha dělo se to i za dáwných wěků lidských bytostí; zdwiháním se částek mořského dna wyléwaná woda zatápěla jednotliwé nížiny, a tudy státi se mohlo, že prodráním se Černého moře do Středozemního potopa Řecka a rozerwání Lektonie nastalo, a ještě mnohé wěci, hlawně ohromný počet slaných jezer, tomu nadswědčují, že nynější Mongolie dnem byla moře, s Chwalinským jezerem i s welikým oceánem wýchodním spojeného, tu wystupowáním dna wyléwalo se wodstwo audolími do

Ledowého moře sewerního a wýchodního, i dolinami Jantsekianu a Hoangha přes Čínu. Wznešením se Kordilerských hor byly zatápěny i auwaly Americké, a powstáním středohoří a jiných wrchů prodralo se jezero z kotliny Čech do moře Sewerního. Wšecky tyto náwaly wod, více neb méně prudké, žiwotu ústrojnému nestejně záhubné, stáwaly se postupem času; do které doby potopa za Noema padá, rozličně praweno, tak že rozdíl ne méně než 1200 let obnáší, ješto dle jeděch roku 2327, dle jiných r. 3547 před Kristem se udála; tolik wšak jisto, že posledními útwory zemského powrchu wzniklé powodně jednau zuřily, a lidské pokolení, příčiny toho wyswětliti si nemohauc, tím způsobem, jako znamenité, udatné muže za bohy a za posly nebeské lásky, ony úkazy přírodní za trest nebes powažowalo.

Mezi powěsti člowěčenstwa, ačkoliw ze časů již pozdějších, náleží i powěst o řeckém polobohu Herkulowi, ne sice pro jeho sílu a cnosti, že lwy a hady zabíjel a chlíwy krále Augia čistil, nýbrž pro wykonaná tažení w různých swěta krajinách a zakládání osad. Na pobřeží úžiny Gibraltarské, na břehu Afriky a Ewropy, postawil dwě sochy, sochami Herkulowými nazwané, jakožto mezníky swé k západu konané pauti wálečné. Jinau podnikl s Iasonem a jinými reky na wýchod pro tak zwané zlaté rauno do Kolchidy, nynější Mingrelie, kdež obywatelé owčí kože do potoků kladli, zlatý, s hor přicházející písek jimi chytajíce. Oswobodil též od Jupitera ku Kawkazu přikowaného Promethea, zabil králownu asiatských Amazonek, zničil Amazonky africké, a po Africe přes Libyckau pustinu táhl. Ať se tato dobrodružno-wálečná podniknutí jediné přičítají osobě, aneb pod Herkulem wíce reků se rozumí, přec poukazují powěsti ty na dost znamenité tahy národů w šedém již prawěku, na jakési předchůdce později wzniklého, ohromného žiwota kolem wod středozemních.

Wedlé Herkulowy zbraně a skutků hrdinských dáwá řecká powěst wyrůstati réwě, kterau Bachus w údolinách Nysských wzděláwaje, nápoj z ní dobýwal. Nechtě wynálezek swůj obmeziti na údolí anatolské, táhl, jak powěst

udáwá, po celém skoro tehdá známém swětě, a cesta jeho šla až do daleké Indie. Zajisté ne nepatrná jest i tato powěst o nowě wznikajícím obchodním swazku u národů starožitných. A k těmto powěstem musíme připojiti i onu wěkostarau o nahoře již podotknutých Amazonkách. Nelze, aby zcela bez historického byly základu ony státy, jež w Asii i w Africe ženštiny zřídily, a s muži sausedními obcowaly jen pro zachowání wýhradné společnosti swé. Pod králownami swými chodily do bojů, a moc jejich dosáhla takowého stupně, že sausedé před nimi beze strachu nebýwali. Podotknuto, že africké Amazonky Herkules potřel, asiatské wšak u Černého moře sídlící, byly nejznamenitější; se swau zbraní táhly prý někdy po celé Asii, Efesus wystawěly, za Thesea Attiku přepadly, Troji ku pomoci přispěly, a wládu měly až do Alexandra Welikého, načež s diwadla swého na wždy zmizely. O půwodu a příčinách úkazu toho nedá se owšem nic jistého powěděti, krom že z onoho jha, w kterém, jak jsme widěli, u wšech surowých národů ženské pohlawí se nalezá, nějaké haufy ženštin asiatských a afrických wywázly, a zwláštní osady založiwše, proti autokům tyranů swých bojowáwaly.

Tyto jsau nepochybně wšechny znamenitější powěsti a podání, kteréž rozsáhlejší lidstwa částky w prawěku se dotýkají, krom onoho, u wšech národů od jednoho pokolení k druhému jako ozwěna od skály ke skále zwučícího hlasu o welikánech čili tak zwaných obřích w dáwnowěkosti. Že silnější, obrowitější lidé w dáwných wěků temnotách žili, tomu přírodní zákonowé neodpírají. Bylyť někdy rostliny rozsáhlejší, chatrné teď kapradí pnulo se w ohromné lesy, zwířata jako skalné balwany zuřily po našem swětě; bylyť tedy i prwní wýjewy lidských bytostí pro surowé okolnosti swé i surowější mocí a silau obdařeny, až během časů obrowitá hmota wšech tworů jemněním se menšila, ošlechťowala a w sílu ducha obracela. Býti wšak nemůže, aby předwěcí welikáni byli přesahowali obor zákonů přírodních, jak se w mnohých líčí powěstech, jež arci wšechny kniha Talmud zahanbuje, ješto dle ní stwořen byl Adam, jehož hlawa do nebes sáhala a blesk jeho twáře nad slunce byl skwělejší, a noha jeho

kráčela s jednoho swěta na druhý, až na zem naši přišel a na ní přebýwati počal. Nedoswědčujeť se tím welikost našich předků, nýbrž jen welikost asiatské obrazotwornosti. Co powěsti a podání tuto nám o člowěčenstwu udílejí, o jeho postawení a osudu, o bozích nad národy panujících, o wálečných taženích atd., toho wětší díl týká se tedy předhistorického, a protož možná říci *neznámého* nám člowěčenstwa.

Hlawa druhá.

O postawení čelnějších dílů známého člowěčenstwa.

Aby žiwot se wywíjel a zachowáwal, záleží weškerá příroda w protiwách; jeden předmět působí *proti* druhému, aby wzbudila se jiskra žiwotní; krajina teplem naplněná a bujející ochabuje wlastním žiwotem, nenalezajíc u wětru, chladné noci aneb w krupobitné bauři swého zotawení; člowěk spí, jestli buď myšlénky o předmětech aneb předměty samy k činnosti ho nebudí. My o protiwách těch, arci jen o nejhlawnějších, mezi nahoře jmenowanými plemeny a národy k snadnějšímu přehlidnutí dějinného pole několik slow položíme.

Největší a tak říkaje kolosální protiwa zjewila se mezi, od nás tak zwaným, člowěčenstwem historickým a nehistorickým, a w našem wěku hlawně mezi Ewropau a ostatní zemí. Tento swěta díl postawil se proti swětu celému, činí autok na wšechny pásy země, ssaje a ujídá jich, tak že w tělesném ohledu možná zwáti ho drawcem weškerého oboru pozemského. We starších dobách bylo tím pauze plémě Semitické, a sice Arabowé, kteří hluboko do Afriky wnikše, tam z Negrů žiwota jsau čerpali; Ewropan ale, jak jsme widěli, zahrnuje teď nejen tytéž Negry, ubírá žiwota nejen plemeni Americkému a Australskému, newywinutému, sjídá kuře takořka ještě we wejci, onť postawil se i proti plemenům wywinutějším, historickým, proti plemenu Sewerskému, proti Semitickému a konečně

i Čínskému, ano stawí se i proti čeledím swého wlastního plemene, proti Indům a Peršanům.

Tato nejohromnější protiwa je zároweň také nejmladší. Nejstarší, pokud nám historie nějaké zpráwy o tom udílí, přes 2000 let před Kristem, nastala od plemene Semitického nad Eufratem a Tigrem proti Persii, Indii a Egyptu, pod náčelníky Nimrodem, Ninem a Semiramidau, nastala w oné části země, která mezi Taurem, Himalají, Rudým a Středozemním mořem ležící, po wšechna téměř století skwěla se hlukem wálečným, bauřliwými přewraty a sjezdy na jiné národy, w různých dobách powěstnau byla protiwau Indii, Africe, ano i proti některým krajinám ewropejským, ješto zatím w Indii a Číně (čehož příčiny později samy sebau se udají), krom w domácích rozmiškách a sporech, ani nohau se nehnulo, zbrojně se newystaupilo proti jiným národům, rukau se nesáhlo k zatřesení stromem člowěčenstwa w tomto ohledu.

Jinau též ohromnau, násilnau protiwu nalezáme w plemenu Sewerském proti Ewropě, hlawně proti swětu slowanskému, proti Číně, Persii a Indii; s wysočin Altajských udeřil blesk Attilůw do Ewropy, rod Džengis-chanůw sypal plameny na swět slowanský, na Čínu, Peršany a Indy; a čeleď Turecká plemene toho, zmohši se nad plemenem Semitickým w západní Asii, zuřila w Ewropě proti čeledi Slowanské a Řecké.

We swětě ewropejském konečně nalezáme rowněž weliké protiwy mezi samými čeleděmi plemene toho: widíme Germany proti Slowanům, Řekům a Keltům, Thraky proti Řekům, Řeky proti Semitům a Peršanům, Římany pak proti wšem, Keltům, Germanům, Slowanům a Řekům, proti plemenu Semitickému w Africe a w Asii, i proti čeledi Perské, snad neiwětší protiwa po wše wěky, překonána jsauc pauze od nejmladší.

Protiwy tyto dají se wyswětliti nejhlawněji polohau země, podnebím a úrodností, těmito welikými předpisowateli jednání lidského. Rozlehlé stepy wedlé Altaje a Uralu, jakož i hory Kawkazské, nemohauce dosti látky *k zachowání* žiwota poskytati, wrhaly nesčíslné hordy na *Asii a Ewropu*, Skandinawie na jižnější kraje; mořem sepiatý,

přeplněný a hrdý Řím wyšel se zbraní na moře i země, a tak i ze staré Mesopotamie, swými řekami, hlawně Eufratem, jako Nilem Egypt, we bahno měněné, a sesauwajícími se národy s hor Taurických lidnaté, zahrnowali kočowníci krajiny k moři Středozemnímu a Rudému, a později i w haufy wálečné se stawěli. Weliká posléze náplň obywatelstwa ewropejského pudí je do wšech swěta končin.

Tento jest dle našeho zdání nejhlawnější ráz postawení člowěčenstwa, jak nám je historie podáwá; o protiwném stawu lidstwa předhistorického buď zcela nelze býti řeči, buď jen tušení lze přednésti. Uwedené protiwy týkají se wšak jen hmoty, swěta tělesného, jak se národů tělo proti tělu stawělo, bojujíc o wládu a statky pozemské. Druhá částka protiw je spůsobu duchowního; neboť jak samo sebau wyswitá, na pozemské naší kauli, tak rozmanitými wlastnostmi nadané, nabýwal i duch rozmanitých twárností; zde onde wysoko wystaupil, zde onde nízko se plazil; různé wýwiny jeho bojowaly buď proti sobě, buď proti surowosti a sweřeposti; i potichu a téměř podtají wznikaly protiwy duchowní; skwělý bleskot rozumu, wřelý cit do pěkné formy witý, spůsobem wanotu šířil se do krajin temných a chladných. Nicméně zawdáwal i mnohdy příčinu k tasení zbraně, rozžehal plamen wálečný, protiwa tělesná a duchowní splýwaly w jednu (a to nejčastěji), neb wláda a statky pozemské, tato posud nejmocnější wnada činů lidských, za kořist duchowní wlády, duchowního wítězstwí se powažowaly.

Táž kolosální protiwa, nastalá od Ewropanů k ostatním swěta dílům w ohledu hmoty, nastáwá pomalu též w ohledu na staw duchowní. W minulosti nemáme tak rozsáhlé protiwy duchowní, jaká se nyní twoří; a ačkoli černý a snědý diwoch pod ranami tělesných protiwníků swých aupí, na příšť protiwa duchowní poskytne mu síly k osobní samostatnosti. Z těchto dwau protiw našeho wěku patrno, že člowěčenstwo, ať wnitřní jeho staw jakékoli oprawy žádá, u srownání weškerých wěků minulých pro tuto swau wšeobsáhlost nejdále ku předu jest postaupilo.

W *nejstarším* wěku protiwa duchowní zjewila se w *Indii, wíce tichá*, tajná, působíc do sewerních krajů

Perských, na plémě Semitické w Mesopotamii a na Feniky w Arabii, na Egypt a Meroe, a pak i na Čínu a na různé čeledi plemene Sewerského w Tibetu, w Mongolsku a Sibiři. Nedíme, že ráz umění a wědy indické čistě ražen byl na podotknuté národy; bylť jenom pohnútkau probuzení ducha po širé Asii a části Afriky. U Chaldeů (Babylonanů) na záliwu Perském k západnější Asii, u Feniků na břehy Středozemního moře přešlých, u Egypťanů nad dolením Nilem wznikla nowá protiwa duchowní wztahem na Řecko, do kteréžto země když byl we wědách a umění wywinutý duch asiatský a egyptský swoje odnože pustil, během wěků zwláštního a nejskwělejšího wrcholu u weškeré starožitnosti dosáhnul. Řecká protiwa duchowní je slunce w poledníku nad dáwnowěkým oborem země, působila zpět na Asii a Egypt, w Ewropě nejhlawněji na Římany, a když se napotomními bauřemi duch ten rozčesnul, swítil w mnohých hwězdách weškeré Ewropě, a sice we spojení s nowě wycházejícím sluncem Nazaretským, kteréž během wěků se zmáhajíc, a s jedné strany s protiwau mahomedanskau, s druhé se staroewropejskau čili tak zwanau pohanskau, po mnohá století w úžasném boji trwajíc, konečně duchowní protiwau nowoewropskau se stalo.

We staroewropejském swětě wychází nám w austrety ještě weliká protiwa se strany Slowanů. Ony poklady mírného mrawu a pokojné, weselé mysli w powaze čeledi té, obracowání zřetele jejího na dobýwání plodin z méně příznivé půdy, než jakau pod teplými pásy nalezáme, působily mocně na staré Čudy a jiné dáwnowěké hordy asiatské, nejwíc ale na lesobytnau, nájezdiwau čeleď Germanskau, s kteréž teprwa aučinkem podotčeného působení prwopočáteční lowecko-surowá powaha se byla setřela.

Hlawa třetí.

Nejstarší dějepisné zpráwy o národech.

Rozšířeno bylo již lidstwo po různých swěta končinách, žiwočilo, bojowalo, čeleď s čeledí, plemeno s plemenem se stýkaly, dříwe než jmeno aneb nějaká událost národů byla zaznamenána nějakými známkami, onau řečí pro oko, kteráž jediné w stawu jest zachowati potomstwu činy a skutky starožitnosti. Na wysokém stupni stál již člowěk, wynalezlť již písmo, a my teprwa jakých takých zpráw o lidstwu aneb spíše o tom neb onom národě nabýwáme. A ačkoli prwní zpráwy dějepisné jsau neauplné, nejisté, pauhá podání ze starších wěků, přece již, ať tak díme, jako w sítích se chytily a bez welikých proměn pozdních wěků došly. Kdež byly by zpráwy o událostech mezi Negry, mezi Indiány, než by národowé ti, sami sobě zůstaweni, písmem z důwtipu swého wyšlým, mohli je zapsati sobě a potomstwu? Byly by ptactwem odletlým, nikdy se newracujícím, jehož pění dáwno zaniklo, o jehož barwách a žiwota spůsobu nikdo nic powěděti neumí. A kdež jsau zpráwy o bojích zajisté úžasných, jež bylo plémě Indoewropejské, do našeho swěta dílu přicházejíc, s plemenem Sewerským, po krajinách těch rozloženým, swádělo, nad ním wítězilo a je překonáwalo, Slowan nad Čudy, Kelt nad Ibery? a po ubytowání se w krajinách ewropejských zpráwy o bojích mezi čeleděmi samého plemene Indoewropejského wespolek, mezi Slowany a Germany, Kelty a Thraky atd.? Jakéž máme zpráwy o žiwotě předwěké Asie? Jest to mořské dno, wlny tiché i bauřliwé nad ním se wálejí, zdola wšak nejde žádný hlas. Teprwa později, když člowěčenstwo wyššího stupně dosáhlo a písmo wynalezlo, nabýwáme nějakých zpráw o národech a dějinách jejich.

Jednau jsme již podotkli, že weliké řeky a moře hlawně k wýwinu wšelikého žiwota přispíwají, že tedy i lidská společnost dříwe na blízku wod znamenitějšího a hlučnějšího žiwota došla, než na dalekých wodoprázných

rowinách. Protož nejstarší dějepisné zpráwy, na předwěké temné moře člowěčenstwa nějaké swětlo wyléwající, odhalují nám lidskau společnost nad Gangesem a Indem čeleď Indickau, nad Hoanghem a Jantsekianem plémě Čínské, nad Tigrem, Eufratem a u Perského záliwu plémě Semitické, Assyry, Babyloňany a Israel, nad Nilem mezi dwěma jeho rameny tak zwaný ostrow Meroe a Egypťany, u Středozemního moře Feniky, Syriany, množstwí národků w Malé Asii, w Ewropě Řeky, Latiníky, odhalují konečně i obchod Feniků se Slowany při moři Baltickém, ačkoli w čase pozdějším, w šestém století před Kristem, přec ale již w době té, když welikau Ewropy částku ještě temnoty kryly, a šest století před tím historie skoro wšech tehdá známých národů w powěstech a národním podání se potápí.

I na jakémž stupni spatřujeme ono lidstwo, o kterém utwrzenější podání a prwní zpráwy nás došly? Jaký jest powšechný jeho charakter, powšechné známky jeho žiwobytí? Srownáme-li staw oné půle člowěčenstwa, kterau jsme na začátku popsali, staw národů diwokých, teprwa se wywinujících, nehistorických, se stawem druhé půle, člowěčenstwa historického, a sice nejstaršího, widěti jest, že prawěcí národowé dle známek powšechných na dráze ke swé dokonalosti před těmito pautníky nowými daleko postaupili ku předu. Powšechné ony známky národů starožitných jsau *města* a *obchod*, znamenitě *dokonalejší náboženstwí* a z toho ze wšeho plynaucí *uměni a wědy*, *mocnější státní zřízení* a konečně následků plnější *děje*. Toho wšeho u národů diwokých zcela buď nestáwá, aneb tak nepatrné a slabé jest, že to s ohromnými úkazy na nejzažším obzoru dáwnowěkosti porownati nelze. Ramajana, hrdinská báseň Indů, jejíž půwod do nejstarších wěků se pokládá, líčí Udžadhiu co město čarokrásné a bohaté, plné chrámů a paláců s báněmi k wrcholům hor podobnými; Ellora byla již we prawěku středem indického náboženstwí, Mawalipuram město obchodu, Benares, sídlo wěd, indické to Athény — a než wšechna tato města mnohem starší ony chrámy nesmírné welikosti pod zemí a nad *zemí wytesané* we skalách na ostrowě Slonowce a Salsetě, *na pobřeží* Koromandelském chrám Džagernat a mnohé

jiné pagody (chrámy) objewují se nám w šedé starožitnosti we swětě indickém. A na řece Tigru a Eufratě o městech Ninive a Babylonu, w objemu mnoho mil zaujímajících, newí se, komu wystawění jich wíc než 2000 let před K. přičísti se má; skwělé pak a nejstarší město starého Egypta, stobranné Theby, o nichž Homér wzpomíná, aneb dle některých starší Meroe w Ethiopii, o němž nyní pochybno, které zříceniny z něho pošly; potom prworozený syn pauště fenické, obchod wedauci Sidon a slawnější jeho syn, loděrobný Tyrus, jakož i Damask we Syrii, a ať konečně na daleké zajdeme břehy wýchodní, a tam na Thinu, hlawní město dáwných Číňanů, dle některých nynější Pekin, dle jiných Kant-ču, pohledneme, aneb po řeckém Archipelagu na Peloponnes do Ewropy přejdauce, tam na stawění Argosu a Epidauru popatříme, již z toho wyswítá, že ono člowěčenstwo, na které nejstaršími zprávami a podáními nějaké padá swětýlko, jakausi pewnotu a stálost mělo, že staw jeho se stawem plachých ještě národů *wůbec* porownati nemožno; neboť i u samých Negrů těch, kam Arabowé nepronikli, jsau města i samy paláce králowské posud pauhými, každau chwíli přecházejícími chatami. A což newyhnutedlno, skwělo se ono známé pralidstwo aspoň již těmi wědomostmi a tím uměním, jakých k wywedení tak nádherných a welkolepých staweb býwá potřebí. Takž byl i obchod w dáwné starobylosti we srownání tom na stupni wysokém; zwláště bujná příroda Indie a pilnost obywatelů již záhy obrátily na sebe zřetel národů starožitných: drahými kameny a perlami odtamtud, rozličnými plody rostlinnými a kmenty hedbáwnými zdobily se země sewerní, od Arabie až přes moře Chwalinské, Egypt i Čína. W poměru témž bylo i státní zřízení, náboženstwí a z něho wyplulé plody literarní. Jako wětrem třtiny, klesají státní útwory diwochů, kdež zatím swazky společenské w Indii a w Číně již we prawěku takowé pewnoty dosáhly, že wichřice napotomních tisíciletí přetrwawše, posawad sílu swau jewí; a literarní plody, náboženské knihy, u Indů Wedy, u Číňanů Šuking zwané, náležejí do časů nejstarších, báječných, Mojžíšowy do 16. století před Kristem, kdežto w krajinách plemen surowých diwoch ještě

na palmowý list klásti neumí známek swého žiwota; a události, hlawně děje w západní Asii, nad Tigrem a Eufratem, kde Babylon a Ninive mocnými jich byly ohnisky, jsau w nejzažším wěku weliké, ohromné, daleko přes břehy wystupující, kdež zatím činy diwochů jako řeka jsau, w níž wlna wlnu schwacujíc, bez pomníků dále unáší.

Již tedy z pauhých jmen wšeho toho, co se o dáwných národech podáwá, možno w poměru uzawírati na dost wysoký stupeň wzdělanosti toho času, když prwní písemné zpráwy nám zwěstují, že tomu před wěky již tak býwalo; mimochodem pak můžeme z toho uwážiti též i wysoké stáří lidstwa wůbec; neboť byla-li dráha předního človědenstwa k prwnímu stupni wzdělanosti tak dlauhá, jako národů nízce žijících, kteří po tisíciletém žiwotě ani prwního stupně ještě nedokročili, tuť, aniž důkazů jiných potřebí, leží nám před očima hluboké, neproniknutedlné stáří pokolení našeho.

My pak, po tomto krátkém, wšeobecném úwodu, přikročíme k podrobnějšímu nahlédnutí do hlubin národů.

I. Národowé jižní Asie a wýchodní Afriky.

1. *Indowé.*

a. Powaha země.

Jest to pás země od hor Himalajských, stojících mezi ním a sewerními krajinami co kolosální hradby, aneb dle slow biskupa Hebera »jako zářné stupně k boha wěčnému trůnu,« rozložený k jihu ku předhoří Komorinu, kde se do moře Indického austí, a od západního moře Indického na wýchod k řece Bramaputře wztahuje, 60,000 čtwerečných mil weliký a w naší době téměř 130 millionů obywatelů obnášející. W teplém páse, kde ewropejské není zimy, ležící tyto krajiny byly po wše wěky líčeny co rajská zem, neobyčejně krásná, spanilá a bohatá na wšecky poklady rostlin a kowů w lůně wod a hor; co země, kde dwakrát i třikrát dozráwají polní úrody a stromy owocné, tisíceré palmy, banany a chlebowníky se klenau před žhawým sluncem; země, kde steré walí se praudy, hlawně pak dwa welikáni, nedaleko sebe na Himalaji wznikající, do

protiwných moří se uwrhují, Ind a Ganges, kteréž wláhy a úrody wystupowáním z břehů swých udílejí krajinám, s půl Ewropy welikým a co do prwního wýtwaru přerozmanitě rozdílným; bez konce střídají se hory, údolí a rowiny, pustiny a pralesy, horské propasti a úžasné stepi s lítými drawci, s nimižto sausedí kwětina lotos, druh wodní lilie, swatá kwětina to w Indii a nad míru krásná. Od hor Himalajských wedlé západního pobřeží Koromandelského wýchodo-sewerně opět k horám Himalajským táhnau se hory Gatské, jakoby wěncem chtěly okrášliti tento ráj, tuto wšelikým žiwotem bujející přírodu. I jakýž může býti nejhlawnější aučinek její? Ne jiný, leč že twořící síla přírody i w člowěku tworčí budí sílu, žiwé její obrazy i w něm obrazotwornau, básnickau mysl rozžehují, an jejími diwy zachwácen býwá, aby šel po půwodu a příčinách. Takowého spůsobu jest i nejhlawnější powaha jak nejstaršího, tak napotomního člowěčenstwa Indického, mysl ponejwíce *básnická* a rozjímawá, z níž rozmanité plody w uměních a wědách wynikly. Byloť od přírody zajato i tělo Inda, pročež nikdy wálečně z ní newycházel, i duše jeho, neboť stěhowání se duší z jednoho těla do druhého bylo již w dáwnowěkosti u nich rozšířenau myšlénkau, wzniklau zajisté jen w krásných, teplých pásech, jichž člowěk nerád opauští; neb dle našeho wědomí nikdy w podnebí drsném a studeném wzniku neměla.

Wšecko, co w indickém obywatelstwu se nalezá, můžeme powažowati za samorostlé, z jeho duše wyniklé; mnoho toho wyšlo za pomezí, málo wšak aneb zhola nic tam newešlo, co by na wýwin osobného žiwota toho patrněji bylo působilo. W ohledu samého sebe je swět indický uzawřen; a jelikož we wojnách s cizími národy se neproslawil, jest dějepis toliko na činy a skutky domácí obmezen, a čehož, arciť z malého ještě pokladu, jaký posud je znám, nejhlawnější zde položíme. Patrnější ale částku w dějepisu indickém zaujímá ona, již we prawěku znamenitá wzdělanost indická, ona protiwa duchowní, kteréž opominauti nemožno, aby weliký pramen swětla, tak mnohé w napotomním dějepisu oswětlující, newyhasnul.

b. Nejprwnější pomníky Indického umění.

Od pralidí bývaly a od diwochů bývají posud jeskyně za obydlí woleny; skalné dutiny byly a jsau jich autočištěm; zde žil diwoch se swau rodinau, s pobitau zwěří, se swými amulety a talismany, chráněn před autokem wod, drawci a ostatními nehodami swěta. Po swém ale wítězstwí nad okolní přírodau, po založení obcí, měst a pewnějších swazků společenských, když jeho duch nad jasným zkwétajícím prostorem kraje plesal a swau pilnost od tajemné moci, přírodau působící, odměňowanau spatřil, tu citem wděčným puzen, zřizowal tajemným oněm mocnostem, w rozmanitých postawách wypodobňowaným, zwláštní obydlí, by je we swé společnosti měl; a těmto silným, neustále a wěčně působícím bohům wywolil někdejší byty swé, ony též silné, wěky trwající, před autokem chráněné horské dutiny we skalách, zwelebowal je, šířil a krášlil, že oko potomků nad nimi w úžasu stojí. Úkaz ten jewí se nám w nejstarších pomnících Indie. Ony Gatské hory, wěnec skal a pahorů kolem Indie, jsau plny pomníků, takowýchto chrámů indických, a u prostřed wěnce toho znamenité jeskyně w Elloře, a stranami, jak podotknuto, na ostrowě Slonowce a Salsetě, a posléze na pobřeží Koromandelském; nejméně w Bengalsku a w Pendžabu (w Pětiwodách), pro okolnosti přírodní, kdež zatím w nahoře položených místech příroda sama k tomu zwala. Wšecky tyto chrámy indické rozdělují se na tři třídy, a sice jsau: 1) wytesány we skalách *pod* zemí, 2) we skalách *nad* zemí a 3) wlastní stawby. Mnohý pomník ten možná počítati mezi diwy swěta, k jehož wywedení století nestačowala.

Skalní chrámy na ostrowě Slonowce (zwaném od slona, z kamene zde wytesaného w nadžiwotní welikosti), byly od Ewropanů posud nejwíc nawštěwowány. Hlawní chrám, na němž hora stojí, w pauhé skále wytesaný, má krom wedlejších komnat a kaplí, 120 střewíců zdélí a též tolik zšíří; stěny jsau pokryty sochami, ze samé skály tak wypukle tesanými, že jen na znaku se skalau se spojují. U wchodu nalezá se kolosální poprsí 13 střewíců wysoké, se třemi hlawami a čtyrmi rukami, obraz to boha

Šiwy, jemuž chrám ten zaswěcen byl. Druhá wyobrazení jsau rozmanitého spůsobu; widíme Šiwu co štiru, půl muže, půl ženy, w jedné ruce hada, w druhé kotel, w třetí bič, čtwrtau podpírá se o býka Nundi; w lewo ženštiny co služky; w prawo opět Šiwu co muže s trojzubcem, známkau wlády jeho nad hořením, prostředním a dolením swětem; za ním a nad tím čtwerohlawého boha Brámu se čtyrmi labutěmi, jenž ho po nebesích nosíwaly. Gangešu, boha wěd, sedícího na přemoženém od něho obru a množstwí jiných bohů a bohyň ze Šiwowa komonstwa; scény z dějepisu boha toho, jak swau choť, Parvadi, od Kamy, boha lásky, přijímá; widíme ho co mstitele, hubitele, s mečem a dítětem k smrti určeným, řetězem z lebek opásaného atd. W pozadí chrámu nalezala se kaple, swatyně jeho, s hlawní známkau lingamem, kterým u Indů a Egypťanů twořící a plodící síla přírody se wyznamenáwala. Mnohé řezby na stěnách, ačkoliw skála mezi nejtwrdší náleží a powětrnost na ně působiti nemohla, jsau předce již tak wywětraly, že je sotwa poznati lze, což nejpatrnějším je důkazem hluboké jich starobylosti, a tím wíce, protože při auplné dokonalosti prací těch největší jednoduchost panuje a w dáwném wěku již o národním tom dílu památka se ztratila; aniž jakých je zde nápisů, jako w podobných a ještě wětších chrámích na blízkém ostrowě Salsetě, jež ale posud nikdo nemohl přečísti, protože we wšech abecedách indických písmen není těmto podobných. »Nejen množstwí chrámů těch, prawí anglický lord Valencia, nýbrž i we skalách wytesané rybníky, šírá místa, řady slaupů a schodů, z jednoho chrámu do druhého wedaucích, zjewují nám, čím obywatelstwo nahých skal těch býwalo. Teď není zde slyšeti lidského kroku, leč zwědawého cestowníka; wzdělaná někdy půda stala se neproniklau hustinau, autočištěm tigrů, sídlem moru a zhauby.«

Tak i chrám w Karli swých řezeb dokonalostí skwěje se na prwním místě; a přejdauce do hor Gatských, do oné ohromné řady chrámů o dwau i třech poschodích nad sebau, spojených neb mezerami oddělených, zmíníme se jen o nejhlawnějším, jenž *zdá* se býti chrám Keylasský. Wšecko, co stawitelstwí wywedlo welikého, welkolepého a

ozdobného nad zemí, je zde *pod* zemí: předsíně, mosty, kaple, slaupy a slaupořadí, obelisky, kolosy, a skoro na wšech stěnách wyobrazení bohů, jichž se tu wíce než 13 nalezá, prawý indický to pantheon, se scénami z jejich žiwota. U prostřed ohromné, ze skály wytesané jeskyně, w které by několik welikých chrámů gothických dosti místa mělo, byl nechán kamen, z něhož nowý chrám se wytesal, jehož kauzelnau stawbu, rozmanitost w ozdobách slowem popsati nelze.

A u prostřed Gatských hor ony čarodějné chrámy Ellorské, jak z mnohého wyswítá, nejmladší stawby podzemní, obracejí neméně na sebe zřetel cestowníka. Zde není již weliké té jednoduchosti w řezbě, jako na Slonowce a Salsetě; zde widěti bohatost a rozmanitost we předstawách, dokonalost u wywedení stawitelských twarů a obrazů, tak že jimi indické umění na nejwyšším stupni se jewí. Na stěnách nalezáme rodiny bohů, jejich průwodce, příbuzné a sluhy; wyobrazení welikých wýjewů ze dwau slawných dějezpěwů indických, z básní totiž Ramajany a Mahabaratu; bitwu u př. mezi Ramau a Ravunau a půtku Keysy Panda; wojsko bojuje pěší, na slonech neb wozích šípy, palicemi a tasenými meči. Nesčíslné množstwí malých jeskyň wedlejších slaužilo za obydlí kněžím, pautníkům a kajícím. Také pozorowati snahu, aby slaupowé co možná štíhlí byli, tak že úžas pojímá člowěka, widaucího na nich ohromné skály ležeti, a ležící již wěků počet nepřehledný; k rozměru tomu bylo potřebí nemalého umění. K žiwějšímu wylíčení byly obrazy omalowány, a ačkoli podnebí indické tak suché není jako egyptské, předce barwy we chrámích Ellorských sem tam se zachowaly. I zde jsau obrazy kolosální s nápisy, jak se udáwá, w řeči již sanskritské.

Druhý oddíl stawitelského umění indického jewí se we chrámích *nad* zemí, taktéž w pauhé skále tesaných. Chrámy podzemní jsau rostliny *kořenem*, žiwot swůj w zemi hledajícím, chrámy nadzemní *rozwinutými již listy* nad powrchem země. Prwní místo mezi nimi zaujímá tak zwaných *sedm pagod* (chrámů) na pobřeží Koromandelském, říceniny z města Mavalipuramu, na jehož místo Ptole-

maeus Muliarfu klade. Jest to auplné, ze skal wytesané město králowské, jehož weliká část od moře zdá se pohlcena býti; několik mil do země wznášejí se ale ještě wrcholy spracowaných skal, a w nich jeskyně, sály, pokoje, na stěnách postawy bohů, mimo Šiwu také bůh Wišnu, zwířecí kolosy, lwowé, slonowé. Není wšecko chrám, nalezáme zde také čultry, hospody to pro cestowníky. Stawby ty nejsau ukončeny; strašná událost přírodní, jaké ještě za našich časů úžasným příbojem moře na mnoho mil wesnice a lidi splawují, zastawila toto dílo a pohřbila část města w morských wlnách, ač mnozí uplynuli wěkowé od prwních začátků, než ruka posledního stawitele mořskými wlnami byla zachwácena. Ani o této události newí se, kdy nastala. Teď je wšechno pokryto neproniklým hauštím, sídlem tigrů a hadů. Ačkoli stawění Mavalipuramu, jako wůbec stawby nad zemí, k nejstarším pomníkům indického stawitelstwí nenáleží, předce do temné, báječné dáwnowěkosti se pokládá.

Třetí konečně spůsob stawitelského umění u Indů jsau wlastní stawby, wywedené zcela rukau lidskau, rostlina takměř přesazená. Stawby ty nazýwají se wůbec *pagody*, kostely to indické. Ačkoli z wětšího dílu každá wesnice swau pagodau se honosí, předce jsau některé slawnější, swětější, ku kterým tisícero pautníků přichází. Nejstarší jest Deogurská (Božíhorská) čili Dulatobodská blíže Ellory; potom pyramidální Tandžorská, 200 střewíců zwýší a nejkrásnější stawitelské dílo w Indii; w okolí konaly se slawnosti na spůsob Bachusowých orgií. Jedna z nejstarších a spolu nejswětějších na pobřeží Koromandelském, kdež wůbec pagody se hemží, je *Džagernat*, jedno z mnohých příjmění boha Wišnu, jemuž chrám ten, we starém městě Puri čili Parsottemu stojící, zaswěcen byl; při něm není rozdílu mezi třídami indického obywatelstwa. Kararak, čili černá pagoda, jedna z nejpamátnějších řícenin w Indii, obrowské to stawení z ohromných balwanů černého mramoru složené, tak že nelze pochopiti, jakými prostředky mechanickými kamenné ty hmoty na místo se připrawiti mohly. Konečně, o které zde ještě promluwíme, je Čalambromská, w krajině Tandžorské,

pagoda podiwu nejhodnější, při níž neméně než 3000 kněží indických bylo ustanoweno. Swatyně pagody té jsau obehnány dwojnásobnau čtwerhranau zdí, 1320 střewíců zdéli a 960 zšíří; každau stranu k úhlům swěta obrácenau ozdobuje brána s pyramidau, 182 střewíců zwýší, a zdola až nahoru je wše wyobrazeními bohů a zwířat pokryto. Tyto zdi objímají swatyně a širá místa; tu jsau tři kaple, zaswěcené lingamu a Wišnowi, w třetí není obrazu, a zas obehnané zdí, wedlé kteréž u wnitřku řada slaupů se nalezá; onde zas, a sice uprostřed, jest weliký rybník, kolem něhož opět řada slaupů běží; zde wstupují pautníkowé do swaté wody k očištění. Na třetím místě je hlawní chrám, též obezděný a slaupořadím okrášlený; wedlé něho sál, na 100 slaupích spočíwající. Nejpamátnější ale stawba je na čtwrté straně welikého rybníka: u prostřed ohromného slaupowého sálu stojí swatyně, 360 střewíců zdélí a 260 zšíří; as 1000 w řady postawených slaupů, každý 30 střewíců zwýší, nese plochau střechu, z welikých kamenných balwanů záležící. Wšady widěti obrazy, celé wýjewy z Mahabaratu a z indického bohorodu. Za čas welikých slawností přenášel se obraz bohyně Parvadi, choti Šiwowy, jíž tato pagoda zaswěcena byla, z jedné swatyně do druhé, a jaký sběh pautníků zde býwal, wyswítá z toho, že oněch 3000 kněží indických jenom poskytowanými dary nábožných pautníků bylo wydržowáno.

Ani zde uwedených pagod, nejmladších to pomníků indického stawitelstwí, nemožno stáří posud udati. Dějepisci weškerého swěta toho newědí, a dle učenců indických mají stawitelští welikánowé ti kořeny swé w báječných časích, w oněch dobách, kde Indowé různé doby swěta ještě na milliony let rozdělowali; že tedy wystawení pagody Džagernatowy, dle jejich počtu, neméně než 11000 let před Kristem se událo, není žádného diwu; tím není určeno jich stáří, aniž pak ono posud jináč, a to ze samých wniterních známek chrámowých kolosů těch, dá se určiti, leč že welmi wysoké jest. Jsau pak známky ty, jak nahoře již zmíněno, hlawně na chrámích we skále tesaných, krom jednoduchosti a neznámých nápisů, ony před nehodami časů, před deštěm a sluncem chráněné, a předce

mnohdy až k nepoznání již wywětralé obrazy z kamene nejtwrdšího, z porfiru, kterýž prý jen powěstnau ocelí indickau, wudz zwanau, tesán býti mohl. Že k wywětrání tomu ohromné řady století se požadowalo, není třeba důkazů. Na tomto základě stojíce, pokročíme dále do indické starožitnosti; neboť samo sebau jest patrno, že tyto bohům zaswěcowané stawby z nábožné mysli plynuli, že mysl ta wysokého stupně dosáhla, než pomníky we swé welkoleposti se zaskwěly, indické tedy chrámy že plodem jsau indického náboženstwí.

c. Nejstarší náboženstwí indické.

Zaujawši bujará příroda pásu toho indické člowěčenstwo, wzbudila mysl, pátrající po půwodu a příčině wšech welebných předmětů, po pramenu, z kterého tworná, blaho- i krásodárná síla země i nebe plynula. Wznikla mysl *rozjímawá* o mocné bytosti — o bohu. Že i tamější obywatel někdy, jako Nowohollanďan, žiwočil, jako Neger hrubé swoje míwal fetiše, není pochyby; my wšak o náboženském stawu jeho nabýwáme zpráwy z wěků již pozdějších, když mysl náboženská mocnější byla a tak utkwělá, že slawné známky zůstawiti mohla potomstwu.

Jest to wěc přirozená, že Ind, wycházeje ze slepého žiwočení, hrubého fetišnictwí, onu welikau dobroditelku swau, *přírodu*, poznáwal a předměty její za swé bohy stanowil. Památku toho ctění přírody nalezáme w nejstarších knihách, Wedy zwaných, kde w nábožných zpěwích země a slunce, oheň a woda, wzduch, déšť atd. co nebeské bytosti se welebí. K jasnému slunci, *braman* jmenowanému, modlil se, aby přijalo chwálu jeho, k taužící jeho duši blížilo se co milující k choti swé, by, wše wěci widauc a prohlédajíc, bylo mu ochráncem a wedlo jeho ducha a darů udílelo, začež oběťmi a modlitbami ctěno jest od kněží a maudrých. Bůh ohně, Agni zwaný, byl panowníkem jihowýchodní strany, pramene slunce a tepla; w podobě jinocha na owci jedaucího, byl nejen šiřitelem jasnosti a sláwy, nýbrž i čistitelem Indů, jemuž oběti konali, by snímal hříchy a neprawosti jejich. Indra

byl bůh oblohy a wzduchu, Waju čili Pawana bůh nejnižšího wětru, Varuna bůh moře, Jama podzemní propasti, Kuwera bůh bohatstwí atd. Ctili také nebeské oběžnice co bohy pod zwláštními jmeny. Wšak i zlým wěcem we swětě a w lidském žiwotě dal Ind půwod a začátek w osobě některého boha, a tudy wzniknul nemalý počet zlých bohů a duchů. Když podzemní síla přírodní častěji koru zemskau trhala, a morní wětrowé přes kraje duli, přičítal to Ind bohu Hiraniakšowi s jelení hlawau, jenž celé hory rozmetáwal.

Nicméně wedlé ctění přírody, po wše wěky w Indii trwajícího, nalezáme we Wedách zároweň již myšlénku nejwyšší, ku které se člowěk powznesl, myšlénku o jediném tworci, půwodu swěta, o jednom bohu — onu nit Ariadny, wedaucí jej ze swětowých labyrintů na denní swětlo, na swětlárnu pomořskau, s níž patřil na zmatené pod sebau wlny. Tohoto wšech wěcí půwoda nazwal Ind *Bram*, welikého ducha, sídlícího na nejwyšším místě. Pomyšlením a slowem boha toho zjewilo se wšecko ostatní na swětě, na obloze slunce, luna a hwězdy, na zemi úkaz wšeliký. Wedy jmenují ho žiwaucím, prawým bohem, wěčným, netělesným, bez wášní, wšemocným, nejdobrotiwějším, nejmaudřejším. Nikdo ho nezná, nad slunci není slunce, není luny, hwězd a blesku, tam swítě bůh jediný, weškerenstwu swětla udílí.

Z této nejwyšší bytosti, jak powědíno, wyplynuli ostatní úkazowé swěta, a proto samé, že w ní půwod swůj mají, jsau i poswátní, bohowé sami, tudy nelze diwiti se, že u Indů mnoho bohů a bohyň, bůžků pak a duchů několik set millionů nalezáme; krása a rozmanitost přírody wedla ku poznání boha, z něhož myšlénky, samí to bohowé, k wytwoření krásy té jsau wyšly. W onom wšak nesčíslném počtu myšlének z boha plynaucích pozorowal Ind hlawně tři, jakožto ze wšech nejmocnější, a sice: *tworení*, *zachowáwání* a *ničení* wšelikých úkazů swěta; myšlénky ty staly se třemi bohy, *trimurti* t. j. tříosobí, čili trojicí indickau: bůh *Brama* stwořil swět, *Wišnu* jej zachowáwá a *Šiwa* ničí; ti jsau wládcowé wšehomíra, jedno a to samé s bohem nejwyšším, jedno a to samé

mezi sebau, rozdílní toliko w úctě u lidí. Bram, jakožto pojem bytostí wšech, byla myšlénka zjewená sama sebau beze wšeho twaru, předc ale, wzhledem na různé úkazy, nesčíslné twary mající; pod žádnau postawau nebyl ctěn, a chrámy jemu zřizowati bylo by rauhání býwalo; wzýwal se ale pod jmeny rozmanitými, jimiž wýsost a welebnost jeho patrně se líčí; samo slowo Bram znamená počátek wšech wěcí; zbuzená w něm láska a tauha, aby se zjewil w míru, skwí se mu po boku co choť jeho *Maja*; zowe se též *Oum* čili myšlénka a rozhodnutí k tworení; *Harangucrbha* t. j. *prazárodek* wšeho duchowního a tělesného; *Porš*, pronikawý, božský dech, praswětlo, co *základ* wšeho duchowního a tělesného; *Pradžabat*, žiwota pán, pražiwot, základ wšech jednotliwých úkazů, takořka símě toho, co Brama později stwořil, ruka tworce Bramy; *Prakrat*, pramen wšech proměn w duchowním i tělesném swětě, základ boha Bramy, Wišnu a Šiwy. Když wesmír jakožto ideál w bohu spočíwal, wládnul již Prakrat, rozdělowal celost w částky, stanowil úlohu každé wěci. Tomuto w bohu spočíwajícímu swětu chyběla wšak ještě pružina k jeho pohybowání; i té bylo w bohu Bramě, pročež zowe se *Pran*, dech, duše, wycházející z *Atmy* t. j. swětla (jiného to příjmění jeho). W člowěku zjewuje se Pran co dýchání, sídlí w srdci, žene krew, myšlénkám křídla a wůbec w každém ohledu žiwota mu udílí, a kde přestáwá, následuje smrt. Jiná jmena bytosti nejwyšší jsau: Abaricedi (newýměrný), Advaja (rowného sobě nemající), Anadi (bez počátku), Ananda (bez konce), Bagawat (bohowatý, bůh), Karunnanidhi (poklad slitowání), Parabara a Parama (nejwyšší bytost), Sarvačarutram (nejwyšší dokonalost) atd. W těchto wlastnostech jest Bram nejwyšší prabytost, která ze swatyně swé do činného swěta wstaupila.

Bůh *Brama*, jakožto myšlénka z nejwyšší bytosti wyplynulá ke stwoření wšehomíra, nejmocnějšího úkazu a dojemu na člowěka, stal se záhy předmětem nejwyšší úcty a pramenem braminského náboženstwí. On jest *Abdžajoni*, matka oblaků, *Attimaba*, dobrý duch; samo pak slowo Brama znamená prawdu, zákon; Čaturanana, čtwerohlaw, Logneša, země a oblohy pán, Sršda, twůrce, Weda, wěda,

wědomost, Weddatta, wědodárce, Vidhi, osud, zákon přírody, Višvasri, wšehowěnec, atd. Ačkoliw ještě posud wšechny sekty nábožensḱé w Indii boha toho za prwního uznáwají, ctíce ho wíc we spůsobu duchowním, předce již od dáwných časů nebyly mu žádné chrámy a oltáře zaswěcowány, an během času wznikati počaly jiné náboženské saustawy, zakládané na druhých dwau známkách, zachowáwání a ničení neboli měnění úkazů swěta, jiż mocnějších a důraznějších, a účinek twoření jakožto wěci ukončené a odbyté, slabnul. Wznikali ctitelé boha Wišnu a Šiwy. Boj a spor mezi nimi byl přenešen mezi samé bohy a Šiwa zwítězil. Brama wystaupil z úcty weřejné, jsa jako nejwyšší Bram w duchu ctěn, a Šiwa a Wišnu, takořka zosobnění, smyslowí zástupcowé duchowního božstwí, wstaupili w úctu weřejnau. Do jak newystižné starobylosti ctění boha Bramy padá, můžeme z toho mysliti, že ani jeden z nejstarších chrámowých pomníků jemu wýhradně zaswěcen není, a jen Šiwa a wedlé něho Wišnu a Budha w nich sídlí.

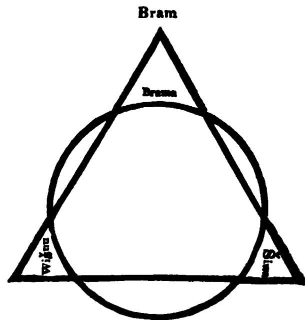
Bůh *Wišnu* ctěný jakožto zachowatel, blažitel, opatrowník a hájce swěta před zlými bohy, duchy a králi, jest památný swým wtělowáním. Při té saustawě nábožensko-filosofické, dle níž člowěk z myšlének boha nejwyššího wšecko wywáděl, jest wtělowání se nejen nižších, nýbrž i božských bytostí wěc docela pochopitelná, přirozená. Ač i Brama a Šiwa se wtělowali, předce s ohledem na tyto inkarnace stojí Wišnu co spása a blaho swěta na prwním místě; kdykoliw tedy zhauba nějaká swětu nebo pokolení lidskému hrozila, bera na se ty neb ony těla podoby člowěčí aneb zwířecí, záhubné odwracowal pohromy. Když spícímu Bramowi obr Hajagriwa čtyry Wedy, swaté knihy ukrad, s nimi na dno mořské se ukryl, lidé pak bez zákonů těch stawše se hříšnými, krom sedmi Rišůw (swatých) a krále Satjawrata potopau zahlazeni býti musili, tu na Bramowu žalobu wzaw na se podobu ryby, wyrwal z obrowa břicha ještě neztráwené knihy tři a Bramowi je odewzdal. A když pyšný, tyranský Hiranjakša, obr a wůdce duchůw zlých, nejen Wišnowi se rauhal a od Bramy wládu nad zemí žádal, nýbrž konečně i za boha ctěn býti chtěl,

zadáwil jej Wišnu w postawě muže a lwa. Krále Bela čili Belradžu, bohům mnoho příkoří činícího, co pídimužík u welebnau podobu boha před ním rostaucí, swrhnul do propasti pekelné. Zrozen co člowěk pode jmenem Ram, táhl se spráwcem údolí Kiekendy, pod jehož komandem 360 tisíc poddaných mu opic stálo, do boje proti Ravanu, mocnému panowníku ostrowa Zelanu (Cejlonu) a porazil ho. Pode jmenem Krišna rozdrtil patau hlawu hadowi Kalinaku, bojowal s Pandy proti Kurům, a na ostrowě mořském wystawil si město Dwarku, kde ze 16000 jeho manželek každá skwělý palác měla. Dewáté wtělení boha Wišnu bylo w člowěka pode jmenem Budha, welikého opráwce indického náboženstwí, dle některých as 1000 let před Kristem žilého, o němž později wíce se powí. W bílého koně, teď již na nebesích stojícího, teprwa se wtělí, aby po uplynutí jistého počtu let hříšný swět zničil. Skwělá pak jeho jmena jsau: Bagawat (bůh), Čakrawanni (zbrojnoš), Čaturbhudžia (čtwerruký, čtweropažec), Džaganat neboli Džagernat (nejwyšší bytost), Kamsarati (bojowník proti králi Kamsowi), Krišna, Mahadewa (mocný bůh), Narajana (kníže mužů), Ragowat (ozbrojený), Vanamali (owěnčený), samo pak slowo Wišnu značí pronikatele, wojína, wítěze, wyššího, Wišwanbhara, wšeudržující, wšebránící, atd.

Třetí člen indického trimurti je strašný Šiwa, hubitel a ničitel wšeho. Že pak i za základ žiwota se powažuje, není na odporu hlawní jeho powaze; w němť je představowán běh tělesného žiwota, nadchnutí twaru čili těla, jeho wýwin a konec neboli smrt. Jako u Srbů a Černohorců twořící a zachowáwací bůh posud i starým krwníkem čili wrahem se nazýwá, tak u Indů Šiwa jakožto zhaubce jest líčen, ačkoli s Wišnem, Bramau a Bramem jedno a též znamená, ačkoli i on pod obrazem plodící a zachowáwací moci přírodní se ctí, jenom že to wše k tělesnému žiwotu má wztah, a konečný wýsledek tohoto žiwota smrt jest, tedy wedlé plodiwosti, wedlé udílení žiwota i nejhlawnější známka Šiwy jeho zhaubnost, jeho strašnost. Powahu tu líčí i jmena jeho Agni (oheň), Bagis (bůh), Bhawa (ploditel), Bhima (hrozný, strašný), Bhudeša (demonůw pán), Giriša (hor pán), Haimavat (zimy pán)

Hara (hubitel), Kala, Mahakala (mocný čas jakožto nejhroznější zhaubce swěta), Mahadewa čili Mahadea (mocný bůh), Mudha (smrtník), Parasati (prabytost), Rudra (krwawý, rudý), Šarvagna (wšewěd), Šastawa (mstitel); samo pak slowo Šiwa znamená wznešený; Triburandaga (obywatel tří měst neboli krajin, nebe, země a propasti; Vršadvadžia, deštitel, blyskatel a hřímatel atd.

Angličan Moor w pantheonu indickém prawí, že w tomto trimurti následující pojemy obsaženy jsau, a sice: w Bramowi slunce, twoření, moc, minulost a hmota; we Wišnowi woda, zachowání, maudrost, přítomnost a prostor; w Šiwowi oheň, rušení, sprawedlnost, budaucnost a čas. Bylo pak toto božstwo wyobrazowáno a ctěno rozličně, krom boha Brama, bytosti nejwyšší, kteráž pod žádnými obrazy se nectila; že pak weřejná, smyslowá úcta stwořitele swěta, boha Bramy, záhy již druhýma dwěma sektama w úctu duchowní pošinuta byla, nalezají se we chrámowých pomnících zde onde pauhé toliko obrazy jeho. Jmenowala pak se též trojice tato jedním slowem Oum, obraz její bylo tělo o třech hlawách, nebo kruh we trojhranu:

Weřejná, smyslowá úcta nejwyššího božstwí koná se Wišnowi, hlawně pak Šiwowi.

Jako téměř wkaždém náboženstwí starožitném, tak i w indickém spatřujeme onu stránku, již manželky nadřečených bohů zaujímají. Dwojí pohlawí, ty dwě točny, jimiž ku prospěchu žiwota weškerá příroda proniknuta jest, dal Ind i samým bohům, z čehož mnoho božských rodin wyšlo. Choť nejwyšší bytosti zowe se, jak praweno, Maja, o níž Wedy prawí: Byla to wěčná *láska*, Maja, kteráž

boha pohnula stwořiti swět, a sňatkem tím zjewil se Bram co tworce (Brama), co zachowatel (Wišnu) a co zhaubce (Šiwa). Wyšla tedy Maja co prwní cit z boha, ona láska a tauha, aby se zjewil mírem, čarokrásná a spolu nejduchownější choť. Manželka pak boha Bramy jest Saraswati, bohyně sauzwuku a sauměru, sám totiž onen pořádek, w jakém stwořený swět, *příroda* se jewí. Z úzkého spojení stwořených wěcí a do nich wloženého sauzwuku snadno wyswětliti, proč Brama pod obojím též pohlawím zároweň, co muž a žena — co twůrce a příroda — se wyobrazowal. Saraswati jest také bohyně dějin a wýmluwnosti; druhá choť jeho zowe se Brami. Bůh Wišnu w rozličných wtěleních swých, měl wíce manželek, z nichž nejhlawnější jsau Lakšmi, dcera oceánu a noci, na lotosowé kwětině plynaucí, potom Lotos, Prija, Sri (bohyně štěstí), Sita, když co Ram proti Ravanowi bojowal, a jiné. Dle powahy boha Šiwy, žiwotodárného a rušícího, jsau i jeho manželky, jako jest Bhavani, žiwotodárná, Devimata, bohů matka, Isi, wesna čili bohyně jara, Parwadi, bohyně hor, Šiwá, dobrá bohyně a jiné. Zlé pak powahy jsau Bhadrakali či Vatrakali, ohniwá bohyně času, Kali, černá sudička, Rudrani krwawá, a jiné. Takž i druzí bohowé měli choti swé; Agni swau Agnaji, Indra swau Indrani atd.

I budeť nyní krátkým tímto předložením indického pojemu o božstwí patrnější onen úsudek, že náboženstwí to, w pračase lidské společnosti swé kořeny mající, wyšší a dokonalejší jest, než které koliw jiné těch národů, jejichžto duch o sestawení poměrů mezi Bohem a swětem teprwa se namáhá. S plesem patří zde každý na skwělau bránu we mračnách mezi nebesy a zemí, skrze kterau Ind myšlénky boha pauštěl, by si wýjewy swěta mohl wyswětliti; s radostí se díwá na ono hemžení nábožných citů a myšlének, z indického člowěčenstwa, co z prwního pramene swého, plynaucích, a nelze jinak, než sprawedliwě pronésti, že w ohledu tom weliký a swatý děj zjewil se nad welikým a swatým Gangesem, jenž w náboženstwí swau prwní a nejhlawnější postawu nalezaje, duchowní stal se protiwau k ostatním zemím, a, což samo sebau wyswítá, nejmocněji na staw a zřízení samého lidstwa indického působil.

d. Forma wlády a státní zřízení indické.

Jako stawitelstwí, bylo i státní zřízení zároweň plodem indického náboženstwí, protož nalezáme zde *knězewládu*, čili theokratii, t. j. nejwyšší moc a přewahu pode jmenem *braminů* wůbec známých kněží. Když Ind jasnějších náhledů o swětě a božstwí nabýwal, nelze mysliti, že weškeré obywatelstwo najednau a zároweň stejného stupně dokonalosti w tom dosáhlo; jako wšady jinde, byly zpočátku i w Indii jednotliwé to osoby, jejichž učení během času rošířeno a upewněno bylo. Možná, že pauze z takowýchto učenců, anebo snad také z některé částky obywatelstwa, ze wzdělanějšího národku, duchem swým nad ostatní wyniklého, což nám pro nedostatek zpráw jedno býti musí, paměti hodný sestawil se spolek, ona *kasta* braminů, jež we prawěku již wlády dobyla a po wše wěky, při wšech politických wichřicích, po tu dobu zachowala. Úkaz ten je w dějepisu tím znamenitý, jak duchowní síla wšecko ostatní, co se zároweň s ní nepowzneslo, w tuhá pauta sewřela, od chrámu wědomostí wzdalowala, a osud národu na mnoho tisíc let černau pečetí naznamenala, což, jak ze samé wěci patrno, w tom prawěku státi se musilo, když hmota národu we slepotě pohřížená, uměním a wědomostmi jednotliwců, pojmauti jich nemohauc, jako bleskem byla dotknuta, a učenost a učenci božskau se obklíčili áří a mocnými obehnali hradbami, že nikdo již napotom přístupu neměl. Nejprwnější tedy a nejslawnější z oněch kast, na kterých státní zřízení indické spočíwá, je kasta braminů, druhá četrů (kšatrijů, ketrů) neboli wojínů, třetí vaisyů, čili řemeslníků, rolníků atd., a čtwrtá sudrů, služebníků. Již samo slowo bramin poukazuje na tuhý swazek náboženstwí indického a jeho zakladatelů, pocházíc od Bramy, jakož i učení o wzniku těchto kast, dle kterého bramini z úst boha Bramy, co obrazu maudrosti, aby se modlili, četli a učili, četrowé z rukau jeho, aby bojowali, vaisyowé z břicha a stehen, aby žiwili, a sudrowé konečně z nohau, aby slaužili, byli stwořeni, a po nich teprwa stwořili se ostatní lidé, zwířata, rostliny a jiné wěci. I stojí a stál Bramin na wrcholu

swé slávy; on jediný má práwo nejen čísti, nýbrž i wykládati Wedy, knihy swaté, jsaucí skladem indického náboženstwí a w něm obsažených zákonů občanských i weškerých wědeckých známostí. On jest knězem, wůdcem mrawnosti, onť jediný zná božské zákony; jest saudcem, nejlépeť zná zákony občanské; jest lékařem, neboť nemoci, za trest přestupků powažowané, musí pokáním a jistými obřady se léčiti. Onť může též, jako druhá kasta četrů, nositi zbraň, i také obchod wésti, jako třetí, a wšak jen s některými wěcmi. Mezi těmito druhy nebo-li podkastami Braminů stojí owšem wykladatel Wed na prwním místě, jemuž i králowé hluboko se koří, za nadlidskau bytost nadpřirozené síly a moci jej powažujíce. Půda braminů je prosta wsech daní, oni sami prosti všech trestů, neboť jen wypowězením ze země a pokutami mohau býti trestáni; zabíti bramina, byť i samými zločiny cele poskwrněného, jest předce zločin nejhroznější. Neobmezená jest tedy k nim wážnost, a tak též i hrdost jejich. Bramin byl by sebe zneuctil, maje občanský auřad zastáwati, ano třebas i na trůn wstaupiti, od kteréžto přísnosti později se upustilo, aby totiž Indie od cizích národů podmaněna, zase předešlé sláwy nabyla. Tak Sewadži, zakladatel Maratského státu, a ministři i jiní auředníci u knížat domácích, byli a jsau z kasty braminské, a mnozí sipahowé, indičtí to wojáci we službě anglické, pocházejí od braminů. Při těchto wýsadách a práwích jsau wšak bramini podrobeni též welmi přísným powinnostem; mnohoť let musí ztráwiti w domě swého učitele, dokud se Wedám nenaučí, pak se mohau zasnaubiti, a při modlitbách, mytí a obětowání mine jim weliká část žiwota; bedliwau péči musí wynakládati, aby čisti zůstali: nesmějíť s nikým z nižší třídy, ba ani s knížetem jísti, nic žiwého zabíti leč k oběti, a masa, leč obětního, nepožíwati, sic takowéto znečištění sebe pokáním naprawiti musí. Předpis také jest, aby w stáří od swěta se wzdálili a w samotě swatému rozjímání odewzdali, by s bohem spojení dosáhli. Že zřízení této kasty w jakémsi pořádku a postaupnosti se nalezalo, nadswědčují sbory, často z mnoha set ano i tisíců braminů u jednoho chrámu se skládající.

Tauha po wýsadách a práwích braminských zplodila ony četné třídy indických mnichů, jimž jmeno mnichů mahomedanských, *fakír*, se přikládá; nesmyslnými mukami chtějí u lidu wážnosti dobýti, pro swau ale prostopášnost a tajné neprawosti jsau u tříd oswícenějších w opowržení. Do řádů těch, již před Alexandrem w Indií stáwalých, možno každému wstaupiti.

Druhá kasta je známa pode jmenem četrů (kšatrijů, ketrů), dle Wed z kasty bramínů pošlých; jich určení jest w čas míru wládnauti, občanské zastáwati auřady, a w čas wálky bojowati; w potřebách i nižší konati práce, ne wšak práce braminů; Wedy mohau čísti, ne wšak učiti, mají obětowati a dáwati almužny, ne wšak jich bráti jako bramini, a smyslných rozkoší se warowati. Že tato kasta, auřady a hlawně zbraň w rukau mající, snad již w dáwném wěku nehrubě zřízena byla, dokazuje špatná jich obrana wlasti, když cizí národowé Indii si podmaňowali; záleželoť pak také braminům tuze na tom, aby weliké moci a síly nedosáhla, začež národ trpěti a šíji pod cizí jho skláněti musel. Dobytím Indie od Mongolů a Ewropanů zmizela tato kasta skoro docela, ačkoliw za její potomky posud Nairowé na pobřeží Malabarském, Rasbutowé na seweru, Kanarowé a Marati, někteří i radžowé se hlásají.

Třetí, nejčetnější, je kasta vaisyů, oráčů, polních hospodářů a z nich pocházejících kupců; orba, chowání dobytka, obchod, půjčowání peněz pod auroky jest její zaměstnání. We Wedách prawí zákon: »Twůrce odewzdal dobytek na péči vaisyům, tak jako lidi péči braminům a četrům; vaisyowi nesmí na mysl tanauti, by řekl: já nechowám žádného dobytka.« Mohau též Wedy čísti a obětowati jako třída wojínů. Pracowitá, počestná je to kasta; dělá též průplawy a studně, je twůrkyní úrodnosti země a pole její stojí pod ochranau náboženstwí. I trwaly wálky domácí sta let, orba wšak pokojně se prowozowala; owocné stromy, auroda polní, stodoly, chaty rolníkůw byly od stran bojujících co swatyně powažowány, až cizí dobywatelé i na ně sáhli rukau rušící. Snad nikde nebyla péče o orbu takowá, jako w staré Indii, jsauc pod dohledem zwláštní třídy auředníkůw. Domácími bauřemi ztratila tato kasta

jmění swé, náležející od časů mahomedanských knížatům a králům, kteří půdu co lenní statky jistým rodinám, zemindary zwaným, udělowali. Nyní jest rolník indický pauhý rioty, pauhý nájemník.

Tyto tři kasty nazýwají se též *dwojrozenci*, t. j. dwakráte rození, také jeden to spůsob wtělowání, ješto čtwrtá kasta *sudrū* čili sutrů jenom jednorozenci jsau, a od prwních kast, šňurau opásaných, přísně se oddělují. Z nohau boha Bramy stwoření, jsau kastau nejnižší: Wedy nesmějí čísti, a čtauce je, páchají zločin smrti hodný. Sudra činí nejlépe, slauží-li braminowi, a wěrně-li slauží, zbýwá útěcha, že w příštím stěhowání jeho duše do wyšší přijde kasty — tak dí král Menu, prawěký zákonodárce indický. Kolik řemesel a umění, tolik oddílů počítalo se w kastě té, a zde nejpatrněji widěti, w jaké sautěsky třída tato uwržena byla: nikdoť nesmí řemesla otce swého zanechati, nikdo uchýliti se od obyčejů minulých wěků, protož měly wýrobky indické cosi jednotwárného, ač tím powahu a dobrotu swau podržely. Kasta je to nejpracowitější, lidé nejsilnější.

Nadřečené kasty nazýwají se také *čistými* a dle stupně swého jsau ctěny. Jest ale w Indii weliký počet nešťastných tworů, prazemců, do žádné kasty nenáležících, potlačených od náboženstwí a kast, žijících w potupě nejhroznější, *paria*, také *čandala* zwaných — *nečistých!* Služby konají nejnižší, čistí ulice a domy, zahrabáwají mrtwé, jsau zbaweni wšeho jmění, aniž jakého smějí nabýti, wylaučeni ze wšech společenských práw. Špatná obydlí jejich wzdálena jsau od jiných; jen w noci mohau kupowati potrawu, pro niž na jistá docházejí místa, kam dříwe peníze neznámým prodawačům byli složili; krom toho wšak nejwíce zdechlinami se žiwí. Potká-li paria náhodau četru, může ho tento bez trestu zabiti, a wida přicházeti majetníka, jehož pole wzdělává, musí na dané znamení na zem se položiti, a pod ztrátau žiwota nesmí pozdwihnauti obličeje swého, dokud pán neodejde. Nikdo z wyšší kasty ho w domě netrpí; a wstaupí-li na koberec, padne-li jen stín jeho na wodu neb mléko, již nečisty jsau a bez očištění nesmí se jich požíwati. Nelze wyjádřiti ošklíwost Indowu, wyslowí-li se jen jmeno paria, a že jenom on službu kata konati

může, protož mnozí wyprosili si tu milost (od Angličanů), aby sami se opodrhnauti mohli, nechtíce se dotknutím parie znečistiti. A předc ještě i tato paria wywrhla ze swého spolku jednotliwé osoby do stawu ještě bídnějšího; jsau to bídní pališowé; jimť zakázáno i ohně používati a mizernau chatu stawěti; žijí we skalných slujích, w dutých stromích, a hladowi jsauce, wyjí co diwá zwěř, by mimojdaucí powzbudili k milosrdenstwí.

Že z této nešťastné parie snad asi ku konci čtrnáctého wěku po K. známí Cigani na swobodu w širý swět se wyrwali, ku prawdě welmi se podobá; jsauť posud w Indii Čingani tuze jim podobní, jestiť řeč jejich nářečí indické, žiwota spůsob jako u parie; na stepech, w lesích a paustích došli swobody, kletbu ale, kterau osud w ducha jejich wryl, nesau s sebau do wšech swěta končin, jsauť powrženi, žijí krom koleje lidské společnosti. Pariu w Indii zachowala jen síla tělesná; jsa tak slabý jako Američan, již dáwno nebyl by ušel osudu auplného wyhlazení, jemuž tento podléhá.

Že nejen mezi nižšími třídami w kastě sudrů, hlawně pak w kastě vaisyů, rozpadlých do rolníků, průmyslníků, kupců atd., nýbrž i mezi braminy, jsaucími nejen wykladateli Wed, saudci, lékaři, ano i obchodníky, mnoho rozdílů se nalezá, wydáwaly se pauhé tyto poddíly také za samé kasty, a protož není diwu, že při zahrnutí w to i rozdílů parie wesměs 84 kast se napočítalo.

Jak podotknuto, jsau kasty základem indického zřízení; a ačkoliw jsme ze začátku formu wlády kněžewládau nazwali, předce dle Menowých zákonů wšude w Indii nalezáme swětské panowníky we formě monarchické, kastau ale kněžskau čili braminskau obmezené. »Mocnost četrů,« dí Ramajana, »není wětší nežli braminůw. O bramine! twoje moc jest půwodu božského a mnohem wětší než četrůw!« Bramin, tento mocný řiditel osudů indických národů, předepsal i radžowi (králi) denní žiwota spůsob a zaměstnání: W osamotnělé twrzi bydliž s chotí ze swé kasty. Na úswitě powstaň z lože, odebeř se k braminům we Wedách zběhlým, a s domácím knězem obětuj a modli se. Potom konej řízení státní a se swými služebníky o to

se raď. O poledni požíwej dowolených, od sluhů wšak zkušených jídel; i léky a amulety chraňtež tebe před jedem. Po obědě odejdi na čas do swého harému, pak zase konej státní řízení, prohlížej wojíny swé, komoně a slony. Po západu slunce trwej dříwe w powinnostech náboženských, slyš na to wyslance swé, zase do harému swého odejdi, kde při střídmém jídle hudba tě obweseluj až k odpočinutí. — Nemůže-li radža zastati swé práce, jest mu swobodno, zwoliti si náměstka učeného, pána swých wášní a wzácného rodu. Se sedmi neb osmi radami, we wedách zběhlými, se raď, bramina wywol za swého důwěrníka, jemuž swá tajemstwí zjewuj.

Spráwa a zřízení obcí bylo podlé Menowých zákonů zcela obcím samým zůstaweno. Král ustanow jednoho spráwce nad každým městem a jeho okolím, jednoho zas nad desíti, jednoho nad dwadcíti, jednoho nad stem, jednoho nad tisícem měst. Nastalé nepořádky buďtež oznamowány od spráwce jednotliwých měst spráwci nad desíti atd. — Tito představení byli z daní obecenských placeni. Wysoký auředník měl dohled nad těmito spráwci, aby král swůj lid před špatnými sluhy, kteří jeho ochránci býti mají, chowal, jmění jim wzíti a ze země wypowěditi mohl. Nejwyšší saudní moc jest w rukau krále, již on sám, s pomocí braminů, wykonáwá; aneb zwolí bramina za nejwyššího saudce a tři braminy mu přidá, obraz to čtwerohlawého Bramy, aby jakožto nejwyšši saud rozhodowali rozepře práwní i trestní. Král jest také nejwyšší wůdce wojska nejen k hájení, nýbrž i k dobýwání zemí.

Za staršího wěku, a snad až do panowání Mongolů (1400 po K.) nad Indií, byla půda majetností toho, kdo ji wzděláwal. »Maudří,« praví staré zákony Menowy, »kteří dáwné wěky znají, dí, že wzdělané pole toho majetností jest, kdo lesy wymýtil, neb půdu očistil a zoral, jakož sajha (antilopa) prwnímu náleží lowci, který ji smrtelně poraní.« Že i králowé, chrámy a swatyně znamenité měli statky we swé moci, není pochyby. Nicméně, ač starým králům indickým půda nenáležela, zákonem bylo jim přece powoleno dané s ní bráti, a tudy mimo obchod a cla, téměř *wýhradně* w moci králů se nalezající, důchodů nabýwali.

Z nadřečeného je widěti, že ačkoli rámě kasty braminské wšecko swau mocí zasahowalo, přece pod jeho perutěmi wláda monarchická, a wzhledem na správu, obcím samým zůstawenau, i forma republikanská se wywinula, o kterěžto poslední jistý cestowatel dí: »Každá obec indická jest a byla oprawdu obcí pro sebe, malau republikau, mající swoje saudce, magistrat a jiné auředníky, a když jen správa domácí a mezníky obce té se neruší, nedbá se o klesání neb dělení říše, a lhostejno, ten-li neb onen nad říší wládne.« — Bylo to símě wolnowlády, která při obcích se jewila; malá Indowa obec byla jeho wlastí, *jeho* kasta lidskau jeho společností, co dále, wýše neb níže leželo, bylo mu cizí, pro to neměl aneb nesměl míti smyslu; w tyto kasty jsa rozdělen, nijaké neměl wzájemnosti, nijaké obecné myšlénky, ano každá třída s jakýmsi záštím, s jakausi nenáwistí na druhau hleděla, tak že bez obtíže cizím panowníkům za kořist upadáwal; kdyby národ pod tak mocnými panowníky, jako pod braminy, se byl nalezal, nikdý nebyl by w cizí jarmo býwal uwázán; wším oplýwající Indie neměla wšak dobýwawých hord potřebí, bylať sama pro sebe swětem, dráha národu filosoficko-básnická byla tedy cestau přirozenější, ačkoli w této přirozenosti perutě básníků a filosofů perutěm cizích orlůw odolati nemohly, a tudy w slabém politickém zřízení cizincům snadno bylo wlády si dobýti.

Jakož kasty základem byly státního zřízení, tak měly samy kasty zase swůj základ we *zřízení rodinném*. Při onom přísném rozdělení národu indického w jisté třídy, kde se nikdo k wyšší powznésti a k nižší snížiti nesměl, musila každá kasta sama sebau zachowána býti. Každému Indowi bylo tedy prwní a nejdůležitější wěcí, by se rodina jeho w potomcích zachowala; bez synů býti bylo neštěstím, a zákon welel, by se tomu přijímáním za wlastní pomáhalo, neboť potomci musili přinášeti oběti za duše zesnulých, kteří by sice přístupu k wyššímu swětu neměli; na obětech takowých spočíwalo práwo dědictwí i wýsadní práwa prworozencowa. Wyšším kastám bylo mnohoženstwí zákonem powoleno, radžowé a páni indičtí, i bůh Wišnu we Dwarce, měli swoje harémy. W mírných a chladných pásech země není poměr mužského a ženského pohlawí

stejný; w dospělosti tenčí se owšem wojnami a nebezpečným podnikáním počet mužských, tak že počtu ženských roweň jest; naopak wypadá wěc we pásích teplých, kde menší počet narozených pacholat w dospělosti oněmi příčinami ještě býwá tenčen, a tudy mnohoženstwí snáze je pochopiti. Nicméně při wšech harémích indických přece z mnohého wyswitá, že jednoženstwí mrawem bylo přewažným. »Muž a choť jeho,« prawí Menu, »jest jedna osoba; dokonalý muž záleží ze sebe samého, ze swé choti a ze swého syna.« Wěrnost s obau stran jest hlawní powinností, něžná a wřelá, *nikdý* nemíjející náklonnost k muži se strany choti, kteréž druhého muže pojmauti zakázáno. Podotknutau přewahau ženského pohlawí, z čehož i tento zákon pro wdowy plynul, zjewil se w Indii onen, snad teprwa w pozdějších wěkách nastalý úkaz žalostný, že od swěta zawržená choť raději s mrtwolau chotě swého w plameny se wrhala a wrhá.

Čtwrtá kasta sudrů mohla jen ze swé třídy choti pojímati; zplozenci od ní a wyšší některé kasty byly do kasty nečisté, do parie, wywrhowáni. Ona žárliwost na wýsady a práwa každé jednotliwé kasty, stářím a náboženstwím za swatau powinnost powažowány, zplodila sama ze sebe jakýsi rodinný a kastní dohled na wšechny společenské swazky, čímž weškeren swazek státního zřízení zachowáwán byl, tak že hlawní pilířowé, w prawěku již hluboko w indickém člowěčenstwu založení, posud we swé podstatě jsau.

Nahlédajíce w pramen a počátek kteréhokoliw národu, widíme, že náboženstwí, politika a wšechny moci, jimiž teď stát se rozumí, téměř w jednom punktu byly spojeny; tak i w Indii. Bramin učil náboženstwí, rady udělowal wladařům, byl saudcem, a nechybělo mnoho, že by i w skutek zákony byl uwáděl. W tom ohledu možná tedy formu wlády kněžewládau nazwati; pokud wšak i swětští panowníci podíl měli, byla to forma smíšená, kněžewláda monarchická, a chceme-li podotknauti i samowolné spráwy obcí, máme již u národu nejstaršího důkaz, že čistá, jednoduchá forma wlády, zwlášť u rárodů welikých, nikdý se newywinula.

e. Nejstarší indická literatura.

Ačkoliw o indické literatuře, této hlawní páce, národy na swětlo nesaucí, nijakž dokonalá řeč, jako o té neb oné literatuře ewropejské, býti nemůže, předceť bude wšeobecný nástin ze známých posud zpráw sestawený, zcela k našemu cíli a konci postačowati.

Nejstarší literarní plody indické jsau sepsány we swaté, nyní již neživé řeči sanskritské, ony několikráte již podotknuté wedy, jenž, jako počáteční literatura wšech téměř národů, Číňanů, Židů, Řeků, obsahem jsau nejen nábožen-stwí, nýbrž i zákonů politických a prawidel pro žiwot společenský. Dle báje indické pošly knihy ty, werše i proza w nich, od samého Bramy; wšech ostatních plodů byly zdrojem newywážným, a ačkoliw obr Hajagriwa jednu knihu ztráwil, dělí se předce posud na čtyry části, rigwedy — chwalozpěwy to z 10,000 slok, sepsaných prý od rišůw, nábožných a swatých lidí, od braminů a též králů; yajuswedy — modlitby a zpěwy, pronášené při obětowání, a rišům i bohům připisowané; samawedy — pauhé to zpěwy, a atharwedy — modlitby a zpěwy k slunci, luně, ohni, obloze atd., wůbec k rozličným předmětům přírody. Při pronášení těchto modliteb záleží prý dle zdání braminů málo na tom, zdali se i smyslu rozumí, wí-li se jen, který riš mluwí a kterému z bohů modlitba se přináší. Jsauce bramini w ohledu tom podobni Kalmykům, modlitbami jen točícím, poskytují zároweň důkaz, jak nesmírně od oněch počátečních swatých myšlének a citů, jimiž modlitby ty psány byly, náboženstwí braminské později se odchýlilo a kleslo. Modlitby ty (mantras) činí jednu částku wed; druhá obsahuje předpisy (bramanas) a články na bohoslowí, na wědu o bohu, potah mající (upanišad), hlawní to základ indického náboženstwí — zpytowání totiž božské bytosti, swěta, přirozenosti duše, nejjemnější a nejsubtilnější rozjímání, w tajemstwí zahalené učení o nekonečenosti, o půwodu a přirozenosti wěcí, o wýplynu a náwratu bytostí do božstwí, jak to powaha rozjímawého národu (zde wýhradně kasty braminské) s sebau přinášela; obsahují

též rozmluwy mezi bohy, žiwly, swatými atd., čímž hlawně druhá a třetí weda naplněny jsau.

Tyto w nejhlubší starožitnosti z kwětu indického mudrctwí a jak se domýšleti lze, během mnoha století wzniklé knihy, zcela od samých braminů spisowané, byly později sebrány prý od Mena čili Manusa, ač také Dwapajana (Viasa = sběratel) se udáwá, a wydány již té doby, když kasty, ne ale sekty, dokonale byly wywinuty, neboť ani památky není ještě w nich o sektách šiwanů a wišňanů, dle pomníků stawitelských do hluboké starobylosti náležících; jest w nich ale símě k sektě budhistů; a že rozličné sekty, jako různí křesťané biblí, předc za pramen swého učení je pokládají, jest zároweň důkazem wysokého stáří wed; okolnost tedy, že nyní i sami bramini této staré, nežiwé již řeči sanskritské ztíží rozumějí, není podiwná; že ale w šedé již dáwnowěkosti mnohých wýkladů bylo potřebí, wzniklo neméně než 1100 rozličných škol nebo-li spůsobů wykládati swaté knihy ty, kterauž rozmanitostí i rozmanité nastaly náhledy. Protož se i přihodilo, že mnoho, čemu se we wedách učí, zastaralého jest, totiž tak, že pozdější bramini buď tomu nerozuměli aneb rozuměti nechtěli, a tudy jiná náboženská učení a obřady na to místo nastaupily. Toho důkaz dal za našich časů učeností proslulý Ind, Ram Mohun Roy, prawě, že nynější náboženstwí indické od čistého pramene swého, od úcty jediného boha, nejen se odchýlilo, nýbrž auplně w pabožnictwí upadlo.

Že wedy též pramenem zákonodárstwí a wědomostí jsau, netřeba wyswětlowati; kde studně wšeho wyššího žiwota kněžská je kasta, plynau z ní mimo náboženstwí i zákony a wědy, jak u Indů, tak Egypťanů, Peršanů atd. Protož obsahují wedy powinnosti kast, králů i druhých lidí, a zákony pro wšeliké případy žiwota. A jako zákonodárstwí s wedami auzce spojeno jest, tak i jiné wědy; bramin, weslo k řízení ducha w rukau mající, jinau cestau, než dle směru prstu swého, nedal mu jíti. Wším wesměs byl braminem, jak učitelem, saudcem, lékařem, básníkem, zákonodárcem, tak filosofem, w rukau měl trojzubec a jím nebesa i země řídil. Že z rozmanitých škol, z rozmanitých náhledů jakési tření, jakási filosofie wzniknauti musila, i bylyť

to hlaubawé, chytlawé hádky o skořepku a slupinu, oprawdowí pak jádroborci, jak dějepis indický nám je předstawuje, mocným braminů ramenem zničowáni býwali. Čtyry knihy upawed čili pod-wed, obsahují ostatní wědy a umění, lékařstwí, hudbu, tanec, wálečné a stawitelské umění atd. Že Indowé již we starobylosti dokonalau prý měli mluwnici swé řeči, jakož i slowníky, ač we weršich psané, w nichžto se wěci, jmena totiž bohů, hwězd, žiwlů a wědy wyswětlowaly, srownáwá se docela s jich powahau; nápadnější je snad auplný nedostatek wlastního dějepisu, ješto prý ani pauhých kronik posud se nenašlo; a známost země naší též nehrubě daleko se wztahowala. Hned na začátku zmínili jsme se o krásné kwětině lotos, jenž ohniwě modrau korunu swau před sluncem kloní a nočnímu tichu otwírá, a swým pelem (práškem), co skwělým pískem zlatým, wšechny potoky barwí. Ind představowal si kauli pozemskau jako tuto kwětinu; woda, wzduch byly prwní základní síly — Krišna spí na dně wody mořské neb na hadu wěčnosti, w moři plynaucím; z pupu Krišnowa, co obrazu plodnosti, wyniká stepka lotosní a její paupě, zawírá w sobě zem a lidské pokolení, zawírá totiž w sobě wše, co stwořeno jest = Bramu, co protiwu Parabrama, totiž nestwořeného, twořícího ducha. Z prostřed kwětiny té wyniká Meru, t. j. nejwyšší hora pozemská; k jihu rozkládá se list Džambu-Dwipa, totiž Indie, k seweru list Kuru, totiž krajiny sewerní; menší pak lístek k wýchodu znamená země Pegu, Avu atd., menší lístek k západu Persii, Arabii; jiné lístky jsau ostatní země w oceánu. Takowýto byl wšeobecný náhled zeměpisný a jak widěti, nehrubě dokonalý. Při té filosoficko-básnické mysli, kterau se wyznačowal Ind, bylo mu wšecko jednoduché a prosté líčení předmětů nedostojné a téměř nemožné. Při pohledu na diwadlo přírody wystawil si, wedlé dosti wyspělého pojemu o bohu, fantastický pantheon, kde mysl jeho blaudila, a s druhé strany, wida neobyčejné děje od swých spolutworů konané a jako wšechno ostatní dle jeho zdání z bohů samých, neb jich synů a wnuků wyplulé, přiodíwal je též rauchem neobyčejným, básnickým, rauchem swatým, pročež jednoduchých událostí a jich popsání, čili wlastního dějepisu

ostatnímu swětu nepodal. Dějepis Indůw je w básních obsažen, a tato básnická částka jesti hlawním oddílem indické literatury, sanskritu nejskwělejším wýkwětem. W čele stojí dějepisné básně, haluze to swaté literatury wed a pramen wzdělanosti Indického národu; bylyť mu již přístupnější knihy ty. I jejich půwod klade se do báječných časů, hlawně dějezpěw Ramajana a Mahabarat. W Ramajaně opěwá se wítězstwí reka Ramy (Wišnu) nad Ravunau, knížetem zlých geniů, Rakšů, jenž nad dobrými bohy přewahu dostawše, od nich přemoženi býti nemohli. Jenom smrtelník, a wšak též ne pauhý člowěk byl w stawu je pokořiti. W radě bohů wywolen byl Wišnu, aby se člowěkem stal, a Wišnu přiwoliw, zwítězil a porazil Ravunu. Tento prostě a jednoduše udaný obsah dýše ale nejbujnějším žiwotem básnickým a s nejwýtečnějšími dějezpěwy jiných národů může býti porownán; wšechno skwěje se w kráse a lepotě wýchodní obrazotwornosti, tu popis čarowného města Udžahye, příprawy ku wtělení se Wišnu, napnutí od něho a prasknutí luku, podobné řítícím se horám, tu úžasný boj opic se zlými duchy Ravunowými. W druhém dějezpěwu Mahabaratě (weliké wojně) opěwá se boj mezi potomky dwau králowských bratrů, mezi Kory a Pandy, w němž Korowé klesli a Pandowé trůnu dosáhli. I w této básni zjewil se bůh Wišnu pod jmenem Krišna co hlawní rek, aby Pandům pomáhal a swět z neprawostí a wšeho zlého očistil. Tyto dwa dějezpěwy indické, nade wšecky ostatní wyniklé, w nichž jednající osoby wtělení jsau bohowé a lidé božské nabýwají síly a moci, jejichž spisowatelé sami, jak se udáwá, Valkimi a Vyasa, mudrcowé byli a we společnosti bohů býwali, jichž tedy hlawní ráz nábožensk*ým* žiwlem prodechnut jest a s wedami zároweň mezi knihy swaté jsau počítány, wyšly za těmito příčinami od kasty braminské a beze wší pochybnosti z toho času, když bramini nad ostatními kastami wítězstwí jsau slawili; wšechnoť čelí k jich oslawě a zwelebení, králowé koří se jim hluboce a wšecko urážliwé se opomíjí. Tato úcta, toto zbožňowání braminů přispělo k tomu, že dějezpěwy ty welmi se rozšířily; nežilyť pauze na palmowých listech, žily w ústech národu a přeweliký měli aučinek na další jeho wzdělání.

Neníť pochybnosti, že, když wedy swoje náboženstwí, maudrost a wědomosti z prawěké studně národní wzdělanosti čerpaly, z onoho pramene, který snad ještě před zřízením kast se temenil, pramen ten zhotowením a sepsáním swatých knih newyhasnul, ano dále, owšem w rozmanitých proměnách, do národu plynul. Z pramene toho, a pak, co z tajených wed mezi lid se bylo wlaudilo, hlawně ale z obau dějezpěwů, sestaweny jsau pozdější také swaté knihy pode jmenem Purana, z nichž se národ (nižší kasty) náboženstwí a známostem wyučowal. Purany jakož i hrdinské básně Ramajana a Mahabarat jsau hlawním temeništěm náboženstwí *národního*. We wedách jest bůh čili božstwí představeno wíce duchowně — Brama — zde wíce smyslně — Wišnu a Šiwa — dwě hlawní osoby indického básnictwí, zwláště často wtělowaný Wišnu. Nejskwělejšími barwami skwí se jejich obydlí na nebi, swětlem samých bohů jsau ozářena celá nebesa, žijí tam se swým komonstwem a chotěmi; tak má i bůh Indra skwělý palác u prostřed zahrad wěčně kwětaucích a wodomety wlažených, kde na čarostromu roste amrita, owoce nesmrtelnosti, kde wůbec, co země wýborného má, w nejwyšší nalezá se dokonalosti, a ony miliony bůžků poslušny jsau tomu bohu. Základ braminského náboženstwí, že z boha wšechno plynulo, byl příčinau, že w obor bohů a bůžků, w náboženstwí národní, u weškerau tedy básnickau literaturu indickau, zaňaty byly i wěci přírodní, žiwé i nežiwé, slunce, luna, hory, řeky — swatýť posud co weliký zúrodňowatel Ganges — i pokolení zwířat, býk a kráwa, hlawní to nástroje orby a hospodářstwí — opice, medwědi a slon — jakožto weliký bojowník, páwi, ryby atd., z nichž mnohý přewelikė úcty dosáhl. — Budeť nyní na jewu, že i básnická literatura Indůw žiwlem náboženským naskrze proniknuta jest, a tudy poučowání nemalau částku w ní zaujímá, ačkoliw co *do básnické žiwosti a lepého twaru* snad nade wšecky wýtwory ostatních národů wyniká. Purany jsau arciť pozdější (prý as 2000 roků před K.), ještě pozdější básnictwí dramatické, čehož ale zde nepodotýkáme, protože jsme toliko o wedách a dějezpěwích, co nejstarším wýkwětu indické literatury, několik slow chtěli pronésti.

f. Nejstarší dějiny Indůw.

Jelikož, jak praweno, Indowé sami pro wlastní dějepis smyslu neměli, Alexander pak Weliký se swými Macedony teprwa we čtwrtém století před Kristem, po Bachusowi prwní, jak sám se honosil, do Indie táhl, zde wšak jenom hranic došel a bez odhalení swěta inďického se wrátil, nelze ani z domácích, ani z jinozemských zpráw nabýti žádného swětla, pročež o nejstarších dějinách Indie pauhé toliko domněnky možná pronésti.

W indickém obywatelstwu, jak i nejnowější cestowatelé i nejstarší o národu tom zpráwy podáwají, pozorujeme dwa hlawní rozdíly, tak že indické člowěčenstwo we dwě různá plemena se rozpadá, aneb raději že dwě různá plemena původ dala nynějšímu obywatelstwu, a sice: plemeno rozšířené z Indie do Ewropy, a druhé rozšířené z Indie na ostrowy Andamanské a australské, Nowý Holland totiž a Vandiemensko, Nowau Guinei, Filipinské ostrowy atd., plemeno negrowité, od Negrů afrických w podstatných wěcech docela rozdílné. Obě, máme za to, sídlila počátečně we welikém pásu indickém, na sewerů daleko snad do Persie, wlastní, praví Indowé, na jihu plémě negrowité. Již jmena podáwají nám obraz plemen těch, jaký jsme s nimi spojowati uwykli, a jaký skuttečně o nich zde nalezáme: swětlau barwu u wyšších kast indických, temnau ano zcela černau u lidu sprostého, Opičáků čili Psohlawců, jak je Ktesias nazýwá, neforemných tworů, hnusné, opičí barwy a zanícených očí, jak čandalu (pariu) Ramajana maluje. Že nyní sem tam některý bramin negersky černý jest, mnohý zas paria barwy swětlé, pochází buď ze prawěkého smíšení jednotliwců z obau plemen, buď že wlastní, od přírody jižní Indie udělowaná barwa temná i černá jest, tak že mnohý běloch seweroindický co do barwy w Negra se proměnil aneb též ze swé kasty do parie wywržen byl. Posud wšak swětlejší barwa obličeje nejen za krásu, nýbrž i za důkaz šlechetného půwodu se uznáwá. W jižní části Indie zachowali tito prazemcowé dosti dokonale nejen barwu, nýbrž i řeč swau; jest to mluwa

Telingů, Tulawů, Karnatiků, Tamulů, Oriů a jiných, která formau i podstatau od řečí indoewropejských se liší. Při setkání se obau, od sebe tělesnau i duchowní powahau tak různých plemen, wznikla zároweň protiwa obého spůsobu, tělesná i duchowní, kteráž auplným podrobením negrowitého plemene byla odstraněna. Zde stojíme u zdroje snad nejprwnějšího hnutí lidského u wětší míře a rozsáhlosti, u prwních bojů a půtek, jež bylo člowěčenstwo na zemském oboru kdy swádělo, stojíme u prwních dějin lidstwa, jež z položení obywatelstwa, ze stawu a poměrů jeho možná tušiti. A následek jejich byl zajisté weliký, úžasný: na mnoho tisíc let rozhodnul se osud walné části lidstwa, sewřeného tuhými wazbami, nešťastné to parie, posud ještě pětinu obywatelstwa obnášející! Ind zwítězil, Neger podlehl — prwní to doba indického dějepisu. Pánem stalo se plemeno Indické nesmírného pruhu země, hmota sama nesmírná, wíce ještě bojowná, sama w sobě newywinutá, slepená, až postupem časů i její wýwin nastal, a nastal s počátkem wědomostí a umění a jejich boje se surowější silau bojowníků; bojowníci podlehli — a nejwzdělanější částka obywatelů wznesla se nad ostatní: kasta braminů se zřídila, newládnaucí sice, wojínům wšak, radžům nebo-li králům, do druhé kasty pošinutým, předpisy dáwající. Druhá to doba indického dějepisu. W obau dějezpěwích, Ramajaně i w Mahabaratu, podotýká se této weliké udalosti. Wišnu wtělil se (po šesté) w bramina pod jmenem Parasu-Ramy, w dwaceti bitwách zwítězil nad bojowníky a chtěl dokonce je shladiti, tu se bramini sami nad nimi slitowali a pod swau ochranu je přijali — politika to wšech wítězů, by síla podrobená za prostředek wlastní jejich síly a moci slaužila. Hlawní následkowé události té jsau předně: zřízení kast; praud duchowní a tělesné síly, w jednom řečišti ještě tekaucí, rozdělil se we dwě ramena: u welebný praud duchu — kastu Braminskau — po němž mimo ni pod ztrátau žiwota nikdo swau rukau weslowati nesměl, a w rameno wedlejší — kastu wladařů — prokopaný téměř průplaw ku pomoci hlawní řeky, kteráž dle libosti stawidla zdwihajíc a spauštějíc, mocí swau jej naplňowala; w kastu vaisyů, nesčíslné ono komonstwo ředitelů a wůdců, ko-

monstwo prospěšné, pilné, pracowité, a posléze w kastu sudrů, služebníků, otroků, temných, načernalých sausedů parie, z níž mnohý snad došel té cti, že kastám předešlým slaužiti mohl. Za druhé: Tesání chrámowých pomníků we skalách, stawění starožitných pagod a starý psání spůsob. Za třetí: Nowý psání spůsob, wznikání wed, prwní začátkowé učení a škol.

Po upewnění moci braminů nad Indií, po zřízení státu w ústrojný, trwanliwý celek a sewření národobitných wln w jisté newýwratné, téměř wěčné koleje, klenula se nad zemí duha míru. Na jižní ale straně, w Indickém moři na ostrowě Zelanu (w Ramajaně Lanka, u starých Taprobana zwaném), zdá se, že známý král zlých duchů, Ravuna, Indii hrozil. I welikéť musilo nastáwati nebezpečenstwí od perlorodné Taprobany, když k jeho odwrácení nowého, sedmého wtělení boha Wišnu bylo potřebí. O šťastném wítězstwí byla již nahoře zmínka; za času toho boje třásla se země sedm dní, jak Ramajana prawí, dříwe než král Rakšůw klesnul. Že plémě negrowité, oněch tři sta šedesáte tisíců opic pod wůdcem Hanumanem, wálky té bylo aučastno, skoro nelze pochybowati; nebylať tenkrát ještě takowá před nimi oškliwost, jako za našich dnů před pariau, wedlé něhož w boji nikdo státi nechce, a náčelníkům Indie takéž welmi na tom záleželo, by se počet nenáwiděného plemene wojnami ztíral; opáčná politika, než jaké se při podrobení wojínů zachowáwalo, byla při plemenu, obyčeji, mrawem a národní powahau naskrze rozdílném, docela přirozenau wěcí, kdež, ne-li auplné zahlazení, aspoň auplné otroctwí na swém místě bývá.

Mocnost braminů, duchowní to síla náboženstwí jejich, wztahowala se na celau Indii; ne tak monarchická moc, aby jediný panowník nad tímto pásem byl wládnul w tom smyslu, jako nyní indické ministerium w Londýně. Mluwí-li se o tom neb onom králi w starožitnosti nad Indií panowawším, wždy rozumí se jen král nejmocnější, wedlé něhož, jak z obau dějezpěwů patrno, i jiní radžowé w auplné byli samostatnosti. Tak nazýwá se Menu, král z časů báječných, panowníkem Indie; nicméně panownický kmen potomkůw slunce w Udžadhyi (Audě), a potomkůw luny

w Pratištaně (Vitoře) sídlících, již na rozdělení země (Gangesské) poukazují, a w Ramajaně swoláwá král Duša Rutha, otec wtěleného Ramy, k slawné oběti panownika Košského (Bernarského), panowníky Magadské (Baharské) a jiné co přátely a příbuzné, nikoliw co područníky. Nechceme-li Indy wyzauti z lidské powahy, musíme připustiti, že tření a boje mezi různými wladaři nebyly pauhau wýjimkau od wšeobecného prawidla. Tak-li tomu, že teprwa Alexander co prwní dobýwatel k Indii přitáhl, měly dříwe wniterní swáry a boje tím prawidelnější běh. Protož můžeme bez wáhání, co Mahabarat o boji mezi Pandy a Kory zwěstuje, za historickau událost powažowati. W Bagawat-Džitě (jednom tak zwaném oddílu Mahabaratu) dí pod jmenem Krišna wtělený Wišnu sám o sobě: »Ačkoliw dle powahy swé ani porodu ani smrti nejsem podroben, jsa pánem wšech stwořených bytostí, přece wlastní mocí swau beru na se widitelnau postawu. Jak mile cnost klesati, a zlé a křiwdy wítěziti počínají, jsem widitelný, po časích jewím se ke spáse dobrých, ke zhaubě zlých, k zachowání cnosti.« Že i w této době potřebí bylo wtělení boha Wišnu, jest patrno z Mahabaratu, kde Durdžon, jeden aud Korůw, Pandům, swým příbuzným w druhé linii, nejprwé falešnými kostkami wšechnu odňal majetnost a potom krutě je pronásledowal. I wznikly strašné wálky, až, dle Wišnowa slibu, po osmé wtěleného, zlé bylo potřeno a Pandowé trůnu dosáhli. Tato jest třetí doba a téměř konec prwního oddělení indického dějepisu.

Do druhého oddělení klademe mocný wýwin Budhowa náboženstwí, historicky tím památnějšího, že za našich časů téměř 300 millionů wyznawačů počítá, ne sice w Indii, odkud zcela zmizelo, nýbrž w ostatní Asii, na Zelanu, w Siamu a w Birmě, w Číně a w Žapanu, w Tunkinu, w Tibetě a u tak zwaných národů tatarských až k moři Ledowému. Aučelem náboženstwí toho byla oprawa náboženstwí braminského. Že se Budha (po dewáté wtělený bůh Wišnu) dle některých w desátém století před Kristem zjewil, není dle našeho pojmutí wěci té, na odporu udání tomu, že Budhowi zaswěceny byly nejen sochy, slaupy a chrámy, nýbrž i prawěké chrámy podzemní we

skalách na Salzctě a Slonowce, i na jiných místech až daleko na wýchod w zemi Asamské, tak že by zjewení se jeho do mnohem staršího náleželo wěku, ano snad starší jest, než wýwin sekty šiwanů a wišňanů. Myslíme to, a protož rozeznáwáme dwojí znamenitější dobu budhismu, jednu starožitnau, dle některých dáwno před dwěma tisíci léty před Kristem nastalau, ano také zároweň z boha Bramy wyšlau, jejíž bytnost pozdějším během historie člowěčenstwa snad bude patrnější, a druhau nowější, pauze asiatskau, obě wšak w tom si podobné a stejné, že oprawu náboženstwí braminského za aučel měly a budhisté od braminů zahlazowáni a wypuzowáni byli: aneb raději, na dwojí dobu tu ohled neberauce, takto: že od prawěků až do 16 století po Kristu, kde Budhowo učeni z Indie zcela zmizelo, w duchowním žiwotě indickém dwě protiwy * se nalezaly, o sebe se traucí, až jedna zcela zničena byla. Když braminské náboženstwí síly a moci nabýwalo, neníť we praudu žiwota lidského wěci přirozenější, nežli že wlny nepřátelské dmauti a bíti se počaly na skalné hradby braminů, kde se okowy kuly a Damoklůw meč nad duchem weškerého národu wisel. A wšak ne *to* učení budhistů, že nejwyšší bytost nad swětem wládne, newiditelná, nejmaudřejší jest, že jenom tichým rozjímáním sebe i boha poznáwati možno, a člowěk jenom cnostmi blaha dojde, a přisáhati, lháti, mstíti se a jiných neprawostí konati nemá, že budhisté masa nepožíwali a krwawé oběti jakož i necudnau Šiwanů službu Lingamu zawrhujíce, swatým a nižším bohům jen kwětiny a owoce obětowali, že se nepásali šnurau braminskau, a hodnost kněžskau zase složiti mohli, hlawu si holili, w klášteřích a w bezženstwí žili, kdež zatím bramini manželstwí za swatau měli powinnost — *to* učení nebylo braminům na odpor, srownáwaloť se w nejhlawnějších zásadách s nimi, nýbrž že Wedy k pojmutí Boha nestačí, že rozumem se musí pochopowati jeho přirození, hlawně pak ona zásada,

---

* Sekty šiwanů a wišňanů nebyly protiwama braminstwí, jsauce toliko wýsledkem znárodnělého náboženstwí braminského, jenom zjewný úkaz úcty nejwyššího boha, neboť bramini konají obřady we chrámích boha Šiwy i boha Wišnu.

že lidé wespolek si rowni jsau a *kasty zawrženy býti mají.* W těchto slowích ležela mocná páka, která státní pewnost braminů wywrátiti měla, zwučel silný hrom do táboru duchowních duchabijců. A bramini nebyli lhostejni při autoku tom. W dáwném wěku, když náboženstwí jejich méně bylo porušeno, čerstwé, we kwětu, snáze bylo jim zbawiti se nepřátelských soků, nastal počátek později jak w Indii, tak w dějinách ostatního člowěčenstwa často opakowané události, že náboženskými spory wywržené haufy w jiných pásích autočiště hledaly. Když se ale náboženstwí braminské porušowalo, w powěry, neřády a pabožnictwí měnilo, a Budha, zlý jeho démon, tím samým wíce síly nabýwal, zcela když i braminstwem zároweň sewření radžowé k němu hlásiti se počali, tu nastal boj zuřiwý, strany byly od králů wyzýwány, aby před nimi objasňowali spory swé — zlatý wěk skolastických hádek! — až braminské wýmluwnosti se podařilo učení budhistů wywrátiti a hajitele jeho do řek a jezer házeti. Dobrau dobau spláceli to budhisté braminům. Kwětaucí wěk jejich nastal w šestém století před Kristem, a we čtwrtém rozšířilo se učení to do Tibetu, na Zelan a Žawu, nicméně již w době Kristowě prudce počali je bramini pronásledowati, za Ganges do Siamu, Tunkinu atd. je wytiskli, učení jejich přišlo do Číny, kde se jmeno Budha we Fo změnilo, w Žapanu zjewilo se pod jmenem Omito, protože budhisté Oum zároweň ctili, přešlo do Mongolska, kde se historické jmeno Budhowo, Sakšamunip (z rodiny Sakša, jejž Maja dle swaté powěsti co panna porodila), we Šigemuni, a titul nábožných budhistů, Sramana, we Šamana změnilo. Toto wywinutí budhismu můžeme powažowati takořka za historické, jistějšími zpráwami stwrzené. Na prawěké pronásledowání učení toho, kdož wí nepoukazuje-li hned prwni wtělení se Wišnowo, na uchwácení totiž wed od Hajagriwy a zase mu jich wyrwání od boha Wišny; kdož wí, není-li Budha též ukryt pod rauhačem a zlobohem Hiranjakšau, spráwcem duchů zlých, kterýž na žádost swau od Bramy neranitelným, neusmrtitelným byw učiněn, stal se pyšným, bohorauhawým a braminy místo jiných bohů sebe ctíti nutil, až jej Wišnu we čtwrtém wtělení swém w postawě mužo-lwa

zadáwil. Budiž tomu jakkoliw, přece obě tato wtělení na weliké spory náboženské poukazují, a jako w pozdějším wěku, byl toho ten samý následek: pronásledowání odpůrců, wywrhowání jich ze země, *násilné* a walnější rozšiřowání lidstwa po oboru zemském; prawíme *násilné*, ješto rozšiřowání *pokojné*, tiché, přirozené, takořka ještě žiwočiwé, rozcházení se jednotliwých rodin nespolečenských, w užším swazku neb státu nežijících, dříwe již před tímto násilným rozšiřowáním, obce a státy rychleji zakládajícím, bylo nastalo. I wyšlo tak náboženstwí Budhowo na swé cesty, kočowalo po pewné zemi, přeplaulo na ostrowy, pastwec dolin Himalajských i hrdý jezdec na wětrných wýšinách Turkestanu k němu naslauchal, na horách tibetských tak jako na pustinách mongolských zaskwěly se kláštery a knihy učení toho, jež od některých křesťanstwím wýchodu bylo nazwáno.

Jak politické, tak náboženské spory, klesání jedné, zmáhání se druhé dynastie a s tím spojený kwět jednotliwých měst a krajin, byly hlawní powahau indických dějů domácích, jejichž podrobnosti buď zcela ještě jsau neoswětleny, buď pro dějepis lidstwa nepatrny, a dály se mezi Indy samými, bez cizího wplywu, na půdě toliko indické, až we čtwrtém století před Kristem cizí host, Alexander weliký, se sewerních wysočin Indii hrozil. My tímto končíme nejstarší děje národu toho.

Možná-li k této hlawními tahy nastíněné budowě předwěkého ducha indického ještě něco přidati, náleží mezi to nepochybně *obchod*, hlawně za tau příčinau, že obchodními cestami krom diamantů, koření a kmentů pro tělo, též i diamanty a koření pro ducha se dowážíwají, zjewnými i tajnými, tělesnými i duchowními zárowen swazky národy se spojují, a proto w dějepisu člowěčenstwa obchod národopojný wždy se uwážiti musí. Jest tedy řeč o obchodu mezi Indií a jinými národy, nikoliw o domácím, o obchodu w Indii samé, dle Ramajany již we starobylosti skwělém, neb město Udžadhya plno bylo kupců a umělců wšeho druhu, plno zlata, drahých kamenů atd., o obchodu, jemuž řeky a lodi, rozšířená ciwilisace a w dáwných dobách již wykonáwané ohromné pauti byly nápomocny, ano samy jej

utwořily, jenž na seweru měl Ozenu (Ougein), u prostřed Deogur (Tagaru) a Plutanu, města swatá, sídelní, města obchodu.

Poklady indické přírody a pilnosti, ono množstwí zlata, drahé kamení, diamanty a rubiny, perly a slonowá kost, kořeny a nejjemnější kmenty, byly již w dáwných časích nejen sausedům, nýbrž i dalekým krajinám otewřeny, dowážely se po zemi i po moři na wše strany, a na wzájem opatřowaly cizí kraje opět Indii swými plodinami a wýrobky. Hedbáworodá Čína posílala do králowských harémů swoje kmenty, jimiž dle Ramajany již Ramowa choť, Sita, se zdobila; sewerní kraje Asiatské poskytowaly kožichy, w Indii co wěc luxusu wzácné, kterými podobně již Videha dceru swau Situ ke sňatku byl obdařil; a w Indii wůbec užíwaného kadidla udělowala šťastná Arabie. Do wšech zemí těch wycházely zas plodiny a wýrobky indické již w dobách nejdáwnějších, hlawně k Fenikům na Arabském moři, a k Babyloňanům u záliwu Perského, odkud k západu se šířil, tak že již za Abrahama obchod indický w auplném běhu se nalezal.

Za známku starých Indů též se udáwalo, že mořeplawným nebyli národem; tohoť důkazy jsau na jewu: nepotřebowaliť zámořských plodin, a pohodlného žiwota byli tuze milowní, aby zmítawým wlnám žiwot a jmění byli swěřowali. O národu wůbec mají důkazy ty swau platnost; u prostřed ohromné pewniny, daleko od splawných řek nestawěly se lodi, obchod pozemní wšem potřebám wyhowowal, národ wůbec nebyl mořeplawný. Úkaz byl ale zcela jiný kolem říčných krajin, na pobřežích welikého moře; tu stawěly se lodi a koráby, tu počala se plawba, obchod poříční a pomořský — jenom že tento oddíl indického žiwota hlučný nebyl, tak aby cesty do krajin zámořských byly hlawní zřetel na se obracowaly. Že wětwe Semitického plemene, Fenikowé totiž a Arabowé na druhém moři, plodiny a wýrobky indické do swých zemí a do Egypta na korábích dowáželi, je w dějepisu za prawau uznáno událost; že wšak prwní toho začátek sami Indowé učinili, z mnohých okolností wyswítá; předně z oné wzdělanosti, jížto Arabie w praswětě tak jako Indie se ještě nehonosila,

Ind ale k stawění lodí schopen byl, potom z dosti starých swědectwí písemních, jak z Arrianowa »Oplutí«, tak ze spisů indických, kdež kupci indičtí obchodem pomořským nesmírného jmění dobyli, a na ostrowě Sokotře blíže Afriky se usazowali, a za třetí, z důwodu nejráznějšího, že lesy indické nejwýbornější poskytowaly látku k stawění korábů, kdež naproti tomu celé pobřeží arabského polauostrowu pustá je země, beze stromu, z něhož by se i dost malá lodka zhotowiti dala, neb palma k tomu dosti twrdá není, a Arabie po dnešní den ohledem na stawiwo k lodím až po Bagdad a Džiddu od lesů indických záwisí. Aniž tedy potřebí ukazowati na tu okolnost, proč by mořem obklíčený národ bráti nemohl swůj užitek z cesty wodní, snadnějšího spojidla mezi národy než sama země, aneb zmínku činiti o neohrožené smělosti indických lodníků, jenž w bauři a wichru s wlnowitých hor do propastí metáni, jako ryby na powrchu zas se zjewují — dosti na podotknutém, kdež duch, příroda i swědci to hlásají, že staří Indowé mořeplawným byli národem, přicházejícím k Arabii, ku pobřeží africkému a odtud poříčím Nilu do Meroe, až během času činný obchod na jeho učeníky, na Feniky a Araby přešel — prudší, surowější Semita zisk Indowi wyrwal.

Po odbytí nejstarší doby indického žiwota wedau nás obchodní dráhy k jiným národům. Pohlédněme wšak ještě jednau na ten země pás, w jaké podobě wůbec se nám zjewuje. I widímeť w Indii *přewelíké* ohnisko, rodiště rozmanitých wýjewů, pramen bujarého žiwota, Indii, kteráž stala se duchowní protiwau k jiným zemím, Indii, kteráž sama w sobě plna jest protiw, tohoto welikého zřídla žiwotního. Jako powrchní wýtwar země té největší protiwy w sobě zaujímá, wěčný sníh na temeně Himalajských hor, u pat jejich wěčné jaro, rozerwanau půdu wedlé úrodných rowin a diwokých stepí, holé písčiny a nejbujnějším rostlinstwem pokryté doliny, zwěř krotkau a drawce nejlítější — tak i protiwy u weškerém žiwotě lidském zde nalezáme. W jakých terasech jest sestaweno lidstwo indické! Dole w nížinách hlemejždowitě se plazící kasta sudrů a w zářné wýsosti sídlící bramin, k němuž nikdo oka pozdwihnauti

se neosměluje, po jehož důstojnosti jen šílený fakir tauží, sebe mučí, umírá a zemře, než cíle swého dosáhne. Nešťastný paria a bramin — jací to stupňowé! We swé maudrosti slawný zákonodárce prawěký — a posud w horách indických po stromích skákající člowěk-opice. Laupeživí Puharowé — ač ne Indowé — se swými společníky, a Ind, jenž we žhawé paušti stromů nasázel, chtě jiných ochrániti přede strastmi, jež byl sám wytrpěl, a hrázi přes ohromnau wystawěl bažinu, kde swoje welblaudy ztratil. Ono chladné, studené rozjímání boha w jedné části wed, sníh to Himalajský, odkud swiží tekau prameny do nížin k owlažowání kwětného, bujného náboženstwí, jak nám je Ramajana a Mahabarat podáwá — a ta paria, jež do chrámů wstaupiti nesmí, a ti pranárodkowé horští, kteří o bohu žádného dosud pojemu nemají, posud žiwočí a swé fetiše ctí. Ono swětlo a maudrost, ona swatozářná pochodeň w prawěku již zjewilá se na wrcholu obrowského stromu indického, a ty wětwe nízké, jež wěčná halí tma. A w jakém poměru s wědomostmi a wšelikým poznáním lidským, tauto swětlau stránkau člowěčenstwa, to postupowalo, w takowém poměru bylo i *práwo;* čím dále člowěk od studně swětla stál, tím méně měl i práw, až u parie poslední kořen nejen práwa, nýbrž i lidské důstojnosti wyrwán byl. W samých protiwách, jak materialních, tak duchowních a dějinných jewil se indický žiwot; práce a díla rukau lidských měly swůj obor, swé meze, z nichž nikdo wykročiti, do nichž jiný wkročiti nesměl; jeden byl bůh u filosofů indických, wíce bohů u národů wůbec, u chátry docela kráwa, opice, páw, a před několika léty i cholera morbus pod jmenem bohyně Ola Bibi. U Bindrabundu zastřelili dwa mladí oficíři angličtí swatau opici, a wzteklá luza wehnala je do wln Džamny. Mahomedánští obywatelé města Benaresu zabili swatau kráwu, a krew její do swaté hodili studně; luza indická sáhla ke zbrani, a že polowic města z kořen wywráceno nebylo, stalo se jen pomocí anglickau. Zákonem jest Indowi zapowězeno požíwati masa, leč obětního; za to wšak obětují se celé hekatomby, a jistý radža dal před oltáři we dwau nedělích wíce než 60,000 požiwných zwířat zabíti, ač i neobětowaného se požíwá.

Wynikli i nejjemnější metafysikowé i nejhrubší bůžkaři, tak jako odporná sobě náboženstwí, ač jedno i druhé z wed pocházelo. — Od prwních žiwlů swěta indického až na naše časy nebyla země ta nikdy jediným státem; njewětší Indoborci mahomedán Mahmud, Mongol Timur, Šach Nadir, ani trojzubec Albionu nebyli se státní jednotu Indie, wznikající a klesající tam říše byly wždy proti sobě. — Protiwy ty wztahují se i na wěci přírodní: swatá jest woda Indu, Džamny a jiných, nejswětější z Gangesu, kde tisícero pautníků se kaupáwá, aby smyli neprawosti swé, a woda jeho rozwáží se do weškeré Indie; naproti tomu, kdo se řeky Karamnasy, »hubitele dobrých skutků«, jen dotkne, šmahem tratí zásluhu předešlých almužen, pokání atd., protož wystawení prowazního přes ni mostu jest pro Indy nejblahodatnější dílo časů nejnowějších.

Tyto wšak protiwy plynuly přece, jakž se jináč mysliti nedá, z jednotwárné hmoty, z jednoty národní, ze žiwota, který se newztahowal na nic jiného než pauhau tělesnost, ze žiwočení tedy národu indického, kde pauhé zachowání, pauhé množení se nejhlawnější byl úkaz, jakýž u wšech tak zwaných diwochů posud widíme. Při wší zuřiwosti byl onen prawěký žiwot přece jen tichým mořem, jednotau; neb teprwa, když během wěků ztrnulý, tmau pokrytý oceán ten hýbati se počal, zjewil se i žiwot wyšší, z nitra wystaupily kolosální wlny, protiwy to indické, w této wšak swé kolosálnosti opět ztrnuly a ztrnulými zůstaly po tu dobu. Mělyť mnoho w sobě žiwota, tuze byly wýtwarné, plny wýznamu, než aby snadno něčím jiným se nahraditi, auplně změniti, aneb docela smésti se daly, než aby ta neb ona myšlénka protiwy ty w stawu byla w sebe zahrnauti, nowau utwořiti jednotu, w niž by indický duch nowý swůj wýkwět, nowé wítězstwí byl slawil. Té jednoty dosáhne snad (nebo bez snadu?) wštěpením wrubu ewropejského do kořenů swého stromu, aby nowé hnal haluze, nowý žiwot, a na příšť nowé z něho stawěly se protiwy ku prospěchu a cíli weškerého člowěčenstwa.

2. *Čína.*

a. O zemi a národu wůbec.

Mezi čínskau zdí na sewer, Tibetskými horami na západ, mořem na jih a wýchod obklíčené plémě bylo a jest za Čínské powažowáno. Země, ačkoliw teplá, nemá přece indického wedra, ač příkrými skalinami a pahory poseta, nemá přece tak welikých protiw we twaru swého powrchu, a w čem poněkud s Indií se srownáwá, jest Hoangha a Jantsekiana tak jako Indu a Gangesu wýstup a záplawa jimi krajin širo-širokých. Směrem řek postupowalo obywatelstwo k nížinám wýchodním, kdež krajiny kolem welikého oceanu nejlidnatější nalezáme. Plodiwost země, w každém ohledu weliká, byla w stawu wywésti a užiwiti člowěka, člowěka Číňana, jehož nejstarší dějiny, pokud známy, teď krátkými tahy nakresliti hodláme. Dříw ale učiníme ještě zmínku o tak zwané uzawřenosti Čínského národu a z-uzawřenosti té plynaucích následcích, že zřídka jiných zemí *dobýwal*, nehrubě do obchodu *s jinozemstwím* se pauštěl, slowem, že po swém wýwinu sám sebau se drží a stojí. Příčinau uzawření toho jest sama *polcha* země: ani pusté wysočiny mongolské na seweru, ani skwělé sněhy nepřechodných tibetských hor na západě nemohly míti půwabu pro národ we krajinách úrodných bytující; diwoký Mongol, bojowný Arab byli by utkwěli w plodonosné půdě tak jako Číňan, před jehož očima a rukama rozsáhlé, nesmírné končiny se rozprostíraly, před nímž celý swět ležel a ku práci a pilnosti ho wyzýwal. Číňan utkwěl w zemi swé, nabyl k ní lásky, se uzawřel, neboť *uzawřen byl;* půda newyháněla ho do bojů s jinými národy, dáwalať odměnu rolníkowi, sadaři a jinak pilným rukaum; uzawřel se před ostatním swětem, ne ale swět před Čínau, která w každé době žiwota swého we spojení býwala s druhými národy asiatskými, konečně i s Ewropany; ano čínské letopisy poučují nás, že čínský národ wždy tak na odporu nebýwal obchodu s jinozemci, ano wláda sama obchod podporowala; tak se wyprawuje, že 2000 let před K. jistí ostro-

wané drahé dary přinesli, a že 300 let později národ krátce ostříhaných wlasů a tétowaný do Číny přišel se špičatými meči a štíty co dary; tak i později měla Čína spojení s osmi barbarskými národy tin-čuskými čili indickými, a rozličná spojení nalezáme w jich dějepisu až do příchodu Ewropanů, jejichž ziskuchtiwost a prudké jednání hlawní bylo příčinau, že Čína západní Ewropě na několik století zawřena zůstala. Asiatští sausedé hledali buď swazky, buď ochrany w Číně, nápodobili její společenské zřízení, čítali její spisy, a wyjmauc Indy, byla Čína pro ostatní Asiaty obchodním místem, wzorem w každém ohledu. Že wšak Číňan sám z oboru swé wlasti hrubě ani newycházel, we swé uzawřenosti na sta a tisíce let udržeti se mohl, to wyswětluje ohromná rozsáhlost Číny, onen přes 80.000 čtwerečních mil, přes půl Ewropy obnášející swět — a we swětě tom nesčíslné předměty, jež wěky wěkůw obracely na se jeho zřetel. On krotil počáteční krajin diwokost, meze kladl řekám a bažinám, mýtil lesy a w pole obracel, wýrobky wywáděl — samé to předměty, k jichž wywedení pilná ruka nesčíslné řady let potřebowala. Dostaupiw konečně břehů wýchodního oceánu, byl w každém záhybu domácího žiwota již tuze ustálen, tuze urostlým již rolníkem, řemeslníkem, než aby žiwící půdu byl zůstawil na sirobě, a na mořské wlny se wrhnul, by wýhradním stal se *obchodníkem swěta.* Že obchod i po moři wedl, jest známo; nikdý wšak nedosáhl w něm wysokého stupně, nikdy nemohla se pomořská jeho činnost wyrownati pozemské, prawěkáť ustálenost w půdě pewné tomu odporowala — ne rozsáhlé moře, rozsáhlá půda stala se jeho žiwlem, na ní bauřily tělesné i duchowní síly jeho žiwota, neboť zhola přewrácena jest myšlénka, že Číňan i we swém domácím žiwotě byl ztrnul: on we swé nebeské říši wywíjel se a wzděláwal, bauřil a zuřil — z ní wšak newystaupil; nicméně do této jeho uzawřenosti činila průlomy jinostranná síla, mongolské hordy w starém, Angličan w nowém wěku, a na obzoru nejzazší prawěkosti Indowé. Zdali Ind někdy se swým sausedem wýchodním boje swáděl, neníť owšem wědomo, že wšak duchowní síla po nějakém řečišti z Indie do Číny přicházela, není téměř pochybnosti.

Po wypršení wěků swé diwokosti stal se Číňan rolníkem, řemeslníkem, a nejstarší zpráwy líčí nám ho w této powaze a s ní w auzce spojeném společenském swazku patriarchalním neboli spíše monarchickém. Nicméně jako w Indii, byly jistě i Fohi, Yao, Šin a jak dále čínští mocnaři w prawěku se nazýwají, toliko nejhlawnější *z mnohých* wladařů nad Čínau. Z oné jednoty stawu diwokého, w kterém čínský národ, jako každý jiný, zpočátku byl žiwočil, wyniklo podlé zákonů wšeho wywinowání *mnoho* protiw, mnoho mocnařů a despotů, až konečně protiwy ty zase w jednotu se slily, w jednotu pod největším panowníkem Číny, pod císařem Tsin-ši-chuang-tim, w jednotu, jakéž Indie sama sebau nedosáhla. Žiwot indický byl w každém ohledu silnější, bujařejší, w té ale síle swé nedošel takowého stupně dokonalosti, jako slabší žiwot čínký. Nedíme, že čínský žiwot slabý byl; jenom we srownání se žiwotem indickým byl slabší, což w ohledu na ducha i tělo jeho patrno. Číňan newywáděl tak ohromných staweb jako Ind, staweb totiž uměleckých, nemusíme-li ohromné průplawy, měnění hor w rowiny, úžasné zdi w čase k tomu později wzniklé, do této řady klásti; on se nehonosí ani Ramajanau ani Mahabaratem, jeho básnictwí nemá žiwosti a barwitosti indické, a básnictwí dramatické, u dworů indických králů pěstowané, jest u Číňanů aspoň dle zákona w opowrženosti, zákonem za škodné prohlášeno; nicméně jako opium co nejpřísněji tam zapowězené, nikde jinde takowého nemá odbytu jako w Číně, takť i s diwadlem wypadá. W rozjímání o předmětech wšeho míra wyniknul nejhlawněji, wšak i tato jeho filosofie stojí pod braminskau, a neklamau-li wšechny známky, jest odnoží filosofie Indické, její haluzí, která zarywši se do půdy čínské, nowé hnala kořeny a swůj započala žiwot, žiwot ne náprostý, samostatný, odtažný, ke wšem ale poměrům, ke wšem společenským swazkům upotřebowaný, s nimi srostlý. Owšem prawí jedni, jako Abel Remusat, znamenitý francauzský čínoslowce, že některé nowoewropejské saustawy filosofické za opisy čínského mudrctwí možná powažowati, a jiní, že mudrctwí Číňanů prázdné jest, slupka bez jádra. Nicméně aspoň co se filosofie Konfuciowy týče, možná říci, že

Číňan filosofowal, pokud to we společenském žiwotě jeho aučinek mělo. W sobě jsa uzawřen, pilen, skaumal, co mu prospěšno bylo — jeho žiwot nebyl sedmibarewnau duhau, aby srownáwáním rozmanitých úkazů byl zalíbení našel we skaumání pauze theoretickém, bez ohledu totiž na swůj užitek w nejnižším toho slowa smyslu, ač i w Číně s theoretiky možná se potkati; byl to praud jednobarewný, oswětlující mu jeho pole a člowěka, s nímž w tom neb onom swazku žíti měl.

Nemohauce u Číňanů mluwiti o žádných přísně uměleckých wýtwořích, o stawbách, sochách a malbách, aniž o básnictwí, aby toho w plné míře zasluhowalo, položíme zde několik slow o filosofii, o tomto nejwyšším wýkwětu národního žiwota. Kdy Číňan swým fetišnictwým pomítnul, o tom nelze býti řeči; jakau sílau, zdali wlastní, ze sebe wywinutau, čili cizí, na to snad bez pochybení možno odpowěditi, že Indickau; některéť z dáwných wěků powěsti, wywětralé téměř wzpomínky, užíwání obrazů atd. tomu naswědčují; indické Deu (Bůh), nalezáme opět w čínském *Tao* (rozum, jenž byl wesmír stwořil), trojici Oum w *Ihu*, Pran boha Brama, totiž dech, jenž ducha a tělo spojuje; nalezáme Budhu zase we slowu Fo-hi (Fo), jakož i jiné wěci připomínají předhistorické swazky mezi Indií a Čínau. Podzáwojnau filosofii Indickau nalezáme w Číně bez záwoje, chléb z pece do chladu přenešený. I jakž wypadá toto bezzáwojné učení?

Tao čili rozum dal wznik swětu a wšelikým úkazům přírodním; jest to deu, deus (diw), logos, rozum, slowo na počátku. Swět objímající Tao jest bez začátku a konce, aneb jak se jeden čínský filosof wyjádřil, bez jitra a wečera. Pro neskončenau jemnost nelze ho pochopiti. Tao obsahuje dwě zásady, dwa poly: swětlo a tmu, welikė a malé, silné a slabé; jím hýbe se hwězda i pták, sobě sám jest základem, wlastním kořenem. W jednom jsau tři; jest to rozum, něco welikého, prawda bez šalby, něco náprostého, jenž wlastností nemá do oka padajících; jest to příroda dle na jewo dáwané síly, jest to duch, dle pauhé, nad prostor a čas wznešené formy swých wýjewů, dle počtu jednota, dle podstaty nic, dle netěla duch = Tao. Myšlénka ho nedostihne, slowo nepronikne; tworěním se

mu nic neodnímá, přijmutím wšehomíra w sebe se newětší; řídí síly swětowé — nelze ho pojmenowati, nelze ho sobě představiti.

Z Tao wyplynul wesmír a člowěk; dokonalý rozum lidský jest jako rozum Taůw, rozum wšeobecný, náprostý, jemuž jest podoben, wzornau jeho částkau. Z oné dwojí zásady w rozumu náprostém (w Tau) wyplynulo wše; ze zásady čisté utwořeni jsau lidé, z nečisté wyšla zwířata; duch lidský jest bytostí nebeskau, tělo lidské plodinau pozemskau, oba wrací se, odkud přišly. Nebe jest otcem, země matkau člowěka, jehož čistota nebeský jest pokoj, prawý žiwot jeho duše; smrt nastáwá, není-li wšehomíra pro člowěka, žiwot, je-li člowěk s wesmírem we swornosti.

Bez welikého přemýšlení možná poznati, že tyto hlawní zásady čínské filosofie téměř pauhé jsau parafrase (opsání) filosofie indické, a sice školy budhistůw, čehož hlawně to důkazem, že w Číně žádné kasty newznikly, protože tomu učení budhistůw odporowalo. We filosofii braminské měla přewahu obraznost, méně w budhistické, tak jako u wšech oprawců; tato wšak, čínská, jest wšeho básnického přiměšowání zbawena, na nejwýš jemná metafysika; záwoj, wnější okrasa indická odňata, a předewším jest památno, že w Číně tyto myšlénky w zásady náboženské nebyly proměňowány, že wolně beze wšeho tajemstwí, beze wšech mysterií o wěcech i od budhistů za halowaných se mluwilo, že jest to indické náboženstwí bez záwoje, téměř pauhé theoretické rozjímání. Swědectwí toho poskytují zlomky ze spisů čínských filosofů Lao-tse, Hoai-Nant-se, Le-tse, Čoang-tse a jiných před Konfuciem. Je to starožitné, čisté, ryzí rozjímání úkazů přírodních, wýkwět rozumu indo-čínského swěta za dwau prwních dynastií Hia a Šung, a za třetí dynastie Čeu až po Konfucia (do roku 500 před K.) wládu mající. (2500 až 3000 let).

Nazwán-li tento oddíl čínské filosofie indickým, aneb aspoň semenem indickým w Číně wzešlým, musíme druhé oddělení, učení Konfuciowo, wýhradně, samorostle čínským nazwati. W pátém století před Kristem odbila Tau poslední doba. Konfucius, po čínsku Kon-fu-tse, Kung-fu-tse, z králowské rodiny w krajině Lu (Šang-tong) roku

551 před K. narozený a 478 zemřelý, byl mudrc, jemuž dosawad po celé Číně swatá se prokazuje úcta.

On byl zakladatelem společenských poměrů swého národu, byl učitelem mrawů, ctnosti a wěhlasnosti. Složiw wysoký státní auřad, hlásal po městech a u dworů knížat slowo swé. Hlawním jeho aučelem nebylo subtilné skaumání wšech wěcí; jehoť metafysika byla neurčitá, nesauwisná; co o Bohu a duši učil, dá se tak i onak wyložiti; newywracel učení taoské, ano použil hlawních jeho zásad k ustanowení swazků a poměrů národních. Za základ slaužila mu rodina. Přirozená autlost citu jest pewný, do každého srdce wštípený zákon, kterým nejlépe stanowují se powinnosti rodičů a dětí, poslušnost a úcta s jedné, laskawý dohled s druhé strany. Tento poměr chtěl Konfutse i do státu uwesti; panowník měl býti otcem národu, poddaní jeho dětmi, cit wzájemné lásky měl je spojowati, stát býti rodinau, která nejen obraz blaženosti, ale i síly k obraně poskytuje, neb, jak se on sám wyjádřil: »Rozsáhlé příbuzenstwí jest obezděným městem.« Tento poměr čínské společnosti trwá posawad; jest to eldorado státní dokonalosti u wšech, kteří mimo tuto zásadu lásky o Číně nic newědí. Střízliwému, při tom ale lásky plnému Konfuciowi odpowídá čínský národ zrowna naopak. Hlawní jeho zásada a cit lásky, jenž we státě nikdy tak přirozeného pole jako w rodině pro swau činnost najíti nemůže, ano dle smyslu Konfuciowa (poslušnost bez wýminky) i w rodině toliko w nedospělosti dětí se jewíwá, tato zásada měla we swém komonstwu pauhé zlé; on chtěl učiniti konec weřejnému boji mezi lidmi, a weřejný boj, tento zub tigrůw, proměnil se w tajný, w zub hadí, změnil se w lest, podwod, lež a t. d. W jeho ponětí lásky měla zaniknauti *osoba*, wše býti jedinau hmotau; osoba wšak dle přirozeného puzení k wýwinu sebe, nemohauc poddati se tomu zákonu, zjewila se opět w síle, která zásadě lásky podtají na odporu jest. Osoba ta jest Číňan. Na ohromných trzích čínských stáwá nezřídka na krámích nápis: »*Tady se nešidí*,« a pod tauto firmau naopak skwí se jemně rozeklané oko Číňana. Weliká moc, kterau Konfutse otci rodiny udělil, měla krom udušení silné

powahy w dětech i to za následek, že otec děti swé na trh wodíwá, ze mnohých některé do wody hází jakožto obět bohu řeky, dle wůle swé je zasnubuje, a choť neb choti swé u wěčném wězení chowá; jeho zásada utwořila ty bezkonečné, dětinské obřady, w nichž citu lásky není, bez kterých se nic nekoná, a které Číňana skoro wšech společenských radostí zbawily.

Konfuciowo učení zaujalo místo, na němž státní náboženstwí u jiných národů se nalezá; neboť Čína jest jedna z oněch málo zemí, kde není náboženstwí státního; nicméně jeho za swaté powažowané knihy byly základem státního zřízení, prawítkem politiky, základem literatury. Staré učení taoské, ač několik století po Konfuciowi, ano po tu dobu we swém chorém žiwotě se wleklo, bylo pronásledowáním tak seslabeno, že je téměr za wyhaslé možná powažowati.

Okolo časů Kristowých wznikala nowá třetí saustawa náboženská, neb raději saustawa, kterau učení Taoské ze sna se budilo. Byl to budhismus wydání druhého, jenž we sporu s filosofií Konfuciowau rychle se zmáhal. Z Indie pronásledowaní budhisté, jdauce do Tibetu, Mongolska a Číny, přinesli zase ono hlaubawé, tajemné, zahalené učení, onu prabytost bez wlastností a poměrů, t. j. že *člowěk* wlastnosti a poměry boha ustanowiti nemůže; prabytost, we které wšecko se nalezá, a z toho plynaucí zásada, že Bůh *nic* jest, to jest, že Bůh *wšecko* jest, co není wesmírem. Cnostné skutky pomáhají blížiti se k této bytosti; wíc ale pomáhá rozjímání a nadšení, tedy nečinnost, pokoj, tak jako u starých filosofů čínských. — Tudy wznikly nesčíslné kláštery mnichů, wíce méně kněžewláda, která činnost, mužnau sílu, k wýwinu lidského ducha potřebnau, w národě potlačowala: — Tibet a Mongolsko podlehly ochablosti té; pilný a praktický ale Číňan, který skálu pro síme kypří, neslyšel ohlasu učení toho we swém srdci; literarní boje zwítězily nad budhismem, ač ho nezničily, nezahladily, tak že nynější císařowé z rodiny mandžurské ke wšem třem saustawám se přiznáwají, k Laotseowu Tau čili síle rozumu, ku Konfuciowu pořádku we swětě a státu, i k budhistickému ničemu, čili k náprosté

dokonalosti naproti pomíjiwé smyslnosti. W kořenu jedna a ta sama zásada, měla wšak owoce přerozmanité.

Filosofie čínská je psána w jednotliwých sadách beze wšeho spojení; náuka o mrawích, o swětě nadsmyslowém (metafysice), o wzniku swěta, dušeslowí, wše wesměs we krátkých průpowědích; tak pět knih pod jmenem »Kink,« které za nejstarší a nejswětější knihy Číňanů jako Wedy Indů se powažují, a z nichž kniha »I King« báječnému císaři Fohi se připisuje, jejímž obsahem jest rozjímání, prwní to puky čínské filosofie; kniha »Šuking« obsahuje historické zpráwy prwních čtyr císařů; kniha »Šiking« staré básně, na nichž čínská wzdělanost a literatura spočíwá; »Li-king« jest kniha obřadů, a kniha »Čun-tsin« jsau letopisy krajiny Lu. Že řeč w nich welmi stará a stručná byla, mnozí učení, mezi nimi i Konfutse ji wyswětlowali. Pak jsau spisy filosofa Laotse, Konfuciowa saučasníka, jenž, jak podotknuto, we swém posud stáwajícím spise nejwyšší bytost rozumem (Tao) nazwal; potom spisy Konfuciowy a jeho saučasného filosofa Meng-tse, též we krátkých a jadrných sadách; swaté knihy budhistů byly ze sanskritu do čínského přeloženy.

Tyto tři filosofické saustawy byly zároweň i náboženstwím Číňanů; jest památno, že u národu toho žádné náboženstwí nestalo se wýhradním, státním, jako braminské w Indii; a ačkoli mezi sebau w dosti prudkém se nalezaly boji, předce newyniklo žádné tak, aby národ *wýhradně* podlé jeho směru jíti nucen býwal. Kněžstwo se naskrze newywinulo, jako w jiných zemích. Když do temné noci fetišnictwí prwní swětla záře wylévati se počala, tu mocně wyniklo Tao, a welikau řadu století žilo we swé pořád obnowowané síle, kterážto forma Indická i w Číně byla zachowána; neboť Laotse, jehož učení w Tau základ má, zjewowal se po wšechna století tak jako Wišnu u Indů, zjewil se w šestnáctém i w šestém století před K., ano dle twrzení přiwrženců saustawy té nebyl ani pozdější Budha nic jiného, než Laotse; kněžstwo ale z něho žádné newyniklo, aby do swého okresu, pod swůj prapor wládně celý národ bylo pojalo. Ten samý poměr nalezáme u saustaw druhých, wyjímajíc ony po klášterách žijící bonce,

kněží náboženstwí budhistů, w jejichž ale obřadech lid podílu nemaje, toliko swými dary žiwot jim zachowáwá. Od nejstarších časů nebylo zapowězeno přiznáwati se k tomu neb onomu učení o wzniku swěta, o poměru lidí ku přírodě a bohu, o swobodě a newolnosti: Čiňan, za císaře Jaa a Šuna tak jako teď snad nejpilnější wzdělawatel půdy pozemské, musil přerozmanitě sbírati swůj rozum, by se půda jeho wíc plodonosnau stáwala, tak že konečně i na wodách seje a klidí; a tuto pátrawau mysl zachowal i we swém duchowním žiwotě, z čehož snad si wyswětliti možno, proč kněžstwo jakožto zástupce a wodič toho neb onoho učení náboženského w Číně neutkwělo, zwláštní mocí nadáno nebylo. A předce musíme říci, že w zemi té kněžewlády stáwá, a sice w císaři, w tomto synu božím, w tomto národním bohu; kněžská moc je zde s mocí swětskau w jednu slita, spojena w panowníkowi, blesku nejjasnějším. Podotčení boncowé, tak jako učitelé sekty Laotse-owy, w bezženstwí a w četných chrámích a klášteřích žijící, nezasluhují jmena »kněžstwo,« s kterýmžto slowem jakausi moc nad národem spojowati jsme uwykli. Od prawěkého učení budhistůw, od wznešeného rozjímání, od prawého pokoje duchowého jsau tito boncowé tak daleko wzdáleni, jako nynější bramini od starého učení wed. Zásadě, »prawý pokoj duše,« pozdější učitelé nerozumějíce, myslili w tom zásadu oprawdiwé lhostejnosti, oprawdiwé nečinnosti — a stali se pauhými hadači, udržowateli powěr, na něž Čiňan, ač w každé maličkosti, jako jinde k cikánům, o radu k nim běhá, welikého zřetele neobrací, ze chrámů jejich hospody dělá, a jestliže se bonc auřadu swého odřekne, dostane 80 ran holí za propuštěnau; tak i učitel sekty Laotse-owy. Toto kněžstwo jest jako bledá luna podlé majestátního slunce čínské kněžewlády, která w jedné osobě, w císaři spojena jest. Oněch před wěky nad Čínau panowawších bohů byli nápotomní panowníci pauzí synowé, hlawy země, hlawy náboženstwí, wše wesměs, alfa i omega, ačkoliw ani tato kněžewláda nic není, leč zkamenělá, ztrnulá forma wedlé welikého wýwinu čínského žiwota. Jakožto syn boží má a musí míti císař ostatní síly přírodní we swé moci; jsau to geniowé, čenowé, také

z Indie přišlí, kde je pod jmenem džinů známe. Těmto duchům, we chrámích také neumělecky wyobrazeným a nad osobami a krajinami ostrahu majícím, welí císař, by se wšechno w zemi dokonale dařilo; stane-li se přec nějaké neštěstí w tom neb onom kraji, tu střehaucí a w deskách zemských ze jmena udaný duch býwá jako u Negrů, spůsobem trochu jen mírnějším, potrestán, totiž s auřadu složen. Císař sám obrací se modlitbami swými k tienu (k nebesům) o wšecko požehnání, čtyry roční oběti přináší a díky wzdáwá. Že w těchto náboženských mezech wšeliké učení do Číny má přístup, snadno se nahlédne; mimo Tao, mimo Konfucia a Budhu trpíť se tam i Mahomed, a že křesťanské wznikawší učení opět wyhoštěno bylo, stalo se příčinami politickými, že totiž jesuité trůnu nejjasnějšího blesku byli nebezpečni. Tato wšak nejwyšší kněžská moc jest pro panowníka pauhau, mnohdy snad i obtížnau formau; obmeškaw tento weškerého swěta wládce u př. při zatmění slunce neb měsíce postiti se, neb chyby swé wlády, pro něž neauroda neb jiné neštěstí nastalo, weřejně oznámiti, tu hned zákonem powolené spísky (jedenkrát wyšlo jich sto tisíc) jeho powinnost a zachowáwání starých obyčejů říše před oči mu kladau.

Dle podotknutého možná učiniti otázku, jeliž náboženstwí u Čiňanů o mnoho lepší, nežli u Negrů, ponewadž jako tito, ochraňující bůžky swé při nějaké nehodě s auřadu swrhují? Číňan není tedy ještě w žádném spojení s bohem, neb císař jediný s nebesy we spolku jest, a modlitby za wšechny Číňany k nebi wysílá? W něm tedy bije srdce, w něm působí rozum toliko pro wěci pozemské, pro wyšší ideál jest citu a ducha prázden? Wyjímajíc, že *tělesný* žiwot swůj tisícerými prostředky lépe opatřil, jest tedy w *duchowním* žiwotě také pauhým ještě Negrem? Nic není bludnějšího! Duchowní onu sílu, která poměry a swazky jeho s bohem, s přírodau, s jeho spolutworem stanowila, we které cit a duch jeho na jewo přicházel, složil do swých *filosofických spisů*, jejichž obsah zajisté hluboko Čiňský národ proniknul; zdeť jeho náboženstwí! To, co moc císaře jakožto kněze we swůj okres pojímá, jsau pauhé obřady, slupka bez jádra, a jako mnohé

jiné, zkamenělau formau z prawěkého žiwota čínského, kde ji nějaký duch ještě prowíwal, po tisícletí ale posud zachowáwanau. Ať spisowé oni jakkoli rozerwaně o wyšších předmětech mluwí, ať sebe menší aučinek na Čínský měli národ, ať pode jmenem Tse (Lao-tse, Nan-tse atd.) známí spisowatelé, dle Konfucia Čínští to kacířowé, o rozumu, prawdě, čase, o wšelikých úkazích, o žiwotě, o duši a cnosti, tak jako Konfucius o nebi a přírodě, o člowěku a jeho silách, poměrech, powinnostech, o politice atd. we swých malých článcích rozpráwějí: wždy z toho wznešené wynikají city a myšlénky, wždy jest to záře, která ze srdce a lebky čínské temný prolomila mrak a náboženstwí, *swazek a poměry k bohu*, založila.

Přikročíme-li od těchto (κατ' ἐξοχήν) duchowních úkazů k oněm, jež nám Číňan w ohledu na swůj žiwot pozemský na oči klade, k úkazům, kterými wíc jeho materiální, společenské poměry se wywíjely a stanowily, tu přicházíme na weliké pole činnosti. Rozmanité byly jeho wynálezky, rozmanité jeho úsilí. Zahrnauce do okresu toho i řeč, tento nejduchownější wýwin každého národu w jeho počátku, widíme, že i ta wýkwětem jest čínského podnebí, čínského národu. Ani s indickau, ani s mongolskau a malajskau, nejčelnějšími sausedkyněmi swými, nemá ústrojního swazku, jest samorostlý, ryzí plod čínské půdy, rowin a jehlowých pahorků — toto rozmanité wystupowání a padání čínských hlaholů. Jest ale w přemnoho nářečí rozpadlá, každá krajina mluwí swým wlastním, tak že sobě ztíží anebo zcela nerozumějí; k tomu ještě přicházejí řeči mnohých národů, od Číňanů prý cele rozdílných: černí a žlutí Sifarowé, nejwíc ještě kočowníci nad řekau Jalonau a Jantsekianem, Lolowé w krajině Junanské, jak se zdá půwodu indického, a w západních a jižních horách co prazemci přebýwající, wětším dílem již do otroctwí odwlečení Miaowé, od Číňanů Miao-se zwaní a swými řečmi od sebe opět rozdílní. Weliká tato rozmanitost řečí a nářečí může býti příčinau i následkem čínského psaní spůsobu, i zároweň obé spolu. Budiž tomu jakkoli, to wšak památná wěc, že w šedém již prawěku, jak se udáwá před 4400 léty, Číňané tímto slawným

nálezem, písmem totiž figurowým, se honosili. W písmě tom spočíwá snad také jedna záře k oswětlení úkazu tak welikého státu, s tak welikým obywatelstwem. Sterý jazyk panuje w Číně — zákony wšak, známosti, wšeliktera učení pronikají weškeré končiny její — prostředkem písma jejího. Písmo jest hlawním zachowatelem státu toho, a nebeský trůn nejjasnějšího rozumu Pekinského snad by klesnul, kdyby chtěl od něho upustiti: rozličné národnosti mocně by se wywíjely příjmutím známek pro zwuky swé řeči, této utajowané, po tisíce let utiskowané duše swé. O písmě tom prawí Konfucius: »Widíme-li písemní známku »psa«, s dlauhým, zakrauceným ocasem, jest jako bychom samého psa widěli.« Indoewropejští národowé rozložili zwuky slow, kterými ten neb onen předmět naznačili, a zwuky ty obdařili známkami, protož musejí se wespolek učiti, co Ind, German, Řek neb Slowan píše; Číňan ale dal známku předmětu samému, ne slowu pronešenému, a protož rozumí tomu Číňan každý, ať jakkoli rozličnými slowy naznamená předmět ten. Nicméně nebylo možno tolik utwořiti figur, kolik je wěcí we swětě, aniž by kdo w stawu byl naučiti se těmto nesčíslným známkám, aniž bylo by dosti tak schopných kreslitelů býwalo, aby wlk od lišky, sajha od kozy dokonale mohli se rozeznati. Přijal se tedy jistý počet základních známek, kterými wěci s sebau jsau příbuzny aneb k sobě podobny: w rodinu psa postawili se wlk, liška, kočka, lew a jiní masožrawci; w rodinu prasete slon, jednorožec; w rodinu wola wšichni přežwykawci, w myš wšichni hryzaucí; takž i u ptáků, hmyzů, želw, rostlin, kamení. Každá wěc má swau známku ze dwau částek; jedna wyznamenáwá základní, hlawní ráz wěcí, druha zwláštní ráz druhu. Píše se tedy pes — liška, koza-sajha. Takowýto psání spůsob musil míti za následek pilnější pozorowání přírodních wěcí, a třebas bychom dokonalých pořadatelů přírodních bytostí u nich nenalézali, přece powěst prawí, že Číňané již před 4400 léty o bylinách a jich aučinku knihy sepsané měli. A byla-li, jak téměř jisto, Čínská řeč před tímto wynálezem we mnoho nářečí rozpadlá, jest další toho následek, že ještě wíc různiti a rozpadáwati se počala; byla ť zbawena písma,

tohoto welikého wůdce, aby armádu slow před auplným rozplašením chránil a ji do boje k wítězstwí wedl, aby řeč, nejdražší poklad prawěkého duchowního žiwota národu, později slaužila za ústrojí k wyššímu wzdělání, wyššímu duchu; neboť wyjmauc předměty smyslowé, jest tím patrno, proč nadsmyslowá říše, wyšší ono wzdělání národu toho, wíc ochablá, zasmušilá zůstala; hlas jeho duše newtělil se w písmo; sprawedlnost, čest a cnost, w jeho slowě wtělené, těla toho w písmě nenašly — písmo jeho bylo opět formau, w níž cit, srdce a duše nespočíwaly; nemohl řeč swau wzděláwati, nebylyť figurowé známky tolikerých proměn schopny, jakých wzděláwaná a pořád rostaucí mluwa žádá, a jakých 25 až 30 známek pro zwuky lidské oprawdu poskytuje. Číňan stanul na místě, kterého mu w tom ohledu bylo možno dojíti — dále nepokročil. Posléze, ačkoli pro wšechny wěci a pojemy figur neutwořil, aniž to učiniti w stawu byl, přec utwořené již známky a jejich swazky dokonalému se naučení byly obtížné. Pro obyčejnau, takořka denní potřebu má Číňan 10,000 figur, a wůbec we knihách pro wšechny okolnosti žiwota užíwaných, během času dle potřeby twořených, počítá se prý 80,000. Učiti se těmto, každé století měněným známkám, tomu namítají se překážky, kteréž překročiti každému Číňanu jest nemožno; ano prawí se, že ani jeden Číňan auplnau známost jich nemá. Jest tedy třetí toho následek, že nástroj wyššího wzdělání národu, a tudy i wedení zemských záležitostí, zemská spráwa w ruce těch uběhly, kteří čínského písma poněkud aspoň byli schopni, w ruce tak zwaných mandarinů, čínských to učených auředníků, ředitelů, spráwců, kteří, jako bramin w Indii a učený newzdělanec po celém swětě, swé učenosti použíwali k wýklenku swé moci nad ostatní částkau lidstwa newědomého, neučeného. Se psaní spůsobem auzce spojené knihtisknutí náleží též wýhradně důmyslu čínskému. Již prý za císaře Wa-Wanga, 1100 let před Kristem wynalezené, zůstalo owšem na stupni swé počáteční dokonalosti; do dřewěné totiž desky wyrytých, barwau potřených a na papír otištěných figur nemohloť se arci pro jich nepohybliwost dále užíwati, nicméně tento w následcích teprwa ohromný pokrok nezastiňuje onu

prwní stopu ducha lidského. Co se dalšího wýwinu společenského žiwota čínského dotýče, netřeba nám ještě jednau poukazowati na pilnost při wzdělávání půdy, s níž ruka Číňana k jeho zachowání se zasnaubila. Obnáší-li as s půl Ewropy weliká země ta přes 300 millionů obywatelů, tuť od nejstarších wěků až po naši dobu wychwalowaná pilnost nebude aniž býti může báchorkau. W potu twáři mělnil Číňan půdu swau, rownal hory, wysaušel jezera a bažiny, úrodné símě swěřowal prsti, a tím nastupowal na dráhu, která ke wzdělanějším wede poměrům. Mezi welmi četnými, na 350 udáwanými průplawy, jimiž domácímu obchodu se napomáhalo, wystawěl také průplaw pod názwem »průplaw císařský«, jenž přes wýchodní Čínu skoro od Pekinu k městu Hang-čeu-fu 300 zeměpisných mil se táhne. Diwíme-li se egyptským pyramidám a katakombám, kde mumie odpočíwají, wěži a zahradám Babylonským, tím wíce zasluhuje obdiwu kolosální toto dílo, na němž, přísněji-li sauditi chceme, rejdí a hemží se mumie čínské. Dále podotkneme mostů s ohromnými oblauky, wynálezu střelního prachu, již záhy w Číně užíwaného, jenž ale tak welikých přewratů jako w Ewropě za následek neměl; aniž budeme připomínati rozmanitých předmětů obchodních, jež byla zwýšená duchowní činnost pro swau potřebu, pohodlí a okrášlení swé bytnosti wynalézala: učiníme jen krátkau zmínku o mnohonásobně popisowané a rozličně posuzowané stawbě, o tak zwané čínské zdi, obrowském to díle národu Čínského. Bez ohledu na swůj politický význam jest ona pro pauhau ohromnost swé hmoty mezi diwy swěta počítána. Na sewerním pomezí nebeské říše, od Mandžurských hor až ku pramenům Hoangha, byla od welikého císaře Tsin-ši-choang-ti-ho k odwrácení wpádů diwokých hord sewerních w třetím století před Kristem založena, a z weliké části zdélí 600 hodin, 26 střewíců zwýší a 14 zšíří, wlastně jen ze dwau tenčích, hlínau wyplněných zdí wystawena na ten samý spůsob, jako jsau hradby Pekinské, tak tuze na hradby Suské, Babylonské a Niniwetské připomínající. Ačkoliw toto dílo jen wýchodním jest koncem welikého náspu, od Kawkazu přes nížinu k moři Chwalinskému, prý Alexandrem Welikým

proti laupežníkům wystaweného, potom silnými wěžmi opatřené zdi od moře Chwalinského k Bochaře a Samarkandu, jakož i řícenin w sewerní Persii, Kisil-alan zwaných, čímž tedy od Kawkazu až na daleký wýchod k záliwu Pečelskému Asie buď od ruky lidské nawalenými náspy, neb od přírody horami nepřestupnými byla přepásaná, a tudy i její obywatelstwo we dwě půle, w jižní, orbu wedaucí, wzdělanější (Peršany, Indy a Číňany), a w sewerní, laupežné a surowé hordy plemene sewerského se rozdělowalo, ačkoliw, díme, toto ohromné hradební pásmo přes celau Asii se táhlo, přece ze wšeho toho nejwíc zachowaná zeď čínská došla obdiwu člowěčenstwa. Z jejího stawiwa zeď 6 střewíců zwýší a 2 střewíce zšíří wystawená šla by dwakrát kolem našeho swěta. Dle toho možná sauditi o pilnosti a wytrwalosti Číňanů, byť i s aučelem swého úsilí byli se chybili, neboť ani wýchodní, ani západní, celá po Asii se táhnaucí hradba nedosáhla swého cíle a konce.

Welikau přewahu, kteréž u Čínského národu nade wšecko jiné zaměstnání *orba* w prawěku již nabyla, musíme též za základ *zřízení zemského a wlády* powažowati. Orá-li císař ještě posud každoročně jednu brázdu, neníť to arci důkazem pozemské jeho práce, nýbrž toliko známkau úcty a swatosti, udělowané tomuto dílu lidských rukau. Wše se uwrhlo na půdu k dobýwání plodů z ní a tak utkwělo w práci té, že weškeren staw společenský pewné, téměř newýwratné formy dosáhl. Není-li wládní forma posud patriarchální w té čistotě a neauhonnosti, jak jsme o tom mysliti uwyklí, přece aspoň dle jmena zachowána jest; neboť jako staw kněžský w Číně žádné obsáhlé moci nenabyl, takž ani žádná *šlechta* wzniku neměla; stupňowé třídy nepnuly se jedna nad druhau jako w Indii, wše zůstalo jednotwárnau hmotau rolnickau, a s ní auzce spojenau hmotau řemeslní; jenom w nedohledné wýši zaskwíwá se něco jako hwězda stálice, co se od zemského prachu wzhůru powzneslo w nebes wýšiny k wedení osudů národu toho. Jest to císař, syn nebes, otec Číny. Je-li zřízení zemské stanowení *práwních* wýminek a poměrů, w kterých rozličné třídy a jednotliwci dle swého saučasného wýwinu žíti mají, tedy w Číně, jelikož w jejím obywatelstwu pří-

křejších není rozdílů, o zřízení zemském nelze býti řeči. Celá ohromná hmota národní jest podrobena wůli císaře, a tudy možná mluwiti jen o wládě, jaké podléhá.

Císař a mandarini, jichž počet přeweliký jest, musejí we wšem, co zemských záležitostí se dotýče, býti cwičeni, w dějepisu, we wědách práwnických, we známosti weškerého žiwota národního a státního ústrojí. Nejnižší mandarini i princowé císařowi podléhají zkauškám welmi přísným, a kdo je wšecky dokonale a k obecné spokojenosti odbýwá, připauští se k auřadům nejwyšším, stáwá se ministrem, rádcem nejwyššího rozumu, prwní to a nejwyšší z osmi tříd čínských mandarinů, po které následují místokrálowé po krajinách a tak dále a níže, označeni jsauce knoflíkem a pawím perem na čepici, pro každau třídu zwláště stanoweným. Wšeliké a každau minutu zase odwolati se mohaucí zákony wydáwá císař šesti sborům pro rozličné oddíly státních prací, od kterých podřízeným mandarinům a jimi weškerým končinám čínské říše býwají wydáwány. Wůle panowníka nemůže nikým býti odwolána, jest neobmezena; z nejmocnějších mandarinů činí bezmocné žebráky, tak jako nejchudšího, nejnižšího obywatele (owšem po přestání zkaušek) do swé rady může wolati. Proti jeho wůli jest wůle jednotliwců a celého národu ničím. Nicméně jest předce jeden ústaw, arciť trochu podiwný a málomocný, kterým Číňan neobmezenau moc panowníka swého obmeziti zamýšlel: tak zwaný *censorat* dwau mužů (kutao), za powinnost majících, aby panowníkowi wšeliké nadužíwání moci wytýkali; prozřetelnosti nebude tu zbýwati, a celý ústaw byl by jen holau formau, kdyby neměl též za swau úlohu, aby nejpamátnější události za wlády každého panowníka, nejčelnější jeho činy saukromé, jeho řeči a projewowané myšlénky byly zaznamenány a w dějepisnau bednu pro potomstwo složeny, kteráž teprwa po smrti císařowě, někdy po wyhasnutí celé dynastie se otwírá. Císař jeden z dynastie Tangů (od 600 do 900 let po K.) wěda, že několikráte překročil meze moci swé, žádal nahlédnauti do bedny swých činů, aby největší chyby swé poznal a tím se polepšil. Kutao prý mu odpowěděl: »Oprawdu, Waše Welebnost mnohých dopustila se chyb, a trapliwau

powinností auřadu našeho byli jsme nuceni je zaznamenati. Ten samý auřad ukládá nám ale též za powinnost, podati potomstwu rozmluwu, kterau jste nyní proti wšemu obyčeji s námi wedl.« Nepřichází-li poučení dějepisné pro potomstwo nazmar, nelzeť odepříti aučinku ani tomuto kontrolnímu auřadu čínské samowlády; žijícímu ale pokolení těžko nalezti plnau náhradu w tom, pozná-li jen potomstwo chyby předwěkých panowníků swých. Ostatně obyčejná pohnútka k plnění wládních rozkazů bývá mimo wšeliké muky a bič nejhlawnější hůl, nejen w ohledu poddaných, nýbrž i samých mandarinů, neboť i welepřísně zkaušený bývá za chybu od swého o stupeň wýše stojícího druha holí trestán. A snad wšechno děje se teď pro blaho a štěstí národa, když tomuto wládnímu stroji za rafiji slauží hůl? Jenom o finanční saustawě, tureckého to způsobu, ješto mandarin, kaupiw licitací od wlády daně té neb oné krajiny, jistinu swau i s auroky na poddaných wydírá, aniž to chybau jest: činíme zde zmínku, čtenářowi hrozné komonstwo saustawy té, útisk, lest, podwod, mrawní zkázu wůbec na domyšlení zůstawujíce. Jak ostatně čínská wláda o národní wychowání, o školy pečuje a pečowati s to jest, každý nahlédne, kdo nesnáze, naučiti se čínskému čtení a psání žiwěji si představí. Jen od státu pozemské wýžiwy dobýti taužící Číňan může a musí pokračowati we wyšších wědomostech, kteréž krom dějepisu, práwnických známostí a mrawních průpowídek, nejhlawněji přece jen we čtení a psání záleží, poněwadž u př. lékařstwí pauhé mastičkářstwí, hwězdoslowí pauhé hwězdoprawectwí jest. Wládu čínskau můžeme nazwati *wládau učených nad neučenými*, při které o wyšší ducha wzdělanosti, kde wzdělanější jsau pohnútky, nežli dřewěné, mluwiti nelze.

Takowý jest asi rámec, we kterém powšechnými tahy nakreslený obraz čínského žiwota nám se před oči stawí. Přírodními hranicemi od jiných swěta krajin téměř odlaučený národ sdružil se s půdau, která za toto přátelstwí hojné poskytla odměny jeho audům, pro ohromný počet swůj opět nuceným, tužeji napnauti pružinu ducha, z něhož plynuly wšeliké wynálezky a ta duchowní oswěta, že w nesmírné wýsosti nad Negrem stojí a k boku wzdělaného

Inda lne. W státním ohledu wšeliké různosti w celek, w jedno státní ústrojí spojiw, tím wyniknul nad Inda, a že z této jednoty zase různosti, o záwod jdaucí rozdíly, wyšší a wyšší stupně wzdělanosti se netwořily, a žiwot této národní hmoty jako po tiché mořské hladině plynul a plyne, to se děje swým časem, doba wýwinu toho ještě nepřišla, welkolepý národozor ještě neposkytuje krásy duchowní síly, wšady ještě rowina, ohledem na Negra owšem wysočina duchowní, z níž ale newyniká žádný ještě Kuen-lun, žádný Imaus neb Himalaja, by rowinu prorwaly, žiwotním silám rychlejší daly oběh w nowém útwaru, w nowém zřízení zemském. W jistém ohledu máť ale i Čína zemské zřízení, jenom trochu drsné, hrubé, zřízení negerskému podobné, změny totiž a přewraty, při čemž mnohdy w této tak zwané ztrnulé, zkamenělé Číně nejen dynastie, nýbrž i staw společenský w základě swém se měnily a wšechno jinau kolejí se ubíralo. Poněwadž se to čínských dějů týká, w krátkosti je zde položíme.

b. Děje čínské.

Pomineme panowání báječných wladařů, kteří byli co bohowé nad Čínau wládli, neb to w čínské bohoslowí náleží; i bez doby této, dle udáwání čínských letopisců tak jako u Indů mnoho millionů let trwawší, jest čínský národ jeden z nejstarších, který se připomíná. Teprwa as tři tisíce let před Kristem počínají wychazeti jednotliwé poblesky na předwěkau noc, wystupuje Fo-hi (3100 před K.) co wzdělawatel ještě surowého, diwokého národu. O něm se wyprawuje, že lidi učil stawěti chaty a mosty, hedbáwnictwí a obchod wésti, w manželstwí žíti, zkrocených zwířat ke swému prospěchu užíwati atd. Dle toho obywatelé Číny, jsauce beze wšech zákonů ano i bez krowů, byli ještě w auplně diwokém stawu, bez wůdce a ředitele, a jinak zdwořilý Čiňan prawil později, že když nikdo nad diwokau Čínau newládnul, tenkrát bohowé wládli. Za Fo-hi nastala hrozná powodeň, spůsobená dle čínských letopisů od zlého ducha Kung-kunga, jsaucího s Čuan-ehiem w boji o wládu swěta; Kung-kung zatraubil na swůj roh tak silně, že slaupy *nebeské rozkotaly* se a země trhala a pukla, načež wody

zaplawily zemi, Fo-hi wšak se ochránil. As o osm století později udála se druhá powodeň za časů císaře Jaa r. 2300 před K.; wody Hoangha spojily se s wodami Jantsekiana, a zpausta byla wšeobecná. I radil se Jao se schopným stawitelem Pe-koenem, by se wody Hoangha jistým wedly řečištěm, kteréžto záhé a na weliký již pokrok ukazující pořádání Hoanghowa běhu tím nějakého nabýwá důwodu, že na této řece ležící krajiny Šen-si a Šan-si nejdříwe byly wzdělány. Prokopáním hory Longmenu nabyla tato ještě za našich dnů drawá řeka wolného průchodu k moři, pralesy byly páleny, bahna wysaušeny, průplawy zřizowány. Do tohoto úžasného boje se žiwly a drawci klade powěst již také žiwel duchowní, neboť s Jaem počínají se knihy Šu-king. Položil-li již Fo-hi swými zákony nějaký základ státnímu žiwotu, tím wíc stalo se to mocnějším wýwinem duchowní síly za panowání Jaa a jeho nástupců Šuna a Jua. Nestálý, kočující lid nabýwaje stálosti přemáháním přírodních žiwlů, utkwíwal w půdě a w rodinných swazcích, a duchowní přewahau wýznační mužowé stali se jeho rádci, řediteli a wladaři we spůsobu *patriarchálním*. Wodám a pauštím wyrwaná půda úrodná byla dělena mezi rodiny, a nejstarší členowé řídíce záležitosti domácí, byli poddáni králi co swému otci, nejwyšší hlawě. Že Fo-hi, ani Jao, ani blízcí jeho nástupcowé nad weškerau Čínau w nynějším smyslu nepanowali, netřeba snad důkazu. Od pramenů Hoangha, od hor Kuen-lunských sestupující lid plemene toho usazowal se nejdříwe na prostředním Hoanghu, w krajinách Šen-si a Šan-si; zde nastal prwní pokrok a další wýwin, zde byl okres jmenowaných panowníků, wladařů nebojowných, patriarchálních. Díme *nebojowných*, neboť za císařů z dynastie Hia a Šanga, za prwní dwě dynastie čili rodokmeny udáwaných, nebylo podlé čínských letopisů až do nastaupení třetí dynastie Čeu-ské r. 1122 před Kristem skoro žádných wálek zahraničných, a pokoj domácí byl jen dwakráte změnau w dynastiích zrušen. Ohromné prostory čínského swěta byly zalidňowány a wzděláwány w takowém míru a pokoji, že nastalé snad různice a swáry domácí dějepisného zaznamenání nebyly důstojny; byla to dwautisíciletá doba orby a upewňujících se rodinných swazků;

byliť přemáháním drsné přírody členowé rodiny nuceni pilně rukau přičiňowati, wěrně při sobě státi, a w rodině wywinula se ona otcowská moc, kteréž děti bez wýjimky podléhaly, jsauce až na konec žiwota pauhými nástroji wůle otce, kterýž i po smrti co strážný duch o pomoc se wzýwal. Byla to doba státního hospodářstwí, staraní se o potrawu, neboť dle čínského rozumu jest potrawa nebem lidu. Nicméně toto pauze materiální úsilí bylo prowíwáno Taem, učením o nejwyšším rozumu, kterýmž, ať z Indie přišlo aneb w samé Číně swůj mělo půwod, již duchowní narůstala křídla, a národ nad pauhé žiwočení se powynášel. Naplňowala se tedy Čína *lidem, potrawau,* t. j. wšemi prostředky k dobýwání jí, a *Taem,* t. j. silau duchowní, třemi jednateli, jimiž, wrcholu swého došlými, rozmanité wznikají změny w osudech národů. Poslední císař dynastie Šangů byl na místě patriarchalního wládce krutý tyran a rozkošník. Sewerní barbarowé, w dějepisu známí Hiongnowé, počali, jako sokol swau kořist, obletowati lidskau pilností požehnanau Čínu; jim bráníw se We-wang, maudrý kníže krajiny Čeu-ské, zároweň rozmařilému wládci a pánu swému wýstrahu dáwal před reptáním národu na zhýralost a krutost jeho. Když nic neprospělo, Wu-wang, syn knížete We-wanga, na hlas lidu wstaw, táhl proti swému císaři, zwítězil a od druhých knížat za císaře uznán byl. I stal se takto zakladatelem nowé třetí dynastie Čeu-ské, čili tak zwaných Wangů, kteří nad Čínau, aspoň nad sewerní, 900 let panowali.

Nowý nastal žiwot, nahromaděním pozemských statků a zmnožením obywatelstwa tuze bujný, než aby předešlá patriarchální jednoduchost a prostota mrawů byla se mohla zachowati. Zmáhal se obchod a luxus: zlatohlaw, perle, drahé klénoty a oděw hedbáwný počaly se nositi, nádhernost panowala u dworů knížat co králowé žijících; města se množila, a zřizowáním škol přibýwalo i síly duchowní. Že místo žiwota jednoduchého staw nastal rozmanitější a poměry lidské této společnosti zapletenější, potřebowalo i řízení wíce důwtipu: jednotliwí mužowé musili se oddáwati wýhradně tomuto zaměstnání, a tím zakládala se *wláda učených.* We zbujnělém žiwotě Číny ochablo wšak již záhy

úsilí panowníků této dynastie; wedlé domácích různic, wedlé převratů, wraždě bratrů o trůn se rwaucích, wedlé nátisku poddaných, činili diwocí a laupežiwí Hiongnowé od dewátého století pořád mocnější autoky na Čínu, tak že sewerní knížata, kteří nájezdy jich nejwíce jsau trpěli, pro nedbalost panowníků sami o spásu krajin swých pečowati musili; i prohlašujíce swau samostatnost, uzawírali mezi sebau spolky a smlauwy proti barbarům, i též sami proti sobě wálčili, tak že Čeu-skau dynastií, na okamžení, jak se zdálo, wzniklá jednota krajin čínských opět se rozpadla. W každém ohledu nastala auplná revoluce; nawalená síla oněch tří jednatelů protrhla wšecky hráze minulého žiwota; nejhlawnější byl ale přewrat we smýšlení; rodinné swazky se trhaly, syn sáhal na otce, poddaný na knížete, a Taowci, oni staří mudrcowé, byli od mládeže wysmíwáni jako zpozdilí blaudkowé, a poslední slawný mudrc starého učení, Laotse (nar. 604 před K.) ušel w samotu, dosti síly w sobě necítě, by odolal bauřliwým příbojům zkažených mrawů. Sílu wšak w sobě cítil mladší jeho společník, zároweň slawný Konfucius, jenž z dynastie Šangů pocházeje, léta 552 w knížetstwí Lu se narodil. S nadšením ztráwil wěk swé mladosti zkaumáním starožitností swého národu a poznal, že jen obnowením předwěké prostoty a jednoduchosti mrawů blaho a sláwa národu znowa může zawítati. On neodešel w nečinnau samotu; jako muž postawil se naproti morní wichřici, kteráž korunu i kořeny národního stromu k wadnutí přiwodila. We wíru, w kterém probuzené síly národní prawidelný běh zanechawše, jako wzteklé wlny bauřily, nahlédnul Konfucius, že by učení starých Taowců, náprosté, subtilné skaumání nejwyšší bytosti a tworstwa jejího marné bylo a ne na místě swém; nahlédnul, že na samý kořen zlého sáhnauti a rychle wyrwati se musí, nemá-li národ níže klesati; *člowěk* stal se wýhradně předmětem jeho učení, a *rodina* byla mu wzorem wšech poměrů člowěka; zbuditi onu starau, z kořen wywrácenau mysl rodinnau, a to samé w celém státu prowésti, zdálo se mu nejhlawnějším aučelem. I chodil se swými žáky pozdní tento potomek wyhaslé dynastie ode dworů knížat ke druhým, hlásal učení swé, i hlásal je hluchým. W knížetstwí,

kde se narodil, stal se ministrem, země kwětla pod jeho správau, byl wšak wypuzen od tanečnice. Wšady byl wysmíwán a tupen — lásky dosáhl jen u žáků swych. R. 478 zemřel we swé dědině hořem nad wlastí. Od něho sebrané knihy King, swaté knihy Čiňanů, staly se dědictwím národu. Rodinná mysl, cnost, láska postawily se w Konfuciowi co obr welikán proti swým protinožcům, Konfucius klesnul, z jeho wšak popele wyniknul nowý fenix, jehoť učením byl přece dán směr národu Čínskému; čemu učil, přišlo w skutek, stalať se rodinau nejen rodina, w jednu ohromnau rodinu byltě změněn celý stát; nicméně byla to jen forma; jádro učení toho, ona předwěká prostota a jednoduchost mrawů se newrátily; nepřipauštěl tomu samostatný wýwin osob, nyní co *sobectwí* na jewo přišlý a i w těsných formách Konfuciowa učení přece zachowati se hledící. Konfucius chtěl sobectwí dobrým shasiti, místo co je dobrým zplameniti měl; úsilím jeho nezanikla osoba, nesplynula jako za čas prostoty a jednoduchosti mrawů w jedinau národní hmotu, jejíť činnost obrátila se jen k druhému pólu, w obor tmy, ač ji zakladatel nowé doby na wrchol swětla wynésti taužil. Žáci Konfuciowi hlásali stále a wšady učení mistra swého s takau roznícenau horliwostí, že knížata se jim a knihám jejich wzpírali, tak že mudrc Meng-tse we čtwrtém století před Kristem téměř poslední prawý hajitel starožitnosti byl.

Wedlé tohoto duchowního sporu zuřil mnohem úsilněji boj mezi knížaty, a možná říci, že za celé dynastie Čeu-ské Čína obraz rozerwanosti poskýtala; zwláště doba od r. 720 nazýwá se dobau »bojujících králů«, t. j. knížat samostatných, jenž za dynastie té slabými swazky jsauce spojeni a téměř auplné samostatnosti požíwajíce, mezi sebau wálčili; mocnější potíral slabšího, až konečně jen 10 samostatných knížetstwí neboli králowstwí se nalezalo. Že krajiny sewerní, w neustálém jsauce boji s diwochy asiatských wysočin, hlawně s Hiongny, nejdříwe se osamostatnily, již nahoře podotknuto; a že we wálkách těch samy se tužíce, nad ostatními krajinami přewahy nabýwaly, netřeba dokazowati. Ze wšech nejwíc wyniká knížetstwí Tsin w krajině Šen-si, kteréž r. 897 založené a od 722 samostatné, od

čtwrtého století přewelmi se wětšilo, tak že již Tsuang-Siang w aumyslu měl státi se Číny samowládcem; to wšak wywedl jeho syn (prawnuk?) Wang-čing, jenž po podrobení Číny jmeno Tsin-ši-choang-ti přijal. Jako Konfucius nejwětší mudrc, byl Ši-choang-ti nejwětší panowník čínský. Po třináctiletém úžasném boji byla Čína r. 247 před K. pod ním spojena, a nowá dynastie pod jmenem Tsinů počala panowati nad zemí, kteráž dle této dynastie Tsina nebo-li Čína od jinozemců byla nazwána.

Tsin-ši-choang-ti wyrwal zemi ze zmatků wěky trwajících. We třináctém wěku stáří swého nastaupiw na trůn swého knížetstwí, počal zbawowati se okolních soků a nepřátel; metal spory mezi knížata, by se potírali, a seslabených se zmocňowal. I widauce knížata, kam jeho zámysl čelí, spojili se proti němu — již ale pozdě — on wtrhnul do jich zemí, na hlawu je porazil a krajiny jich se swými spojil. Od seweru šel přes Hoangho k Jantsekianu, k tomuto jižnímu pomezí někdejší Číny, a odtud walil se co láwa k moři jižnímu, kde na ohromném prostoru tom přes 300 polodiwokých ještě kmenů si podmanil a zde co panowník weškeré nynější Číny stál. Mezitím w krwawém boji potřel i Hiongny, a aby Čína před jich lítými náběhy byla chráněna, stawěl po deset let pomocí millionů lidí onu 300 mil dlauhau zeď, jejíhož ukončení wšak se nedočkal, zemřew okolo 207 před Kristem.

Že čínská zeď jen mrtwau byla hradbau proti náwalu sewerních kočowníků, w pozdějším dějepisu bude ukázáno; že ale ostrowtipný Choang-ti přece ji stawěl, toho příčina může hledati se we hrubém ještě wálčení spůsobu dáwných diwochů, kteří na nájezdech snadno o zeď posádkami opatřenau co lítá zwěř se rozbíjeti mohli. Bez této zdi byla by jim cesta do Číny cele otewřena býwala. Hiongnowé w nynější krajině Ordů usadili se welmi pewně w záhybu Hoangha, kterážto krajina bez stromů hluchým pískem jest pokryta, země toliko pro lowce, hotowé na laupež wycházeti wždy a kamkoliw. I lákalať je aurodná a na rozmanitá zboží bohatá Čína, byliť od sídelního místa Choang-ti-ho, od Hien-šangu w krajině Šensi jenom 50 zeměpisných mil wzdáleni, a záhy již do ní wpády činili, w trwanliwých

wálkách ji pokořowali, tak že čínský dwůr na důrazné prostředky mysliti musil; stawěla se tedy proti nim ona památná zeď; památnější jest ale při tom jiná okolnost, s kterau se i u jiných národů, zwláště ewropejských potkáme, a která Číňanům wíce nežli zeď jejich proti diwochům prospěla, ano swým časem jakausi přewahu nad nimi jim opatřila, že totiž wedlé zdi zároweň i twrze, města a wesnice, žiwé tedy hradby, tak zwané marky, byly zřizowány, w nichž za času Choang-ti-ho as 100.000 lidí bylo usazeno. Obracel-li Tsin-ši-choang-ti zřetel swůj na surowé sewerní pomezí, nemenší byla jeho snaha o záležitosti domácí. Z kořen wywrátiw samostatná knížetstwí, rozdělil Čínu na 36 krajin, a spráwce nad nimi mohl panowník sám woliti a swrhowati. Říšskau půdu, od předešlých wlád pro jich potřeby užíwanau, prodal poddaným, a za to daň s půdy ustanowil. Na swých cestách užitečné sbíraje wědomosti o potřebách té neb oné krajiny, stawěl průplawy, hráze a silnice, čímž krajiny aužeji se spojily — a tak ony baučliwé síly, kteréž, prolomiwše hrázi předwěkého patriarchálstwí, za Čeu-ské dynastie we zmatku se potíraly, wzal tento welikán we swau uzdu a w kolej je uwáděl ku prospěchu národu a státu, spojil je *w mocnau jednotu*, která wšem pozdějším odolala wichřicím. A pro tuto jednotu máme za to, že Čína we swém wýwinu wyššího stupně nad Indií dosáhla, třebas její tělesné a duchowní síly takowé nenabyly žiwosti jako indické, kteréž samy ze sebe nikdý ani s takowau nebyly jednotu, by je před hrstkami cizích wedralců byla chránila. Wšickni podmanitelé Indie byli w Indii swrchu, byli pánowé, zachowali swé obyčeje, mrawy, náboženstwí; wšickni podmanitelé Číny utonuli w Číně, přijali její mrawy, obyčeje i náboženské obřady. Když byl Ši-choang-ti onu kácel stawbu, kterau staré obyčeje a zákony z jeho wlasti utwořily, když ony malé zahlazowal tyrany a starými powrhowal předsudky, wystupowaly baučné mraky nad obzorem jeho. On si wážil užitečných wědomostí, literatuře dáwal nowý wznik, za jeho doby wynašel se papír a psání štětcem, zamítal však učení Konfuciowců, neustále o starau prostotu a jednoduchost wolajících, a wíce klonil se k učení Taowců, we swém úsilí o staré časy takowau

horliwost na jewo nedáwajících. Nicméně když jeho násilnými převraty mnohý býwalý pán uražen, i lid stawěním průplawů, silnic a sterými pracemi weřejnými trápen byl, a hlasy w národu mocněji proti němu ozýwati se počaly, použili této příležitosti Konfuciowci, a hroznau zduli wichřici: potupné metali spisy proti císaři a jeho wládě, pochybowaliť i o jeho knížecím půwodu, weřejně wyzýwali ku powstání, jestli samowlády se neodřekne a feudalní zřízení, předešlau knížat samostatnost, neobnowí. I wida Choang-ti neuznáwanau snahu swau o dobré wlasti, powstal we swém hněwu, pány a státní auředníky sezwal k hostině — a na trůn se posadiw, žádal wšech, aby swé zjewili zdání o jeho wládě. Dle slow dějepisce Sematsiana, čínského to Herodota, wyjadřowal jeden chwálu, druhý hanu, až posléze ministr Li-se wystaupiw, we swé řeči hlawně proti učeným mluwil spisowatelům, že wěk starý a jeho různice zastáwají a s nynějším stawem a říši udělenym pokojem srozuměni nejsau; i nawrhnul: aby rozličný psání spůsob zrušen a budaucně jen w kraji Tsinském užíwaný potřebowán byl; aby wýtisky letopisůw, národních powěstí a zwláštních kronik, hlawně knihy Šu-king, po zemi se nalezající, byly spáleny; a kdoby o těchto knihách weřejně mluwiti, a chwálením starého wěku čas přítomný snižowati se osmělil, aby zahlazen byl i se swau rodinau. — Po třidcet dní byla Čína w knihopalnu změněna, wyjímajíc pauze knihy o lékařstwí, práwnictwí a orbě. Bylo prý i 760 učených w sídelním jeho městě odpraweno. A wše nadarmo! Teprw nyní zahřměla od spisowatelů proti císaři diwá bauře; sám jeho prworozený syn spiknul se proti němu — tu wšak Choang-ti w plné síle žiwota swého náhle zemřel, a plápol powstání najednau se wšech stran se rozžehl: hlawní město bylo drancowáno, císařowí synowé wražděni a kosti jejich předků z hrobů metány do swěta končin, až posléze w několika letech anarchie té s prostopášným synem Choang-ti-ho dynastie ta wyhasla; muž nízkého půwodu, Lieu-pang, zmocnil se samowlády a nowau dynastii, která 426 let panowala, pode jmenem Hanů založil.

Po zahlazení Tsinů nabyla Konfuciowa škola auplné přewahy. Weliký Tin-ši-choang-ti chtěl rozerwati okowy,

skuté z rudy předwěkých obyčejů a předsudků, a raziti Číně dráhu k dalším pokrokům. I proč se to jinak wrhlo? Jakáž toho příčina? Slepéhoť není osudu; přirozené, byť i mnohdy tajné síly působí w každém ději člowěčenstwa: w této ale čínské události jsau tyto síly zcela na jewě. Weliký onen přewrat we smýšlení za dynastie Čeu-ské, ono wyzauwáni-se ze staré prostoty a jednoduchosti, ani hrubě weliké hmoty národu se netklo; ta zůstala wděčna půdě swé, která po tolik tisíciletí ji žiwila, zůstala w dáwní prostotě a jednoduchosti mrawů, a tudy newyčerpaným stala se pramenem síly pro onu stranu, která nowému smýšlení, nowým obyčejům a mrawům prudkau wypowěděwši wálku, nowoty z kořen wywrátiti usilowala. I došla-li swého cíle a konce? Nikoliw. Klesl Choang-ti, zahladila se rodina jeho — ducha wšak nowoty, jíž po tisíc roků Čínau hýbajícího, nebylo lze wyhubiti. Stály tedy naproti sobě dwě síly, jenž po tolikém boji a zápasu konečně se smířiti a nowému žiwotu základ dáti měly. Sňatek byl uzawřen — sňatek nowého ducha se starau patriarchyní — plod jejich je nynější Čína. Dáwní prostota mrawů se newrátila, z učení Konfuciowa zůstala jen forma, duše odlítla — a nowý duch, jemuž klesnutím Ši-choang-ti-ho plodonosná hlawa se uťala, ten stanul starým krojem sepiatý, meze a formy sobě wytknuté neprorwal, a do nížin se ponořil k záhubě skwělejší stránky čínského člowěčenstwa.

Nowá dynastie, chtíc na trůnu se udržeti, musila smír oněch dwau stran, jež ani zahladiti lze nebylo, ani wyhnauti se jim, co možná podporowati. Leu-pang, jakožto císař Kao-hoang-ti čili Kao-ti zwaný, powolal Konfuciowce do swé rady za zemské auředníky a sám u hrobu welikého jich učitele pobožnost wykonáwal. Staré knihy Šu-king, jež plamen nezachwátil, přicházejíce opět na jewo, byly we školách wyswětlowány. Nowá dynastie přiblížila se ke starému zřízení poněkud i tím, že několik swých příbuzných a přátel samostatnými učinila knížaty, čímž arci později nastalé nowé zmatky a nepokoje úsilím samých Konfuciowců, kteří dříwe o rozdělení Číny křičeli, zase byly uspořádány a zdušeny. Když ale tito zemští auředníci we swém patriarchalním na lid působení sami po samostatnosti

taužili, musili Hanowé tomu odpor klásti; protož auředníky ty z jedné krajiny do druhé překládali, držení statků jim zapowídali a wšemožným spůsobem mezi ně a národ nedůwěru wrhali — patriarchálstwí zwonila se hrana, w prawdě ho wšak ani nebylo, aniž býti mohlo, kterého stáwati může jen na širých a málo lidnatých prostořích, obchodem hrubě nespojených, hustau, mrawy a zwyky rychle měnící lidskau společností nesewřených, jakož bylo za prwní dynastie, ne wšak za dynastie Čeu-ské a Han-ské, kde při zahuštění obywatelstwa wětší musila býti péče o zachowání řádu a společenských poměrů, kdež tedy wláda byla spletenější, na wojsko, placené auředníky a dwůr wíce nákladu žádající, protož i národ wětšími břemeny stížen byl; kde přibýwáním obywatelstwa půdy zároweň nepřibýwalo, a tudy klasy a owoce již nestačily zachowati patriarchálstwí w jeho ryzotě, nestačily odwrátiti chudinu, jejíž rozumowání duchu patriarchálnímu nejméně býwá příziwo. I otwírala se ústa ne pro učení Konfuciowo, ale pro pozemské plody, a již Kao-ti musil poddaným dowolit prodáwati sebe a swé děti do nucené práce, by jen žiwot zachowali; newolnictwí úžasně se zmáhalo, a pozdě, teprwa po osmi stech roků, za dynastie Tangů, bylo zase wyzdwiženo. W jaké nesrownalosti patriarchálstwí a nowý duch se nalezaly, nejrázněji ukázal čínský dwůr, sami čínští wladařowé, kteří dle stanowené Konfuciowy zásady měli býti wzorem a příkladem cnosti a jednoduchosti. Swlékajíc Čina staré prosté raucho, počala se odíwati w rozkoš a zbujnělost; swým časem poskytowal dwůr čínský nejskwělejší obraz asiatské zhýralosti. W ohromných palácích se ženami a kleštěnci ukrýwali se panowníci před očima národu; ženy řídily státní wěci, zmocňowaly se trůnu, kleštěnci prodáwali auřady, nejwyšší sami sobě zůstawujíce; wraždili císaře, hanobili a w zmatek uwáděli dwůr i zemi, a nejwětšími byli nepřátely učených, na zmar uwáděli jich rady a co zrádce pudili je ode dworů. W takowém spůsobu přicházelo Konfuciowo učení w skutek, w pauhé toliko formě; bylo ustanoweno pro poměry lidské společnosti, w kterých *se, aspoň* ohledem na částku obraušenější, nežilo, aniž žíti *mohlo.* Mnohý tedy hledal a nacházel čerstwější potrawy

w starém učení Tao-ském, kteréž nad pozemské záležitosti bylo wznešeno, k wyšším wedlo předmětům, a tak wedlé učení Konfuciowa se pěstilo a zachowáwalo.

Nicméně při wšech zmatcích u dworu a mezi zemskými hlawami, při wšem zápasu ducha starého s nowým nabyla Čína podrobením weškerých zemí a sestředěním weškeré síly a moci w jeden punkt za panowání Tsin-ši-choang-ti-ho přece již wáhy takowé, že na wýchodě asiatském prwní byla mocností, pod důraznými wladaři rychle z ochablého stawu wycházela a na wše strany se šířila. Panownik Wu-ti wládna od r. 141—87 před K. a podrobení jižní Číny dokončiw, wálečně wtrhnul do zadní Indie až k Bengalsku, kdež wýchodní toto pobřeží indické čínskau stalo se krajinau, kteráž později po odpadnutí čínských náměstků w říši Tonkinskau, Kočinčínskau a Kambodžskau byla změněna. A jako na jih, wyšel ten samý panownik Wu-ti i na západ do hornatých krajin, do šírých pustin diwokých Hiongnů. Spojením čínské moci za dynastie Tsin-ské a Han-ské byli tito diwoši i nuceni i příkladem tím powzbuzowáni, aby ostatní diwochy středoasiatských wysočin si podrobili a wětší nabyli síly naproti swým mocným sausedům. Od wýchodního moře až k horám Himalajským (k Mustagu) na západ zaujali Hiongnowé r. 161 před K. wšecky země a národy a 240,000 jezdců postawili blízko čínského pomezí w nynější zemi Ordů, kdež do Číny wchod je nejsnadnější a jediná dráha, táhnaucí se od západu mezi horami tibetskými a wysočinami mongolskými, tauto nejhroznější suchotau paušti Gobi. Zcela diwoká příroda wýchodo-tibetských a tangutských, w každém ohledu nejkolosálnějších hor, byla největší překážkau w obcowání národů západo-čínských s jiho-indickými a s obywateli tibetských wysočin; i w úžinách jsau hory ty od Kabulu až na jih do Číny tak nedostupné, že ku přechodu žebříky musejí se přistawowati; proto wždy, we wálečním i obchodním se stýkání, musily se obcházeti buď na jihu, kudy jsme již panownika Wu-ti-ho do zadní Indie táhnauti widěli, buď na seweru podotčenau úžinau do Persie, nejhlawnější čarau wáleční, po které s jedné strany *západ a sewer* asiatský, s druhé čínský wýchod wálečně

bauře na se walily, a na které Wu-ti a Hiongnowé proti sobě šli. Okolo roku 121 wnikl Wu-ti až k jezeru Lopskému a nepřátelům Činy zasadil tak welikau ránu, že se pánem stal oné w nitro Asie wedaucí dráhy, podlé které pewná stawěl města a na západě na řece Ili a Jaxartesu swazky uzawíral s národy, k nimž před bojem již posly odeslal, by Hiongnům nápomocni nebyli. Tauto ranau a wniterními nepokoji slabli Hiongnowé neustále, a tím wíce, když s Činau sausedící diwoši činské přijímali mrawy a spůsob žiwota, sewernější pak, okolo léta 89 po K. ještě jednau proti Čině powstawše, w Altajských horách nad řekau Irtyšem poraženi a na západ rozptýleni byli, kdežto se prý pod jmenem Hunů opět zjewili.

Nyní byla Čína panující mocí i nad wnitřní Asií, mocí, kterau pewná města a posádky, čínské obywatelstwo a obchod udržowaly. Činíme zde zastáwku w čínském dějepisu, ku kterému se později zase wrátíme. Jednoho však wýjewu, na čínský národ weliký působ měwšího, musíme ještě podotknauti, a sice *náboženstwí Budhowa.* Když bylo učení to as 1000 let před K. z indického žiwota wyniklo a w tisíciletí tom hlawně po Tibetu a dále po wysočinách asiatských se šířilo, tu okolo časů Kristowých otewřela se mu brána i do Činy. Snadno dá se pochopiti, jak Čína starým učením Taowců a Konfuciowců nasycena i rozerwána, docela při lhostejnosti panowníků pro jedno i druhé učení to, w náboženském ohledu nowé potrawy žádostiwa a po utišení politických bauří s diwochy nowého rozjímání wěcí těch schopna býti mohla. Při tisíciletém, ač nehrubě welikém obcowání Číňanů s Indy mohla se přece o slawném učení Budhowě roznésti powěst na daleký wýchod, ono wšak newniklo tam dříwe, než když císař Ming-ti w polowici prwního století po Kristu posly do Indie odeslal, aby do Činy bylo wštěpeno — na zkaženau pláň ještě zkaženější wrub — neboť nyní z Budhowy oprawy stala se neprawa, z kněží zahálčiwí mniši, a ti táhli do Činy, a Číňané putowali do Indie pro obrazy, ostatky a knihy, kteréž walně na čínský jazyk se překládaly. Kněží Budhowa učení, tak zwaní boncowé, byli wšech státních břemen zbaweni, stát a osoby saukromé stawěly jim tisícero klášterů a krásných

pagod, učení jejich šířilo se rychle, ačkoliw weliký nacházelo odpor u Taowců a Konfuciowců, jimž tito blauzniwí, leniwí, žebrawí, potem dělníků se žiwící a w bezženstwí wěk swůj tráwící mnichowé hrůzau byli a oškliwostí. Zauplna měli býti zahlazeni; a wšak přes wšecko napotomním pronásledowání udrželi se po tu dobu, a již záhy z weliké části přispěli ku klesnutí čínského národa, sami we wážnosti u lidu klesajíce.

Zanecháme teď čínský národ, který w očích Ewropana jako w kleci zawřený, hluboce klesl ý, nepatrný jest; ačkoliw zase w očích Čiňana Ewropa jen západní jest krajinau nebeské říše, nad níž pro chudobu newládne mandarin, ale chanowé dle spůsobu Kalmyků; zanecháme zemi tu, o níž i důwtipní lidé wyskaumati hleděli, proč po čtyry tisíce let bez proměny zůstati mohla, kteří wšak jen tu maličkost přehlédli, že událost sama prawdiwa není. Měniltě Čiňan swé zásady, obnowowal swá ustanowení, rozličné uwáděl wlády, zdokonalowal se we swém spůsobu, a dějepis jeho má téměř ty samé doby, jako dějepis wládních forem u wšech skoro národů.

3. *Egypt.*

a. Útwor země; prwní obywatelé; Meroe.

S Lunných hor a z krajiny Habešské přichází řeka Nil, která každoročně nad břehy wystupujíc, na 135 mil před swým austím údolí jedno zaplawuje a zúrodňuje. Jest to Egypt, Nilem nejen nanešená, nýbrž i z části utwořená země, neboť dolení Egypt, dwěma řeky té rameny obklíčený a řeckému písmenu delta *(Δ)* podobný a protož i delta zwaný, jest docela útwor poswátného Nilu. Dwa tisíce let před Kristem nebylo ještě doleního Egypta neb tak zwané delty, a mnohem wýše bylo ještě hojně močálů a bažin. Možná tedy míti za prawdu, že Egypt teprwa se twořil, když w rozlehlé a pewné Asii člowěk dáwno žiwočil a společnosti zakládal. Jako Herodot prawí, že delta dar Nilu jest, to též říci možná o celém as tři míle širokém a 800 čtwerečních mil obsahujícím údolí Nilském, od

Assuanu až ku Kahiře. Každý rok usazuje se nowá wrstwa země tak prawidelně, že we stu létech wždy třetinu ($^3/_8$) jednoho střewíce obnáší. Wšecky staro-egyptské wesnice a města byly na umělých terasích z rumu wystawěny, a rumu toho bylo u města Theb na 18 střewíců zhlaubí, kdež teprwa na půdě z Nilu nasazené spočíwal, a Theby na něm stawěti se počaly. Od prwního základu města zwýšilo se tedy údolí Nilské o 18 střewíců během as 4800 roků aneb 3000 let před Kristem. Powážíme-li pak, ze Theby nejstarším městem w zemi té nebyly, nýbrž Elefantina, město nad Nilem ještě wýše ležící, můžeme aspoň poněkud tušiti neobyčejné stáří obywatelstwa hořeního Egypta, což docela se srownáwá se zpráwami starobylých národů, jak řeckého, tak hebrejského, dle kterých nejen upewněnau společnost nýbrž i dosti wysokau wzdělanost země na nejzážším obzoru widíme. Ze wšeho dá se mysliti, že Egypťan praobywatelem země té nebyl, ale že odjinud přicházel, dle okolností w ní se usazowal a ji wzděláwal; se dwau toliko stran mohl Egypt nabýti osadníků, od jihu a od seweru; od západu nikdo nepřicházel aniž přichází: odtamtud walila a walí posud africká paušť zhaubné wlny piskowé, až Nilské údolí zaplawí a se swými družicemi na Rudém moři, w Arabii, Persii a w Mongolsku, od Atlantu k welikému oceánu, se spojí, jestli lidským přičiněním nějaká přítrž tomu se neučiní. Od wýchodu pro nebezpečné auskalí Rudého moře a skalnaté pauště až k údolí Nilskému byla cesta w tu zemi méně schůdná, nežli od seweru. Zbýwá tedy cesta od seweru, ze zemí asiatských od Eufratu a Tigru, kde w pračase wětwe Indického a pak Semitického plemene se rozložily a Egypt s té strany zalidňowaly, jakož i cesta od jihu, odkud obywatel Afriky, nepochybně plemene Negerského, Nilem jsa weden, snad dříwe do Egypta sešel, než obywatel přes úžinu Suezskau přicházející. A w skutku mluwí se o dwau rozličných barwách starých obywatelů Egypta; Aeschylos a Herodot o načernalé a wlnowatých wlasech, a spisowatelé hebrejští prawí, že nebyli barwy temnější nežli Hebreowé sami. Ethiopan tedy a sewerní Asiat, nepochybně plemene Indického a Semitského, byli prwními obywateli Nilských břehů, až během času pomí-

chání těch plemen nastalo a třetí wzniklo, barwau a jinými tělesnými známkami u prostřed stojící.

Ačkoliw Egypt nepochybně prwního obywatelstwa, a sice negerského, od jihu nabyl, zdá se přece dle nejnowějšího zdání, že wzdělanosti swé od seweru došel. Podlé přirozeného twoření země egyptské sestupowal Neger po Nilu dolů, jak mile se úrodná země nasazowati začala; a poněwadž hoření Egypt dříwe zúrodněn byl, než dolení, postawil w něm člowěk, od seweru přicházející, známky swé wzdělanosti dříwe, nežli w krajinách blíže Středního moře; nebo dle dáwnowěkých zpráw bylo město Memfis sice staré, starší ale města po Nilu nahoru, jako Theby, Elefantina, až někteří tomu chtěli, že město a stát *Meroe* zwaný, w Ethiopii nad Egyptem ležící, kde se Nil a řeka Astaboras pojí, nejstarší byly i swau wzdělaností.

Od Assuanu, staré Syeny, posledního města hořeního Egypta, počíná se krajina pustá a hornatá, Nubie; Nil pění se mezi černými žulowými balwany, co kow skwělými, z nichž staro-egyptské uměni swé chrámy, obelisky, rakwe a pyramidy twořilo. Během dlauhých století zdá se, že paušť nad mnohými kwětaucimi městy dobyla wlády a Nil úrodnau prsť odplawil. Posud widěti ohromné kamenné hráze, nyní zanedbané, mnohé skwělé řiceniny, na něž každým krokem se přichází co na zřejmé důkazy, že někdy lepší a šťastnější pokolení zde bydlelo, ješto zatím teď bídné jenom chaty widíme. Dále po Nilu zhůru w krajině Dongolské nalezají se posud dwě kolosalní Memnonowy sochy; po chrámu wšak jimi ozdobeném není památky. Pak o něco wýše přicházíme ke stoku Nilu s Atbarau (Astaboras). W této zemi, we státě Meroe, od starých spisowatelů též ostrowem jmenowané, nacházíme město mrtwých, nepochybně hrobky někdejších králů; as 1000 kroků od Nilu widěti řiceniny, jež cestowatelé za rozwaliny welesláwného Meroe mají; patnácte je zde pyramid a základních zdí osmi chrámů — pyramidy jako egyptské. W podiwu a úžasu stojí cestowatel u prostoru, obrowskými řiceninami a rumem pokrytého, u zbytků starého Meroe. Nicméně jako w Memfisu, tak i zde sotwa nalezti památku některého paláců neb chrámu, drawcowé jen rejdí w říce-

ninách, a bílý pískowý kámen zčernal žhawými paprsky slunce. Němě pase teď Arab zde stáda swá, mezi ostatky mocného národu, po němž jenom chrámowé smrti a pyramidy staly se nesmrtelnými. Egyptským hieroglyfům rozuměli jen kněží, w Ethiopii wšak dle Diodora i lid; a stejně jewí se tu i sochařstwí, malby a pyramidy, což w Egyptě owšem wětšího zdokonalení a ohromnosti dosáhlo. Zdali prwní puky wzdělanosti w Egyptě samém wznikly čili odjinud tam wštěpeny byly, o tom z dokonalejšího poznání žiwota egyptského wětší nabudeme jasnosti a té přeswědčenosti, že wzdělanost ona indického jest půwodu.

b. Příroda a člowěk; prwní státy.

W Egyptě příroda málo, lidé wšecko učinili; Nilem nasadila se toliko úrodná prsť, a co na ní se nalezá, jest wýtwor nejwyšší lidské pilnosti: prwopočáteční chaty a pozdější ohromná města, průplawy, jimiž pro nedostatek dešťů, i w dolením Egyptě wzácných, prsť ona wlažiti se musila, a ti welikánowé stawitelští, pyramidy, chrámy, obelisky a sfinxowé, to wšechno jest dílo nadobyčejné snahy lidské, jelikož příroda w samém údolí Nilském nijaké pomoci, nijaké látky k wywedení stawitelských obrů těch neposkýtala. Odjinud, z Nubie a z lomů na Rudém moři dowážely se kamenné ty balwany, aby břehowé poswátného dárce diwů plnými stawbami se krášlili. Na Nil, na toto lůno egyptského žiwota, obracela se wšecka péče, wšecko úsilí obywatelstwa. Musíme wšak za to míti, že údolí Nilské za dáwných wěků širší bylo, než nyní, neboť myslti nelze, aby Faraonowé (králowé) egyptští byli sláwu hledali w tom, by zwítězili nad přírodau, ješto jinak nemožno wyswětliti ony skwělé stawby dále na západ u prostřed moře pískowého, kde starých staweb rozwaliny z písku strmí, kde se putuje nad městy, ježto někdy lidem za obydlí slaužila, kde owocné stromy a polni auroda wlály; i jest prawdě podobnější, že hluchý písek nad žiwotem přírody i lidí tady swoje wítězstwí hlásá, a hrozná Libycká paušť se blížila ku kořisti sausedů, až ji schwátila a pořád ještě schwacuje. Ono wšak údolí, jak nahoře wytknuto, jest posud

zachowáno — we mnohém ohledu co němý, newyzpytatedlný pomník býwalé welikosti a sláwy.

Ačkoliw Egypt za našich dnů rostlinami tak hojně pokryt není, jako za minulých wěků, přece obili a zeliny wšeho druhu, cukrowá třtina, papyrus, kwětina lotos, bawlna, jižní owoce atd., potom palmowé lesy, tamarindy, akacie a zwláště přemnoho růží, ozdobují zemi tu co nejbujněji; paliwo a kowy chybí skoro docela; mimo mramor, žulu, natron, sanytr, jest málo jiných užitečných nerostů. W tuze teplém podnebí tom, kdež i welmi chladní dují wětrowé, zemětřesení a krupobití neznáma jsau, za to wšak mor, oční nemoci, kobylky a myši obyčejně obywatelstwo sužují, žije též lew, tigr, hyena, šakal, wlk, liška, žirafa, ibis, jenž hady w Nilském kalu požírá, krokodil, promyka (ichnewmon) atd. Na tyto rostlinami bujně pokryté břehy přitáhše z Ethiopie přede wšemi jinými obywateli diwoké hordy kmene Negerského, staly se tu rybáři a pastewci, a w bažinatém, porostlem údolí téměř prwní razili a ušlapáwali cestu později přišlým obywatelům sewerním, kteří w čele swých kněží osady zakládali a ze skalných slují a jeskyň po obau stranách Nilu, prwním obywatelům za autočiště slaužících, swá obydlí a bohům chrámy stawěti počínali. Jest beze wší pochybnosti, že w hořenim a středním Egyptě mnoho malých států kněžských již bylo wzniklo, prwé než dolení Egypt moři auplně wyrwán byl. Jmenují se státy: Elefantina, Theby, This čili Abydos, Heraklea a Memfis, a w dolením Egyptě státy pozdější: Tanis (Tsoan), Bubastus, Sais, Mendes a Sebennytus. W šedé minulosti a nejdříwe dosáhly Theby (w biblí No-Ammon) nejwyšší moci a sláwy w hořením a w středním Egyptě, později přešla tato moc na stát Memfiský, tak jako napotom a až posud we dolením Egyptě Alexandria a Kahira nad celým Egyptem wládnau.

c. Forma společnosti.

W staro-egyptských státech kněžských bylo obywatelstwo dle Diodora Sicilského rozděleno do pěti tříd neboli kast, a sice do kasty kněží, wojáků, umělců, rolníků a řemeslníků a pastýřů. Král, kněží a wojínowé byli wýhradní pánowé země; prwni část náležela kněžím, aby sebe a swé

rodiny žiwiti a náklad na weřejné služby boží zaprawowati mohli; druhá králi a třetí wojínům co země obhajcům. Kněží, prwní zakladatelé států, byli nejhlawnější pružinau státního stroje, wšeho zemského řízení. Král sám, dědičný aneb z kněží neb wojínů wolený, stáwal se jich řádu členem, zaswěceným w jejich učenost a tajemstwí, a we wšech státních záležitostech rady od nich nabýwal. Wojínowé, jichž počet as na čtyry sta tisíc udáwán, nesmějíce jiných prowáděti řemesel, cwičili se pauze w umění wálečném, jak otec, tak syn — dědičně; chwálí se jízda jejich a sestawowání wojenských wozů. Proti zahraničnému nepříteli bojcwali však wojáci ti zřídka šťastně; za příčinu udáwají se práwě nadřečené wozy w zemi, průplawami naplněné, a těžké odění, jako jsau byly jejich přílbice a ohromné štíty. Také možná z toho uzawírati, že wojenské zřízení takowé dříwe stáwalo, než i průplawy. Jelikož ale staří Egypťané při wšem ohromném počtu wojínů, dobýwawým a bojowným nebyli národem, z toho patrno, že wojenská moc pauhým byla nástrojem kněží, aby zřízenau wládní saustawu swau a pořádek přede wším autokem lidu zachowali; neboť nemohli se nadíti, aby ostatní kasty, rolníci, pastýři, též dědičně ke hrudě zemské upautaní a do žádných občanských záležitostí míchati se nesmějíci, w nedostatku wojenské moci o nějakau změnu stawu swého nebyly se pokaušely. Mimo tyto kasty byly též zawržení lidé, k nimž hlawně pastýři wepřů náleželi. Lidé ti, s nimiž nikdo neobcowal, neměli žádných občanských práw, a do chrámů wstaupiti nesmějíce, byli náboženské potěchy zbaweni. Protož konečně potupená tato kasta proti ostatní společnosti zemské pobauřila se a w nedostupné zabrala se močály, kde powěstný založila stát laupežníků, kteří dlauho zemi pustošiwše, teprwa od Římanů auplně byli přemoženi.

d. Náboženstwí egyptské.

Jako wojínowé, rolníci a pastýři we swém řemesle, jemuž syn od otce wyučowán byl, weliké obratnosti dosáhli, tak i kněží, tito wladařowé země, na mnohá století uměli wládu a náboženské učení swé upewniti. Při egypt-

ském náboženstwí, jak později we swé dokonalejší způsobě se projewilo, nemůže owšem o žádném hrubém fetišnictwí býti řeč, nicméně přece nalezáme, že staří Egypťané smyslowým předmětům božskau wzdáwali úctu, wzýwajíce kwětinu lotos, která mimo krášlení břehů Nilských též zrna ke chlebu a cukrowau šťáwu poskytowala, ctili ptáka ibise bílé barwy, wolně po ulicích mezi lidmi chodícího, neboť jen černé barwy jeho druh welikým byl hubitelem hadů, žab a jiného hmyzu w kalu Nilském; ctili kočku, kteráž pole od nesčíslných nepřátel čistila, owci mléko- a wlnodárnau, přede wším ale krávu a býka apise, silného pomocníka při wzdělávání polí. Obyčejná náklonnost k užitečným zwířatům byla powýšena w úctu jak u jiných národů, tak u Egypťanů. Byl to přirozený základ dalšího pokroku, prwní wýwin uctiwého citu — swětlá jeho stránka; neboť staří Egypťané ctili i škodná zwířata, hada, krokodila, wlka, lwa, myš atd., ze strachu, chtíce prokazowanau úctau zhaubnost jejich odwracowati — temná stránka. Že w tom neb onom státu obywatelé užitečná, w druhém škodná zwířata ctili, nastáwala mezi nimi jakási náboženská žárliwost, ano i nepřátelstwí. Možná, že těmto fetišům wznik dal již obywatel Negerského plemene; bylať to w Egyptě wěc tak přirozená, že další náboženská stawba na tom spočíwala, a základ ten ani w pozdějším čase wywrácen nebyl; neboť, když jistý Říman kočku náhodau zabil, ani král, ani strach před Římany nezachowali mu žiwot před chatrau. A když za Ptolemea Lagowce býk apis (wždy nejkrásnější wyhledaný a dwadceti sedmi známkami od jiných se lišící) we wysokém stáří zemřel, byly ohromné sumy na jeho pohřeb wynakládany. Hlídání poswátných oněch zwířat stálo též mnoho peněz; také přinášely se jim nejwětší pamlsky, byliny we mléku wařené, koláče w medu zadělávané, husí maso pečené a wařené; osoby nejwyššího důstojenstwí při nich auřadowaly, což důkazem, že wladařowé země nehrubě dbali o wywrácení wýnosných fetišů. A nejwětší fetiš egyptský, Nil, jest posud w poswátné úctě.

Na tomto základě stawěno dále; *Osiris*, nejwyšší bůh Egypťanů, z počátku w podobě Apisowě wyobrazowaný,

nabýwal přikládaným sobě żezlem a okem známku wyšší moci a prozřetelnosti; wyobrazowal se též we podobě sokola, a později, když náhledy wíc byly očištěny, zcela w lidské postawě. Byl to obraz nad Egyptem wždy jasného a blahodárného slunce. *Isis*, w podobě ženské s krawskými rohy na hlawě, cimbál w prawé a džbán w lewé ruce, wyobrazowala se co náplň żiwota. Pod tím obrazem ctili Egypťané též lunu. *Horus*, syn obau, co kojenec u prsau matky swé, wyobrazowán se sokolí hlawau. W těchto třech bozích možná pozorowati tři weliké děje egyptské přírody: w Osirisu základ wšeho skutečného, fysickau příčinu wystupowání Nilu, w Isisi żiwotodárnau záplawu samu, a w Horusowi plod jejich, aurodu země. Dle udání některých dějepisců měla tato téměř pozemská trojice swůj základ w trojici wyšší, kterau představují bohowé *Ammon*, duchowní swětlo, *Moth*, noc a matka třetí osoby *Konse*, kterýž rozumnost značí. A wšak i trojice tato měla swůj půwod we wěčné lásce, kteráž z prwopočáteční směsice wyplynula. Jak widěti, měli staří Egypťané náhled nejwyšší bytosti, která též podlé některých (Jamblicha) ze tří rozdílných zásad sestáwala, a sice byl Eikton wěčnau základní zásadau, Emef nejdokonalejším duchem a Ftha slowem, z něhož ostatní wěci utwořeny jsau; z Eiktona wyšly obě druhé zásady. Z této tedy prabytosti wynikla láska, z té pak trojice Ammon, Moth a Kons, a z té zas trojice Osiris, Isis a Horus. Tyto bohy možno poważowati za hlawu onoho labyrintu, w němž bohowé egyptští na jewo přicházejí. Rozdělují se pak též na dwě třídy; k prwní náleží osm welikých bohů, z nichž jen Mendes a Leto (Pan a Latona u Řeků) známi jsau, a k nimž prý i Ftha (Vulkan), Helios (Apollo), Bubastis (Diana), Neith (Minerwa) a Ammon (Jupiter) patřili. Ke druhé náleželo dwanáct bohů, mezi nimi Herkules. Z bohů prwní a druhé třídy pošlo pak ještě mnoho jiných, do třetí třídy počítaných, hlawně osoby lidské, za dáwných wěků zemi a národu użitečné, ježto později do třídy bohů byli powýšeny.

Jako dobré úkazy přírodní za aučinek dobrých bohů *se wykládaly*, tak i zlé přičítány bohům zlým, jichžto nej*hlawnější byl* Tyfon, bratr dobrého boha Osirise. Zhaubný,

wysaušející witr pauště byl jeho dech, horké páry serbonského jezera jeho wýzew; moře stálo pod jeho wládau, neboť je často na dolení Egypt wypauštěl, slaná woda mořská byla jeho pěnau; on posílal wedro a nemoci do země, a Israelité, jež Egypťané za auhlawní nepřátely měli, byli jeho potomci.

Jelikož starých Egypťanů náhledy o božstwu w žádných knihách, jako jsau u Indů Wedy, Ramajana atd., u Číňanů spisy jejich mudrců, nám se nezachowaly, a hieroglyfy nijakého swětla neposkytují, aneb jen přeslabé, nelzeť tedy jiného o něm pronésti usudku, leč jejich wlastní, jejž byli na chrámu Saiském napsali: »*Já jsem, co jest, bylo a bude: mého záwoje nikdo neodhalil.* Že Egypťan tak jasné náhledy o božstwu měl jako Indowé, nebude snad již dle řečeného weliká pochybnost; neboť i náboženstwí jest wůbec indické; nejhlawnější představy Indů o božstwích, jak jedno ze druhého plynulo, nalezáme zase w Egyptě, ano můžeme skoro za to míti, že ty a takowé náhledy Egypťanů o mnoho byly jasnější, nežli samých Indů, neb dle našeho wědomí není w náboženstwí indickém nikde heslo Saiského chrámu tak swětle proneseno, a přece obsahuje tato záporná sada mnohem wíce rozjímání, přemýšlení a zpytowání neobsažitelné bytosti, nežli w prwním zápalu utwořená o ní představa Indů. Jakž ale dají se potom wyswětliti obau náboženstwí různí wýsledkowé? bujarý žiwot indický, kterýž, byť ne parii, přece nesměrné obywatelstwo wyšších kast rozehříwal, tolikeré plody wědecké a básnické na swětlo wynesl — a onen egyptský žiwot zahalený, temný, jako w podzemním ukrytý chrámu, do kterého newnikla záře swětla, žiwot, kterýž ani u wšech národů wynikajících puků milostných písní a zpěwů nezplodil, tím méně Ramajanu, Mahabaratu, kterýž jenom skály stawěl a w ně nemluwné, neodhalitelné tesal známky, ku kterým klíč we hrobě dáwno klesleho národu odpočíwá! Owšem nejinak, než že weškerá wzdělanost w Indii přese wšecky kastní přihrady přece žiwlem byla *národním*, w Egyptě ale jen *wládním*. Wětew Indického plemene přišla do Egypta, se swým braminským dědictwím, a w potřebných žiwota wědomostech zběhlým mužům nebylo nic snadnějšího, než

ono ještě žiwočící obywatelstwo k sobě nakloniti, a po wěky trwalé wlády nad ním si wydobýti wyučowáním, jak by na úzkém pořičí Nilu nejsnáze mohla býti zřízena žiwnost lidí. Stalo se to na spůsob čistě braminský. Oswícení wládcowé nepustili ze swé moci klíčů wlády, t. j. wšechna učenost, wšechna wzdělanost z Indie zděděná a w Egyptě rozmnožená, byla a zůstala hluboko w jejich lůně ukryta, a jewila se jenom we wnějších dílech, we stawění nádherných měst a průplawů, základů to blaha lidského, we stawění soch, obelisků a pyramid, jakožto známek zbujnělého žiwota státního, we stawění chrámů, w tesání a malowání wšelikých figur a obrazů, jakožto známek nadsmyslowého žiwota jejich. Wšecko to widěl egyptský národ wznikati před sebau, on při tom pomáhal, ruky přičiňowal, wše ale bylo to proň jako působení přírody, kde se diw za diwem jewí, tworná ale moc, tworný duch w neodhalitelném taji zůstáwá. Dwojí tedy spůsob žiwota se wywinul, žiwot wládní, oswícených kněží a wladařů, a žiwot národní, který we swých nížinách se plazil. Tímto náhledem w nitro egyptského žiwota wůbec dá se nepochybně mnohá stránka w této diwů a podiwností plné zemi odekrýti. Nebyl to tedy Egypťan wůbec, kterýž jako Ind jasné aneb jasnější měl náhledy o božstwu, on nepsal slowa na Saiském chrámu, je psala ruka braminského nástupce. A když se bohům lidé obětowali, býk Apis slawně pochowáwal, krokodilům a kwětinám božská se prokazowala úcta, nekonal to oswícený Egypt, nebyly to náhledy a rozum wládnaucích kněží, byl to plod náboženstwí národního, na které kněz se díwal, je podporowal, jemu učil a národ na takowém udržowal stupni, jejž by maudrost jeho přehlédla, by státní uzda jeho dokonale člowěka říditi mohla.

Nahoře položený důkaz, že indickému podobné náboženstwí egyptské již tím samým na indický půwod swůj ukazuje, nemáme za důležitý; neboť duch lidský, počínaje nahlédati do říše nadsmyslowé, jewí se u wšech národů nehrubě různými o ní wýtwory, jelikož předmět jeden a ten samý, a zákonowé myšlení, k němu wedaucí, jedni a ti sami jsau. Indowé, Číňané, Egypťané atd. mohli tedy beze wšeho spojení mezi sebau k těm samým aneb aspoň

podobným wýsledkům w náboženstwí přijíti. Na užší ale swazky mezi národy poukazuje stejné aneb podobné státní zřízení, jelikož spůsob jeho stanowení libowolnější jest. W Indii widěli jsme kasty, a kasty ano i samu parii nalezáme w Egyptě. A mnohem ještě libowolnější, nežli státní zřízení, je spůsob stawění, a přece jsau oba, egyptský i indický, welmi sobě podobny. Umělé jeskyně w hořením Egyptě a podzemní stawby indické mohly owšem beze wšeho sdělení wzniknauti; stejný ale stawění spůsob *nad zemí* nedá se bez národního spojení wyswětliti: oběma bylo klenutí (naskrze?) neznámé, oba měly ten samý ráz pyramidní, formy té samé mysli, toho samého ducha, kteréž ze stejnosti stawiwa se utwořiti nemohly.

e. Státní zřízení.

Jako bramini, činili kněží egyptští nejwyšší kastu, měli nejwyšší moc; od nich wycházel wšeliký zákon; ani dědičný král nepanowal neobmezeně, jsa mnohými swatými předpisy téměř wíce wázán, nežli jeho poddaný. Kněží byli při wšem připauštění wojínů skoro wýhradní wolitelé králů, a wždy míwali wětšinu; mimo to musil býti král buď z jejich kasty, aneb před wolením do jich řádu přijat. Nejwyšší hlawa kněží byla k němu přidána. Synowé kněžští, konajíce králi službu, dnem nocí byli kolem něho; w jistých hodinách musil se oddáwati státním pracím, ráno čítati zpráwy z krajin, kaupati se, králowské obléci raucho, jíti obětowat do chrámu a přítomen býti modlitbě nejwyššího kněze, kterýž mimo to dobré wlastnosti králowy chwále, neopomíjel také wytýkati zlé wášně a chyby, jež ale posléze na auředníky uwalowal. Král musil i w stanowený čas na procházku jíti, předepsaná požíwati jídla a nápoje, wšeho střídmě, tak že na slaupu Thebského chrámu kletba napsána byla na hýřiwost jednoho krále. Wše to jest podobno formám indickým jako wejce wejci. Král byl lautka w moci kněžské, nástroj kněžské wlády, musil býti bez wůle, bez wášní, a zemi podlé předepsaných zákonů říditi. Udál-li se ale w lidské přírodě neřídký úkaz, že zákonowé mimo sebe byli pauštěni, buď že strážné oko pozdřimlo, aneb *král dosti síly* neměl, tu po smrti weřejně jewila se nelibost,

aniž jeho mrtwola se pochowala, ješto zatím po smrti dobrého krále celý Egypt jako pro swého otce truchlil. O konání sprawedlnosti pečliwi králowé egyptští snažně dbali o wolení dobrých saudců. Z jejich nehrubě mnohých zákonů trestních jsau nejhlawnější, že smrtí trestán byl křiwopřísežník, lichý žalobník, wrah třebas otroka, lichý udawatel swého jmena a žiwnosti, ano i kdo přepadlého nebránil (s to nejsa, musil zločince aspoň udati); rodičowé, kteří dítě swé žiwota zbawili, musili k wětšímu trápení tři dni a tři noci po sobě mrtwolu jeho w náruči držeti; penězokazům, wáhy ujimačům a jiným šidířům odňaly se obě ruce, podawitelům stydké audy; kdo nepříteli tajné aumysly wyzradil, zbawen byl jazyka; cizoložník trestán tisíci ranami holí, cizoložnice ztrátau nosu; dlužník musil wěřiteli zastawiti mrtwolu swého otce, a newyměniw ji, nebyl pochowán, aniž potomek jeho. Zákony egyptské byly w osmi knihách sepsány, z nichž jednotliwé zlomky ne zcela prawé se zachowaly. Podlé řádu saudního musil žalobník při swau s důwody, obžalowaný s protidůwody jenom *písemně* předložiti, což oběma stranám dwakráte opakowati se powolowalo, načež pře od saudu se rozhodla. Weliké pře rozhodowal zemský saud ze třidceti saudců z kněžské kasty sestáwající; samostatní saudcowé nezáwiseli od moci wýkonné, a od státu jsauce placeni, konali sprawedlnost darmo — wrchní saudce obrátil se k wítězné straně s obrazem prawdy, drahými kameny hojně okrášleným. Ješto ale členowé nejwyššího tribunalu z kněžské byli kasty, nemá samostatnost saudů mnoho wáhy; nikdoť se necítil samostatným *w národě*, nýbrž jenom *w kastě;* jen kastní konala se sprawedlnost, jelikož národní samostatnosti w prawém toho slowa smyslu nebylo, sice by byl opowržený pasák též musil náboženské útěchy jakožto aud národa aučasten býti a wůbec wšechny kastní rozdíly se wyzdwihnauti. Jako zákonodární a wládní čili wýkonnau moc, měli tedy kněží i moc saudní we swých rukau, a tím samým náležela do jich oboru i wniterní spráwa země, rozdělené na krajiny čili nomy, z nichž každá swého měla náměstka. Ano pomyslíme-li, že i wyměřowání půdy po roční záplawě Nilu, stawby we wodách i na suché zemi,

dohled policejní, školní a jiné ústawy na jich péči byly, nelze diwiti se úžasné moci a welikému počtu jich, na sedmý neb osmý díl weškerého obywatelstwa udáwanému. Jelikož posléze kastám nižším celý žiwota běh po wše wěky předepsán byl, nelze mluwiti o nijakých obecenských práwích nebo swobodách, o žádném obecenském zřízení: rolník musil pronajatau půdu kněžskau, králowskau a wojinskau wzděláwati jako otec a děd jeho, řemeslník musil pracowati o swém řemesle, což podobně konati musili potomci jeho, wšeť bylo dědičné; žádný wtip, bystrý rozum, žádná síla ducha nemohla prorwati hradby, jimiž byla sklíčena, nemohla se ozbrojiti náukami a wědomostmi, we kterých jen zwláštní cechy od kněží byly wyučowány; od wojína až do pasáka nesměl nikdo wystaupiti ze swého oboru, wše zůstalo klečí, smrčinkami we stínu wládošumné daubrawy kněžské. Jako w Indii, byly tedy kasty w sobě uzawřeny, a widauce, že jim wýše postaupiti nelze, pečowaly jen žárliwě, aby nikdo z kasty nižší do jejich se netíral. Společnost egyptského národu podobala se tedy čtyrem, pěti kristalům, we kterých žiwot beze wšeho sdělowání sám o sobě swými kruhy obíhal.

f. Národní obyčeje, mrawy, náboženstwí, obchod atd.

Sestaupíce nyní z této wýše egyptských braminů do žiwlu národního žiwota a nejdříwe na poměry žiwota rodinného pohlédnauce, nalezáme jakausi odchylku od obyčejů wýchodních w ohledu ženy. Dle Herodota obíralyť se ony obchodem a pracemi wenkowskými, kněžské ale důstojnosti nemohly dosíci, ačkoliw podlé některých obrazů se zdá, že bohyně Isis kněžky měla. Nicméně, an Herodot sám dokládá, že »mužowé doma tkají,« obmezowala se tato wolnost ženy nepochybně jen na nižší kasty. Paní wyšších kast měly swé ženobyty jako po celé ostatní Asii a Řecku. Mnohoženstwí bylo jen kastě kněžské zákonem zapowězeno, tak že i w tom shoda panuje s kastau braminů indických. Též chwálí se pečliwé a střídmé wychowáwání dítek, což také jen o wyšších kastách mysliti možná, jelikož nižší obywatel o wyšší krok dítěte nad swůj wlastní pečowati nemohl. Málo které dítě nižších kast umělo čísti

a psáti, a hudba a tělocwik zápasením byly u všech zanedbány, onau že mysl ochabuje, toto že nebezpečné jest. Mluwí se o čistotě Egypťanů, i o bydlení jich s dobytkem w jednom a tom samém mistě, což zase jen o rozličných kastách platí. Odchylka od zwyku nebo-li spíše zákonu indického byla též, že Egypťané krom drawců, ryb bez šupin a wepřowiny, masa požíwati mohli, wyjímajíc též bohyni Isisi poswěcenau kráwu, což jako w Indii wíce z náboženského a ne z ohledu zdrawí se zachowáwalo. Že prasata w ošklivosti a pasáci jich z obce wywrženi byli, to můžeme udati i za příčinu policejního prostředku kněží, že celá hejna zwířat těch na pole se pauštěla ke ztráwení zemské neplechy w kalu Nilském. Jedeni byli též z úcty wylaučení holubi, husy, kuřata (ačkoliw i welblaud, kůň a osel wšeliké úcty byli zbaweni). Mimo Nilskau wodu pilo se i piwo z ječmene, zythum zwané, později i wíno. Trochu podiwná byla wšak pohnútka k weselosti při kwasu, že buď skutečnau aneb dřewěnau, barwami potřenau mrtwolu w rakwi dáwali si přinésti a kolem nositi.

W ohledu nakládání s mrtwolami zachowal se u Egypťanů spůsob od jiných národů cele rozdílný; bylať péče o to, aby mrtwoly netlely. Nejhlawnější toho příčina zdá se, že spočíwala w jejich náboženském domnění o stěhowání duší. Po pauti skrze powětrní, zemní a wodní zwířata, myslilit, že duše po 3000 létech zase lidské tělo oživuje, o jehož tedy zachowání welikau měli péči. I záplawy Nilu mohly býti pohnútkau proti obyčejnému pochowáwání, jakož i nedostatek dříwí proti mrtwol pálení, a potom i ta utěcha, že podobu dáwno zesnulých předků swých pozorowati mohli, neboť předwěkých Egypťanů těla, mumie, zachowala se až posud. Z mrtwoly wyndané wnitřnosti, očištěné a w palmowém wíně omyté složily se opět do útrob, železným háčkem byl mozek wytažen nosem a do lebky lily se balzámowé tekutosti; 70 dní leželo tělo w sanýtru, potom se balzámowalo, obwinulo se obwazky mnoho set loket dlauhými a rozličně napájenými, a w rakew malbami okrášlenau se složilo. Krom tohoto drahého balzamowání byl ještě dwojí spůsob lacinější a jednodušší. Barwa mumií jest temnèbarewná, často cele černá a skwělá, tělo twrdé

a suché jako dříwí, a tahy oblíčeje někdy zcela zachowány. Po zesnutí wznešenější osoby chodila rodina zemřelého, ženské a mužští o sobě, we průwodu příbuzných po městě, a w pláči a nářku bili těla swá po čtyrydcet ano i sedmdesáte dní. Potom přímo postawili rakew ke zdi we hrobkách čili w katakombách, nebo w krásných pokojích swého domu, a tu se stáwalo, že si k slawným hostinám stoletého praotce pozwali. Zdali wšeobecný, čili jen na některé krajiny obmezený byl též památný obyčej, že dříwe nežli mrtwola na poswátné místo se odwezla, každému wolno bylo zemřelého obžalowati u přítomnosti čtyrydceti saudců; byl-li na zesnulého nějaký zločin dokázán, odepřel se mu obyčejný pohřeb, a příbuzní w domě w tichosti ho pochowali; jinak ale podléhal žalobník trestu přísnému. Za hrobky slaužily podzemní, do skal wytesané jeskyně, katakomby zwané, čtwerhrané to komnaty, 15 až 20 střewíců zdélí a zšíří, kde na každé straně do skály wytesána byla lawice a na ní postaweny balzamowané mrtwoly s bůžkem u hlawy, s ptákem u nohau a s hieroglyfy čili swatým písmem po stěnách. Dwadcet i třidcet takowýchto komnat bylo chodbami spojeno, a shora wcházelo se do nich jediným studňowým otworem.

Jelikož weselá mysl jenom někdy při národních slawnostech, a to opět zámezná, se jewila, byla jakási těžkomyslnost a zasmušilost hlawní powahau národu. Okolnosti wšak málo pomáhaly buditi w něm weselého ducha: kolem postawené mrtwoly po domích a w ohromných hrobkách, upomínajíce na memento mori, nad obyčej stěsněné obywatelstwo, neboť dle Herodota as 20,000 obcí, měst a wesnic počítáno bylo w uzkém audolí, kde s krokodilem, hady a hmyzem zápasiti musilo, kde nízké neb wysoké wystaupení Nilu, jehož přiměřená záplawa úžasným úsilím říditi se musila, polní aurodu obyčejně rušilo, diwé kmeny w jihu, walící se paušť od západu, na sewer moře se zemí o wládu bojující, a na wýchod nebezpečná auskalí morská. ony příhrady a klécky, we kterých národ jako u wězení lapen byl, moha se jen dle předpisů pohybowati: toť owšem nebyly nijaké wnady a pohnútky, aby weselá, milostná a pěkná mysl byla wzniku nabyla. Protož krom při národních slawnostech

nemluwí se o žádném tanci jejich, aniž hudbě, zákonem bez toho zakázané a též jen na slawnosti obmezené, aniž o poesii, kteráž jenom pohřební zpěwy a snad několik zádumčiwých písní národních na swětlo wynesla, aniž o řečnictwí, ješto se při saudech wše jen písemně wyjednáwalo a kněží slowo prawdy weřejně lidu nehlásali, aniž o kráse w egyptských stawbách, kde wíce pewnost, jakási temnost, zasmušilost a pohádkowá spletenost přewládá. Chrámy a paláce byli wně i w nitru podobny jeskyním, bytům prwních obywatelů, majíce tolik prostoru nad zemí jako pod ní. Sochař newywinul z kamene umělého wýtworu, tělo jeho sochy zůstalo zawinuto, pohybliwé audy neměly směru k pohybu, nohy neodděleny — socha zůstáwala téměř w kameni. Malba proslula nejhlawněji trwanliwostí a krásau modré a čerwené barwy, zwířata, nejwíce k hieroglyfům použíwaná, byla dosti zewrubně, bez ducha wšak uměleckého wyznačena; slowem z dewatera mus téměř žádná *neusmála* se na Nilského obywatele.

Jelikož jsme již národní žiwel oddělili od wládního, do něhož wědy a náuky starých Egypťanů náleží, zbýwá ještě promluwiti o národním náboženstwí, obchodu a řeči. Již nahoře podotknuto, že péče o ctění rozličných bohů welmi weliká byla, a myslíme, že nejwíc jen w obřadech národní náboženstwí spočíwalo. Mnoho-li jasnějšího učení o tajích (mysteriích) do národu wešlo, nelze určiti, spíše ale sauditi možno, že národní náboženstwí aspoň s nižšími třídami kněžstwa mocněji se spojilo a wíce srostlo, než-li oswěta wyšších tříd národ pronikla. Ačkoliw o hrubém fetišnictwí u starých Egypťanů slow šířiti se nedá, mělo národní náboženstwí předce weliký w něm základ. Ctění bohů pod obrazem toho neb onoho zwířete možná směle powažowati za pokračowání starého fetišnictwí, a sice obywatelstwa afrického, nikoli příchozích Indů. Hrubá, a dle swědectwí starých dějepisců i hnusná úcta bohů byla rozšířena po celém Egyptě; mnoho bylo národních slawností wšeobecných, mnoho i částečních pokrajowých, ne wšechny z aumyslu nábožného, některé i k weselosti bezuzdé, prostopášné. Théby, Memfis, Heliopolis, Bubastus a Sais byly hlawními sídly takowýchto slawností; černý býk Apis (Osiris),

ctěný w Memfisu, dosáhnul mezi wšemi bohozwířaty prwního stupně; w krásném bydlil chrámu, kam o slawnosti weškeren hrnul se lid, jemuž u weliké nádhernosti okazowán byl. Kněží hlídali ho a krmili, w 25. roce stáří jeho wšak obyčejně utápěli; wlastně ale nezemřel, neboť oživující jej duše Osirisowa podlé učení kněží přešla jen do jiného býka, a celý Egypt smutnil, dokud Osirisowa duše po dwadceti sedmi známkách zase wypátrána nebyla. Jeho úcta přestala teprwa za Theodosia welikého, ku konci čtwrtého století po Kristu. Mnevis, býk bílý a otec černého, byl ctěn w Heliopoli, a bohu Onufisowi, synu Isisi, byla též pod obrazem býka úcta wzdáwána. Ammon, egyptský to Jupiter, byl pod obrazem beraní hlawu majícím nejhlawněji w Thébách ctěn, kdež se mu kozy obětowaly. Do Bubastisu k slawnosti Diany scházelo se mnoho set tisíc lidí, a weliká slawnost swětel w Saisu ke cti Minerwě konaná, památná wšelikými prostopášnostmi, nezdá se býti obrazem hwězdozářné oblohy egyptské; wečer toho dne musil každý Egypťan okna swého obydlí oswětliti. Při slawnostech obětowala se zwířata, od kněží dříwe za čistá prohlášená, do krále Amasise (1200 let před K.) i lidé zrzawých wlasů, známky to zlého Tyfona; za obět powažowáno také stříhání wlasů, bičowání těla, a jest-li swými obětmi žádané wěci od bohů nedosáhli, zawřeli poswátná zwířata (wyjma Apise) do temných míst, a jako Neger swého fetiše, bili a zabíjeli je.

Do Psammeticha, polowice šestého století před K., bylo cizincům zakázáno wstaupiti na půdu egyptskau, sic je smrt nebo otroctwí očekáwalo. Příčina tohoto, w záhé době wydaného zákonu byla nepochybně ta, že okolní národowé buď skutečnými byli barbary, aneb Egypťané za takowé je powažowali. Nechuť k cizincům byla weliká; Egypťan ani řeckého nože a hrnce neupotřebil, ani masa řeckým nožem rozřezaného nepožíwal. Zákonem tím položila se nejen nepřechodná hradba wšemu stýkání se s cizími národy z příčin politických, nýbrž i wšemu zahraničnému obchodu, o nějž ale w každém ohledu wzdělanější Egypt ani hrubě nestál. Cizinec nesměl s Egyptem obchod wésti; že wšak ani Egypťan, aspoň na břehu žijící, obchodem w cizí kraje se nezanášel, toho příčina leží dílem w postačující wýdatnosti půdy

domácí, dílem má i jiný základ. Přirozená cesta egyptského obchodu mohla býti jen po Nilu do protějších krajin středomořských, aneb po Rudém moři do Asie. Byť i wšak Egypťané swau k moři nechuť byli odložili a se nehrozili nebezpečných auskalí Smaragdowého pohoří a mělčin, neměli předce prwního základu k mořeplawbě — stawiwa k lodím. Palma, která z owoce swého poskytuje chléb, wodu, wíno, ocet, cukr, olej atd., z kořání swého prowazy, z listí plachty, ze dřewa stežně a celý člun, na nějž ony wýrobky se nakládají, má dřewo jen pro malé lodi ku plawbě na řekách a mělčinách; když tedy wlny mořské tyto čluny drtily, wznikla nechuť k moři, záhubný dech Tyfonůw wystaupil, a nábožенstwí poswětilo tyto přirozené okolnosti. Wyjmauce tedy Ethiopii a Libyi, ještě do oboru Egyptské státní saustawy náležící, a w některém ohledu snad i Feničany, widíme egyptský obchod obmezený cele na swůj domow s wýrobky Nilského audolí.

Za řeč starých Egypťanů udáwá se wůbec mluwa koptická, již ale za Kristowých časů prý tak změněná, že se starau nemnoho měla podobnosti; Koptowé, posud wytrwalí, hbití a rozumní, zachowali po tu dobu jmeno Farauni, řeč ale a podání swých předků zapomněli; Egypt jest od Arabů též Mesr, Misr (řecky *Μεσταραια*) nazýwán: jmeno Misrité přikládá se obywatelům půwodu sewero-asiatského. Jakési rozdělení mezi Ethiopany (Egypťany) a Asiaty (Misrity) trwalo prý až do časů Salomonowých, načež užšími swazky pomíchané nastalo plémě. Možná tedy bez welikých omylů za to míti, že we starém Egyptě několik panowalo řečí, ethiopská (zdaliž zárowеň i negerská?), potom sewero-asiatská toho neb onoho nářečí indického a později semitského. Z nedostatku ale písemních památek nelze ani o té aniž o oné mluwiti. Aigyptos znamená prý černau barwu Nilského kalu.

g. Stawitelské umění: průplawy, pyramidy, obelisky, labyrinty, sfinxowé.

Zahrnauce nyní zas oba žiwly, wládní čili kněžský, a národní w jeden celek, pohlédněme, co tato spojená, duchowní a hmotná síla w uzawřeném w sobě Egyptě památného wywedla. Počneme-li s péčí o zachowání tělesného žiwota, naskýtá se nám řeka Nil a její záplawy, na

kteraužto živótodárnau okolnost Egypťané záhy již a nejdříwe zřetel swůj obraceti musili, neboť co poswátné wody její nezawlažují, tam nehostinná paušť se rozprostírá. Silnými dešti a roztálými na horách sněhy wystupují z břehů swých skoro wšechny řeky, ne wšechny ale prawidelně, ano některé i škodliwě, jako Hoangho w Číně, Tiger w Assyrii atd. Nilu naproti tomu přibýwá a ubýwá prawidelně w jistých dobách, w polowici čerwna počíná se pomalu zmáhati o dwa, čtyry caule denně, w polowici srpna wystupuje z břehů a w polowici září dochází nejwětší wýšky od 16 do 24 egyptských loket, mezi nimiž stupeň aurodnosti spočíwá. Menší i wětší záplawa stejně je škodliwa, a činí Egypt neaurodný; onde že málo půdy swlaženo, tuto že weliké wystaupení déle trwá, než aby do budaucí záplawy zasetá auroda skliditi se mohla. I to škodné, padá-li rychle, neboť půdu náležitě zúrodniti nemůže, aneb padá-li před nastaupením chladnějšího powětří, jelikož potom hmyz aurodu hubí. Z toho widěti, že Nil na osud národu weliký měl aučinek, že pro Egypt jest to řeka *osudná*. Předwěký ale Nil nemohl audolí swlažowati tak prawidelně, aby wýšiny zasahowal a nížin w bahna neměnil. I nutil tedy člowěka napnauti duchowní sílu a wyhowěti nehodě té přiměřeným rozwáděním wod — a swým časem wynikly ony úžasné hráze a průplawy, po nichž woda na wše strany se rozwáděla, a kterých přese wšecky potomní wálečné bauře a přewraty ještě dewadesáte pozůstalo. Zde musilo nabýti wzniku umění stawitelské a počtářské, tato duchowní páka kněží, a rámě, tato páka lidu, lámalo kámen a kladlo hráze bezuzdým wodám. Aby po odtoku wod pole swá zase určili, musili je umět měřiti a zřetel swůj obraceti na stání hwězd, aby o záplawě napřed mohlo se wěděti, při čemž arci nejwíce jasná obloha je podporowala. Stawěli po obau Nilu stranách weliká města a w nich ohromné paláce a chrámy bohům swým; a prawda-li, že po březích 20,000 obcí se nacházelo, byltě jako perlami Nil majestátný obložen: spanilá to oasa mezi pauštěmi.

Ke zwěčnění památky slawných králů a welikých událostí wystawěli i jiného druhu stawby, jež pode jmenem pyramid, obelisků, labyrintů a sfinxů známe. Pyramidy mají též Indowé, Babyloňané, Mechičané, i jiní národowé,

neboť tak zwané mohyly a kurhany jsau nasypané pyramidy podlé wzorů přírody, ješto každá hora, každý po wynešený kopec toho samého twaru jest. Tohoto wšak nejstaršího wzoru stawitelstwí jsau pyramidní pomníky egyptské nejpamátnější: čtyrhrané, wnitř wětším dílem duté na širokém základě, od něhož se pomalu w kosmém směru w špici sbíhají, aneb malau rownau plochau končí. Z welikých, newelmi twrdých kamenů wrstewnatě wystawěné, wně žulau obložené a swými stranami ke čtyrem swěta úhlům obrácené stawby ty měly podlé wýkladu některých mužů rozličné určení: bylyť prý zaswěceny slunci neb hwězdoslownímu pozorowání, byly schránami dějepisných zpráw a známostí, pomníky marnosti egyptských králů, místy ke slawení tajů, žitnicemi, hrobkami, obrazem říše stínů, komorami mumií atd. Možná, že mnohé z určení těch rowněž bylo pohnútkau zakladatelů, ačkoliw za hrobky a spolu za pomníky weliké události je powažowati ku prawdě nejwíce se podobá. Stawělyť se obromné komory podzemní a celá města pro mrtwoly, aby nesmrtelná duše při swém stěhowání skrze těla všech říší zase někdy býwalau swoji schránu snáze nalezla, mohlyť tedy hlawně z toho samého aučelu wywáděny býti i stawby do wýše, dokonce daly-li se snáze na ten než jiný způsob wywésti. Pyramidami a obelisky údolím Nilským obmezený duch egyptský wynášel se do wýsosti, do níž prodrati se taužil, byť i jediná kasta aneb jediný muž k tomu byl základ položil. Již samo koptické slowo »pyramys« znamená paprslek čili pramen sluneční. Posud ještě stojící pyramidy, wesměs jich asi 40, nalezají se nedaleko Kahiry podlé města Sakary a starého Memfisu až k Dagžuru, na prostoru 14,000 střewíců dlauhém a nehrubě širokém; dwě z nich nejznamenitější jsau u Džizy, od bratrů Keopsa a Kefrena as w 11. století před Kristem wystawěné. Herodotowi dostala se zpráwa, že se w nich chowají ostatky oněch dwau králů, a že 100,000 lidí po 20 let o těchto 800 střewíců wysokých a na každé straně též tak širokých stawbách pracowalo.

Obelisky, wysoké, čtyrhrané to slaupy, náležící k nejstarším a nejjednodušším pomníkům egyptského stawitelstwí, byly nepochybně již před Mosesem aneb za jeho času

zdwiženy; w základě swém zaujímají prostor 4 až 12 střewíců, a ačkoliw Herodot o mnohem wětších wěděl, přece již na naše časy dochowané úžasem naplňují diwáka, a tím wíce, jelikož tyto od 50 až do 180 střewíců wysoké a až 13000 centů wážící slaupy lámány byly ze žuly z jednoho kusu, nejwíce w lomech Syenských, jakož i w nepřetrženém pohoří mezi rudým mořem a Nilem, kde se čerwený a zelený mramor nalezá. Zeměchwatný Řiman přenesl jedenácte obelisků do swého města, a podobnými úchwaty honosil se i Carohrad, Arles, Londýn obeliskem pod jmenem »jehla Kleopatry«, a Paříž obeliskem Luxorským. Theby w hořením a Heliopol w dolením Egyptě měly obelisky nejznamenitější. Na některých nalezají se hieroglyfy na wšech čtyrech stranách, na některých jen dílem, až na dwa caule do kamene wryté, barwami wyplněné aneb jen potřené; jsau též obelisky docela hladké. Po dobytí Egypta od Peršanů žádné se již nestawěly.

Pod jmenem sfinxů známé sochy jsau původu egyptského; lidský mají obličej a lwí tělo, co lew ležící, přední tlapy ku předu, na čele malého hada, na bradě někdy liché wausy, na hlawě w záhyby složený swatý čepec. Nedaleko pyramid Kahirských je z jediného kamene wytesaný sfinx 148 střewíců dlauhý a napřed 62 střewíců wysoký. U Theb jsau dwa sfinxy welikáni, »sochy Memnonowy« zwané a od jakéhosi krále Memnona postawené, z nichž prý jedna při wýchodu slunce zwuk weselý, při západu smutný ze sebe wydáwala, ano prý i slzela a w sedmi werších wýpowědi dáwala. Sfinx egyptský měl powahu pohádkowau tak jako řecký; w řeckém ale spočíwal ještě charakter ukrutnosti a umění, lapawé ukládati pohádky. Se sfinxy možna porownati památné stawení pod jmenem labyrint, něco wýše nad pyramidami u Krokodilopole stojící napolo nad zemí, napolo pod zemí, as se 3000 sály, slaupowými chodbami tak spojenými, že bez wůdce nesnadno bylo z nich wyjíti. Dle základu byla tu hrobka s palácem spojená. Možná-li obelisky a pyramidy powažowati za wýtrysk jasnějších pramenů egyptského ducha, w kterých skwělejší náhledy, slawné doby národního žiwota se odrážely, tu sfinxowé a labyrint byly zas obrazem

wšeho tajemného, pohádkowého a zapleteného w lidském žiwotě — prostor země, na kterém člowěk bludné řídil kroky w průwodu neobjasněného rozumu, neboť jej w mnohé záhyby složený čepec ještě zakrýwal, w průwodu swé síly tělesné, lwího těla, které s hlawau ještě w nijakém swazku se nenacházelo. — O wzniku staweb egyptských možná říci, že každý král až do perského podmanitele Kambysesa několik jich wystawěl; i trwaly a zbytky rukau lidskau nerozkotané budau trwati, jelikož pod wěčně stejnau oblohau žula a mramor tak snadno se neruší. Africkým obchodem nabýwal Egypt nesmírného bohatstwí, a hlawně na okrášlení břehů Nilských je wynakládal.

h. Wědomosti egyptské.

Při neobyčejné aurodnosti půdy mohli se Epypťané wědami obírati, a wystupowáním Nilu, každoročně čtyry měsíce trwajícím, když nic na práci nebylo, musila se u nich wzbuditi náklonnost k rozjímání a přemýšlení. Widěli jsme, že z toho na jewo přišlo umění stawitelské, počtářské a strojnické u weliké dokonalosti, neboť našim cestowatelům diwno, jakými prostředky ohromné ty balwany se wylamowaly a na swá místa dowážely. Mimo to nabyly wzniku i jiné wědy. Náboženstwí nepřekáželo Egypťanům, aby se mrtwol dotýkati nesměli, jako Indowé, ano byla to jejich powinnost, a ačkoliw člowěk, jenž mrtwolu k balzamowání ustanowenau ostrým kamenem rozříznul, pronásledowán a kamenowán byl, přece po tomto wykonaném trestu mohla se mrtwola w částkách swých pohodlně skaumati a wěda pitewní zwelebowati. Řekowé učili se jí od Egypťanů, a Galen schwalně podnikl cestu do země té, aby lidského kostliwce z mědi postaweného spatřil. I slowo chemie (lučba) pochází od starého názwu Egypta »Chim«. Z ethiopského fetišnictwí ctěná a we chrámích chowaná zwířata, kterých i k hieroglyfům mnohonásobně se použíwalo, dáwala příležitost ke wnějšímu sebe pozorowání, a sice zewrubnému, a tudy w Indii cele zanedbaný přírodopis děkuje Egypťanům za swé počátky. W zaznamenání starých a již ztracených knih Hermesowých, o kterých se jeden král prohlásil, že jsau to léky pro ducha,

čte se na jednom místě, že knihy ty jednaly o božích službách, o umění lékařském a mnohých wědách jiných, žádná ale o dějepisu, tak že kněží egyptští braminům byli w tom podobni. W Indii pěkná literatura, w Egyptě přísné wědy měly přewahu.

i. Hieroglyfy.

Písmo starých Egypťanů, w knihách, při občanských, saudních a státních záležitostech užíwané, bylo tak zwané enchorské, hieroglyfy hláskowé, jimiž hlásky slow (jako w našich řečech) se naznačowaly. Ztrátau knih ztraceno i písmo až na malé zbytky na papyrusu a na weřejných pomnících, hlawně na Rosetském kameni. Wětší ale díl egyptských pomníků, hlawně obelisky a stěny hrobek, byl popsán čili poryt nehláskowými *hieroglyfy*, wlastně zwaným písmem swatým, písmem *obrazowým*, w němž ponětí slowa w obrazu dáno. Již u diwokých národů widěli jsme na jewo dáwati malbau nějaký předmět aneb myšlénku. Mechičan pohybowání osoby naznačil šlepějemi, wznešenost její welikým nosem, wítězstwí malbau takowau, w níž se dwa rwau a jeden podléhá. Tak i lew podlé egyptského krále Osymandyasa jdaucí znamená udatnost jeho; na woze stojící rek stíhá dwa lwy, z nichž byl jednoho zabil, druhého poranil, již ale zas obrácený paušti střely na nepřátelský hauf s Egypťany bojující — jest to prý král Sesostris, kterýž za swého mládí w Arabii bojowal a neskrocené národy si podrobil, aneb že mimo low i wojnami se zanášel. Tento psaní spůsob w obrazích, k nimž předmětowé přírodní, zwířata, rostliny atd. se bráwali, měl tu nehodu, že čtenář newěděl, má-li obraz poważowati we smyslu prostém (kyriologickém), čili přeneseném, známkowém čili symbolickém, má-li totiž obraz lwa čísti za lwa čili za udatnost, jelikož krále Osymandyasa také skutečný lew mohl býti průwodcem. Tak též we prostém i známkowém smyslu možná poważowati obraz ženy, která znamenala bohyni Isis a rok; obraz ryby značil nenáwist, pawí péro sprawedlnost, wčela poslušnost poddaných. Egypťané cítiwše nesnázi tu, připojowali k těmto hieroglyfům záhy *již hieroglyfy* hláskowé, u př. nad hlawním rekem wzná-

šející se sokol má takowéto hieroglyfy w pazaurech; na jiném obraze wycházejí z úst oblehatele. Spojení těchto dwau saustaw hieroglyfů, písma totiž obrazowého a hláskowého, nazýwá se též písmem *hieratským*, a hlawně na papyrusu a rakwích mumijních se nalezá. Bylo také wíce známek pro jeden a týž předmět; pro pojem »pewnost« byla známka oltáře, jakožto pewně a jistě postaweného kamene, i známka křepelčí kosti, která tak snadno se nekazí. Známky býwají skoro wždy jen druhy, ne rody předmětů; co obraz hieroglyfický nejewí se tedy nikdý zwíře, pták, strom atd., ale jen druh, lew, sokol, palma atd. Toliko ryba jest známkau wšeobecnau. Také jest málo známek we smyslu prostém, wždy jen w přenešeném: noc naznamenána hwězdau, chuťústy a jazykem, sluch uchem, ale byčím, zrak ne okem, ale jestřábem. Oko a ucho z drahých kowů byly známky bożského zraku a sluchu. Ano wolily se i takowé známky, że tuze malá byla podobnost mezi nimi a předměty: had co známka pro ústa, pes pro slezinu, krokodil s otewřenau tlamau pro jedícího člowěka, ibis pro srdce; naproti tomu obraz srdce s kaditelnicí znamenal žárliwost. Jedna známka slaužila též we dwojím přenešeném smyslu: palma byla známkau slunce i powodně, ješto slunce také wšechno proniká a téměř zaplawuje; míwala i několik wýznamů: hieroglyf sokol pro swau rychlost značil wítr, boha, wýšku, hlaubku, wynikání, witězstwí. Naproti tomu jeden pojem míwal několik známek; pojem *čas* měl známku slunce, luny, hwězdy, neb hada, ohon swůj pod tělem skrýwajícího; pojem *swět* měl obraz hada, ohon swůj kausajícího, šupiny byly hwězdnaté nebe, tíže těla země, hladkost woda, roční swlékání kůže též roční omladnutí; slunce má známku brauka, sokola neb muže w člunu, spočíwajícím na krokodilu, aby se tím naznačil wzduch; nebo též známku datlowé palmy, aneb jen pauhý kruh (kyriologumenon). Hieroglyfy neznačily pauhá toliko slowa, ale i celé průpowědi; měly-li nějaké spojení mluwnické (grammatické), o tom nelze posud mluwiti. Obraz byl podán, ku kterému čtenář přiměřené hledal slowo k wyjádření pojmu. I záporný pojem byl skutečným předmětem wyobrazen, u př. »bůh *nenáwidí* nestydatost,«

byl záporný pojem »nenáwidí« wyjádřen rybau, jakožto obrazem oškliwosti, nenáwisti.

Ačkoliw již Herodot trojí rozeznáwá písmo, totiž hieroglyfy obrazowé, enchorské a hieratské, přece, jelikož toto poslední ze dwau prwních záleží, wywinuly se jen dwě saustawy písemní, hieroglyfy obrazowé a hláskowé, a sice tak, že hieroglyfy obrazowé nijaké neutrpěly ujmy wýwinem enchorských; jsau to welmi čisté a určité obrazy nejen na papyrusu ale i na kameni, swědectwí dáwající o weliké bystrotě oka a jistotě ruky, a o zewrubném pozorowání předmětů přírodních, ač během časů Egypťan wšechno zbytečné ze swého obrazu wypauštěje, toliko to představowal, čím by myšlénka jeho na jewo přicházela. Hieroglyfy obrazowé možná míti za žiwel africký, za plod fetišnictwí. Na jednom obraze jest wítěz w celé postawě a brnění, a wedlé něho člowěčí aud, co známka přemoženého národu; w některých částkách Afriky jest posud w obyčeji, odnímati audy ty w boji padlým — jest posud žiwý to hieroglyf. Žiwel ten byl tuze ohniwý, než aby poněti slowa nepatrnými naznačil známkami pro hlásky, písmem *rozumowým;* příroda tuze jej zajímala, on psal jejími obrazy, písmem to *básnickým;* w písmu ale enchorském nalezáme žiwel jiho-asiatský, žiwel osady indické, z něhož i ostatní wědomosti egyptské jsau plynuly. Francauz Champollion a po něm Němec W. Humboldt, jichž we článku o hieroglyfech hlawně použito, twrdí, že se i w hieroglyfech obrazowých hláskowé hieroglyfy nalezají. Dle Champolliona byla prý samohláska *a* naznačena pěti neb sedmi druhy ptáků.

k. Egypt a Meroe.

Dle nahoře položeného bude již patrnější úzký swazek mezi Indií a Egyptem. Podlé Nilu nahoru rozšířila se wzdělanost egyptská do Ethiopie čili do Meroe, o kteréžto zemi hlawně Herodot a Diodor Sicilský psali; onen dí wýslowně, že wýchodní Ethiopané od Indů podstatně se nelišili, a jiní udáwají, že Ethiopané od řeky Indů wedlé Egypta se usadili, nicméně prawí, že oswěta indická *přes Ethiopii* do západních zemí se rozšířila. Mnohem určitější jest ale podání o swazku mezi Egyptem a Meroem čili Ethiopií nadegyptní,

zaujímající teď Nubii a částku Habeše (Abyssinie). Ethiopie ta, považowaná s Egyptem za jeden stát, byla k jihu poslední známá země slonů, tisu a zlata, země černobarewných lidí asiatských, pěkných, silných, jako Indowé, wlasů dlauhých, a afrických černochů, wlasů kadeřawých. Mluwí se o welikém městě Meroe, jež nad mnohými panowalo městy, rozliční menší a surowější udáwají se kmenowé pod jmenem jeskyňáků (obywatelů jeskyň čili troglodytů), lowců, rybářů atd. Toto místo mezi Atbarau a wlastním Nilem, schůzkám welmi jsauc přízniwo, stalo se středem obchodu jižní Asie a Afriky. O stawbách města Meroe, nyní w rumu ležících, zmínili jsme se již nahoře; we swém kwětu mohlo toto město (či stát?) 250,000 mužů ozbrojiti, počítalo 400,000 řemeslníků a řadu 45 králů; říše ta byla 120 hodin dlauhá a třetinu toho široká. Za bohy ctili se Jupiter Hammon, Osiris, Isis a Pan; zemřelí balzamowali se jako w Egyptě, kněží byli nejwyšší kastau, na mnoho tříd rozdělenau, lidu představowali swé krále co polobohy, měli je wšak we swé moci jako w Egyptě, wolili je toliko ze swé kasty, berauce muže nejšlechetnější a wodíce je do chrámu, kdež Bůh některého se dotknul, jenž na to od lidu co panowník wzýwán byl. Kněží ale poručili mu též zemřiti, kdy se jim líbilo — až w maudrosti řecké wyučený král Ergamenes okolo r. 300 před K. na swatyni kněží autok učinil a trůn barbarstwí toho zbawil. Od králů odsauzení zločincowé činili sami konec swému žiwotu, a důwěrníci krále hledali w tom čest, aby zároweň s ním z tohoto swěta se ubírali. W umění a wědomostech nezdá se, že weliký byl rozdíl mezi Meroem a Egyptem, a jelikož i znamenití učenci, jako swětopautník Apollonius Tyanský, Meroe nawštěwowali, aby we swém učení wrcholu došli, byli zajisté kněží ethiopští swau učeností prosluli.

l. Dějiny egyptské.

Jako w Indii a w Číně, tak i dějiny w Egyptě počínají se panowáním bohů a polobohů, jichž patnácte dynastií 18,000, dle jiných až 35,000 let wládlo. Z udáwaných bohů jmenuje se prwní Helios (Sol, slunce), potom

Hefaistos (Vulkanus), Kronos (Saturnus), Osiris a Isis, a posléze Horus, kterýž wládu bohů ukončil. Z nich prosluli nejwíce Osiris a Isis uwedením orby a užitečných řemesel do Egypta, Ethiopie, Arabie a jiných zemí až na konec swěta. I zde widíme, jak prwní počátkowé lidské společnosti, orba, sázení réwy, předení, tkání a jiná řemesla wděčně byla uznána, že jejich wynálezcowé mezi bohy a polobohy se wznesli, a duch nad tělesnau silau wlády nabýwal; neboť při prwním wystupowání lidstwa ze stawu surowého bylo k oněm, nám již na oko prostým wynálezům, poměrně též tolik důwtipu třeba, jako k zapletenějším strojům našeho času. Ano, je-li w podání něco prawdiwého, byli Egypťané již toho wěku na wysokém stupni wzdělanosti. Hermes, jmeno tajůplné, o kterém nic zewrubněji powěděti nelze, udáwá se za Osirisowa přítele, a od Egypťanů a Feničanů (od těchto Thaut, Thet zwaný) byl ctěn jakožto wynálezce písma, užitečných známostí a wěd; on wzdělal řeč Egypťanů, učil počítání, měření, lékařstwí, byl zákonodárce, ustanowil obřady božích služeb, a wšickni staří dějepisci mluwí o jeho maudrosti. Učení swé dal prý do kamenných slaupů rýti, z čehož na počátku jedna, potom nesčíslně mnoho knih pod jmenem Hermesowých swůj původ má. Ješto každý wynálezek, ať na počátku ještě drsný, od někoho musí pocházeti, můžeme w Hermesowi ctíti jednoho z největších dobrodinců člowěčenstwa, wynálezce totiž písma, kteréhož od Feničanů arci během wěků změněného posud i my užíwáme.

Po panowání bohů wládlo nad Egyptem až do Alexandra Welikého 31 dynastií lidských. Zdá se ale, že až do uchwácení Egypta od Hyksů, čili fenických králů pastýřůw, země rozdělena byla do několika malých států, z nichž každý swého měl krále, swau kastu kněžskau, swau správu zemskau; protož prwní dynastie Thebské, Thisské, Memfiské, Tanisské atd. ne postaupně, ale wedlé sebe měly by se powažowati, čímž poněkud aspoň možno wyswětliti zmatek, panující w udáwání egyptských králů. Prawí se, že jedna z nejstarších dynastií byla Thisská a prwní lidský král Menes (Menas, Misraim), jehož jmeno na indického *krále Menu* upomíná; on hrázemi wytknul běh Nilu, wy-

sušil bahna kolem Memfisu, jemuž i základ položil a chrám Hefaistowi (Vulkanowi) wystawěl, služby boží uwedl a nádhernost milowal. Syn jeho Athostis, jemuž další rozšiřowání města Memfisu se přičítá, obíral se prý wědau léční a pitewní. Potom udáwají se králowé Busiris prwní a druhý, Osymandyas, kterýž prý nad Baktry zwítězil, chrámy stawěl, a jehož pěkné paláce obrowskými sochami bohů a králů, jakož i jeho samého byly okrášleny, stěny řezbami pokryty; tu mu lew we bitwách po boku kráčí, tu zajatým odňaty ruce a jiné audy na znamení ochablosti; měl také swatau knihárnu s nápisem: »Tady nalezají se léky pro duši.« Na to král Uchoreus, we kteréžto as době Josef, syn Jakobůw, do Egypta prodán byl a Israelité, posud pastýřowé a kočowníci, neaurodau z Kanánu wypuzeni, do Egypta přitáhli. I tento čas můžeme naznačiti za dobu welikého přewratu we stawu společenském; neboť, ačkoli kasty w Egyptě již byly, jelikož »w mrzkosti mají egyptští pastýře stáda,« přece zdá se, že wládní forma králowská ještě tak utužena nebywši, posud wíce neb méně byla patriarchální, a osud Egypta od každoroční záplawy Nilu záwisel; nyní ale zdá se, že patriarchální moc egyptských králů w moc králů samostatnějších měniti se počala, když shromažďowáním potrawy, zakládáním žitnic, i na následky špatného zaplawení Nilského se pomýšlelo. Tu králowé w neaurodném roce ohromné nabyli přewahy nad lidem, kterýž nucen jsa kupowati od nich chleb, wíce již paután byl k nim jakožto ochrancům a dobrodincům, wíce již od nich záwisel, wůli swau w moc jejich skládal, a ješto se prawí, že toho času prodáwati musil swůj dobytek, swá obydlí, swau půdu a posléze i sebe samého, tu uměli kněží we swé politice použíti okolností, aby se lid podlé jich wůle sprawowal — patriarchální swoboda měnila se w newolnictwí. Po smrti Josefowě a jeho bratří ztratili Israelité nejwětší podporu u Faraonů čili králů, mezinárodní nenáwist se zmáhala a rozmnoženého a wzkwétajícího potomstwa co otroků se používalo, nejwíce k dělání cihel, k nošení břemen, ke stawění měst, a mimo to bylo nuceno weliké daně odwáděti. Prawí se, že toto utiskowání Israelitů teprwa od Hyksů nastalo, kteří, jsauce nepochybně též plemene semit-

ského, z Arabie prý přitáhli a doleního i středního Egypta auplně se zmocnili; a že proti diwým hordám od mírumilowných Egypťanů žádné hráze pohotowě nebyly, pálili města, kácely chrámy a obywatele, ženy a děti do zajetí odwlékali. Král jejich Salatis rozbil stany w Memfisu a do jiných měst odeslal posádky; půl třetího sta let byl prudkým bičem šlehán Egypt i onen národek israelský, jenž w okresu Gosenském přebýwal. Z jaké příčiny wražděním neb utápěním mužských rozeňátek Israelité zcela se wykořeniti měli, není patrno. Prawnuk Jakobowa syna Lewi ušel wyplnění rozkazu toho, a z ošatky, w Nilském rákosí položené, přišed do palácu Faraonů za syna králowské dcery, stal se oswoboditelem Israela. Odchod národku toho pod Mosesem neměl takowých následků pro Egypt, jako příchod jeho praujce a řízení od něho státních wěcí.

Když pod jarmem Hyksů dolení a snad i střední Egypt úpěl, kralowal w hořením Egyptě Amasis, jenž wedralce ty wyhnati uzawřel. S půl millionem mužů wojska swého oblehl je w Abarisu, wida ale, že jich násilím překonati nelze, jednal a wyjednal s nimi, že i s rodinami z Egypta do Palestiny odtáhli, kdež prý založili město Jerusalem. — Jak podotknuto, panuje weliký zmatek w udáwání postaupnosti egyptských králů, čehož nejrázněјším důkazem jest i to, že král Osymandyas dle některých teprwa po wyhnání Hyksů panowal. Mluwí se též o krásné králowně Nikotrisi, jež prý wšechny wznešené Egypťany, zawraždění jejího bratra aučastné, tajným průplawem Nilským w jednom sklepení utopiti dala. Král Möris dal wyhrabati kolosální místo pro jezero Mörisské blíže Memfisu, do něhož průplawem woda z Nilu se wyléwala, a w jehož prostředku dwě weliké pyramidy se postawily.

As do polowice čtrnáctého století před K. klade se panowání Sesostrise, jenž také Sesoosis, Sethosis i jinak se jmenuje, jednoho z nejslawnějších králů egyptských, jichž temný dějepis tento připomíná. We snách bylo již otci bohem zwěstowáno, že budaucí jeho syn stane se panowníkem swěta. S pacholíky zárowen s sebau w Egyptě narozenými byl wychowán w umění wálečném, a již za panowání otce swého dobyl Arabie a Libyi, a po otcowě

smrti sám konečně žezla se uchopiw a péči měw o jistotu wlastní země swé, kterau na 30 nom (okresů) rozdělil a w každé náčelníka ustanowil, wytáhl s ohromným wojskem pěším a jízdným nejdříwe do Ethiopie, kdež prý na zříceninách Džebel-el-Birkelských jmeno jeho co wítěze posud se nalezá; řezby w jednom chrámu na hořením Nilu udáwají o něm, jak na trůnu poddanost Afriky přijímá; palmu wítězstwí w rukau majíce, wrhají se knížata Ethiopie před ním a poplatek odwádějí; tu jsau poklady a drahé wěci, kožichy, koše s owocem a kwítím, opautaní lwi a chrti od Negrů wedeni, opice, sajhy a žirafy. Potom zmocnil se w Rudém moři wšech ostrowů a pobřeží; k jihu táhl přes Ganges až k Indickému oceanu, na sewer až do krajin Donských, kdež prý z pozůstalých Egypťanů národ Kolchický u moře Azowského wznikl, obrátil se do Thracie, kdež dewítileté dobýwání swé ukončiw, dílem z nedostatku potrawy, dílem pro drsné podnebí zase do Egypta se wrátil. Byly-li tyto wálečné pochody w skutku od jediného muže w dewíti letech wywedeny, nejsauť přece nic jiného, leč nádherné tažení bojowníka, kterýž swětu okázati chtěl swé wojíny, swau moc, a krom wybraných poplatků k zaprawení wálečných autrat nic po sobě nezůstawil, žádného nowého wštěpení ducha swého, žádného nowého zřízení, žádných tužších swazků cizích národů se swým dědičným trůnem, a tak, jako mnohý úkaz w pozdějším dějepisu člowěčenstwa, po swém zablesknutí co meteor zmizel. Owšem prawí se o něm, že kdekoliw jeho wítězná zbraň se zableskla, stawěti dáwal pomníky s hieroglyfy, s náčelníky národu laskawě zacházel, wyjmauc, že jich několik k wítěznému wozu zapřáhl. I w Egyptě wykonal Sesostris mnohá weliká díla; w městech stawěl bohům chrámy, umělé zřizowal pahorky, na kterých Nilem zatápěná města nowě zakládal, zemi mnohými opatřil průplawy k rychlejšímu obchodu, i též proto, aby wedralý nepřítel se swými wozy a wojskem tak snadno w zemi postupowati nemohl. Od Pelusium, města u Středomoří, až k Heliopoli, městu nad Nilem, kde se Delta začíná, wystawěl as 37 mil dlauhau zeď proti nepřátelským nájezdům z Arabie a Syrie, dal postawiti dwa obelisky 120 loket zwýší, jakož i sochu swau a swých

žen a dětí před chrámem Hefaista, a když po třidcetitříletém panowání zraku pozbyl, odňal si žiwot.

Po Sesostrisowi až do bratrů Keopsa a Kefrena panowalo mnoho králů, aniž krom stawění obelisků od Ferona a násilné a nenáwiděné wlády Amasise, na jehož trůnu ethiopský Aktisanes mírně wládl, co památného jest zapsáno. O Keopsowi, králi z polowice 11. století před K., prawí Herodot, že až posud zachowáwaným zákonům země se posmíwal a wšem neprawostem oddán byl; on zawřel chrámy, zapowěděl konati oběti, lid utiskowal těžkými pracemi, hlawně stawěním weliké, za diw swěta počítané pyramidy blíže Memfisu, kterau za hrobku si určil. Po padesátileté wládě nastaupilo šest a padesátileté panowání jeho bratra Kefrena, ze slépějí bratrowých newyšlého, kterýž druhau ze tří welikých pyramid stawěl. Nenáwist a kletba lidu doprowázela tyto panowníky. Keopsůw syn, Mykerinus, wystawěl třetí welikau pyramidu, pročež jedenáctý wěk stawbami takowého spůsobu proslul, ačkoliw začátkowé pyramid již do prwní doby lidských králů se pokládají. Dle Herodota bylo při stawění nejwětší pyramidy denně sto tisíc lidí po dwadcet let w lomích, dowážením balwanů po silnicích atd. zaměstnáno. Naproti pyramidám těm byly postaweny tři menší, za hrobky žen oněch tří králů určené. Mykerinus otewřel zase chrámy, obnowil služby boží, a swau dobrotau dobyl si u lidu takowé lásky, že od něho stawěná pyramida jmenem jeho byla naznačena. Patrno, že událost, jakowá jest zawření chrámů a zastawení služeb božích po 106 let, bez welikého přewratu w mrawním a společenském žiwotě nastati nemohla; známe ale jen pauhau událost bez pohnútek a příčin, a protož do wnitřního ústrojí času toho jakož i z hlawní částky egyptského národu nelze nahlédnauti.

Z nápotomních králů jmenuje se Asychis, nádherný a umění milowný, kterýž pyramidu z cihel stawěl, swau ale stawiwostí zemi w chudobu uwrhnul. Do této as doby klade se též wítězstwí egyptského krále Sisaka (od některých za Sesostrise měněho) nad Reboamem králem Israelským. W jednom welikém palácu egyptských králů w Karnaku (na místě někdejších Théb) našel Champollion roku

1828 na stojící ještě zdi kus řezby, kteráž witězstwí Faraona toho představowala. Sisak wleče hlawy třiceti přemožených národů k bohům w Thébách ctěným. Mezi jatými jest jeden, na jehožto štítu hieroglyfami napsaná a od Champolliona wyložená stojí slowa: Judaha Malek, t. j. král Judský. Sisak dobyl Jerusalema a chrám olaupil. Sabakon, král ethiopský, nepochybně nepřátelským wpádem w Egyptě panstwí nabywší, dle jedněch tyran, dle druhých mírný, wyzdwihnul trest smrti a nařídil, aby zločinci w okowech weřejné služby konali a takto přiměřeněji byli káráni. Asi w sedmém století zmocnil se trůnu Sethon, kněz boha Hefaista, jenž kastau wojenskau powrhowal a wšecku zemi jí odňal. Spor tento mezi dwěma wládnaucíma kastama wylévá trochu swětla na panowání Keopsowo a Kefrenowo, kdež kasta wojenská witěznými pochody Sesostrise a nápotomních bojowníků zpyšnělá, nad kněžími přewahy nabyla, moc jejich obmeziti taužila, až konečně chrámy zawřeny a služby zastaweny byly. Kleslá ale moc kněží jako wlna na zmítawém praudu wymknulą se ode dna, a Sethon dobyl zas přewahy nad kastau wojenskau. Po jeho smrti nedošla prwní ani druhá kasta žádané kořisti, Egypt proměnil se we dwanácte částek pod nowými wladaři, odporná moc kněží a wojínů rozprchla se w tolikéž stran a wšecky tyto sobě protiwné a zmatené síly měl spojowati nowě wystawený labyrint, dwanácti egyptských králů společný to *hrob.* A wšak ani tato hrobka nebyla jim společná. Ačkoli smlauwami, sňatky, schůzkami wládu nad Egyptem zachowati hleděli, přece w patnácti letech konec se jí učinil. Psammetich, panowník Středomořského pobřeží, obchodem s Kariany a jonskými Řeky zbohatnulý, wzbudil proti sobě žárliwost a nepřátelstwí ostatních králů, před jejichžto spojenau mocí na počátku owšem do bažinatých krajin ustaupil, najaw ale arabské, karíské a jonské wojsko, u Memfisu na hlawu je porazil, tak že jedni na bojišti padli, druzí do Libye utekli, a on samowlády nad Egyptem dosáhl. Psammetich klade se do 26té dynastie, a jím nastáwá swětlejší doba w dějepisu egyptském, jakož i auplný přewrat we společenském stawu a w poměrech k jiným národům. Obchodními swazky, jimiž pobřežní Egypt za wlády Psamme-

tichowy s Řeckem spojen byl, proniknul i řecký swobodnější duch do Egypta; teprwa nyní mohli Řekowé používati wěd egyptských, mohli Thales, Pythagoras a jiní we školách kněží se cwičiti; cizincům otewřel Psammetich wšecky přístawy země, krutému obyčeji, dle kterého s loděmi přistálí kupci býwali oblupowáni a zabíjeni, učinil konec, a zwláště Řekům jsa nakloněn, swěřil jim wychowání králowských princů a důležité auřady zemské, spoléhaje při tom na pomoc řeckých wojínů. Tím wšak roznítil proti sobě mysl staré kasty wojenské, dokonce když we wojně se Syry prawau stranu wojska swého Řekům swěřil, čímž uražena kasta se pobauřila a se dwěma sty tisíci mužů do Ethiopie odtáhla. Za čtyryapadesátileté wlády obléhal po 29 let syrské město Azot, a Řekowé usazowali se na obau březích Nilu, kde dříwe stany swé měli. Psammetichůw syn Necho (Nechus), činný, podnikawý, chtěl průplawem spojiti Nil s Rudým čili Arabským mořem, ztratiw ale prací tau 120,000 poddaných, upustil od ní, wystawěl loďstwo na Středomoří, porazil Syry u Magdola, dobyl města Kadytii, a hlawně dobýwání Babyloňanů w přední Asii zastawiti hleděl. — Wnuk Nechůw, Hyries, porazil w mořské bitwě Cypriany a Feničany, autokem dobyl Sidonu, z kteréhožto obchodního města Feničanů s ohromnau kořistí do Egypta se wrátil. Wztáh swoje rámě i na západ na malý řecký stát Cyrenaiku, proti němuž ale najatých wojínů řeckých použíti za dobré neměl, byl na hlawu poražen a obwiněn, že wojsko egyptské s aumyslem w záhubu uwrhnul, aby jen pomocí swých najatců samostatněji panowati mohl. Nastala obecná zpaura, nespokojenci sebrali weliké wojsko; nadarmo wyslal ku pobauřeným swého wůdce Amasise, u Mary byl poražen, zajat a násilně zawražděn. Wojín Amasis wstaupil na trůn; Herodot líčí jej co wýborného knížete; on zwelebil zemi skwělými stawbami a díly uměleckými, dobyl ostrowu Cypra; rozšířil obchod, wydal zákon proti zahálce, čímž blaho země takowého stupně dosáhlo, že pod jeho wládau 20,000 lidnatých měst se počítalo. Najatí wojínowé řečtí podporowali jeho 44 leté panowání. Syn jeho Psammenit wládl šest měsíců, předtucha strašného osudu se uskutečnila.

Kambyses, prwní dědic weliké monarchie Perské přitáhl, a od té doby, od roku 526 před K. egyptský, posud samočinný duch nawždy podlehl.

4. *Persie.*

a. Země perská a hlawnější částky její; původ čeledi té.

Obywatelé nyní od Peršanů »Iran,« od Arménů Šachistan nazýwané země jmenují se u Herodota Kefeni, w knihách Mosesowých Elamowci podlé Elama syna Semowa, w starožitnosti prosluli to Parsowé, jenž sami sebe Artejci a zemi swau Artei jmenowali. Wyjímajíc snad jen Parthy z Čudské čeledi plemene Sewerského, náleží Peršané do společnosti Indoewropského plemene. Na pobřeží Perského záliwu k Paropamisu, odtud na sewer k moři Chwalinskému a ke stepím diwochů byl nejrozsáhlejší obor jejich žiwota. Gedrosia, kraj písčitý a parný, kde Arbité, Parsirowé, Musarni a Rhamni bydleli, a města Arbis, Parsis a Kuni se nalezala, Karamania, kde Areowé, Pasagardi atd. přebýwali, a města Karomana (Karmana), Armuza (Armuzum, Ormuz) stála, krajinka z části tak neúrodná, písčitá a parná, že široširoce wísky není widěti; malý ostrow Ormuz, skalnatý, neúrodný, bezwodný, a tak parný, že lidé w jeskyních bydleti a we wodě spáti byli nuceni, náleží k tomuto kraji; hornatá Drangiana, Baktriana čili Baktria (nyní Chorasan), s králowskými městy Baktrau a Ebusinau; aurodná Margiana, kterau řeka Oxus swlažuje a kde město Nigea, potom Antiochia a konečně Seleucia zwané, se skwělo; wínorodá Hyrkania, městnatá Aria, lidnatá Parthia s městem Hekatompylem, prý nynějším Isfahanem; Persis se starobylým hlawním městem Persepolí, Pasargadau od Cyra wystawenau, kraj pahorkowitý, parný, neúrodný; Suziana se starobylým městem Suzau; Medie, nyní Širwan zwaná, a jiné byly nejhlawnějšími krajinami této čeledi Perské, k níž počítáni ještě Afgani na jižní straně Paropamisu, Kurdowé při řece Tigru, Armenowé na horách Taurských a konečně Sarmati, kteříž wesměs čeleď Areitskou činí.

Země ta, wysočina s mnohými pustinami, ponejwíce parná a wedrá, sewerní wšak a západní krajiny w zimě

studené, nezřídka zemětřesením a wichry nawštěwowána, přewelmi hornatá a bezwodná, ješto s holých kopců a hor živ[illegible]dárné prameny nestékají a hlawnější jenom dwě řeky, pod jmenem Araxes ji swlažují, a jezera i jiné wody mnoho soli w sobě drží, země tedy možná říci suchá, pustá, neúrodná, má přece na mnoha místech krásné a úrodné doliny s rozmanitými stromy, potrawné klí (gummi), mannu a kadidlo poskytujícími; koření, kwětokrásný mák, z něhož opije se připrawuje, šafrán, bawlna, z owoce melony, hrozny, palmowé datle a wšechno jiné owoce ewropské jakož i druhy obilní se tu daří a kwětinaté koberce tyto úwaly krášlí. Za dáwných wěků byla wšak Persie úrodnější, jelikož mnohé staré průplawy k wlažení půdy teď jsau zasypány. — Arabskému může po boku státi kůň perský, z dwojího druhu oslů jest jeden welmi učeliwý a pro swůj lehký chod užitečný, a welblaud, tato stepní loď, je prostředníkem obchodu. Na užitečná zwířata nečiní drawci autoku, neníť tam lwů, tigrů, leopardů atd., wyjmauc wlky a šakaly. Pták abmelek jest auhlawním nepřítelem nesčíslných kobylek.

Ačkoliw Perská čeleď nejposléze od kolébky plemene Indického se oderwala, ano dle zeměpisné polohy wíce neb méně wždy spojena s ní zůstala, přece již záhy započala wlastní žiwot swůj. Z půwodního pramene byla napojena prwními žiwotními žiwly, jaké jsau předně řeč perská, na dwě nářečí, Zendské a Pehlewské, rozpadlá, se sanskritem ale, swatau řečí Indů, wíce příbuzná, než která koli ze sester Indoewropských; ano i nowo-perská, pomícháním národů w pozdějších stoletích welmi změněná, má w sobě kořen starožitnosti. Prwopočáteční nadsmyslowé představy, na kterých Zerduštowo (Zoroastrowo) náboženstwí (jediný to pramen ku poznání staroperského duchowního žiwota) spočíwá, plynuly z toho samého zdroje indického; wzýwáno slunce, luna, hwězdy a wzduch co dobré bytosti, jakož i zlé bytosti, *dewy* jmenowané. Persie jest ona země, kde swětlo sluneční k sobě wábí oko i ducha, protož i zemí slunce a swětla se nazýwá. Jako Ind, Číňan a Egypťan, utkwíwal i Peršan zpočátku w náboženstwí přírodním; jasné wždy nebe a spanilé úwaly

wedly ho k bytosti jasné a spanilé, odporné pak síly přírodní, zátřesy země, wichry, zima, nesčíslný hmyz, k bytostem temným, zlým. Oheň, ono wše zúrodňující slunce, byl obrazem prazárodku wšech bytostí, obrazem nejwyššího, protož Peršané i wzywateli ohně se jmenují.

b. Společenský poměr a děje starého Perska.

Wí-li se málo o nadsmyslowém žiwotě starého Perska, tím méně wí se o poměrech společenských. Jenom to památno, že, byť i kněží, z kterých později tak zwaní magikowé pošli, jakausi kastu hned na začátku byli činili, a wojínowé, oráči a řemeslníci se tam nalezali, přec onen příkrý *kastní* duch indický nikdý se tam neujal, kořenů do čeledi té *nepustil.* Nebylať Persie obmezený úwal Nilský, ne tak těsně obywatelstwem naplněna, jako Indie; oko Peršana dlelo na plochých wysočinách a bezlidných stepích; opatřen lukem a šípy a na swém koni za kořistí se honě trhal wšeliké sítě společenských poměrů, z příčiny wálečného ducha jeho newznikl duch kastní. Již záhy mluwí se o monarchickém zřízení spůsobu, ne sice o jediné monarchii, což o welmi rozsáhlých krajinách těchto hned při wzniku nedá se tak snadno mysliti. Panowali nad čeledí tau rozliční králowé, z nichž se hlawně králowé bojowných Medů a Elamowců (Peršanů w užším smyslu) připomínají — z oněch hlawně Farnus, Arbaces a později Dejoces, z těchto Chedorlaomer. Až do založení ohromné říše Perské od Cyra w polowici šestého století před K., wznikaly přirozeným během nejen domácí mezi nimi wálky, oniť bojowali i s jinorodci, jako Farnus, král Medský, se západními sausedy Assyry, od jejichž krále Nina prý poražen a jat byl a králowstwí Medské na mnoho století we jho Assyrské uběhlo — až w osmém století před K. seslabnutím Assyrské a sesílením Medské říše jakási rownowáha nastala, a během dwau století jedna druhau wálkami pohlcowala.* Bojowali se Skythy, kteří

* Arbaces, prý nad Asií wítězný král, oswobodil Medii ode jha Assyrského; assyrský král Nabuchodonozor opět si jí podrobil, zwítěziw nad Dejocesem a hlawní město medské, Ekbatanu, ztroskotaw; na to medský Cyaxares wálčil s Assyry a hlawní jejich město Ninive oblehl.

od seweru přitáhli a Cyaxara medského w krwawé bitwè poraziwše, Asii až k Egyptu plenili, zrádně wšak od Medů je opiwších zawražděni byli. We spojení s Babyloňany (s králem Nabuchodonosorem babylonským) oblehl konečně Cyaxares město Ninive a z kořen je wywrátil, čímž *Medo-Babylonská* říše na rozwalinách Assyrské wznikla, a křídly orla toho západní Asie se zachwěla: Nabuchodonosor wítězně táhl na Syrii, Palestinu a Egypt, Cyaxares podrobil si Armenii, Kapadocii, Pontus, na to Persii a Suzianu, a mocnau říši tuto zanechal synu swému Astyagowi, jehož dceru Mandanu Peršan Kambyses okolo 600 před Kristem za manželku pojal; ze sňatku toho pošel *Cyrus*, zakladatel Perské monarchie.

c. Náboženstwí perské.

Těmito slowy jsau udány téměř wšechny hlawnější společenské poměry staré Persie. Položíme zde ale ještě jednu událost, která w Perské starožitnosti swůj půwod majíc, na pozdější pokolení weliký měla aučinek. Jest to *náboženstwí Zerduštowo.* O čase, kdy učení to hlásáno bylo, jsau udání rozdílná; jedni mu wyznačují dobu po založení weliké monarchie od Cyra, druzí kladau je do hluboké starobylosti, přes 2000 let před K., kdež neomylně, ať se pak Zerdušt w té neb oné době swým učením zaskwěl, aspoň začátky jeho náboženstwí hledati se musejí. Základem učení toho jsau dwě weliké protiwy swěta, *swětlo* a *temno, dobré* a *zlé,* w neustálém boji společném. Pramen swětla a dobrého nazwal Zerdušt bohem *Ormuzdem* (Hormuz, Hormizda), pramen temna a zlého bohem *Ahrimanem* (Ahariman). Někdejší ctění slunce, luny, hwězd a wšech dobrých bytostí, jakož i wšeho zlého bylo spojeno w tomto dwojím božstwí. Ormuzd přebýwal w nekonečném swětle, Ahriman w nekonečné temnotě. Ormuzd stwořil widitelné wěci na 12,000 let, na čtyry částky rozdělených; w prwním třitisíciletém běhu měl panowati Ormuzd sám, we druhém měly se již jewiti aučinky Ahrimana, třetí měl býti diwadlem jejich zápasu, we čtwrtém ze začátku měl Ahriman wládnauti, konečně ale od Ormuzda přemo-

žen sám se očistiti. I stwořil Ormuzd ferwery, newiditelné to duchy widitelných wěcí; každáť bytost má swau duši (psychu); stwořil oblohu a zemi, a na ní horu (indické Meru) do praswětla sahající, na níž Ormuzd swé stany rozbil. Od té hory jde most Činewad k Dorodmanu, k obloze nebeské, sídlu ferwerů a blažených; pod mostem w neskončené propasti, Dusak zwané, rejdí Ahriman. Stwořené slunce, luna a hwězdy měly Ormuzda podporowati w boji s Ahrimanem, kterýž wida wšady plno swětla, stwořil temnotu, zlé a ohawné bytosti; nastal úžasný boj; Ormuzdowým ale swětlem oslepen Ahriman klesl zase do propasti. Nastalo druhé twoření: z pramene wšeho žiwota, z Mithry, slunce nebeského, přicházely duše do wšech těles — a wšak i Ahriman twořil we swém Dusaku proti swětlým bytostem černé déwy též diwy jmenowané; pod obrazem hadů, wlků, much a diwých kočowníků turanských bojowal s nimi proti nebesům, do kterých se wedral, w podobě hada wšak na zem opět swržen byw, poskwrnil Ormuzdowo tworstwo a znowa do Dusaku smeten byl. Nastala opět krásná doba twořího Ormuzda: wyšel prwní člowěk Kajomort a z něho prwní dwa lidé Mešia a Mešiana, Ormuzdowi to newinní ctitelé, jako jejich potomci dobří a swatí, mohaucí stwořitele swého Ormuzda w boji proti zlému podporowati; wznikla dobrá zwířata a byliny. Naproti tomu utwořil Ahriman zlá zwířata a byliny jedowaté, zabil Kajomorta a potomky jeho obcházel a swáděl na cestu zlau — až konečně Ormuzd po swém sluhowi Zerdůštowi lidem zjewil swau wůli, zákon nebeského swětla, dle kterého každý Ahrimanowi odolati může, jehož duše (ferwer) po mostě Činewadském do nebes přichází, duše ale zlého s mostu w Dusak se řítí. Po uplynutí 12000 let pošle Ormuzd proroka Solioše, aby lidi ke ctění Ormuzda obrátil a mrtwé zkřísil. Ahriman wrhne potom wlasatici na zem, která we žhawý praud změněna do Dusaka se wylije, wšechno zlé tam zničí, i samého Ahrimana očistí, a na nowé, krásnější zemi bude potom samo Ormuzdowo swětlo nezkalené wládnauti. Učení to jest obsaženo we swatých knihách pod jmenem *Zendawesta,* Perské to Wedy.

Wýwin ducha indického je sopka, jejíž wysoké plameny s popelem pomíchané w rudém ještě zákalním swětle se jewí. Zákalu toho není w náboženstwí perském, temnoty lehly dolem, čisté, jasné swětlo wládne we wýšinách; skwělého, mocného a wšak přec ještě krwežízniwého není zde Šiwy, tohoto Mahakaly a Rudry, Wišnu co mužlew, ryba neb pídimužík nesestupuje s nebes, aby zlé a zhaubné zahladil, zde wládne již nezkalený, jasný Ormuzd, w Peršanowě modlitbě sprawedliwý to saudce, skwělý we swé spanilosti, wšewědaucí, působící, pán pánů, král králů, wšeho twůrce, žiwitel, od počátku milosrdný, štědrý, mocný, maudrý, čistý, zachowawatel wšeho, co jest; množitel skwělosti slunce, kteréž neumírá, skwěle swítí we swém běhu rekowném.« A dále modlí se k němu Peršan: »Rozhněwá-li tě člowěk myšlénkau, slowem neb činem, před tebau se ale pokoří a tebe wzýwá, buď mu přítelem, ó Ormuzde, jakož i já rozhněwán myšlénkau, slowem neb činem opět jsem přítelem člowěku, prosí-li mě w lítosti.« W těchto slowích spočíwá wznešené učení Zerduštowo. Poznaw, že konečný cíl člowěka w čistotě mysli, slowa a činu záleží, rozbil Peršan i čistý, jasný stan swému božstwu na wýsostech, co pramen čistoty swé, a wšecko zlé w přírodě i w sobě uwrhnul do temné propasti, s kterau je w neustálém boji. Působení dwau těchto sobě protiwných sil nazýwá se *perský dualismus* čili dwojstwo neb dwojice. Nicméně plynul tento dualismus i u Peršanů z jediné prabytosti, Zerwany Akereny, na niž ale na nečinnau jako u Indů na Brama, welikého nemajíce ohledu, toliko tření oněch dwau sil, skwělejší z toho wýwin, wětší a wětší dokonalost před očima měli. Na oněch jasnoskwělých wysočinách — kde za prawěku na pahorcích a w jeskyních před oltáři swatý žiwil se oheň, wyobrazení slunce a hwězd se zaskwíwalo a modlitby říkaly, až později od Zerdušta pyrea čili chrámy ohně založeny a ohně drahým olejem žiweny byly, před nimižto kněz dech swůj tajil — na oněch wysočinách wzniklo i toto jasnoskwělé náboženstwí, nejkrásnější posud úkaz na naší plawbě po dějinném praudu člowěčenstwa. Základ swůj we hluboké starobylosti majíc, působilo mocně na powahu Perské čeledi. Ačkoliw

záhy i panowníci monarchie Perské, již prý za časů Abrahamowých mocné, co bohowé ctěni býwali, a přistupující k nim lidé dříwe jich obrazům se kořiti a u přítomnosti krále ruku w rukáwě míti musili, přece nezpodlela mrawní powaha starého Peršana: chwálí se jeho cit sprawedlnosti, jeho střídmost, prawdy milownost a jiné cnosti; neprawdu potwrzowati bylo za nejwětší hanbu pokládáno; a staroperské zákony měly prý na zřeteli wzbuzowati lásku k cnosti a oškliwost před neprawostí. Peršan neměl arci ještě obchodu a řemesel, jehoť rauchem byla zwířecí kože, ztrawau za mládí chléb a řeřicha, nápojem woda; umění a wědy, mathematika a přirozená filosofie, nalezaly se wíc w rukau magiků (kněží), on byl wíc lowcem, jezdcem, wojínem wždy na koni, wíce wolným synem přírody — taule a luku neodkládal, jimiž později swětoznámou založil monarchii.

5. *Semité.*

Půwod Semitů a jejich kmeny.

Prawlast Semitů jsau wysočiny Taurské, kolem holohlawého Araratu, sauseda Elbrusu. Pod názwem »plémě Semitické« podotčení národowé: Assyři, Chaldejci w Chaldeji a w Babylonii (Babyloňané), Hebrejci, Kanáňané, Syrowé, Fenikowé, Arabowé atd. byli ponejwíce kočowníci, kteraužto známkau hlawně se liší od plemene Indoewropského. Rozdílná známka druhá jest dle wýroku nejslawnějších zpytatelů jazyků, že řeči obau plemen též od sebe se liší, tak že ústrojního nemají swazku. Tímto plemenem činíwá se obyčejně začátek dějepisu člowěčenstwa. Snad posud neodhalená toho příčina jest ono prawěké pohnutí národů Semitických. Pohlédneme-li na ty swěta pásy, jež obě plemena zaujímají, widíme, že plemeno Indoewropské od Semitů jako klínem prorwáno jest. Zde přepadli kočowníci národy wzdělanější, a snad nejpamátnější je to wýjew starobylosti, jímž mnohé swazky byly přerwány a společenské poměry obau plemen nowě twořeny. Nám zjewuje se to nyní owšem co blesk we šedých mlhách, jehož hromu již není slyšeti, z účinků ale, ač také dosti za-

halených, možno na weliké hnutí a bauře uzawírati. Připomínáme jen národy pod jmenem Pelasgů a Hellenů w dáwném Řecku powěstné, kteři w dobách hemžení a posauwání-se kočowníků Taurských zjewily se w Řecku co *poslední* přichozí plemene swého do Ewropy. Možná tedy, že hnutí Semitů hlawní bylo přičinau postupowání Indického plemene do další Ewropy a snad přes úžinu Suezkau i do Egypta; w přední Asii mělof ono úplný přewrat za následek: *příchod a odchod* zcela různých národů. Prwní wýjewy Semitů nyní krátce udáme.

A. Assyrowé.

a. Starožitnosti assyrské; město Ninive.

Prwní wýstup Assyrů utkwěl w dějepisu dwěma punkty, wůbec známými městy Ninivem a Babylonem; ono zaskwělo se na wýchodním břehu Tigru, naproti nynějšímu Mosulu, toto nad dolením Eufratem. Na březích těchto řek nacházejí se nesčislné zříceniny a zbytky starobylosti; kam cestující kroky swé obrací, naleză umělé pahorky z babylonských cihel s klínowým písmem a základy staweb, nad nimiž pluh po stalet půdu kypří, na nichž tráwa roste, wesnice stojí a potoky tekau, z jejichž stawiwa nowá města se zakládají, nalezeni penízowé w nowé se přeléwají a fanatismus obrazy ruší. Hamudan, Šuster, Hilla a jiná místa mohla by se od zpytatelů mnoho let prohledáwati; takž i starobylé Ninive, kde wesnice Kojundžuk a Nebbi Junus (prorok Jonáš) s několika sty domy na umělém nacházejí se pahorku, z něhož cihly s klínowým písmem mnohé již w nowých domech zazděny; nalezeny též polowypuklé obrazy lidí a zwířat. Rozwaliny ty jsau prý jenom zbytky twrze a sídelního místa, neboť ostatní ohromné město, obklíčené wysokými zděmi a wěžemi, počítalo prý 10 mil w objemu; a takž i onen z nejstaršich pomníků lidského umění w stawitelstwí, slawný Babylon čili Babel, ona brána Bela, boha slunce, jenž welikostí swau městu Ninive důstojně po boku stojí se stem bran, chrámem Belowým a wisutými zahradami, proslaweným to *diwem swěta.* Ninive stawěl prý Ninus, Babylon Nimrod,

lowec a smělý bojowník, prwní dobywatel zemí, jehož dějepis připomíná, prwní to příklad přepadání a we jho wázání wzdělanějších národů od kočowníků; srazilať se tu dwě plemena; surowec welel, wzdělanější slaužil, slaužil a stawěl Ninive a Babylon a wěž Babylonskau, kde byl zmatek jazyků při národech w jednu smyčku serwaných, která pominutím samowládné síly despoty opět se rozwázala a rozešla. Nesmíme wšak mysliti, že měst oněch spanilosti a krásy hned na začátku auplně se byly zjewily; mnohau pozdější okrasau býwá zdoben záhy wěk; jako jiných lowců a kočowníků marky a hrinky bylo zpočátku i Ninive náspem obklíčenau rowinau se stany, kde Semita w bezpečí si oddechnul a plány snowal pro swůj šíp. I bauřil na wše strany.

b. Dějiny assyrské.

Když byla monarchie Assyrská dle písma od Assura, Babylonská od Nimroda založena, a zemské zřízení a zákony w libowůli panowníků spočiwaly, zjewil se as 2000 let před K. w Assyrii král Ninus. Prawdiwé-li udání starých dějepisců, že on se swými bojownými hordami západní pronikal krajiny k Černému a Středozemnímu moři až do Egypta a přes Persii na wýchod až k Indu, widíme w něm dáwnowěký meteor, který, byť i bez welikého působu, národy strašil. Z wycwičených k boji mladíků mocné zřídiw wojsko, hrozil pode jho skloniti i swé kmenowce Babyloňany, jichž králowskau rodinu pomocí bojowných Arabů zawraždil, Arměny poplatnými učinil, a Medy poraziw, Farna, jejich krále, i s dětmi jeho ukřižowati rozkázal. Jsa pánem zemí západních a wýchodních až po Baktru, počal stawěti Ninive, město podlé jmena swého — a jak ze wšeho patrno, město již w dáwném wěku *ohromné.* Z té příčiny sami wěříme již welikým bojům a wálečným pochodům Ninowým. Jen kořist mohla býti politikau tehdejších kočowníků, jen w kočownících, kořistěmi a klenoty ztížených, mohla wzbuditi se tauha, aby dobyté statky utkwěly, stálosti a pewnoty nabyly — i stawěliť město *s hradbami,* město podlé jmění swého úžasné. Po wystawění Ninive táhl Ninus prý se dwěma milliony

wojska k horám indického Kawkazu, na nepokořenau posud Baktru, a ač po ztrátě 100,000 mužů dobyl hlawní město Baktru dle rady Semiramisi, paní Menona, wrchního wůdce wojska swého. Welicí duchowé býwají obyčejně obmyšleni podiwným půwodem nebo podiwným ukončením swého žiwota. Tím skwěje se i tato žena. Bohyně Derceto,* matka její, položila dítě swé na skálu w paušti, holubi wšak je žiwili, swými křídly zahříwali, pastýři potom našli je a králowskému owčáku odewzdali, kterýž je Semiramis nazwal. Králůw náměstek w Syrii, Menon, také dozorce králowých stád, pojal potom krásnau a rozumnau děwu za swau ženu, a wždy podlé rady její se chowaje, powolal jí i do táboru u Baktry, kdež ona nejpewnější, slabě wšak hájené místo hradební ztekla a města dobyla. Krásau a maudrostí její roznícen Ninus powýšil ji po samowraždě mužowě a po sňatku s ní k důstojnosti králowské, a před smrtí za poručnici syna swého Ninya a panownici nad Assyrií ustanowil. I ona rozšiřowala Babylon a sláwu jeho wystawěním mnohých paláců a mostu přes Eufrat, s wojskem táhla po swé říši, skwělé zahrady a letníky zakládala w Medii, w Persii skály a wrchy dala snášeti a nasypáwati, w Africe bojowala s Ethiopany, až konečně wálečný duch až ke břehům Indu ji nesl. Wojsko na 2000 lodiček a welblaudi we wycpané černé kůži wolowé, aby slonům byli podobni, táhli sewerním mračnem na spanilau Indii, poraženého krále Stabrobata hnali před sebau, když ale omyl s strany Semiramisiných slonů se poznal a widělo se, že mračno to oprawdowých hromů w sobě nenese, byli Semité na hlawu poraženi, tak že sotwa třetina se wrátila, a žiwot maudré, krásné a rozkoše milowné bojownice assyrské prý w Indii se ukončil, dle jiných zanechala swět w podobě holuba a říši swému synu Ninyowi.

Podlehli národowé, podrobeny byly země široširoce, a Ninyas schowaw zbraň wálečnau, oddal se rozkoším w Niniwetských palácích. O potomních králích nečiní se

* Bohyně Derceto náležela do druhé třídy bohů; mimo to byli od Assyrů ctěni bůžkowé Nisroch, Nergal, Adramelech a Auamelech; o obřadech a náboženstwí jejich nic newí se jistého.

po 1200 let nijaké zmínky až do Sardanapala, posledního assyrského panowníka. Líný, rozkoší milowný duch jeho dosáhl w ochablosti nejwyššího stupně. Oděn co žena přádal se ženami a líčil twáře swé, a Arbak (Arbaces) w Medii a wrchní kněz Belesys w Babylonii, i druzí náměstkowé osnowali sítě na zženštilého krále. A Peršané, Medowé a Babylonané, i wojsko krále Arabského táhli k Ninive, a když bylo z počátku štěstí králi přálo a jakási mužská Semiramis w něm se zjewila, porazil konečně Arbak woje králowy, po dwě léta obléhal Ninive, třetí rok strhly wody Tigru kus městské hradby — i wida Sardanapal, že dáwné proroctwí se wyplnilo a Tigris nepřítelem města jest, dal wyrownati hranici we swém palácu a zlato a stříbro snésti a zažehl to, a sebe, swé milostnice a wše w popel obrátil. Od powstalců bylo město pleněno, čtrnáctisetleté Assyrské říši konec učiněn, z jejichž rozwalin tři nowé říše wynikly: *Nowo-Assyrská*, která od roku 775 až do 625 trwala, jejíž panowníkowé jen ze starého zákona známi jsau, jako Pul, Tiglat Pilezer, jenž mnoho Israelitů w zajetí odwlekl a od Judského krále Ahaza poplatek bral, Salmanasar (roku 728), jenž Israelského krále Hoseu i s poddanými w zajetí odwlekl atd.; potom říše *Babylonská* a *Medská*.

B. Babylonané čili Chaldeowé.

a. Základní wrstwa národu toho; jeho náboženstwí.

Sinar, Babylon, Chaldea — tři jména, jež značí krajinu nad dolením Eufratum mezi Mezopotamií, Tigrem, Perským záliwem a pustau Arabií. Babylonie nazýwá se též okolí města Babylonu, Chaldea okres u Perského záliwu. Na místě dešťů byla země ta jako Egypt záplawami Tigru a Eufratu neb uměle z nich wáženau wodau welikými průplawy swlažowána a nad míru úrodná.

Prawí-li se, že wládní forma docela byla despotická, panowník neobmezen, slowo jeho zákonem, ničím neliší se to od wládní formy assyrské. Semité zasáhli krajiny tyto, a za prwního zakladatele udáwaný Nimrod byl jen prwní assyrský wládce Babylonu, jen wládní forma, jen

panowníci byli assyrští, dolení wrstwy národu obsahowaly w sobě žiwel jiný, žiwel Indického plemene od Semitů zaplaweného, nicméně tak již utkwělého obyčeji a zwyky, že powodeň kočowníků sewerních ráz jeho nesmyla a nesetřela. Semité nezřídili tam učené kasty, která již záhy slawná, i za jejich wlády, jako w Egyptě kněži, společenské poměry říše babylonské stanowowala a řídila. Když se byl w národě Indickém wyšší objewil žiwot a amfitheatralně w kastách se zdwihal, jehož bleskem, jak podobno, Čína se oswětlila a Egypt byl proniknut, honosil se i Babylon částkau toho dědictwí dawné minulosti. Mluwí se o desíti prawěkých králích, kteří byli nad těmito krajinami wládli, o Alorosowi co prwním, Xisutrosowi co posledním, za jehož panowání potopa zemi tu zasáhla. Na boží rozkaz, jak wyprawuje Berosus, wystawěl tento král koráb, do něhož potrawami jsa opatřen, se swau rodinau a zwířaty wstaupil a při opadáwání wod ptáky wypauštěl, kteří suchau zemi nalezše, již se newrátili. Za čtwrtého krále Anemona, prawí powěst dále, přišel jistý Oannes po wodě do Babylonie a k její wzdělanosti základ položil. W tomto podání jewí se ono prawěké tíhnutí národů ze swěta indického dále k sewеru a západu. W Babylonii nalezala se kasta učených nebo-li mudrců, kasta magiků. Tito učení stáli w čele správy zemské, wyučowali náboženství, konali obřady, rozhodowali spory, a též na kasty byli rozděleni jako w Indii a Egyptě; wykládali prý též hieroglyfy, ačkoliw Herodot myslí, že jen písmenné měli písmo. Uznáwali jedinau wěčnau, neskončenau prabytost, Zerwanu (indický to Bram), wesmír ale, swět duchů a těles, wzniknul ze dwau nižších bytostí, Apasona a choti Tawty (indická to Maja), a naplněn jest dobrými a zlými duchy, jichžto nejwíce na hwězdách se nalezá. Chtíce utwoření člowěka položiti před oči, použili zcela smyslowého obrazu, a sice že bůh, stwořiw zemi a zwířata, hlawu si dal uříznauti, a druzí bohowé že tekaucí krwí nawlažili zemi, z níž rozumem obdaření a částku boha w sobě mající lidé wznikli. Lidská duše i wšecky její předstawy pocházejí přímo od božské bytosti, náuka, s kterau se nejslawnější filosofowé až na naše časy obírali. Obloha nad Eufratem nikdý nezka-

lená a wždy jasná, záhy již obrátila na se pozornost národu, i wzniklo ctění hwězd; slunce (Belus, pán) a luna (Mylita, též Nebo, Benoth, u Řeků Venus, Astarte u Feniků), byli hlawními bohy; u Babyloňanů byla Mylita obojího pohlawí, jako Šiva u Indů. Slunci obětowali se zwířata a lidé, ne wšak luně, bohyni tišší, lahodnější, nicméně při tom zas i tak milostné, že w jejím chrámu cos podobného jako w indických, Šiwowi zaswěcených pagodách, se přiházelo a o zhýřilosti Babyloňanů swědectwí dáwalo. Bůžkowé ze zlata, stříbra a dřewa byli slawně kolem nošeni a od lidu prowázeni, jako bůžkowé indičtí. Ačkoliw dle Diodora, zatmění slunce napřed ustanowiti neuměli, znali přece dwanáctero znamění zwířetníka, nestejný běh oběžnic od západu k wýchodu, dwanáctiletý oběh kralomoce, tušili okrauhlost země, a dle Diodora nejen že wlasatice (komety) znali, oniť i oběh a náwrat jejich počtem ustanowili. Wěž chrámu boha Bela slaužila prý za hwězdárnu. Weliké stawby swědčí o jejich strojném umění; wodostawitelstwí dosáhlo u nich památné dokonalosti, což dokazují mnohé průplawy, stawidla, čerpadla a wodní kola, hlawně, ale že woda z Eufratu do zahrad 200 střewíců wznešených byla brána. Mimo to prowáděli orbu, zahradnictwí, rybářstwí, lowy, chowání dobytka; mleli obilí, pekli chléb, připrawowali kůže a wlnu, předli, tkali, šili, barwili, razili peníze, řezali kameny, hotowili sklo, lowili korály, dobýwali kowy. Na wyšším stupni nežli w Egyptě zjewilo se u nich pěkné umění, básnictwí, hudba a tanec, wedli obchod s Medy, Baktry, Armény, Feniky; Persie a Indie poskytowaly perly a jiné klenoty, Arabie kadidlo, Ceylon skořici, slonowau kost atd., rozšířila se tedy i nějaká známost zeměpisu. U Babyloňanů bylo w obyčejích druhých Asiatů wýjimkau to, že ženštiny weřejně s mužskými obcowati ano i s cizinci jísti mohly. Pěkné díwky prodáwaly se za ženy těm, kdo za ně nejwíc podáwali, ošklíwé dostáwaly wěno a muže, který nejmenší summu žádal. Tyto beze wšech románsů, jenom na zdařbůh uzawírané sňatky rozcházely se opět w nesrownalosti a po nawrácení dané summy. Ačkoliw uzawírání nerozlučných sňatků za lehkomyslnost powažowali, přece bylo manželstwí swaté. Berosus wyprawuje též,

že každoročně pětidenní byly hody, za kterých sluhowé na místě swých pánů sedali a jim sobě posluhowati weleli.

Wšecko-li to wesměs uwážíme, stáli Chaldejcowé na dosti wysokém stupni wzdělanosti; byla to wšak jenom učená kasta, která wědomosti ty pro sebe chowala, a snad tajněji, než bramini indičtí a než učená kasta egyptská. W lid nerozšířila se blahá záře oswěty, w něm rozprostírala se temnota hrubé newědomosti, hwězdoprawectwí, hádactwí, zaklínání duchů, wykládání snů atd. Lid, jsa nástrojem w rukau učených, požíwal prospěchů z řemesel a obchodu plynaucích, požíwal i wýsledků wyšších wědomostí, ačkoliw nikdý jejich swatyně se mu neoswětlila. Byla-li kněžím wláda nad swětskými záležitostmi odňata, oni přece, konajíce přitom weškeré auřady we spráwě zemské, zachowali si moc nad panowníky: jakožto magikowé a čitatelé w lůnu budaucnosti a we hwězdách, kde podlé rozšířeného domnění zapsán byl osud každého člowěka, krále jako žebráka, kteřížto oba, hieroglyfům skwělé oblohy nerozumějíce a swého losu budaucího zwědawí jsauce, o radu se tázali, kdež potom kněz wýrokem swým národní rozhodowal wěci. Z této strašné duchowní moci nikdo newywáznul, stanowená prawidla zachowáwala se přísností braminskau; žáci musili tak mysliti, jako jejich učitelé, od starší koleje nesměli se uchýliti, a tudy dalším pokrokům we wědách a maudrosti brána byla zawřena. Byl a jest posawáde spor, kde dříwe, jestli w Egyptě čili w Chaldei, wědomosti a umění wznikly? Jedni doprowázejí wědy z Chaldei do Egypta, druzí naopak, z Egypta do Chaldei. Podlé směru w těchto listech wytknutého, jak se totiž indické plémě a s ním wědomosti a umění rozšiřowaly, jest na jewu, že se to z Chaldejska do Egypta stalo. Tento národ aneb spíše učená jeho kasta položila w zemi té semeno wzdělanosti, jehož wýpukem pěkná rostlina se ujawši, dále swoje owoce šířila. Nic podobneho, ani wzdělanost ani zkaženost mrawů babylonských nedá se očekáwati od Semitů kočowníků, kteří od prawěků taulawému žiwotu z weliké části posud neodwykli.

b. Dějiny babylonské.

Dějiny babylonské mají ten samý osud jako assyrské, totiž že po nastaupení assyrských panowníků, w jejichž čele Nimrod se udáwá, po wíce neb méně úzkém spojení Ninive s Babylonem, 12 století až do Belesyse (Nabopalasara, Nabuchodonozora) hrubě o nich žádné zmínky se nečiní. Teprwa když Ninivetské poklady plápolem stráweny a drancowáním odwlečeny byly, obrátili králowé babylonští wětší na sebe zřetel základem babylonské monarchie. Tímto pohybem na Eufratě a Tigru, nowé síly wzbuzujícím, hnuli se i jiní národowé. Egyptský král Necho táhl k Eufratu, byl ale zahnán od králowa syna Nabuchodonozora, kterýž mimo to Jerusalem drancowal, krále Joakyma zahnal a Palestinu až po Egypt si podrobil. Mezi zajatými Israelity nalezal se Daniel, potomní rádce krále Nabuchodonozora, kterýž podruhé Jerusalem plenil, konečně ztroskotal, a Judskému králowstwí konec učinil. Po obléhání města Tyru a po náwratu s welikau kořistí z Egypta okrašlowal swůj Babylon, tuto králownu wýchodu, která nyní nowým chrámem Belowým, nowými paláci, wysutými zahradami, proslaweným to diwem swěta, průplawy a jinými stawbami se honosila. Po smrti bojowného a hrdého krále toho a jeho syna začali se jewiti příběhowé brzkého klesnutí říše babylonské. Spiknutím na trůn powýšený Neriglisar záwistiwým patře okem na wzrůstající moc Medů a Peršanů, swolal západní Asii do zbraně proti sausedům wýchodním, byl wšak zbawen wítězstwí i žiwota. Cyrus byl wůdcem medo-perského wojska; as dwadcet let potom (538 před Kristem) přešla sláwa s Babylonu na Persii.

C. Hebreowé.

a. Půwod Israela; jeho odwětwí; sídla w Kanánu.

Snad dříwe ještě, než Assyrowé krajiny nad Tigrem a Eufratem osadili, wrhly se jednotliwé hordy plemene toho na západ a jih; Mizraimité (dle starého zákona potomci Chamowa syna Mazraima) do Egypta, a po pastwinách asiatských ke Středozemnímu a Arabskému moři Fe-

nikowé, Syrowé, Kananité atd., až konečně do praudu a wíru toho od swého kmene malá též haluzka se oderwala, se swými stády k západu táhla, a blíže kanánského města Sichemu stany rozbila. Byli to Hebreowé. Zároweň přitáhli snad i jiní haufowé, jako Amalekowé, Moabité, jakož později z té samé haluze hebrejské malé odwětwí, Madianité, Amonité, Edomité, opět se wywinula ke zwětšení národowého labyrintu a k objasnění obrazu pastýřského, kočowního žiwota. Neboť Kananité u př. počítali 30 oddílů pod zwláštními králi neboli náčelníky. W chaldejském městě Uru narozen, šel Abraham, praotec Israela, nedlauho po smrti Nimrodowě (2083 před K.) pro swau čeleď a stáda wolnější a samostatnější pastwy hledat na západ mezi swé kmenowce. Když ale w kraji kananském neauroda wznikla, táhl se swau, w stáří ještě co krása slawenau Sarau a s čeledí do Egypta, kde Farao jeho stáda, otroky a otrokyně rozmnožil, klénoty ho obdařil a zase do Kanánu propustil, kde od swého bratrowce Lota z příčiny rozmnožených stád se odděliw, krajinu More w Hebronsku osadil a bratrowce Lota (Moabity) od nepřátel přepadeného oswobodil. W krajině Hebronské měl hlawně stany rozbity on i jeho potomci: Ismael ze služky Hagary (Arabowé jsau prý jeho potomci), Isák ze Sary narozený, wnukowé jeho Esau a Jakob i Jakobowých dwanácte synů, kteří z rozličných matek pošlí, na oblíbeného a láskau od otce obsypáwaného bratra Josefa zanewřeli a kupcům madianským do Egypta jej prodali, kde starý patriarcha Jakob s ním, w blesku sláwy postaweným, opět se shledal a pro swau čeleď krajinu Gosenskau za osadu dostal.

b. Přebýwání w Egyptě; Moses.

Jak w dějepisu Egypta jsme podotkli, udělil Josef panowníkowi země té radu, by stawěním žitnic zásoby hromadil na léta neúrodná; prodáwáním obilí za wysokau cenu byla w krátké době wšechna majetnost w rukau králowých, až konečně pátý díl polních aurod králi zákonem náležel. Na pastwinách krajiny Gosenské žil nyní Israel a umíral, Jakob ale byl pochowán u swých otců w jeskyni Machpele w zemi Kananské (1689), a takž ani Josefa ne-

chowala w sobě země egyptská. Starožitnosti duchem nespolečným, osobiwým, kde hlawně při wznikajících národech pastýřských mnohé jewí se oddíly ke wzájemnému tření, k dalšímu wýwinu a wyšším swazkům, byli Israel i Egypťan jeden od druhého wzdalowáni; učený Egypt powržliwě hleděl na bídné pastewce; o sobě množili se tedy Abrahamowi potomci w zemi Gosenské a w krátké době tak se rozmohli, že wláda egyptská nedůwěřiwým okem na ně pohlížeti, daně jim ukládati, hlawně ale co otroků jich používati začala. W tom wšak nebylo pomoci proti jich množení se. Dle prwního rozkazu měli noworozenci býti wražděni, dle druhého měl je Nil pohlcowati. Od Nilských wln ale šla spása přímo do domu utiskowatele Israele, aby tam wychowán, wycwjčen a ozbrojen byl wším spasitel jeho. Moses, na dwoře Faraonů do kněžské kasty jsa přijat, učil se wědám, umění a maudrosti egyptské, nezapomněl wšak na hlas a slowa kojné, matky swé, a dospělý chodil mezi powržené bratry a powrhowal sláwau Faraonů — w roznícení zabil Egypťana, tyrana Israele, a za Rudé moře ku příbuzným Madianitům a ku knězi Jetrowi prchnul, jehož dceru Ziporu pojal a čtyrycet let spráwcem stád swého tchána byl. Tam we skalnaté Arabii, přírodními krásami welkolepé i hrozné, prodléwal duch wychowance Memfisu w přemýšlení nad oběhy žiwota. Wědami starožitnosti w mladého ducha zaseté símě dozráwalo tam we owoce; jasněji než učitelé jeho pronikal poměry člowěka, hlubinu wěčnosti a tworce, jehož krásné i strašné dějiny před očima rozložené měl, a jejž we skwělejším swětle spatřil, než který koliw myslitel na prwním oboru člowěčenstwa. K tomuto horskému, žiwotodárnému pramenu, připojowala se jako suchá, parná paušť Arabie myšlénka na potupený, zmalátnělý, w kalu nízko se plazící národ, myšlénka ale tím wznešenější, když na swatém Horebu swobodu a powýšení lidu toho w sebe pojala. Oswoboditel šel a wolal bratry k Bohu otců swých. Dlauho wáhal Farao naprosto pustiti dělná ramena několika set tisíc otroků, a s wojskem stíhal je jdaucí s egyptskau kořistí do země otcům zaslíbené, náwratné ale wlny Rudomořské jej zachwátily.

c. Kočowání na paušti; dobytí Palestiny; Josue.

Wděčnými zpěwy za oswobození, pro nedostatek wody a potrawy reptáním naplňowala úwaly Arabie z uzdy puštěná horda, až se nasytila spadlau mannau a křepelkami z nepřátelského Egypta přiletělými, až se napojila wodau s Horebu. Pod udatným jinochem Josuem porazili příbuzné Amaleky, kteří byli je přepadli. W rozhoštěný kolem Sinaje národ začal podiwu hodný wůdce uwáděti wětší kázeň w občanském i náboženském ohledu. Proti wšem, buď dědičným, neb za dlauhého otroctwí oswojeným neprawostem wydal zákony, w jichžto čele co hwězda prwní welikosti skwí se zákon: wíra w jednoho boha. W neustálém boji se swým lidem, mnohonásobnau rozerwanost w sobě nesaucím, hnul se Moses pustinau ku pomezí Kanánské země: Amalekowé a Kanánští udeřili na ochablé, w boji necwičené Israelity a po welikém prolití krwe do pustin je zahnali. Na mnoho let rozhodnul se tím osud jejich, paušť stala se mnoholetým jich obytem. I srocowali se proti Mosesowi jakožto uchwatiteli nejwyšší wlády, weselosti a tance w duchu egyptských slawností prowáděli, morem a nemocemi hynuli: až konečně nowé, otuženější pokolení s pustých hor wálečně sešlo na úrodnau a bohatau zemi Kanánskau; přes půl millionu ozbrojenců pustilo si uzdu: wraždili obywatele, pálili a drancowali města a krajiny w newýslowné prostopášnosti. A když weliký zákonodárce a neunawný bojowatel se swým wlastním národem pozemský okres usilowání swého opustil, wedl Josue syny Israela w neuprositedlné kázni, neboť wedl je proti pewným městům, proti udatnému obywatelstwu; klesly hradby Jericha, mužowé, ženy i děti jeho; klesla města Lebna, Lachis, Eglon, Hebron, spojená wojska náčelníků kanánských porážena, a Kanán pleněn po šest let, obywatelstwo wražděno, neb do Afriky ucházelo, a země, přec jen na polo dobytá, rozdělila se k ujmě samých dobytců hned na dwanácte částek, mezi dwanácte kmenů israelských. A když přísné rámě Josue nad nimi již newládlo, bezuzdý jejich duch žádného wládce jediného netrpěl, a každý kmen swého měl náčelníka, nowě uchýlili se od zákonů swého oswoboditele,

nowé wypukly boje mezi nimi i s pozůstalými Kananity — přitáhli Mezopotamci, a osmiletým podrobením byl w sobě nesworný Israel w celosti zachowán.

d. Israel pod saudci a králi Saulem, Dawidem a Salomonem.

Zwítěziw Othniel nad nepřátely, stal se weškerého národu *prwním saudcem* (1405), jichž řada Samuelem, saudcem jedenáctým, po 300 letech (1096) se ukončila. — Neustálé tření mezi samými kmeny israelskými, jejich boje s Kanánskými a sausedními národy, s Moabity, Madiany, Amonity a Filistinskými, tak že jedni i druzí wzájemně w podrobenost upadáwali, ctění model na spůsob národů sausedních, některých kmenů stálé ještě kočowání, byly nejhlawnějšími známkami tohoto nepokojného, bezwládného času, we kterém se Debora, Jefta a silný Simson wyznamenali. Samuel, poslední to saudce, spolu nejwyšší kněz a prorok, proslul založením tak zwaných škol prorockých, kde mladí Israelité w zákoně, náboženstwí a básnictwí byli cwičeni. Dwa syny swé ustanowil za podsaudce na rozličných místech, a myslil-li saudcowskau wládu nad zemí we swé rodině učiniti dědičnau, tuť ne-li myšlénkau, aspoň uwedením jí we skutek předešel ho *Saul* z kmene Benjaminowa, neboť posawadní lidowládné řízení bylo náhle w monarchii změněno — změna to snadná při neutkwělém, pořád wlnitém stawu israelské společnosti, kteráž, kolkolem bojownými králi otočena, potřebí měla nejen saudce, nýbrž i wůdce wojenského, jakýmž Samuel nebýwal.

Král Saul měl w Samueli welikého odpůrce; bojowal sice šťastně s Ammonity, Moabity, Edomity, s králi syrskými, s Amaleky, když ale proti Filistinským stál a jinoch *Dawid* jedinau ranau je porazil, začal se lid prohlašowati pro tohoto prakostřelce, tajně od Samuele již za krále pomazaného a w jeho prorockých školách snad wychowaného. Král stíhal swého soka, propukáwala nejistota a bezwláda, dokonce když Dawid po smrti Saula se synem jeho Isbosetem boj musil wésti o korunu Israele. Isboset zawražděn, Dawid králem Israelským učiněn. Nyní teprwa byli Jebusité podrobeni a dobyt hrad jejich Sion Jerusalemský, někdejší Jebusi nebo-li Salem. Ze Sionu, sídla swého a swátosti

israelských, šťastné činil král Dawid nájezdy na okolní národy, Filistinské, Moabity, Syry, Amonity, a s úžasnými wracel se kořistmi, z nichž napotom spanilosti a krásy Jerusalema jsau wznikly. Za jeho wlády byli prazemcowé dokona potlačeni a rozšířeny hranice státu israelského na sewer a jih, od Středomoří k Eufratu, nastaly změny w státním zřízení nyní pewnějším, we wojenstwí i náboženstwí, nejwyšší kněz byl od krále záwislý, staw národu docházel wyššího stupně — nespokojenost ale, zpaura a domácí zmatky znowa přece wybuchly: král musil utíkati před swým wlastním synem Absolonem, krotiti žárliwost mezi kmeny a záhy ustanowiti syna swého *Salomona* za krále, aby zaň bratr jeho Adonija se neprohlásil.

Minuly čtyry wěky, co otroci Egypta a kočowníci Arabie w Kanánu se byli usadili; podrobeni byli prwní obywatelé, zkroceni národkowé sausední, zlatem a stříbrem jejich nasyceni synowé Israele, když pod maudrostí a nádherau krále Salomona, žáka proroka Nathana, zmítawé národu wlny pokojnějším řečištěm se ubírati začaly. Na králowský blesk Jerusalema obrácen zřetel wšech kmenů; Jehowowi stawen welkolepý chrám: z Tyra fenického přišli stawitelé, s Libanonu stawiwo, a dwě stě tisíc dělníků kananských a cizích otroků a synů israelských w sedmi létech wznesli stawbu, která lepostí swau, bohatostí a nákladem mnohé přewyšowala (1006). Krásné paláce, domy a zahrady se zaskwěly, zwelebeno palmowé město, Tadmor čili Palmyra na paušti pro obchod i proti nepřátelům zaeufratským, Baalat čili Baalbek a Heliopolis u paty Libanonu založeny, stawěno loďstwo na Rudém moři, obchodem přicházelo z ciziny zlato a stříbro, drahé kamení a wzácná zwířata, a slyšeti maudrost slawného Salomona a w zlatém blesku ho widěti, počítalo se ku přednostem onoho wěku. Wstupowal Israel we swazky s jinými národy, s králem Feniků, s Faraonem egyptským, jehož dceru Salomo pojal, Saba (Seba), králowna arabská nawštíwila Jerusalem s welblaudy, zlatem, klénoty, wzácným kořením a kadidlem, wěcmi posud we městě Dawidowě newídanými. Přitom wšak sám rozumný Salomo uchýlil se od zákonů předwěkého zákonodárce, blauzniwá mysl jeho zřizowala ještě w stáří jino-

zemským milostnicím bůžky a chrámy, na hoře Oliwetské slauženo Chemosu a Molochu, wše ponořeno we wýchodní rozkoš a luxus, důchody a daně shlcowány — krásnéť na powrchu jablko chowalo w sobě červa — wznikala nespokojenost, která po smrti Salomonowě (975) za následek měla roztržení kmenů we dwě částky pod *Jeroboamem*, králem *israelským* (samarským) nad desíti, a *Rehoboamem*, synem Salomonowým, králem *judským*, nad dwěma kmeny.

e. Králowstwí Israelské a Judské; ztroskotání jich a zajetí lidu.

Občanské wálce mezi těmato částěma ušlo se jen wýpowědí proroka, že rozdělení národa bohem ustanoweno jest. Podrobení cizí národkowé hleděli swé samostatnosti, a jelikož *dwa* náměstkowé *jediného* boha nad Jerusalemem panowati nemohli, uwrhla se hlawně částka samarská pod ochranu jiných bohů; kněží po odňatých důchodech odešli do králowstwí Judského, do okolí poswátného Sionu, zničená Sodoma jewila se mnohonásobně, nátisky hrozné. Sisak, Farao egyptský, drancowal chrámy a paláce Jerusalema, rozdwojený Israel postawil se proti sobě, Jeroboam poražen, 500,000 mužů zůstalo na bojišti, hebrejský stát přec ale dwojí a slabý. Umění a wědomosti, ježto pod Salomonem pučeti se začaly, opět zničeny. Dewatenácte králů z rozličných kmenů, jeden druhého wraždíce, wstupowalo na trůn w Samáři, až deset kmenů těch po 250leté anarchii Salmanasarem assyrským jato a po horách Medie rozhoštěno bylo (722). Samaria, hlawní město israelské, bylo z kořen wywráceno a země osadami assyrskými zalidněna. Zasnubowáním se Assyrů s pozůstalými Israelity wznikla směs, pod jmenem Samaritánů známá. Králowstwí Judské, které o 137 roků déle trwalo mělo z 20 králů Josafata, Usia, Hiskia a Josia wladařskými cnostmi wýtečné, wnitřními ale zmatky, neustálým třením se národního náboženstwí s obřady jinozemců a mrawní zkázau nemohlo odolati poplatkům mocných sausedů egyptských a assyrských, až konečně posud solečný mělo se swými bratry israelskými, když nowě zrozený Babylon s Egyptem o wládu bojowal a pod Nabuchodonozorem wyšel proti Faraonu, a u prostřed ležící Palestina co třtina klesla — Jerusalem dobyt, chrám, krá-

lowský palác a město drancowány a spáleny, a hlawní částka obywatelstwa odwlečena do krajin babylonských. Pozůstalá chudina ke wzdělávání půdy kananské potom z části do Egypta uprchla a tam snad i zanikla.

Po úžasném úsilí národu toho o samostatnost widíme [illegible] nyní do wšech končin rozwátý, města jeho zbořena, krajiny popleněny, pusty; malé dobyl Palestiny a opět ji ztratil, stupně welikých podmanitelů sausedních a politické wýše jejich nedosáhl. Na zmítawém oceanu plaula tato lodička osaměle, spoléhajíc na sílu wlastního wesla; hledala eldorado blaženosti pozemské, metala blesky na koráby druhé, až w bauři obecné sama se rozčesla. W samowolném sebe wymezowání ze wšech mezinárodních swazků a w nepřátelském postawení proti ostatnímu lidstwu byl národ ten člowěčenstwem w člowěčenstwu; kletbu metal na wše, co jím nebylo, až kletba ta sňata a konečně nejrozdrobenějšími částkami, co paria swé wůle, s lidstwem zase byl spojen.

f. Zaslíbená země; Bůh israelský; zákony.

Na stejném stupni s dějinami stojí lidu toho žiwel národní, wywinutý hlawně w krajinách, od rozličných spisowatelů rozličně Kanán, Palestina, zaslíbená země, ano dle okolních zemí i Fenicia, Syria, Cölesyria, Idumea atd. nazýwaných, jimžto Středozemní moře, Fenicie a Syrie, řeka Jordan a hory idumejské pomezím byly; dle Mosesa země mléka a strdi, potoků a studnic, pšenice, wína atd; na seweru wlání cedrů Libanonských, rosodatný Hermon, zelený Tabor, wínorodý Karmel, hora oliw, pastwiny Saronské, palmy a růže Jericha wábily národy pastýřské, byly wnadau kočowníků pustin a stepí, nejdříwe pokud známo Kananitů, potom dětí Israele, jejichž praotec Abraham w údolí Mamre se swými stády se rozhostil a pod dubem bydlil. Hned zpočátku austním podáním, potom psanými zákony byl lidu toho zřetel obrácen k wíře w jediného boha; bůh stanowen za nejwyššího wůdce a ředitele osudů národu toho, a myšlénka o jediné nejwyšší bytosti, pod žádným obrazem nectěné a jen we stánku přebýwající, stala se průwodní hwězdau na rozličných po-

chodech, kotwicí w utkwělých stanech; pro ni snad již Abraham oderwal se od modloslužeb assyrských, k ní wychowáwal a pěstil Moses děti israelské — Abraham a Moses — začátek a konec duchowní osy Hebreů — onen ctitel *mocného* boha, tento ctitel *Jehowy*. We wíru asiatských národů uchylowal se Israel arci po wše wěky od myšlénky té, ctil modly národů sausedních, to nejen lid sprostý, i maudrý Salomo. Aniž nabyla myšlénka ta oné ryzoty, pauhosti a čistoty, jako w křesťanstwu; tam hubila, z kořen wywracela národy, zde se mezi národy šíří; ano kolkolem od národů sausedních úžasně utiskowaný Israel opancéřil se tauto myšlénkau tak mocně, že zhola weleno nositi smrt na jinowěrce a jinorodce, kláti jejich bohy a swého zachowati w čistotě, aby Israel modloslužbami sausedů se neposkwrnil. Krwí byla křestěna zrozující se myšlénka ta; jediný teprwa byl to poblesk oswětlující a zahříwající, jediný punkt — wýhradní to idea Israele, jeho modla. Z ní wywinula se od Mosesa založená kněžewláda, we wšech státních formách Israelitů zachowáwaná, pod Josuem, pod saudci a králi, berauc dědičné swoje zástupce z kmene Lewi, syna Jakobowa, w jichž čele stál kněz nejwyšší z potomků Mosesowa bratra Arona. Proti kněžewládě byl ale opět zákon, co wáha na straně lidu, žiwel lidowládný. Z ní wywinuli se zákonowé, jimiž stanoweno ctění boha, oběti a slawnosti, zákony, jimiž jistota jmění, osoby a swoboda se měla zachowati a národ wzdělati. As ze 600 zákonů, z kteréhožto počtu o welikém žiwotu lidu toho uzawírati možná, a jichž přestaupení přísně bylo trestáno, skwí se na prwním místě boha israelského ctění w paubém jmenu, pod žádným obrazem wěcí nebeských, zemských neb wodních, »Pán, náš Bůh, jest pán jediný,« čím hlawně náboženstwí egyptské a chaldejské se wywracowalo, a pabohy, oltáře a háje druhých národů káceti, města jejich bořiti, obywatelstwo zahlazowati a kořist páliti a zničowati welelo. Smrtí byl trestán, kdo se klaněl bohu cizímu, neb kdo člowěka obětowal modle Molochu; smrtí trestán i zlořečitel rodičů, wrah, krádce lidí, falešný swědek, nestaudní ohawníci, čarodějnice a jedlíci krwe — lpěl-tě Israel ještě tuze na prsu drsné přírody a teplau

krwí zwěře dráždíwal prudkau swau powahu. — Rozsudek smrti byl we skutek uwáděn pálením, stínáním, wěšením, hlawně wšak kamenowáním. Nejhroznějším trestem bylo ze země wypowězení. Za menší přestupky byly stanoweny pokuty a náhrady, neb též oko za oko, zub za zub atd. Jakési ordálie s wodau byly w obyčeji při cizoložstwí; zákonem stanoweny sňatky, z nichž pokrewní a neobřezaní národowé (wyjímajíc tedy Madianity, Ismaelity, Edomity, Moabity a Egypťany) byli wylaučeni a rozwod we případu nečistoty mužům dowolen. I wšeliké spůsoby lichwářstwí (wyjmauc proti jinowěrcům) byly zapowězeny; dány zákony proti nečistotě, zlým to nemocem egyptským, jež Israel znal; zákony s strany newolnictwí; byl wšak rozdíl mezi otrokem hebrejským a cizím; zákony w ohledu na chudé a nuzné, žebráctwí nemohlo se ještě při kořistujícím národě wywinauti; proti krewní pomstě, která mezi Araby posud panowala bylo ustanoweno šest měst ze 48 Lewitských, kam se utéci mohl každý, kdo druhého nechtě zabil. Žádného wšak není w deskách zákonu, jímž by se powinnosti lidu k panowníkowi byly stanowily. Mosesowo zákonodárstwí zakládalo se ještě na žiwot patriarchalní, a utiskowání wladařů egyptských bylo ještě w tuze čerstwé paměti, než aby se byl z otroctwí práwě wyšlý a bezuzdé swobody požíwající lid k čemu podobnému měl wázati. Na dwau kamenných deskách, w arše úmluwy w stánku složených, byly napsány nebo-li wryty základní zákony, a wedle spočíwala kniha zákonů ostatních.

g. Kněží; národní slawnosti.

Dokonalé postawy těla, w zlatě, stříbře, hedbáwí atd. oděného, na prsau drahé kameny, urim a thumim, na důkaz dokonalosti ducha, stál nejwyšší kněz w čele kněžstwa, kněží a lewitů, kteří při službách božích konali obřady, zákony ostříhali, léčili, na čistotu, zdrawí a mrawy dohlíželi, lid wyučowali, čímž od kněžských kast jiných národů podstatně se lišili, *a spory w náboženském i w občanském ohledu jakožto přísedící nebo předsedící rozhodowali* každé ráno we městské bráně při austním toliko jednání se swědky, a po 48 městech, co swých statcích, rozhoštěni jsauce,

wládu nad Israelem a osudem jeho w rukau měli. Pod trestem smrti musil každý podrobiti se konečnému rozsudku jejich. Desátky, prwotiny polních aurod, oběti oltářní a čtyrycet osm měst, neboť domy w nich a polnosti náležely jim, byly jejich důchody. Mimo oběti při welikých třech slawnostech, přesnic, slawnosti welikonoční a sklízení, kde každý muž z Israela šedesátý neb dokonce čtyrycátý díl aurody ke stánku umluwy přinášel, byly předepsány oběti ustawičné čili denní, oběť suchá (jídlo), mokrá (nápoj), oběť za očištění, za hřích, winu atd., a tak i wykupowání wšeho prworozeného z lidí a zwířat čistých, ano i owoce stromu, ža prwních let nečistého, tak že se česati nesmělo, náleželo roku čtwrtého k důchodům kněží, mohlo se wšak wykaupiti. Wšem modlám jiných národů postawilo se na odpor náboženstwí israelské; úcta boží nekonala se žádnému obrazu. Myšlénka ta býla wšak tuze náprostá a duchowná pro smyslný lid wýchodozemský, pročež k wyrownání toho již na paušti zřízen stánek umluwy třicet loket zdéli, deset zšíří a zwýši, ze dwau komnat, z nichž druhá zlatem okrášlená byla swatyně boha, do jejíhož welebného temna nejwyšší kněz jednau za rok, na slawnost smíření hříšného lidu s bohem, mohl wstaupiti, a kde zlatá nalezala se archa umluwy (skříně), a w ní dwě desky základních zákonů a wedle kniha zákonů ostatních, na kteréžto skříni mezi splýwajícími k sobě křídly dwau cherubínů sídlo bylo boha israelského. Lewité, nižší to druh kněží, přenášeli stánek z místa na místo, až Salomo jiný, welkolepý chrám Jerusalemský, zřídil. Třikráte za rok musil weškeren Israel scházeti se ke stánku boha swého, aby po sedm dní w dubnu konal slawnost přesnic, po sedm dní přesné (nekwašené) jedl chleby, pálil oběti dwau dobytčat, skopce a sedmi ročních beránků na památku wyjití swého z Egypta; aby zadruhé konal slawnost žní, slawnost welikonoční we kwětnu, a přinášel oběti, prwotiny prací swých w poli na památku daného zákona na hoře Sinai, a konečně slawnost sklízně a obětowání prwotin pozdější polní aurody w září na památku čtyrycetiletého přebýwání na paušti, konanau pod stánky z wětwí palmowých, oliwowých atd. Mělť Israel ještě i jiné slaw-

nosti národní, z nichž hlawně slawnost sobotního roku, wždy sedmý rok, a slawnost milostiwého čili plesného léta, wždy padesátý rok, se wyznamenáwala a obě dosti weliký přewrat w poměrech israelského - národu za následek míwaly; neboť za čas roku sobotního nepracowáno w poli a aurodě toho roku, wšechny samorostlé plodiny zůstaweny chudým, sirotkům a cizincům, hebrejští otroci na swobodu pauštěni, a kdo jí aučasten býti nechtěl, tomu ucho propichnuto na znamení otroctwí dobrowolného, promíjeny dluhy (aspoň nesměly býti zupomínány). Za čas roku milostiwého byli oswobozeni otroci i se známkau, dluhy zničowány, pole, domy (ne ale we městech), ženy děti a statky, jakýmkoli spůsobem do jiných rukau přišlé, wracowány (bylyť jen do milostiwého léta kaupeny), a tak přicházela zase půda na potomky otce israelského. We wětší míře byly obě slawnosti jen swěcením dne sedmého, dne sobotního.

h. Wědomosti a umění.

W národě tom čelilo wšechno k tomu, aby zachowala se rodina israelská we swé ryzotě a samostatnosti, aby stála co hradba na wrcholu, jehož by okolní národowé dostaupiti nemohli; wše ji odrýwalo od jiných, metalo w samotu, aby patřila jen na swau stálici, boha swého. Zapowězeny wšeliké ordálie, prawectwí, čáry Egypťanů a jiných: »Nebudeť nalezen w Israeli, kdož by wedl syna swého neb dceru swau skrz oheň, ani wěštec, ani planétník, ani čarodějník, ani kauzelník, ani losník, ani zaklinač, ani hadač, ani černokněžník.« Weliký zákonodárce změnil i sluneční rok, měsíc i den na jiné rozdělil částky než měli Egypťané. Powolena i jiná jídla a nápoje, aby auplně zničila se památka na zemi jich otroctwí, a obřadní slowa při obřezání: »We krwi swé buď žiw!« naznačila úsilí a tauhu po wýwinu israelské národnosti. Protož i hnusili a ošklíwili si učenost a wědomosti národů sausedních, a wypowídáním ze země trestala se k tomu náklonnost. Na planinách Palestiny swobodný Israel wychowaný, aby wzdělávwal pole a winice, sám látku ke skrownému oděwu si hotowil, sám domy stawěl a chaty lepil, a tudy (až po Sa-

lomona) bez obchodu byl, měl toliko w zákoně swém widěti ukazowatele na dráhu swého žiwota, we schůzkách sobotních poslauchati wýklady zákonu toho a swé rodině w sobotu ho čítati a tím zachowati se od poskwrn jinorodců. Co se w mezech zákonu toho mohlo pohybowati, wykwětlo w nížinách Libanonu: polní hospodářstwí, umění wojenské — od welikého wůdce Mosesa počítalot se mnoho reků, zjewilo se mnoho chrabrosti w Israeli — nade wše ale wyniklo básnictwí, samorostlá to kwětina wýchodu. Od písně Mosesowy, této swaté slzy nad Israelem, k písni saudkyně Debory, jejíž »duše udatně pošlapala nepřátely,« ku praudům citu w žalmích se rozléwajícího, k těmto skálám důwěry w boha, wznešené hrdosti k nepřátelům, tauhy po wládě nad končinami země, citům to plynaucím z duše králowské — ona potom píseň co žhaucí láwa milosti, jakož i ohně plné, horující slowa proroků — wšeť důkazem nadšeného ducha, kterýž samostatně w Israeli se wywinul a zaskwěl při temném jenom tušení žiwota nadzemského, jímž we hemžení swětské ponořený Israel nebyl zaujímán.

i. Proroci israelští.

Celá saustawa israelského žiwota dala konečně půwod pod jmenem *proroků* památným mužům, neohroženým to horlitelům israelským. Wycházeli nejwíce ze škol od Samuele založených; pod každým panowníkem bylo jich několik, a někteří skwěli se u dwora jako Nathan. W zákonodárstwí Mosesowě nebylo wolno něco nowého stanowiti; swým časem a okolnostmi potřebné wšak změny dály se na radu nadšených mužů těch, jichž ale hlawním aučelem bylo: klásti hráze náwalům mrawní zkázy, lid odwraceti od model, wolati ho ke ctění jediného boha, neboť Israel šinul se neustále z wytknuté dráhy slawného zákonodárce. »Sestaupilo jako déšť naučení jeho, spadla jako rosa wýmluwnost jeho, jako tichý déšť na mladistwau tráwu, a jako příwal na odrostlau bylinu: ale pokolení přewrácené a zawilé zproneweřilo se bohu wlastní mrzkostí swau.« A chudí, špatně odění, na modlitbách, w učení *a w samotě* trwající, od dwořanů za pošetilce jmíni a pro-

následowaní mužowé wycházeli na jewo jako ze chmur blesky nebeské, mrskat spustlý Israel — »onen winný kmen prázdný, co oral bezbožnost, žal neprawost, jedl owoce lži, wnitř zlodějstwí, wně laupežnictwí,« jak dí prorok Ozeas, »lid obtížený neprawostí, símě zlostníků, syny nešlechetné,« jak Isaias hlásá w době rozerwanosti israelské, kde byli »knížata zpurná a towaryši zlodějů,« a lid bez umění schwacowán od nepřátel — blížilať se wichřice assyrská, která Samarii, králowstwí Israelské, shladila a obywatele rozptýlila; — přiblížilať se i wichřice babylonská, a slow Jeremiášowých neposlušné Judstwo shlazeno a odwlečeno, harfy zawěsilo na wrby babylonské — hustým oblakem přikryta dcera Sionská.

D. Fenikowé.

a. Obchod a umění Feniků; společenské jich zřízení a náboženstwí.

We směsici národků při Středomoří zjewují se ještě některé, jež toliko dle jmena udáme a sice: *Kananité*, jichž dějiny s israelskými docela jsau polaučeny, *Syrowé*, kteří zpočátku co hordy pod náčelníky žili, na krátký čas od Israelitů podrobení, až později (1040) říše Damaská wznikla a w assyrské (740) zase utonula, *Filisté* čili Filistinští při jižním kausku Středomoří, dříwe nepochybně w Palestině usedlí. Historické důležitosti mezi nimi dosáhli *Fenikowé* na pobřeží as 30 mil dlauhém a 200 čtwerečních mil welikém. Národowé tito počítají se ku plemeni Semitickému. Nebudeme spoléhati na důwod wzatý ze starého zákona, kde Filisté čili Keretité cizinci jsau nazýwáni, že byli hostinští, sprawedliwi a hlawně obchod wedli, i bez toho máme za to, že u Středomoří to samé se dálo, co u záliwu Perského, protkáwání se totiž dwau plemen: na základě Indického plemene že stál Semita w Sidoně a Tyru tak jako w Babyloně. Sidon a Babylon jsau dwě pobřežní místa mnohonásobných wědomostí a umění, mezi nimi Palmyra co ostrow se swětlárnau a kolkolem široširoce drawé wlny a příboje temného moře *semitického*.

Písčitá, Libanonem pokrytá krajinka Feniků neobracela na sebe zřetele obywatelů, před nimi rozprostíraly se wlny Středomořské; po nich wywáženy a dowáženy poklady a potřeby zámořské, u nich stawěna města, mezi nimiž Sidon již w prwních dobách Semitů co město obchodní se zaskwíwal. Sklo, pískem z říčky Bely připrawowané, červcem barwenau wlnu, wšeliké nářadí z jantaru, slonowé kosti a kowů, tkané látky, wše welmi uměle zhotowowané, odnášela žiwá ona loď stepní do nitra Asie přes Palmyru, do Šťastné Arabie na jih a do Armenie na sewer, a loď cedrowá přes moře na Cypr, do Řek, Sicilie, sewerní Afriky a Španiel, do Atlantem oplutého Gadezu (Kadizu). Weslem a plachtami hnaly se lodě, hwězdami nočního času wedené, a prawí se, že až k austí Rýnu, kolem Afriky (600 před K.) a po Rudém moři až k Cejlonu plauly, o čemž arci možná pochybowati. Zakládány osady na Cypru, Kretě, Rhodu, na pobřeží africkém w Utice, pozdější to Karthago, kteraužto osadu punickau čili fenickau as před 900 (880 před K.) založila sestra Tyrského panowníka Pygmaliona, kterýž, taužiw po pokladech, chotě jejího zawraždil. Potom osady w Hispanii (His-Pania, snad tolik co Cis-pania) w Tartesu, w Kadizu (as 1100 před K.) atd., a skály Kalpa a Abyla, kde nyní Gibraltar a Ceuta stojí, byly ony slaupy moci a slávy Melkarta, Herkula to fenického. K wywedení toho potřebí bylo znamenitého stupně wzdělanosti, která owšem wýhradní nebyla plodinau Sidonu. Egypt, onen tajůplný Hermes, Chaldea, onen neproniknutým záwojem zabalený Oannes, a třetí jejich společnice Fenicie, jsau tři studnice w trojhranu, které wespolek se žiwily a w prameny dále rozléwaly. Protož i ražené peníze a písmo, pauze Fenikům přičítaný to wynález, jen za zdokonalení možná powažowati. Žil národ ten we městech na pobřeží, mocný beze wšeho dobýwání a hluku wálečného, skoro bez země, nejisté jen wlny byly jistým základem jeho blaha, skwělosti a slávy. Mořeplawci ti, z počátku námořští jen laupežníci, pozdějším obchodem zbohatlí, zakládali města, a města byla státy pro sebe, wýwin společenského jich žiwota byl jako ty lodě na moři, kde každá pro sebe wšechen žiwot w sobě má. Ač hlawy států čili měst s okolím

dědiční byli králowé, přec měla přewahu wládní forma republikanská; obywatelstwo bylo od swého počátku tuze činné a duchowní, než aby některá osoba s to býwala podrobiti si je wýhradně. Swým časem wládla wšak jednotliwá města nad jinými, z počátku Sidon (nyní Saida), we třináctém pak století před K. Tyrus (nynější zříceniny Sur, Zor, Tur) na ostrowě, později s pewnau zemí spojeném, a mimo ty skwěla se ještě města Byblus, Berytus (Bairut), Ako (později Ptolemais), Cesarea, Apania atd. Hlawním spojidlem národu toho bylo náboženstwí, mající ten samý základ jako chaldejské a poněkud i egyptské. Chaldejský Bel, Belus, Baal, slunce, král nebes, od Řeků Kronos jmenowaný, byl pod tím samým jmenem i od Feniků ctěn co nejwyšší bůh, co ploditel, a Baaltis, Melita neboli Astarta, Astarot, co matka. Melkart (Herkules), obraz fenického obchodu, byl hlawně w Tyru ctěn. Modloslužby jejich byly spojeny s obětowáním lidí. Učinila se již zmínka o bůžku Molochu, soše kowowé, na jejíž wnitřním ohněm rozžhawené ruce děti se kladly, a powyk dělal, aby nářek upalowaných slyšeti nebylo. O takowých obětech činí se zmínka skoro u wšech čeledí semitických.

b. Dějiny fenické.

Jelikož Fenikowé dobýwawým nebyli národem, spočíwá historie země té pauze w jejím obchodu a stupni wzdělanosti, která owšem wíce na hmotní okres umění a wědomostí se wztahujíc, do duchowní říše, do umění a wěd w užším smyslu toho slowa, walného pokroku neučinila. To jen památno, že když Salmanasar králowstwí Israelské wywrátil, a i Fenikowé se mu poddali, jen obywatelé Tyrští na blízký ostrow se utekše, několik let moci jeho wzdorowali, aniž podlehli, a znowa kwětaucí Tyrus opět po wywrácení Jerusalema od Babyloňanů do těsna ubíhaje, zase na malý ostrow se odebral a jako dříwe samostatnosti swé nepozbyl. Ze spisowatelů připomíná se jen Sanchuniaton, z jehož fenického dějepisu nepatrné zlomky w řeckých překladech zachowány.

Tím byla by částka nejstaršího dějepisu Asie a Afriky ukončena. Na cestě odtamtud w dědiny ewropejské jdeme

přes ony krajiny, kteréž pod jmenem Maloasie známy jsau. W historii jmenují se ty země sídlem přerůzných, w jednu směsici serwaných národů: Karů, Frygů, Kappadočanů, Thraků, Lydů, Cilicianů, Lycianů, Bebryků, Paflagonců, Henetů, Amazonek w Pontu atd. Oprawdowý to gordický uzel národů, kterýž poněkud se rozwáže tím wědomím, že zde byl přechod z Asie do Ewropy táhnaucího lidstwa, že dwě i tři plemena se tu srážela, a we starowěkosti žádný z národů těch auplného wýwinu a wětší rozsáhlosti nedošel.

II. Národowé ewropejští.

W Ewropě, na těchto tak říkaje břehách weliké pewniny asiatské, potkáwáme se toliko s národy asiatskými plemene trojího: Indického, Sewerského a Semitického. Částkau prwní a nejhlawnější jsau ale čeledi tak zwaného plemene Indického. Nicméně i plemeno Sewerské wyhrnulo ze sebe welikau část, která zalidnila náš díl swěta jak w čase nowém (čeleď Turecká a Čudské [Finské] čeledi haluz Maďarská), tak i w nejdáwnějším (čeledi Uralské kmen západočudský čili Finský, čeleď Iberská a čeledi Mongolské kmen Skytický). Zpytatelé starožitností shoduji se w tom, že tito Seweřané již před příchodem Indického plemene walné částky ewropejského prostoru zaujímali. We swých Slowanských Starožitnostech prawí Šafařík: že toto sídlení národůw plemene Sewerského hlauběji w západní a wýchodni Ewropě nemůže leč w době nejstarší, předhistorické, totiž mnohými wěky před Herodotem (500 let před K.), a dle wší prawděpodobnosti před rozšířením se kmenůw indoewropejských, jmenowitě Celtůw, Germanůw a Windůw čili Slowanůw, připuštěno býti. W době historické, we století Herodotowě a nedlauho předtím již položení hlawních kmenů w Ewropě naší bylo totéž, kteréž několiko wěkůw později, w době římské, až do nowého stěhowání národů w 4—7 století po Kr., w ní spatřujeme, t. již wšecky hlawní ewropejské kmeny a národy, Thrakowé, Řekowé, Latini, Celtowé, Němci, Windowé a Litwané, tatáž sídla zaujímali, w jejichžto držení je potom

nalezáme, když historie na ně plné a jasné swětlo prostírati počíná. Ačkoliť pak o některých z nich, np. Němcích, Windech a Litwanech, tak starých swědectwí, jako o Thracích, Řecích, Římanech a Celtech nemáme; wšak nicméně přece za jisto pokládati lze, že onino tři kmenowé nejsau těch čtyr mladší a pozdější přistěhowanci w Ewropě, ješto není možné, aby se, bez jakých takých pamětí toho w historii asiatské a řecké, přes tyto k západu byli prodrali, nýbrž naopak k wíře podobné jest, že onino západní kmenowé šířením se wýchodních pořád dál a dále k západnímu oceanu posauwáni, ba až na samy ostrowy jeho wytlačeni byli.« — Není-li paměti o později přišlých Němcích, Slowanech a Litwanech, tím méně možná se toho nadíti o jejich předchůdcích plemene Sewerského. Wěky ty kryje čírá noc. Nebude wšak zbytečno, podati wšeobecné, byť i sebe chudší tahy o powaze a sídlech tohoto prwního obywatelstwa ewropejského, aby se i widělo, s kým a kde nowé wlasti hledající předkowé naši činiti měli.

1. *Plémě Sewerské w Ewropě.*

a. Kmen Skythický.

Ze wšech Seweřanů proslawil se nejwíce tento kmen w Asii i w Ewropě swými nájezdy na okolní národy. K Mongolské patře čeledi, má s ní i wáleční spůsob společný, i mrawy a zwyky, i twar těla. Wšickni Skytowé * byli postawau i oblíčejem sobě rowní, práwě jako dnešní Mongolowé: měli tělo tlusté a oduřilé, hnáty tučným masiskem obalené, břicho napuklé, wlasy řídké; s Mongoly stejný měli spůsob léčení wypalowáním, stejné zwyklosti, obřady a způsoby žiwobytí. Wzýwání boha wojny w obrazu poswátného meče jest práwě a wlastně mongolské, napotom u Attily a ještě později w čas powýšení Čingischana na důstojenstwí králowské znowu se wyskýtající; plstěné stany, swinská nečistota, těsto, jímž se ženy obkládaly, aby jim čas po času bláto a špínu s kůže sklidilo, zahálčiwá leniwost a mimo wojnu a laupež zmrtwělost: wšecko to jest

* Wiz Šafaříkowy Star. slow. Str. 234.

mongolské, jakož i opájení se kauřem konopného semene na řeřawém kamenu w pewně zawřeném stanu. Jakož mužowé skythičtí celičký den wiseli na swých koních, tak ženy i děti jejich pořád dřepěly w plstěných staních, jenž na kolách čili wozích roztaženy byly. Hnusné, nercili howadské byly ostatní jejich obyčeje a obřady: lidi zabíjeli při pohřebu králůw, pili kyselé kobylí mléko (kumis u národů mongolských), oslepowali sluhy a otroky, jichž ku polním a domácím prácem užíwali, lokali krew zabitých nepřátel, odírali kůži jejich a wyráběli ji k rozličným domácím potřebám, užíwali lbůw zabitých nepřátel místo číší atd. Byli laupežníci a pro swau surowost, podlost a wnitřní rozmíšky nemohli sobě dokonale podrobiti okolních národůw, jmenowitě Thrakůw. — Prawlastí jejich byly krajiny spolukmenowců jejich, Sakůw a Massagetůw, nynější to stepy kirgizských hord — od Orenburka až do Buchary a ku perskému pomezí — krajiny to wěčného mlčení, kde příroda oswěžujících nemá wýjewů, kde na ohromném oboru oko žádným předmětem se nestawí, kde půda parnem rozpukána, již w máji sluncem tráwa sežehlá, kde na stepích středoasiatských wůbec od moře Chwalinského na wýchod málo ústrojných plodin se wywádí; slabau wrstwau země neb pískem pokrytá půda nemá plodiwé síly, suchá zima po nesmírném parnu překáží růsti stromům a bylinám; kde pořídku je luk a lesů, někde několik topolů a wrb pět střewíců wysokých, když w běhu zastawenau říčkau úrodný kal se nasadí neb pramen tráwu swlažuje. Na sto mil od Uralu po Jaxartes není řeky, a písek přenáší se každým wětru pohnutím. Tak i stepi nynější Astrachanské gubernie na sewer od moře Chwalinského po obau břehách Wolhy náleží k nejpustějším krajinám Ruské říše; toto dno předwěkého moře má nažlautlau hlínu bez kamení, kterau shlacená sůl proniká, kde se posud nezkamenělé nacházejí lastury, málo rostlin, kde jen na jaře mnohá stepní krajina spanilými kwětinami se zaskwěje, až parno bezdeštné krásu tuto šmahem ničí, fata morgana swé přeludy prowádějí a šumícími křídly kobylky zemi zatemňují a pustoší. Jak posud, tak i za dáwných wěků rozkládali w úrodnějších místech kočowníci čeledi mongolské

stany swé, a na kořist krajin požehnanějších sletowali. Proti Číně, Indii, Persii a krajinám ewropejským, w hluboké již starožitnosti wzdělávaným, byla čeleď ta drawci, čekajícími na dobu, aby země ty přepadati a z jejich darů také podíl míwati mohli. W sedmém století (okolo 623 před K.), jak podotknuto, prodrali se Skythowé pod swým králem Madyasem úžinami Kawkazských hor do Malé Asie, plenili Syrii, Palestinu a Medii, až po 28letém hospodaření od Medů zahlazeni a za Kawkaz opět zahnáni byli. Od Herodota zaznamenaný tento jejich čin jest nejstarší, kterým oni ohlašowali swětu žiwot swůj od krajin Černomořských. Sami sebe nazýwali Skoloti; jmeno Skyth pochází dle Šafaříka ze slowa Ščud (Čud), kterým Slowané národy Finského kmene naznačowali a též i na Skoloty přenesli.

b. Čudowé nebo-li Finowé.

Na seweru říše Ruské, w Estonech, w Čuchonsku, na Wolze atd. žijí posud zbytky národu, jenž k nejstarším obywatelům Ewropy se počítá; jsau to zbytky již malé, stín jenom někdy ohromného stromu. W celé sewerní Ewropě, od Ledowého moře dolů přes Norwegy, Švedy a Dánsko po obau březích Baltického moře k Wolze a k Uralu wykazují se mu sídla již w staré době, ač ku prawdě podobno, že za prawěku, dříwe než Indo-Ewropané přišli, na zwěř a byť i plané owoce úrodnější krajiny střední a jižní Ewropy zaujímal a k sewern teprwa později tlačen byl. Dle Tacitowa popsání Čudůw nacházela se u nich »podiwná surowost, špinawá chudoba: ani zbraně, ani koní, ani domůw; potrawa jich byliny, oděw kožešiny, lože země; wšecka jejich naděje we střelách, kteréž pro nedostatek železa kostmi ostří. I muž i ženy pauhým lowectwím se žiwí. Neboť i tyto w tom začasté oněm towaryší, a s nimi kořist dělí. Dětem spletené wětwí před zwěří a nepočasím jedinau jest ochranau: w těchto košatinách meškají mládenci, autočiště nacházejí starci. Toť oni za blaženější wěc pokládají, nežli w potu zoráwati pole, s prací stawěti domy a mezi nadějí a strachem péčemi o wlastní a cizí zboží sužowati sebe bez přestání.« Byť i tedy za dáwných wěků národ ten ohromná byl zaujímal sídla, přece lidnatost jeho

nebyla w poměru s těmito jeho sídly; onť byl národ lowecký; a byť i nowým příchozím naprosto a w dobrotě swá sídla nebyl postupowal, přece neproslawil se činy wálečnými, neměltť ani zbraně, ani koní; ostatně špínu, surowost a diwokost měl s druhými oddíly Sewerského plemene wespolek.

c. Iberowé.

Ewropejské zbytky čeledi iberské jsau tak zwaní Baskowé (Vaskoni čili Biskajci) we Španielích w krajině Biskaji, Guipuskoi a Alavě, potom malá částka w Pyrenejských departementech francauzských, jichž wesměs ani půl millionu se nepočítá. Řeč Basků má welikau kmenowau příbuznost s řečí Iberů w horách Kawkazských, kteří ku plemenu Sewerskému náleží, a tudy i nynější Baskowé do té samé čeledi a téhož plemene počítáni býti musejí. Za prawěku zaujímala tato čeleď jižní krajiny ewropejské, a ze jmena jmenují se ostrowy Sicilie, Sardinie a Korsika, potom Aquitanie, částka to někdejší Gallie, a celý polauostrow španielský. Až na ony slabé stíny národu toho w krajinách Basků nepozůstalo po nich žádné památky, leda jmeno španielské řeky Iberu (Ebro), a snad i starý názew Italie a Španiel, Hesperia (His-Iberia), a setřeme-li poesii, byl snad od starších učených s welikau péčí hledaný ostrow některý z nadřečených ostrowů Iberůw, kde Nymfy Hesperidky w Junoniných zahradách zlatá střehly jablka, až příchodem Argonautů zaplašeny byly.

Tito národowé plemene Sewerského byli nepochybně prwními obywateli Ewropy, prwním steliwem půdy její drsné, lesy a bažinami pokryté, jelikož za Kristowých ještě časů podnebí Wlach podobno bylo nynějším o mnoho sewernějším pásům ewropejským. Iber, Čud a Skytha razili za medwědem cestu w pralesy, aby sňali s něho oděw proti mlhám, sněhu a dešti, a obsahem raucha toho aby naplnili žaludky. Diwoch bojowal s diwau přírodau a šelmami, až posléze jiní přikwačowali naň nepřátelé, kterým podlehl: byli to předkowé naši.

2. *Plémě Indické w Ewropě.*

W newystíhlau dobu náleží příchod národů plemene původně Indického w naše krajiny. Od hor Himalajských k moři Středozemnímu mezi Taurem a pauštěmi Arabie w prawěku bytowawše, odrýwaly se část po části z příčin wíce méně již známých, a přes úžinu mezi mořem Černým a Středozemním přecházeli, nowých sídel hledajíce. Mimochodem možná podotknauti, že mluwa nynějších Albaňanů čili Arnautů, kteří sami sebe Škipetary nazýwají, se žádnau z indoewropejských řečí welikého příbuzenstwí nemajíc, přec dle wýroků zpytatelů indického jest původu; že tedy haluz tato nejdříwe od swého kmene se oderwala, do skalnatých hor Albanie se zanesla, tam wšech proměn a wšeho stýkání s jinými národy prosta zůstala, mluwu i mrawy a zwyky swé w počáteční drsnotě zachowala, pokud možná ještě wíce zdiwočela a posud diwočí. Po tomto nepatrném úrywku přicházeli wšak zástupowé tak walní, že w sobě dosti měli síly k wýwinu osobliwého žiwota, k založení welikých společností, auplných států. Jak dle našeho mínění a přeswědčení zástupowé ti w ewropejský díl swěta přicházeli, udáme nyní s krátkým wytknutím powahy jejich wůbec jakož i sídel, we kterých oni napotom swými činy na diwadlo swěta weřejně wstupowati začali.

a. Čeleď Keltická.

Že po přechodu přes Hellespont (úžinu Dardanellskau) wšickni národowé, z Asie do Ewropy táhší, krajiny pod jmenem Thracie, Macedonie, Moesie atd. známé, ano i wíce méně krajiny italské zaňali, netřeba jakožto wěc newyhnutelnau dokazowati. Sunutím se Keltů do krajin těch byli snad nahoře podotčení Škypetaři do hor Albanských wrženi, kdež i utkwěli. O pobýwání Keltů w krajinách Zadunajských není owšem nijakého swědectwí starého, leč w Italii, kdež Umbrowé k čeledi té se počítají. Příchodem druhých národů byli Keltowé sauwáni dále do Ewropy, do které, byť je ani podunajské bažiny, ani hory aneb diwoké hordy plemene Sewerského nebyly zastawowaly, nejpřirozenější byla cesta podlé Dunaje, Sáwy a Dráwy, odkud, drsné a sně-

howé hory w prawo zůstawujíce, lahodnější hleděli si půdy italské, až po nemalých snad bojích s Ibery a od nástupců tlačeni jsauce, w oněch usedli krajinách, kde je přewelmi rozmnožené za Kristowých časů a dříwe již nalezáme: w Hispanii s Ibery walně pomíchané pod jmenem Celtiberů, od hor Pyrenejských na wýchod k Wlachům a k Rýnu, na sewer k Britanii a Irsku — w zemích, kterými za naší doby tři z prwních monarchií spokojeny jsau, ačkoliw i tyto země jen za prwotní sídla národu toho považowány býti musejí. Čeleď ta, aneb některá hlawní její wětew, sama nazýwala se Gaely, Gaily, Galy, což Řekowé Keltae, Římané po nich Celtae, nejwíc ale Galli psáwali. Slowané jmenowali je Wlachy, kteréžto jmeno i po wyhynutí Keltů w krajinách italských na nowé tam národy bylo přeneseno. O tomto někdy mohútném národu nemáme pět wěků před Kristem žádné zpráwy, lze tedy o jeho dáwní powaze a stupni wzdělanosti něco jen tušiti a uzawírati ze zpráw pozdějších, dle kterých ho na wysoký stupeň stawěti nelze. Byltě to národ nejwíce pastýřský; orbu málo wzděláwal, města pořídku stawěl, jeho wesnice byly chudobné a nuzné; a skwěl-li se na pánowě šíji zlatý řetěz, bylo přec tělo jeho pauhým pláštěm pokryto. Jazyk keltický jest konečně od zpytatelů za indoewropejský uznán. Náboženstwí národu toho je plné hrůz a powěr: Druidowé a druidky byli kněžskau kastau, na wládu země weliký aučinek mající; sedáwali na saudech, stanowili tresty, kdo se protiwil, do kletby dáwán, od služeb božích wylučowán, i jednotliwec i celé kmeny; moc měli neobmezenau, daní a břemen byli sproštěni, sami udělowaly odměny, wšecky záležitosti země uměli oplétati mocí swau, pečowali o weřejné i saukromné oběti, wykládali zásady swého náboženstwí, nesmrtelnost duše a stěhowání její do jiných těles; nestawěli chrámů, we welikých jen daubrawách konali službu swým bohům, Dhewu a jiným, jichž pod žádnými obrazy nectili. W háje bohům zaswěcené, kde druidowé jakožto jejich služebníci bydleti musili, chodili Keltowé swázaní, na důkaz, že jsau bohům podrobeni a jich otroci. Dar, derw (dub) slaužil jim za smyslowý obraz bohů, jmelí, jemuž hojiwau přičítali moc, bylo u nich u weliké wážnosti; hlawním náboženským zásadám učili se

nazpamět. W nebezpečí upadlý žiwot některé osoby mohl jen obětowáním druhého člowěka býti wykaupen, jelikož bohowé jen tím se dali smířiti; lidé byli též weřejně obětowáni pro blaho celého národu; u sochy boha (dubu?) prautím obložení se upalowali, neb šípami zastřelowali, neb na kříž přibíjeli; kdo se pro blaho země sám dobrowolně na smrt wydal, byl dříwe lahůdkami krmen. Byť i, jako každá starobylá kasta kněží wůbec, o podstatě wěcí a moci bohů, o přírodě, zemi a hwězdách, jasnější byli měli náhledy, přec jen kauzla a hadactwí prowáděli k šálení lidu, w temnotách, polodiwokém stawu ponořeného. Kelt dlauhé postawy a diwokého pohledu, lukem a šípy, kopím, šawlí a dýkami ozbrojený, byl we wojnách jako Indián diwoce a slepě udatný; hrozný hukot rohů a trub prowázel úžasné, wše plenící zástupy proti nepříteli, z něhož zajatí pánům za otroky se prodáwali, aneb obětowali, člowěk i kůň, aby tekaucí krew jim wěštila; diwoké činy wálečné opěwány, aby se roznítila mysl k činům druhým, a z lebek zabitých nepřátel se pilo. Národ ten došel powěsti, že za swého času hrůzau byl celé Ewropy. Malé jsau jeho zbytky sem tam na západním pobřeží francauzském, w Angličanech we Wallisu a w Irsku. Mezi někdejší hrůzau a nynější slabotau spočíwají dějiny jeho.

b. Čeleď Germanská čili Německá.

W nejstarších zpráwách wykazují se této čeledi sewerní krajiny podlé Rýnu, hlawně pak Skandinawie udáwá se za prwotní sídla, tak říkaje za kolébku, z níž během wěků rozliční kmenowé její do šírého swěta se wyrojowali. Na diwení se Římanů, proč národ w tak nehostinných, lesy a bažinami surowých a drsných krajinách se ubytowal, nelze odpowěděti, jelikož známy nejsau události, jimiž nucen byl z krajů jižnějších, kdež podobně po nějakau dobu sídlil, do seweru tak dalekého táhnauti. Opět musí nám dosti býti na příčině, kterau w obecném náwalu asiatských národů do Ewropy nalezáme. Krátce položíme zde též několik slow o starých Němců powaze, jak jí dle popisu římských a pak řeckých dějepisců w každé historii německé nacházíme.

W zemi nesličné, newzdělané a neauhledné, dí Tacitus, žijí za Rýnem germanští národowé nesmíšeni s plemeny jinými; powaha tělesná wšem prý stejná; diwé modré oči, hnědé wlasy, wysoká těla, jenom k boji způsobná, neboť ku prácem jiným nemají stejné chuti. Neobýwají w městech, netrpí příbytků s sebau spojených, bydlí kde komu líbo, u pramene, w poli, w háji; kolem chýše má každý swůj prostor; stawiwo hrubé, nehezké. Odíwají se wůbec hauněmi, zwířecími kožešinami jak mužští tak skoro i ženské; ostatně neoděni celé dni tráwí na peci, nebo při ohni. W nahotě a špíně nabýwají děti audů obrowských; mezi dobytkem na stejné půdě wyrůstá pán i pacholek. German nezná umění, jimižto se žiwot činí příjemným; nezná orby, nezná písma, nezná užíwati kowů; po stříbře a zlatě netauží; stříbrná nádobí, wyslancům a knížatům darowaná, jsau u nich jakoby hliněná byla; ani železa nemají na zbyt; málokteří jsau ozbrojeni mečem neb kopím delším; oštěpy nosí s okowáním auzkým a krátkým; mají šípy a obarwené štíty, málo kdo brnění a přílbici. W zemích lesnatých a pastwinných žiwí se German bídně lowem a chowáním dobytka, toť jejich jediné a nejmilejší bohatstwí; štěpných stromů owocných půda nesnáší, na obilí jest ale dosti úrodná; jídla mají sprostá, plané owoce, čerstwau zwěřinu a sýr. Nejsau-li w poli wálečném, málo zabýwají se honbau a zahálce a kwasům se oddáwají. W míru je dnem nocí spaní a nečinnost jedinau slastí mrzutého bojowníka, aneb bezuzdau wášniwostí oddáwá se pití a hrám. Malým uměním ze pšenic neb ječmene připrawený nápoj nahražuje rewowau šťáwu, které mu příroda neposkytla, a při hlučných weselostech se jím opájí. Časté, jak mezi opilými wůbec, wznikají u nich rozepře, ty wšak málo kdy pauhými wádami, častěji wraždau a ubitím se končí. Opíjeti se, nemá German za nic zlého, jelikož cítí, že opojením jeho smyslowé se bystří a objasňují; w tom stawu nejraději rokuje, a w opilosti uzawřenau wěc jakožto wyšší wnuknutí bez odkladu w skutek uwádí. Ačkoli wšelikému násilí wzdoruje, a samostatnost a swobodu za nejdražší má statek, přec ani osoba ani swoboda jeho nejsau mu tak drahé, aby je do hry w kostky

nesázel, a prohraje-li, dá se bez odporu swázati a prodati do dalekého otroctwí. Trwá-li we wlasti dlauho mír a pokoj, na darmo-li duše doma leniwého bojowníka čeká na chwíli, až boj a nebezpečí k dílu ho wolají, tuť ubírá se mnoho čackých jinochů dobrowolně k těm národům, kteří práwě wálku wedau; pokoj není wděk tomu lidu; nedajíť se tak snadno wybídnauti ke wzdělávání polí a k dočekání žní, jako k dráždění nepřátel a k získání jízew; nechtí potem nabyti, co se krwí dobyti dá. W čas wojny wolí se wůdce, jemuž se i jiní kmenowé podrobují, je-li spojené síly potřebí. Nejudatnější wede swé krajany wíce příkladem nežli rozkazem; po minulém nebezpečí opomítá German nenáwiděnau mocí jeho, neboť w míru není jiné hlawy, leč we schůzkách wywolených knížat. Zkušenému wůdci nabídnuwše se jinochowé službau wojenskau, horlí o jeho přízeň, a wůdce o nejstatnější jinochy kolem sebe. W době nebezpečné býwá jeho powinnost prwním býti w udatnosti a smělosti, jejich — nezůstáwati w pozadí. Wůdce bojuje o wítězstwí, jeho družina proň. Štít w boji nechati za nejwětší hanbu pokládají; zhanobený ani k obřadům poswátným, ani do sněmu choditi nesmí; ano mnozí, wyšedše z boje, osidlem ukrátili hanu swau. Do boje jdau tak říkaje celé rodiny a příbuzenstwa, na blízku slyšeti bědowání žen a kwílení dětí, což hlawním býwá podnětem k udatenstwí. Mají též písně, jejichžto přednášením srdce rozpalují; zpěwem wěští také wýsledek nastáwajícího boje, strachu nahánějí pronikawými zwuky a zaraženým hlaholem, pročež nastawují štíty před ústa, aby se plněji a ráznějí rozléhal odražený hlas. W bitwách i při slawnostech opěwali zpěwcowé sláwu předešlých reků; bylyť to jejich letopisy. Wzájemná obrana je swazkem Germanů. Od swobodných rodičů jinoch dospělý býwá uwáděn do obecného shromáždění krajanů, wyprawen štítem a kopím, a za rowného a důstojného člena wálečné společnosti národní přijat. Schůzky branných mužů jednoho kmene odbýwají se buď w určitém čase, buď při událostech kromobyčejných. O weřejných urážkách, o wolení wrchnosti, o wojně a pokoji rozhoduje hlas lidu; král anebo wládyka, každý dle stáří, dle urození, dle sláwy wojenské a

dle wýmluwnosti se přimlauwá, wíc jako rádce než jako welitel; lid uzawírá a w skutek uwádí bez ohledu na sprawedlnost a staw wěci dle prwní wášniwé pojatosti; potřásáním zbraní, nebo reptáním dáwá na jewo líbost nebo nelíbost swau. Jak o weřejných, tak o saukromných wěcech jednají we zbroji. Zwolený kníže činí we swém okresu práwo a spory ukládá; má stráž a radu ze sta kmetů; nemá wšak práwa, smrtí, wězením neb ranami trestati wolného muže, který jen sebau uložených záwazků šetří. Obecným a daným zákonům podrobuje se German méně, než náhodné přewaze rodu, neb udatnosti, wýmluwnosti neb powěry. Dle prowinění jsau tresty rozdílné; zrádce a zběhy na stromích wěší, zbabělé, nestatečné a mrzké lidi w bahna a močály uwrhujíce pod pletiwem utopují; za menší přestupky jsau pokuty. — Wěšteb a losů co nejbedliwěji šetří; wětwičku s owocného stromu usečenau na raubky rozřezáwají a wšelijak je poznamenajíce, maně na bílé raucho rozhodí, a bohům se poklonice, třikrát každý kausek zdwihají a podlé wraubků wykládají. Znají rowněž potazy bráti ze zpěwu a letu ptactwa a z koňů, jichž řičení a frkání kněz nebo kníže pozorují. Ordalie býwaly neklamným rozsudkem w pochybných případnostech. Přiwětiwý a bezelstný ku příteli, k nepříteli lstiwý a přetwářený dáwá German známému i neznámému stejné práwo k pohostinstwí; spokojuje se jedinau chótí, kromě málokterých. Panowala též krewní pomsta; přízeň i zášti po otci a příbuzných bezděky přecházelo na dědice. — Náboženské pojmy národu toho byly hrubé, nedokonalé. Oslawují Tuiska (Teuta, Deutsch), boha ze země pošlého, a syna jeho Manna za předky a praděďy národu swého. Slunce a luna, oheň a země byly jejich bohy; k ním přimyslili si ještě jiných bytostí, majících prý na péči nejdůležitější zaměstnání jejich žiwota; luhy a háje zaswěcowali bohům jakožto sídla jejich. W poswátném temnu bohům zaswěcených jeskyň chowané prapory zatykaly se na bojišti, aby mysl bojowníků se roznítila, a bohům wojny a hřímateli zaswěcowalo se hroznými kletbami wojsko nepřátelské co oběť. Jen udatní docházeli přízně bohů; wálečným žiwotem a smrtí w bitwě wcházelo se nejsnáze do

radostí na jiném swětě, kde wyprawowáním swých činů při kwasu weselém se weselili a wýborné piwo pili z welikých rohů a z lebek nepřátelských.

Tyto as jsau hlawní rysy podaného obrazu o Germanech z prwního století po Kristu; a wšak někteří kmenowé byli Římanům známi již we druhém století před Kristem, w oné době, když rozmnožení Seweřané ti z nehostinných krajin wycházeti a během mnoha wěků na jih, západ a wýchod wálečnými bauřemi naléhati začali.

c. Čeleď Slowanská.

Po zaujmutí západních a západosewerních krajin ewropejských od Iberů a dwau čeledí indického půwodu, Keltů a Germanů, postupowala čeleď Slowanská od jihu do wýchodních a sewerowýchodních krajin toho samého swěta pásu. Od starých hor (Haemusu) a země italské, kde staří Wenedi na stará jich tam sídla připomínají, šířili se podlé welikého wůdce swého Dunaje ku Karpatům a dále na sewer, kde les Hercynia, snad nic jiného než *Hory Crny*, šedým swědkem jich přebýwání se býti zdá; mohútně šířili se do leso- a čudo-temných krajin wýchodních, tak že nepochybně tolik století před Kristem we swé moci měli již ony ohromné prostory, kde po Kristu prwní o nich se rozbřeskuje swětlo. Zůstawíce je nyní táhnaucí do pustin přírody a sewerského plemene, dle spůsobu wytkneme též krátce jejich powahu, jak nám ji o něco pozdější zpráwy než o Keltech a Germanech, a sice zpráwy ze šestého století podáwají, za to majíce, že národní powaha we swých *podstatách* a *základech* ani w jednom, ani we dwau tisíciletích tak se nemění, aby sobě *naskrze* nebyla podobna, pročež my powahu Slowanů již w dáwnowěkosti za takowau míti můžeme, jak se nám w oněch zpráwách poskýtá.

Mezi prwními známkami, které se w powaze našich otců jakožto wlastnost wýhradní pozorowaly, byla jejich *orby milownost*. Již na začátku stanowili jsme onen stupeň, na kterém se orby milowná společnost nalezá. Stojí-li pauhé chowání dobytka čili tak zwaný kočownický, z pastwy na pastwu přecházející lid o něco wýše, než kdo u řek

ryby lapá a sjídá, aneb docela polodiwoký, lesobytný lowec, jest rolník nad oběma skoro již w nedostihlé wýši, pod jehož sekerau neproniknutá klesá haušť, pod jehož rádlem drsná příroda se mírní, osení se wlaje a wšechny wynikají Arkadie krásy, kteréž, za naší doby owšem zhusta wysmíwané a pomítané, někdy ohromným a nesnadným wznikaly úsilím, aby lahodnější chystala se půda pro potomky zapomínawé. Připojíme-li k tomu i zpráwu, že Slowané chowání dobytka pilni byli, owocné sázeli stromy, rozličná prowáděli umění, jako je tkaní plátna, sléwání kowů, dobýwání soli atd., tedy wše to bylo jen následkem jejich orby milowného žiwota — pauště mizely, nowý wznikal swět se wšemi wztahy. Další, byť o něco pozdější wýsledek toho bylo wedení obchodu; orba, řemesla a druhá umění jsau mu základem; plodinami půdy a wýrobky pilné ruky swé otwíral Slowan bránu užitečnému obchodu nejen k sausedům na bohopustém seweru ewropejském, obchod wázal ho i s nástupci jižními, s nimiž dle přirozeného pochodu neustále spojen byl.

Druhá známka, o které se w powaze našich předků též wýhradně zmínka činí, jsau národní *zpěwy*. Pěl a pěje každý národ na milém oboru swěta, pod milým sluncem nebeským; w ewropejské ale rodině možná jmenowati Slowany národem zpěwů, plných ducha básnického a přesnoty. Nejsauť zpěwem národním od uměleckých básníků, byť i podlé mysli lidu utwořené písně, jež on w sebe wssál a zpěwem zase pronáší: píseň národní plyne z lůna lidu samého, přechází z úst do úst, w citných duších se tříbí a čistí, až co poklad ducha národního po sta wěků zní. Jen w tom smyslu možná mluwiti o národním zpěwu, má-li on býti známkau powahy národu samého, má-li poukazowati na stupeň jeho wzdělanosti, a jen w tom ohledu ozýwá se tisíc a tisíc písní, které z duše národů slowanských přísně, samorostle plynuly. Za naší doby netřeba žádných toho důkazů; netajíť znatel podiwení swého; a za dáwné doby — máme-liž opětowati mnohonásobně hlásanau průpowěd zajatých Slowanů, kteří k řeckému císaři prawili: »Hudbu a zpěw my doma máme; wojnu známe *sotwa podlé jmena.*« Patrnějším toho důkazem jsau w Kralo-

dworském rukopisu obsažené písně milostné, kteréž také přesně z ducha národního wyplýwajíce, do prwních wěků doby křesťanské sáhají, a jelikož jedna z nich (»Růže«) i mezi nowějšími národními zpěwy ruskými skoro do slowa zachowána jest, wzniká domněnka, že píseň ta z oné zawzníwá doby, když wětwe tohoto stromu národního ještě daleko od sebe se nerozkládaly, když šumění jedné od druhé ještě bylo slyšáno. Srownáwajíce nowé a staré písně ty, skoro dali bychom těmto přednost; jasnější jest to žiwot, ničím ještě nezkalený pramen přírody, skwělé krůpěje na kwětinách spanilé mysli.

Za třetí známku, dle které powaha Slowanů na tom neb onom stupni se nalezá, musíme položiti zde i *řeč*. K wyšším účelům za nástroj powažowaná mluwa lidská uznáwá se již za wědu sama pro sebe, do které lidský duch swá pozorowání wnějšího i wniterního swěta byl složil. Dokonalostí řeči stanowuje se též i dokonalost ducha: jeho wnikání do poměrů wěcí, jeho schopnost, kterau poměry ty mluwau maluje. Toho wšak ukázání jest možné toliko při řečích auplně *ústrojných*, organických; mezi ty náleží řeč slowanská. Tisícileté památky, w kterých zachowána jest mluwa naše, můžeme w tom samém poměru powažowati, jako národní zpěwy w ohledu na básnictwí, totiž za zdroj, z kteréhož potomstwo na přesnost, čistotu a mnohau dokonalost swé mluwy se upomíná. Za ústrojnau máme wšak onu řeč, která sama ze sebe čerpá žiwot swůj, jako rostlina ze semínka se pučí, wniterní swau silau roste a šíř a šíře rozkládá plodonosné haluze; aneb raději: ústrojná mluwa je sadem, kde z několika set různých semének i rozmanití wymknuli se stromowé, kteří zase w pěkné srownalosti, w pěkné celosti k sobě se mají. Slowanská mluwa honosí se takowýmto žiwotem ústrojným: jí netřeba dobíhati k sestrám o radu, neníli to neb ono dítko citu, to neb ono dítko myšlénky snad plod jejich. W ní jasně plyne jedno z druhého, samorostlá je to plodina duše citné, ducha přemyšliwého. Ústrojnost je prwní známka dokonalé mluwy. Druhau hledáme w onom zřetcli, který na pohyb, na jednání weškerého žiwota se obracel; jak se rozmanitost pohybů a jednání toho w řeči maluje,

dle toho stanowen i stupeň její dokonalosti. Formy: Šel a zašel, chodil a zacházel, umíral a neumřel, a jaké ještě jiné twary we slowanském slowese se nalezají, mohau jen mimochodem slaužiti za příklad, jak Slowan proměny činného žiwota stopowal a ostře we swé řeči otisknul. Za třetí známku dokonalosti řeči klademe ohebnost jmen statných, tak říkaje ustálených, utkwělých; ohebnost tu nalezáme w řeči slowanské, tak že určitými pády, bez pomoci jiných slow, žádaný poměr se stanowuje. Za další dokonalost řeči naší můžeme také udati rozeznáwání dwojího pohlawí, na které se weškeren žiwot ústrojný dělí, a k tomu podotknauti, že pro slowa pohlawí ženského, jakožto autlejšího a jemnějšího, též i lahodnější známky se ustanowily, a že rozdílu toho i we slowese šetříno. Ona konečně lehkost a swoboda, kterau řeč slowanská w stawění slow a sad se honosí, jest welmi wítaná dokonalost, že neskončené poměry citů a myšlének přirozeně a jasně mohau se wyjadřowati. Pružnost mysli wtělila se do mluwy národů slowanských. Tyto jsau dle našeho domnění wšecky hlawní známky, jimiž by se dokonalost řeči wůbec naznačiti mohla; slowanská jest jimi nadána. Možná owšem doložiti ještě něco o zwučnosti a lahodě bez ujmy síly a důrazu, kdyby wůbec tato známka swého neměla základu w chuti osobní, u jednotliwých národů tak rozdílné, jako je twar zemského powrchu, jako jsau proměny podnebni. Zde toho podotýkáme jen proto, že ona zwučnost a lahoda řeči slowanské poněkud i dějepisným je důkazem, že předkowé naši, mluwu swau twoříce a zdokonalujíce, we mnohem jižnějších sídlili krajinách, než na sewer wytáhli. Řeč naše jest dědictwím z jihu.

Čtwrtá známka, kterau se powaha národů wůbec ustanowuje, jest *náboženstwí.* Staří Slowané ctili jedinau nejwyšší bytost pod jmenem Perun, jako Indowé Brama, jako Peršané Zerwanu Akerenu, jako Egypťané nejwyšší bytost pod tím neb oním jmenem. Jmeno Swětowid (Swantowid) je snad pozdější wyswětlení prawěkého Peruna, w dáwné starožitnosti zahaleného, neboť i slowo »Perun« možná porownati s. Indickým Bram čili Pran, onau swětem hýbající pružinau, tak že by ponětí nápotomního slowa »Swětowid«

to samé obsahowalo. Perun co hromowládce, Swětowid co bůh wojny, zdá se býti buď odchýlením od jasnějšího náhledu o božstwí, aneb smyslným toliko wyznačením bytosti swětowládné. Ctili Bělboha a Černoboha, představy boje mezi dobrým a zlým, swého to Wišnu a Šiwu (Mahakalu), swého Ormuzda a Ahrimana; i Diw (zlý duch) je smyslem i slowem to samé, co perské Dew, Diw, indické Deu, Dew, řecké a latinské Deus (u Řeků a Latiníků též we smyslu dobrého božstwí), keltické, Dhew, germanské Teu-t. Běl-boh, Indické Bel (Bel-radža), starobabylonské a fenické Bel, Baal, keltické Beal, a snad i řecké A-pollo, jsau opět jedno slowem i obsahem. Samo pak slowo bůh, kteréž do křesťanského náboženstwí bylo přijato, a s indickým bagawat (bohowat) jedno a to samé jest, doprowázelo slowanské národy na sewer swěta a od náprostého *býti* se odwoditi může. Ctili Ladu, bohyni lásky, indickau to Maju, Moranu, bohyni smrti, ženské téměř zosobnění indických ploditelůw a zhaubců žiwota; měli Rusalky, bohyně řek a potoků, a blížili se takto ke ctění wěcí přírodních; poswátné byly jim prameny, řeky, pole a háje, kteréž poskytowaly jim buď užitek, aneb mysl jejich zaujímaly co známky pozemního žiwota. Ctili Radegasta, boha hostinnosti, Prowe, boha sprawedlnosti, a jiné, o kterých zde w pauhém nástinu šíře mluwiti nelze. Wěřili w nesmrtelnost duše. Dle toho netřeba nám dokazowati, z jakého zdroje náboženstwí starých Slowanů plynulo a co o něm sauditi máme. Onen zdroj, od kterého se Himalaja co »zářné stupně k boha wěčnému trůnu« wypíná, napojil i w náboženském ohledu wšecky ty národy, kteří od něho ku Komorinu a Torneu se rozlebli.

Co o dalších poměrech společenského žiwota národů slowanských se říci dá, jest, že u nich nebylo žádných kast; bylyť owšem jakési stupně, bylať šlechta, kniaz, župan, pán, šlechtic, byli swobodní lidé a též i neswobodní, rob, rab, jak to newyhnutelno, kde tichá hladina patriarchalního žiwota přestáwá a wlnitý pohyb se začíná, kde jak přírodní nesnáze, tak i boje s diwochy sewerními nějakého aspoň sestředění sil, jakýchsi wůdců, silau i rozumem mohútnějších wéwodů požadowaly. Při tom wšem

bylo wšak zřízení lidowládné, národ wlastními sprawowal se zákony. Jak z nahoře podaných známek patrno jest, byla snaha Slowanů o wznik *nowého* žiwota, oni twořili, nehubili, znaliť wojnu sotwa dle jmena; moc jejich nezakládala se na odnímání toho, co sami utwořiti za aučel měli; ani doma, ani za pomezím jejich wlasti newznikaly tedy žádné lenní swazky, ze sebe jen, samowolně wšickni čerpali žiwot; tudy i patrna jejich podstatná swobody milownost, rozšafnost bez potutelnosti a zloby. Wšady po neskončeném prostoru jejich wlasti stáli pomníkowé jich pracowitosti, což důstojné přímosti jim dodáwalo; pročež ani bojowných národů dobýwawý duch jich neposedl, ani lest a auskok rot laupežných powahz jejich nezatemnil. Obranné wedauce wojny bojowali pěší i na koni, měli štíty a kopí, luky a šípy, meče a praky. Wysocí a silní, býwali strachem i bojowníkům z řemesla, zajatých nechowali w otroctwí, po nějakém čase je propauštěli; k cizincům byli nad obyčej přiwětiwi a hostinní; bydleli w městech a we špatných chatách atd. Udané známky stačí k objasnění powahy národu toho; jsau to známky podstatné, ne nahodilé, plynaucí ze základu člowěka; ony stačí k wymezení toho, w jakém swětle národowé slowanští wedlé jiných se pojewili. Naznačené powahy byli Slowané za prwních století doby křesťanské; doleji naskytne se nám příležitost podotknauti, že takowými již we prawěku byli.

Pauze proto že sarmatští národowé od některých spisowatelů za národ slowanský se powažowali, udáme w tomto článku krátkau o nich zpráwu. Oni byli medského kmene. Šafařík* prawí o nich: »Historie dřewních Sarmatů w ohledu na starožitnosti slowanské zwláště proto důležitá jest, poněwadž křiwé domnění, že nynější národy slowanské od Sarmatůw pocházely, mnohem pospolitěji a hlauběji wkořeněno jest, nežli které jiné, tak že má-li konečně jednau wywráceno a odstraněno býti, zwláštní, ba takořka názorné důwodnosti k dokázání jeho neprawdiwosti potřebí.« Herodot nabyl známosti o nich, bydlících w pustinách mezi Donem a Wolhau. Stromowí w jejich zemi (dí

* Wiz Starožitnosti slowanské. Str. 274—305.

Herodot) naskrze se nenalezá; jakož skutečně až podnes okolí na wýchodu a jihu Donu pustina jest bezlesá, bydliště kočowníků. Když Skythowé w sedmém století do Medie a Malé Asie wpadli, a tam as 27 let (od 633 do 605) panowali, byli od jejich králů mnohé podmaněné národy do ciziny zawedeny, a sice Assyrowé do krajiny mezi Paflagonií a Pontem, a Sauromati (Sarmati) z Medie k řece Donu. Tito po mnohých létech rozmohše se w počtu i síle, drahnau část Skytie poplenili, a wyhubiwše lid přemožený do posledního kolena, wětším dílem zemi tu w paustku obrátili. Během wěků postupowali surowí a diwí Sarmati dále do Ewropy. We třetím století před Kristem již dokonale zawládli krajinau králowských Skythů nad Doncem a pod jmenem Saiůw až blízko ke Dněpru se pošinuli. Přewaha jejich rostla co rok wzhůru. Asi sto let před K. wyskytují se Roxolani, národ sarmatský mezi Dněprem a Donem; okolo 60—55 r. před K. mezi Dněprem a Dunajem. Od té doby historie Sarmatůw a jejich rozsídlení w Ewropě počíná býti jasnější a prostírá se až téměř do konce čtwrtého století po K., kdež národ ten až na malé ostatky Jazygůw w bažinách a lesích polského Podleší, najednau z pole ewropejských dějin se ztratil. Nejhlawnější wětwe národu Sarmatského byly Jaxamati, Roxolani, Jazygowé a Alanowé.

d. Čeleď Thracká.

a. *Polauostrow italský.*

Na polauostrowě italském bytowalo za prawěků pod různými jmeny přemnoho národků, jako jsau byli Umbrowé, Sikulowé, Pelasgowé, Latiníci, Volsci, Sabini atd. Pominauce zde wzájemné jejich tření a boje, podotkneme jen krátce o powaze nejpamátnějšího kmene, známého pode jmeny Etrurů, Hetrurů, Etrusků, Tyrrhenů, Tusků atd. Pokud wědomo, náleží oni též k nejstarším národům oné země, a byli nejmocnější, nejrozšířenější a nejwzdělanější, takořka hlawau wšech národů italských we starožitnosti. Etrurie (dí kníže Canino) panowala za trojanské doby nad Italií a jejíma oběma moři. Vetulonia, hlawní její město, bylo tak záhy ztroskotáno, že ani staří historikowé polohy

jeho zewrubně udati nemohli; stálo pak na místě nynějších lázní Caninských. Za prwních století Říma, tedy okolo 600 před K., již města toho nebylo; za naší doby nalezené, mistrně malowané vasy náleží tedy do časů předřímských, jsau tedy o čtyry sta let starší, nežli w Řecku umění w ohledu tom swého wýkwětu, swého wrcholu dosáhlo. Není zde řeč pauze o malowaných vasách, jež i diwoši mají, nýbrž o mistrných dílech uměleckých. Bájeslowné události na nich namalowané, patří do dějepisu Pelasgů; není na nich zmínky ani o Alexandru Welikém, ani o Romulowi, jsau tedy z časů, když ona směsice národů Thracké čeledi wedlé sebe swé plastické prowáděla umění, Etrur swými vasami, Daedalus sochami, jimž wolně již stojící nohy a ruce dáwal, jiní opět swými štíty, jež Homér s jakýmsi oblíbením opěwal. Kníže z Canina dí owšem, že písmena na těchto vasách starořecká jsau; z toho wšak nedá se ještě z cela uzawírati, že by Etrurowé a Pelasgowé s potomními Řeky čistě k jedné náležeti rodině. Etrurowé a Řeckem do Italie přišlí Pelasgowé byli snad jednoho kmene, po Italii až k Alpům, po Řecku a okolních ostrowích rozptýleného. Z jednoho wšak zdroje čerpali swé umění národowé ti, ačkoliw, byť i pod jmenem Thracké čeledi w jedno zahrnuti, snad podstatně od sebe se lišili. I w státním ohledu byl žiwot obau polauostrowů samostatný: 1200 let před Kristem byla Etrurie mocným, kwětaucím státem; powěstnými Argonauty jewí se opět samostatná síla polauostrowu řeckého; nastal spor, a prawí se, že Etrurie palmy dobyla. Mimo pěkné, až na naše doby zachowané vasy, prawí se o Etrurech, že pečowali o wědy, psaliť o tajnostech hwězd, o maudrosti swětské, a stawíce lodi, města a průplawy, měli známosti mathematické; léčili, znali tedy přírodu, ač i ptakoprawci, wykladači a hadači, tato temná stránka přírodních wědomostí, u nich se skwěli. Ctili jednu nejwyšší bytost pod jmenem Juve, jakožto nejwyššího panowníka swěta, pružinu wšeho žiwota, ač mimo něj i mnoha jiným úctu wzdáwali. To wše klade se do tak záhé starožitnosti, že mnohé za plod jich žiwota w Etrurii powažowati se musí. Mimo Vetulonii wystawěli ještě jiná města, mezi něž Nola, Kapua,

Căsena a Mantua se počítají. Nade dwanácti částkami swé říše pod obmezenými správci neboli lukumy, měli neobmezeného krále. Když Řím wznikal, klesala Etrurie; mocnost její přešla na Římany a s ní i mnoho etrurské wzdělanosti a powěr, náboženské mysterie i Římské kloaky.

b. *Polauostrow řecký.*

Přišli jsme opět ke břehům asiatské pewniny, odkud národowé jeden po druhém do Ewropy tíhli a w ní se usazowali; jež tedy jmenowati budeme, jsau poslední příchozí indického půwodu, a sice Pelasgowé a Hellenowé. Pod jmenem Pelasgů možná rozuměti wšechny prawěké národy w Řecku, pod jmenem Hellenů onen kmen, který pod jmenem Řeků známý, as we 14. století před K. se wywíjeti začal. Částka Hellenů, jistý oddíl nebo-li národek we západních krajinách polauostrowu řeckého, nazýwala se Graikowé, Gräkowé (Řekowé), kterýmžto jmenem napotom od italských národů a po nich od celé ostatní Ewropy wšichni Hellenowé byli pojmenowáni. K Pelasgům počítají se Lapiti, Minowé, Lelegowé, Flegowé atd. Ogyges a Inachus co králowé w Attice a Argosu, Orchomenos co welmi bohaté město w Böotii, jmenují se již 2000 let před Kristem. Mimo to, že Pelasgowé orby milowný byli národ, města a chrámy stawěli, jakowý byl Zeusowi (Deusowi) zaswěcený chrám Dodonský w Epiru, nalezáme hlawně na jejich půdě památné stawby, známé pod jmenem »stawby Kyklopské.« Jsau to neobyčejné welikosti mnohohranné balwany kamenné, buď wnitř shlazené, aneb zcela neohlazené, bez malty na se pokládané, z nichž ohromné tlusté zdi a náspy přewelike rozsáhlosti se stawěly. Že obrowské, téměř nadlidské síly k wywedení tak wysokých pomníků bylo potřebí, klade powěst ony stawitele mezi obry, mezi bytosti nadlidské. Stawby ty nalézají se nejhlawněji w Thracii, w Thessalii, w Peloponnesu, jmenowitě w Arkadii, jakož i w Italii w zemi Sabinů a jich sausedů, na Sicilii, na Maltě, we přístawích měst sardinských, a dle zpráw cestowatelů wšady i po Maloasii. Byť i ještě jinde, w Krimu, na Wolze a we Španielích, kde Římský Dianin chrám w Saguntě na základě Kyklopském spočíwá, památky tako-

wýchto staweb se nalézaly, přec nejhlawněji a nejčetněji na podotknutých místech w Thracii, we Thessalii a w nynějším Řecku obracely na sebe zřetel zpytatelů starobylostí. Po usazení se Pelasgů w Thessalii a w Řecku sděluje se w powěstech příchod Kekropsa z Egypta as 1600 let před K., jenž wystawěním Kekropského hradu základ k napotomním Athénám položil; příchod Kadma z Fenicie, pod jehož hradem Kadmejským napotom Theby wznikly, příchod Danaa z Egypta, a sto padesáte let později příchod Pelopsa z maloasiatské krajiny Frygie do Peloponnesu, od kteréžto doby Řekowé teprwa jako o sobě, o swém národu mluwiti začínají, předešlého žiwlu pelaského hrubě si newšímajíce a téměř za cizí jej powažujíce. Tyto nowé, pod swými náčelníky do Řecka přicházející osady, jakož i dřiwější tahy Pelasgů padají w čas semitických bauří. Národowé indického půwodu byli jimi z části wywrženi z bývalé wlasti, z části Semitům nad Eufratem a we Fenicii podlehli; a že úrodné krajiny Thracie, Macedonie a Thessalie toho času již prázdny nebyly, musili nowí příchozí útočiště hledati w horách a propastech skalnaté, přírodau rozerwané Hellady. Záwěreční byl to kámen nowé národů stawby, nowé společnosti indoewropejské, kámen z Cararrského mramoru, uhlazený a skwělý, ἥλιος, an zatím jeho základowé w temných hlubinách Gallie, Skandinavie, Karpat a Krkonošů, w černém wlnobiti Iberů, Čudů a Skythů, se potápěli a ztráceli. Tím končí se prwní náš oddíl.

Prwní wýwin, ústrojný nějaký základ nejbližší nám společnosti indoewropejské jest zahalen tmami úžasnými; tuto směsici prawěkosti uspořádali jsme dle našeho přeswědčení, jak se nám to nejwíce přirozené býti zdálo. Zbýwá toliko, aby i čtaucí o tom se přeswědčil a w labyrintu ewropejských národů widěl, že pochod a usazowání se jejich takowé a ne jiné bylo.

Mimo onu cestu přes Hellespont udáwají se ještě dwě, kudy národowé indického půwodu do Ewropy táhli, a sice: *úžina* mezi Chwalinským a Aralským jezerem, a pak *sluje* Kawkazu. Příčinau toho bylo owšem domnění, že

z Thracké čeledi hlawně Řekowé, w dáwné již době pomníkami swé wzdělanosti co prwní proslulí, w Ewropě také co *prwní* obywatelé se nalezati musili. Protož byla druhým čeledím jiná cesta wykazowána, jelikož by Řekowé náwalem druhých národů, jich krajinami jdaucích, stokrát byli zašli, aneb o jich pochodu aspoň něco byli zaznamenali. Nezbýwalo tedy nic jiného, než úžina Chwalinsko-Aralská, aneb Kawkaz, aby naši předkowé někudy přec do Ewropy byli mohli přijíti. Když bylo nahoře o powaze Skythů mluweno, podotknuto též o powaze půdy kirgiských stepí a té úžiny, kudy se indoewropejským národům cesta wyznačuje. Ono široširé moře písku, ony stepy, jež toliko potrawau opatřený a patnácte mil denně ubíhající Mongol na koni we třech dnech přeletěti může, ono před wěky mnohem pustější mořské dno nebylo aniž mohlo býti přechodem dlauho a zwolna stěhujících se národů. To samé platí o těsných prosmykách tisícerořekého Kawkazu, o slujích, kde diwoch asiatské i ewropejské ničil pluky ozbrojené, jemuž by tedy táhnaucí rodiny tím spíše za kořist byly podlehly. Neberauce wšak ohled ani na tyto, přírodau nahromaděné překážky, newidíme na oněch dwau cestách ani jediné známky, již by po sta a tisíce wěků táhnaucí národowé newyhnutelně po sobě byli zůstawiti musili, kdež zatím na cestě přes Hellespont wšecky wesměs je nalezáme. Od prwní lidské šlépěje až k wysokému stupni wzdělanosti, prwní člowěka hlas, prwní jeho úsilí, lowec a pastýř, další pomníky jeho pokroku, zúrodněná půda, stawění chat a ohromných měst, obchod, památky umění a wědomostí, wše hlásá nám bujaré pohybowání lidské od Himalaje k Hellespontu, přes který se žiwot do Ewropy wyléwal.

Řekowé oderwali se naposledy od původního pramene, pořád ale w úzkém spojení s ním pozůstáwali; protož byli s to již we dáwnowěkosti ozwati se wyšším žiwotem, kdež zatím druzí jejich bratří buď méně s sebau přinesli, aneb při wší swé dokonalosti k nízkému stupni, k pauhému zachowáwání žiwota, k dobýwání potrawy sestaupiti musili. Ruka prozřetelnosti nehleděla na to, aby wšechny částky člowěčenstwa od prwních začátků wýwinu

swého pořád stejně a prawidelně pokračowaly; ona wrhala je do šírého prostoru, aby jen dále a mnohonásobněji tkali onu síť, jejíž niti mnohonásobněji a prostranněji wedau w labyrintskau její swatyni. Nadřečené stupně žiwota w ewropejských čeleděch byly nám také jedním prawidlem, dle kterého jsme národy ty w Ewropě usazowali.

Prwní byli Keltowé. Nebudeme připomínati, že oni z bojů domů jdauce, hlawy zabitých nepřátel ke hlawám koňů swých přiwazowali, abychom dokázali tím jejich barbarstwí, dáwnau jejich surowost. Celý osud národu toho jewí nízký stupeň jeho žiwota. Na ohromném prostoru nečetný podlehl haufu Římanů; wše nabylo jiného twaru; jiná ustanowení, jiné mrawy, jiné náboženstwí; že pak ani řeč jeho, onen wšem drahý, na dně národního žiwota spočíwající klénot, zachowána nebyla, jest nejhlawnější důkaz, že při wší surowé síle wniterní jeho ústrojí tak bylo slabé, že pružina k wýwinu wlastního a trwanliwého žiwota mocna nebyla. Na keltickau pláň wštěpen Římský wrub. Nowě uniformowaní Francauzowé, potomci Keltů, wyjmauc snad pohybliwau krew, nehonosí se welikým dědictwím po swých předcích, a wšak ani ti nepřinesli s sebau mnoho asiatských pokladů, pročež je za prwní příchozí do Ewropy klademe.

Druzí byli Germani. Zdá se, že národowé čeledi té dříwe na mnohem wyšším stupni státi musili, než jak římšti a řečtí dějepisci z prwních stoletť našeho počtu je líčí. Mělo se to snad i o Keltech podotknauti, kteří wálkami s Ibery a bojem s přírodau tak nízko klesli, že je od barbarských národů ani stéblo nedělí. Tím spíše dá se to říci o Germanech, kteří co samostatný národ sebe i swau řeč zachowali. K tomu potřebí zdrawějšího jádra, než měli Keltowé, wyššího stupně w národním wýwinu, než jaký nalezáme w popisech starých letopisců, kteří nám boj a zahálku co hlawní známky jejich powahy líčí a Porýňany na jeden stawí stupeň s prabydliteli podlé Maraňonu neb Missisippi. Třením s Ibery, s Kelty a Čudy, bojem s diwau přírodau sewerní, bytowáním we hrozných pralesích klesli též hluboko, zdrsnatěli a powahu swau příkrým okolnostem rownau učiniti musili. Jejich řeč, z onoho

prawěku snad jediná patrná známka, šla owšem stejným kročejem. Wíce za skupení, než za ústrojí, wíce za rudní doly, než za bujaré rostliny možná ji powažowati, neroste sama ze sebe, wíce kupí, sletuje. Tímto nedostatkem wniterní síly žiwotní byli Germani nuceni spojowati slowa; úkol owšem pohodlnější a snadnější, než má-li pojem ze slowa samého wyrůsti; podstatná jmena jenom někde obdařena tím neb oním pádem, pročež poměry wlečiwými předložkami stanoweny býti musejí; nerozeznáwá wšech nástinů w jednání (we slowesu), aniž dwojí pohlawí, w stawění slow pořádek téměř určen, lahoda čili tak zwaná libozwučnost přiměřena wice podnebí sewernímu, a celá řeč národu tomu, jehož jednotliwí členowé wíc o samotě, opodál sebe sídlili, tak že jejich mluwa tisícerými obraty, průcity a nádechy společenského žiwota neproniklelná, we mnohém ohledu jako we skořépce zahalena zůstala, k auplně ústrojnímu žiwotu se neprobudila.

Třetí byli Slowané. Po wydání Šafaříkowých Starožitností Slowanských není žádné pochybnosti o prawěkém bytowání Slowanů w Ewropě. Nestěhujeť se padesáte, ani dwacet millionů silný národ. Úpělať Ewropa a duněla hrůzau, když jen nepatrné hordy hunských a awarských kočowníků na ni přilehly. Ty a jim podobné meteory byly zaznamenány od letopisců, a zaznamenáno též, že Slowané mnohočetní na dalekých prostorech orbu prowozujíce od starodáwna jsau bydleli. Pominauce nyní wšecky méně wážné důwody, jenom jednoho se přidržíme, důwodu nicméně takowé platnosti, jaké žádný, z archiwů wyňatý diplom míti nemůže. Myslíme totiž řeč. Pro historii dáwno minulých wěků jsau řeči jedinými swětlárnámi, pod kterými temné wlny národů ještě poněkud možná pozorowati. Hlawně důležity jsau pro nás řeči indoewropejské, keltickau málo známau wyjímajíc. Učení znatelé čtyr základních jazyků ewropejských, řeckého, latinského, slowanského a germanského, newěděli, mají-li ten neb onen prohlásiti za pramen druhých, tak tuze jsau protkány nejen látkau, nýbrž i wniterním ústrojím, ač po wěky a wěky již swé samostatnosti požíwají. Slowan ani German nechodili k Řekowi učiti se jazyku, mezera wíc než tři

tisíců let je dělí, a posud widěti pokrewní jejich swazky. Pramenem jedna druhým nebyla, wespolek mají se jen sestersky, a sestersky jenom ewropejské, neboť toho samého půwodu řeči asiatské jsau jim wzdálenější, sestry jako newlastní. Z té příčiny musily řeči ewropejské w dáwnowěkosti déle pohromadě býwati, nežli každá s wěnem swým se rozešly a s některým pásem našeho swěta zasnaubily, aby nowý začaly žiwot, nowé množily se rodiny. Hlawní pak známkau příbuznosti jazyků jsau jedny a ty samy formy; a kdož odepře jednu a tu samu formu latinskému a slowanskému sipo — sypu, sipas — sypáš, sipat — sypát, sipamus — sypáme, sipatis — sypáte, sipant — sipaut; sipem — sypem, sipes — sypeš, sipet — sipet, sipemus — sypeme, sipetis — sypete, sipent — sypaut. Aneb jednu a tu samu formu řeckému τυπτω — tepu, τυπτεις — tepeš, τυπτει — tepe, τυπτομεν — tepeme, τυπτετε — tepete, τυπτουσι — tepú; aneb německému: schlage, schlagest, schlaget, schlagen, schlaget, schlagen. Nemíníme, ani nelze w těchto listech uwáděti čtenáře na pole mluwozpytu, jen na ukázku něco zde položeno, čím wěc sama sebau mluwí; řeči ty mají ještě wíce forem wzájemných,* mnohými každá o sobě se honosí, tak že w jednu nesplýwají a sesterský poměr zase wyniká. I počet významem stejných slow jest weliký, a potřeba ukázati jen na shůry položená slowa, aby toho prawda byla na jewě.** Řecká řeč považowána docela za

* Wiz Čas. Mus. na r. 1845 sw. I. pojednání od J. Fr. Šumawského.

** Mimo již uwedená položíme zde ještě maní toliko nahodilá slowa latinská a slowanská: Sumo — sejmu (kořen jmu), capio — chápu, ager — ugor (úhor), agna — jagňa (jehně), tenuis — tenký, tero — tru, casso — kazím, casa — chyše, castus — čistý, cerasum — čeresně (třešně), struere — strojiti, svesco — zwykám, culmen — chlum, curvus — křiwý, cutis — kůže, do — dám, anser — hauser, angulus — úgol (úhel), aper — wepr, aptus — japný, angina — úžina, ansa — úše (ucho při nádobí), tango — teku (tku, dotknu), auris — ucho, caballus — kobyla, cadus — kadě, caligo — kalím, canabis — konopí, colus (kužel — kolo), cruor — krew, crusta — chrustawka, cuculus — kukačka, domus — dóm, dormio — dřimiu, duco — tagu (tahu), edo — jedím (jím), ferio — peru, fistula — píšťala, figo — pichu, flamma — plamen, flavus — plawý, flao — plnju, fretum — brod, frutex — prúti, fundus — půda (kořen pod),

dceru slowanské; nicméně třebas podlé: »νεσον ἀνα ςρατον ὠρσε κακην, ὀλεκοντο δε λαοι« (nauzi na stráž wrže kakau polekali jsau lidé) celau Homerowu Iliadu ze slowanského wykládati za dobré nijakž by se neuznáwalo, přece ať pátý neb desátý jen díl čistý zůstane, přeweliký jest to důkaz příbuznosti nadřečených jazyků, důkaz neobyčejné stejnosti kořenowé látky, stawby i forem řeči. A přece dělí je mezera wíce než tří tisíců let! Obchodem a wálkami sdělují se owšem jednotliwá slowa, ne wšak slow kořeny, wšem čtyrem řečem stejné, ne stawba, ne formy mluwnické. Jak se to wše událo? W odpowědi na

---

furo — búrím, gelidus — chladý, globus — hlawa, glomus — klubko, glutio — glútám (hltám), gnosco — znaju, granum — zrno, gusto — o-kaušim, hio — zeju, honos — honosení, hortus — za-hrad-a, humus — země, hyems — zima, ignis — oheň, plenus — plný, caveo — chowati se, in-duo — o-děju, intra — nitro, verto — wratiu, vetus — wetchý, vito — witám, jugum — jiho (jho), jusculum — jížka, labo — s-labnu, lacunosus — lužinatý, laeva — lewá, lagena — láhew, laus — sláwa, lepor — lepost, palus — po-luží, levis — lewný, s-lewiti, libet — líbí se, locus — po-loha, luteus-žlutý, lutum — bláto, lux — lúč, mensa — měsa (mísa), mensis — měsíc, medium — mezi, mico — mihám (blyštím), misceo — mísím, miser — mizina (mizeti), omitto — po-mítnu, mortuus — mrtwý, mors — smrt, munus — od-měna, muscus — mech, muto — motám, gnavus, navo (gnavo — hnawý (spěšný), nidus — hnízdo, niteo — roznítím, ob-scurus — škarý (škaredý), occupo — uchopím se, oliva — olíwa, omen — míniti (sauditi), opto — opytati (ptáti), ordo — řád, os — ústo, ostium — ústí, paco — pokojím, palea — plewa, parva — prwá, pasco — pasu, paveo — báwám se, per-petuo — o-pětuju, pes (pedis) — pata, peto — pytam, ptám se, plango — plakám, polio — pleju, postea — později, cedo — šedu, jdu, quatio — chwátím, qui — ký, ramus — rámě, repudio — pudím, rideo — raduju, rodo — hrydu (hryzu), rogo — reku (řku), saccus — sáček (kořen sjati), saliva — slina (kořen sliju), sat — syt, scipio — o-štěp, sceptrum — o-ščep, scopus — kopec, scutum — štít, seco — secu, securis — sekera, sedeo — sedu, sémen — sémě, septus — sepiat, sero, satum — seju, sitý, siccus — suchý, sipo — sypu, sonus — zon (zwon), spina — spina (kořen sepnu), stigo (in-ve-stigo) — stihu (stihám), sto — stojím, sugo — ssu (ssaju), sum — jsem, suo — šiju, ex-uo — iz-uju (ob-uj, obuw), taceo — ticho, tempora — ta-pora, texo — tkám, turris — twrz, vacillo — wiklám, vapor — wýpar, vastus — pustý, unda — woda, veho — wezu, ver — jaro, verus — wěrý, vespa — wosa, video — widím, vinco — wynikám, vitupero — wytupím, voco — z-wuk, volvo — walím, uro — wru, uter — wterý, uter — utroba atd. atd.

otázku tu odhaluje se nám historické pole, kterého se rádlo dějepisců dosud netknulo; pole to možná rozděliti na dwa díly, a sice: že národowé při swém stěhowání z Asie do Ewropy wšickni na řeckém a italském polauostrowu sídlili, Keltowé, Germani a po nich Slowané, a při swém odchodu *wrstwy* po sobě zanechávali; nicméně že mezi těmito pozůstalými i sebe hustšími wrstwami weliká ona shoda mezi indoewropejskými jazyky ještě auplně se nedá wyswětliti, jest newyhnutelno, že národowé ti w každém ohledu *jedním* byli národem we swé prwní wlasti asiatské, od Hellespontu k Eufratu a Tigru, a že takowé as mezi nimi byly rozdíly, jako teď mezi národy čeledi Germanské aneb Slowanské. W užším ještě spojení byli arci we swé kolébce kašmírské, na oněch wysočinách, s kterých jedna částka plemene toho do wnadných šířila se krajin indických, druhá k Eufratu a Středomoří a dále do Ewropy, až baufné powodně Semitů s Taurických hor snad k rychlejšímu pochodu ji nutily. Krajiny obau sausedních polauostrowů byly dráhau mocných praudů národních: nebyl to tichý přechod, pokojné stěhowání, nebyla to ještě láskau dýchající Arkadie; hrozné jenom příboje, tragický lomoz člowěčenstwa. Důkaz toho jsau Kyklopské náspy; ony měly slaužiti za hradby proti nástupcům, a nástupcowé bauřili přece, až Ewropa nasytila se nadbytkem lidstwa asiatského, až čtwrté čeledi Thracké poslední wětew řecká we skalách Peloponnesu utkwěla. Z té příčiny, wyjmauc snad jenom Řeky, bylo prawěké lidstwo na polauostrowích welikau směsicí různých národů, pročež není diwu, že dějepiscowé s Macedoňany, Epiroty, Daky atd., potom s Umbry, Sikuly, Etrusky atd. co počíti a půwod jejich wyswětliti newědí, že w krajinách Maloasie to samo diwadlo se wyskytuje. A té směsici musí i býti přičteno, proč mimo Řeky w ostatních krajinách we Thracii, Macedonii, pokud známo, docela žádná, a w Italii teprwa překonáním různorodých žiwlů pozdě jakási literatura a umění se wywinuly. I sama latinská řeč má ze wšech indoewropejských snad nejslabší kořenowé ústrojí, a jen starší její sestry, hlawně slowanská, na jejímžto základě nejwíc ona spočíwá, mohau uděliti jí auplného swětla. Na malém okresu Thracké

čeledi počal se záhy bujarý žiwot, kdež zatím druhé tři od nořeny byly w lůno mladé, byť i drsné přírody, a s ní pořád se omlazowaly, aby po tisíci létech, we swé půwodní samostatnosti owšem jenom dwě, co mladé zjewily se národy, kdež zatím zářná hwězda čeledi Thracké již ke swému západu se klonila. Tímto udáním budau již pochopitelnější nahoře položená slowa, že dále do krajin ewropejských táhnaucí Keltowé a Germani zpočátku na wyšším stupni wzdělanosti stáli, a později w nepřízniwých okolnostech na onen stupeň klesli, jejž potom hlawně Římský jejich bratr na krátké lokte měřil. I Slowané přinesli s sebau wíce, než we popisech dějepisců o nich se nalezá, k čemuž hlawně známost písma aspoň u wyšších tříd a kněží počítáme; owšem ztrácela se i tato známost na dno zapomenutí, když národu, jenž na zachowání swé bytnosti hlawní zřetel míti musil, literatura newyhnutelnau potřebau ještě býti nemohla; nicméně udržowala se aspoň w deskách prawdodatných, jimiž utkwíwaly nejen poměry společnosti, ale i řeč, která, nejsauc žádnými známkami chytána a potomstwu w látce i we formách sdělowána, ode čtyr tisíců let we mnohem wětší různosti byla by se rozčísnauti musila, než jaké nyní w řečích národů slowanských widíme.

Jsmeť tedy u cíle našeho udání o pochodu a usazowání se národů indického půwodu w Ewropě, což podepřeno je hlawně o ty důwody, že lidstwo to ani úžinau Chwalinsko-Aralskau, ani slujemi Kawkazu z příčin přírodních jíti nemohlo, že na cestě od Paropamisu přes Hellespont wšechny známky lidského žiwobytí, od malé chaty až ke skwělým pomníkům a stawbám Kyklopským nalezáme, že národů těch poloha zeměpisná pro udaný mluwí pochod a ne opačný, poněwadž Keltowé ani přes Řeky, ani přes Slowany a Germany dráhu raziti si nemohli, že národní powaha a stupeň wzdělanosti w prawěku zcela udanému pořádku nadswědčují, a že řeč Germanů a Slowanů s jazykem řeckým a latinským takowý má swazek ewropejský, že obě prwní čeledi později přistěhowati se nemohly, jelikož by mluwa jejich newyhnutelně bližší býti musila mluwám asiatským toho samého půwodu, mluwě indické nebo

perské, a že tedy táhnutí jejich dříwe nastalo, než Pelasgowé Thessalskau půdu neb Argonauti Středomořské wlny prorýwali. I jiných důwodů wíce mohli bychom uwésti, kdybychom nebyli přeswědčeni, že již těmito udanými wěc sama nejen prawdě podobna, nýbrž i newywratná jest.

Prwní, nejzázší obzor člowěčenstwa došel položenými zde zprávami swého auplného kruhu. Jest to wýchod člowěčenstwa, záhý začátek jarního dne, plný mlžin s jasnými zde onde průswity, ješto kolkolem čírá ještě tma. Duch se chwěje nad temnotau, noha wáhá o krok dál, by se w propast nesmekla. Jednotliwí národowé na dalekém tomto obzoru jsau jako oasy na paušti nepřehledné, jednotliwé události a úkazy jako strmá auskalí w moři, a pozorowatel těžce pátrá po jich spojení a swazku, po zákoně jejich útworu a saustawy — základ položen na dně temných wod, na dně úžasného prawěku. A přece, jako druhé nižší wrstwy přírody, pohybuje se i člowěčenstwo w daných zákonech, jenom že wětší, wolnější mají prostor jeho pohyby — wůli swobodnau, kdež zatím u nižších tworů wůli obmezenější, pud, čití nebo pauhé kolowání sil nalézáme. Nicméně ani wrchol lidské swobody newymkne se w konání swém z oněch zákonů, jež naše země a rozličné její pásy ustanowují. Člowěčenstwo má a wždy bude míti swoje ústrojí, byť sebe wolněji a swědoměji se hýbalo. Ukázati ono ústrojí we wší jeho zapletenosti, onu pružinu a zákony, podlé kterých wšeliký pohyb se řídil, ukázati onen wýwin, který w tomto ne mechanickém, ale žiwém, pořád rostaucím a wolnějším organismu se jewil, bylo naším snažením. Zdali wšechno patrno, zdali wšechno wyswětleno w oněch prawěku hrozných temnotách! Zdali pořádek uweden w onu diwau směsici, kde báje, powěsti, činy, děje a přewraty jako širošíré wynikají rumy města rozbořeného! Newystawí se opět býwalé, jenom z odkopaných základů možná poněkud uzawírati o obecných wýkresích; do něho neuwede se obywatelstwo někdejší, onoť jako orkánem rozptýleno na wše strany w nowé žiwoty. W nesčíslných dějepisných knihách různých národů čerpá

se neskončený počet událostí, podzemní ale kořání obrowského stromu člowěčenstwa nikde není odhaleno. Ať jsau pak w těchto listech sebe jasněji a dokonaleji asiatské a staroewropejské mrákoty oswětleny, méně má to w sobě wáhy, než ona okolnost, že ode wšech skoro dějepisců člowěčenstwa wynecháwaná čeleď Slowanská zde we swau řadu, we swůj žiwot wstupuje, a powšechný dějepis tím swého celku dochází.* Staří dějepisci Římanů a Řeků znali z nepatrné části jen ty národy, o kterých wálečným hlukem wětší nabýwali wědomosti. Slowané w ohledu tom málo wynikli. Nicméně že i weškeré západní Ewropy nejnowější znamenatelé osudů lidstwa po mnohých swětodějných událostech se strany Slowanů buď jen nepatrné aneb docela žádné zmínky o nich nečiní, jest na ujmu auplnosti a dokonalosti jejich spisů. Tito na západních stranách našeho pásma stěsnění národowé jsau ponořeni do swých společenských poměrů, a pud žene je na wlny oceanu, aniž dáwá jim pohlednauti zpět do prostoru a času. W ohledu neznámosti Slowanů náleží k nim i Germani. Podlé kroje národního žiwota wypadá i kroj jejich dějepisců, kteří ponejwíce dějinami swého národu, jakožto wrcholem wšeho ostatního, swůj úkol zawírají. Nebudeme s nimi o to se příti; každý hledí si stupně, kterého může dosíci. Jenom jednoho nelze pominauti lhostejně: obrazu totiž, který se nám o mrawní powaze Slowanů w děje- a národopisech hlawně s námi po wěky sausedících bratrů podáwá. Štětec oněch obrazotworců Sláwie newí kde nabrati temných barew, aby na mysl tanaucí ideál náležitě se wylíčil; Slowana twoří docela z jiné látky, nežli jest boží země; powaha jeho przní a kalí se neustále jedowými nádechy jako zrcadlo samolibce; onoť owšem jasní se opět a původní čistoty nabýwá. Newiníme národ Německý wůbec; ani malého, sebe nižšího národku nebudeme drzí rukau káleti, každýť je wíce neb méně zářnau perlau

* Není prawidla bez wýjimky; professor na Pražské universitě, K. J. Vietz, sděluje we swém přewýborném »Studium der allgemeinen Geschichte« ze wšech nowějších dějepisců nejlepší přehled i čeledi Slowanské. Jelikož jeho studium též na ústrojném wýwinu člowěčenstwa se zakládá, tím wětší taubau čekáme na dějepis sám.

w diademě našeho swěta. Šlechetnost germanského národu uznáwajíce, míníme jen ony písaře jeho, kteří w dětinské newědomosti ruší, kazí a powrhují tím, čeho ceny neznají. Ježto ale při welmi nepatrných wýminkách tito z lůna germanského národu wycházející spisowatelé wesměs, co jich koli každau jeseň dozráwá, swých slow co kalených střel proti Slowanům používají, přec konečně netýká se tato wěc pauze jednotliwých osob, jeť ona spíše známkau času, historickau událostí, a hlubší má základ, než na prwní pohled se widí. Tato kolkolem mocnými národy obklíčená čeleď cítí sebe sewřenu, wšady tuší nebezpečí a příchod mlhami jen zahalených pluků nepřátelských, kterým w cestě nestojí ani Kyklopská, ani čínská zeď, ani stepě, ani wlny moře, ani wlny písku. Zajisté nemalá to příčina onoho lání a házení kalu na wše strany, hlawně na národy wýchodu. Potomek Keltů a Sláwie syn činili by na tom místě to samé — a pak by se jim wytknulo, že při wší učenosti a wzdělanosti dewatenáctého wěku ani na ten stupeň se nepowznesli, aby swému bratrowi *sprawedlnost* konali. Neustálý howor o civilisací bez konání mezinárodní sprawedlnosti, jest pauhým lalotáním o wěci, jejíž obsah se nepojal; dělaný jest to oheň, ne wšak blahé ony čerwánky, oni po těžké noci wítaní hlasatelé radostnějšího žiwota. A jestli posléze duchowní náčelníci národu a jeho civilisace bez příčiny a bez důwodu z řady člowěčenstwa usilují wylaučiti jakožto nedůstojný ten národ, který uzawřením wyšší moci přes tři swěta díly se položil a wšechny pásy jeho zaujímá, jestli konečně nesprawedlnost konají, samiť učinili otwor do stawby swé wzdělanosti, a jejich bratr odwracuje se s bolestí a odebírá se w lůno swé rodiny, tupené a przněné, která wšak od prawěku posud onu zachowala mírnost, lahodu a lidskost, jež počátkem i koncem wzdělanosti jest. Rylo to rádlo slowanské půdu poswátných Germanie daubraw, sklonila se do nich později jasná pochodeň swětla a swětlo dáno do poměrů těles nebeských, po wěky a wěky kladly se prsní hradby hordám asiatským — Slowan nechce díky, sprawedlnost jenom žádá — a kolkolem ozýwají se jen hany a urážky.

Pohlédneme-li ještě jednau na prostor a byť sem tam pod pauhým jen stěhowáním známé dějiny wytknutého zde člowěčenstwa, nebudeme dlauho wáhati s úsudkem, že to nebyly prwní jeho puky, že jeho žiwot nebyl již žiwotem s námi saučasných diwochů, ale že na swé dráze walně již bylo se pošinulo, když teprwa prwní čerwánky bytnost jeho nám hlásají. Rozšířeno bylo již we wšech swěta pásech, před námi leží ono co Sahara, kde jenom jednotliwé oasy se zjewují. A co obsahují tyto punkty? Již welikau wzdělanost, weliké již pohnutí člowěčenstwa. Wizme ohromné ty stawby a staroslawná města země Wed a Ramajany, země Kingů, hwězdoznatelů, hieroglyfů, země obchodu, Tamíra a Kyklopů, a na stejný stupeň s barbary stawěti jich nebudeme pauze proto, že napotomní lidstwo, byť ponejwíce na jiných stranách wýše postaupilo. Takž pozorujeme w něm již i weliké pohnutí, weliké již zátřesy w pútkách různých plemen: zničující boj mezi syny Himalaje a opičatým pokolením Gatských hor, mezi pilným obywatelem Hoangha a drawcem sewerních stepí, příwal Semitů na národy indického půwodu a další jich bauře pod Ninem a Semiramidau; wystaupení Ponilanů z úzkých břehů swých pod Sesostrisem, a w té samé podobě tuhé setkání různorodých Asiatů w Ewropě — doba to, kde w člowěčenstwu již walný kolowal žiwot na wytknuté prostrani našeho swěta. Hlawní pružinau pohybů těch byly, jak mnohokráte již podotknuto, rozličné protiwy pozemních pásů, které na člowěka z počátku wětší majíce wplyw, podlé swé formy ho wytwořowaly a naproti jiným stawěli k činům byť i sebe drsnějším, nicméně přece k pohybu a žiwôtu. Aby se pak ony protiwy i pro další zachowaly potomstwo, toho hlawní pomocnice byly různé řeči lidstwa. Po sražení se jinorodců nenastala z nich náhle jako w jediný celek slitá hmota; řeč je oddělowala, různila, počáteční útwar jejich zachowáwala, až po odbytí swého úkolu slabší podlehli a stejně mocní wedlé sebe na wždy se udrželi. A tyto řeči, tyto wěrné ochránkyně půwodních útwarů člowěčenstwa, jsau také jediné známky, kterými o poměru záhých národů nějaké wědomosti nabýwáme, jedi-

nými perlami na dně bylého člowěčenstwa. Nadřečené protiwy byly konečně hlawními pákami lidstwa; na nich spočíwá wýwin národů. Tworce uwrhnul je na úrodné rowiny, na plané stepě, hory a úskalí, aby se wzájemně třeli, tělo tužili, rozum bystřili a na onen wycházeli stupeň, na kterém by již wíce byli než drsnými bojowníky; příroda jimi a oni přírodau ušlechtilejší budauce, aby mimo zápas o pauhé zachowání žiwota skládali již také díky tworci uměním a wědami, nowau utwořili protiwu, a po dlauhé a dlauhé dráze této aby dosáhli posléze oné lidskosti, oné humanity, we které k dalšímu wýwinu protiwy duchowní prostor mají nekonečený. We wěčný kaleidoskop lidstwa přidáwá každý wěk několik drahých kamínků (pro stín někdy i temných), a wždy krásnější a rozmanitější jejich wýwin stopuje powšechný dějepis; prwní toho wýtwar, pokud naše ruka schopna byla, zde jsme podali.

Rejstřík.

Obsah.

Oddělení I.

Oddělení II.

Omyly.

Strana	řádek			místo	čti
Strana 7	řádek 27		s hora	místo makérský	čti markézský.
„ 10	„	15 a 17	„	w některých wýtiskách místo eho a est	čti jeho, jest.
„ 12	„	16	„	„ sudích	„ sudí.
„ —	„	poslední		„ logika	„ i logika.
„ 61	„	20	s hora	„ hranů	„ hran.
„ 83	„	1	„	„ Muliarfu	„ Maliarfu.
„ 110	„	13	z dola	„ Šakšamunip a Šakša	„ Šakjamunip a Šakja.
„ 147	„	14	s hora	„ až	„ ač.
„ 178	„	19	„	„ Karomana	„ Karamana.
„ 198	„	4	z dola	„ posud solečný	„ osud společný.
„ 201	„	18	s hora	„ panowala	„ panuje..
„ 207	„	10	„	„ Cesarea, Apania	„ Cesarea Pania.
„ 216	„	12	z dola	„ pšenic	„ pšenice.
„ 224	„	13	s hora	„ powahz	„ powahu.
„ 231	„	16	„	„ neproniklelná	„ neproniknutá.
„ 235	„	3	„	„ od nořeny	„ ponořeny.

